

FELELŐSSÉGÜNK A TEREMTETT VILÁGÉRT

Egyházi dokumentumok az ökológiai válságról

Felelős szerkesztő:
Jávor Benedek

VÉDEGYLET

2004
Budapest

A kötet megjelenését a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium támogatta

Felelős szerkesztő:

Jávor Benedek

A szerkesztő bizottság tagjai:

Bauer Barbara

Benkovics Sándor

Csanády R. András

Dönsz Teodóra

Jerabek-Cserepes Csilla

Tóth Zsuzsanna

Fordították:

Csanády R. András (III.1.5.); Gáthy Vera (III.1.2-3);

Gerhardt Krisztina (III.3.2.); Jávor Benedek (I.2.-5.; II.5.; III.1.5.);

Könczöl Miklós (II.2.-4.); Nagy Tyukos Ádám (III.3.1.); Nagypál Szabolcs (II.6.);

Olajos Anita (V.2.-4.); Rohánszki Zsolt (III.2.2.); Ujvári Viola (III.2.2.)

Lektorok:

Balázs Gábor, Béres Tamás, Csanády R. András, Jávor Benedek,
Jerabek-Cserepes Csilla, Karsay Eszter, Nacsinák Gergely András, ifj. Zlinszky János

ISBN 963 216 774 0

Kiadja a Végegylet

Felelős kiadó: Csonka András

Borító, tipográfia: Dávid Szabolcs

Készült a Sprinter Nyomdában, újrahasznosított papírra

Budapest, 2004.

TARTALOMJEGYZÉK

A szerkesztő előszava	5
Az egyházak gyakorlati kezdeményezései az ökológiai gondolkodás és környezettudatos magatartás terjesztése érdekében (ifj. Zlinszky János)	8
I. Római katolikus egyház	16
I.1. A katolikus tanítás és az ökológia (Jávor Benedek)	16
I.2. VI. Pál pápa Üzenete a Stockholmi Konferenciára	24
I.3. Gubbiói Nyilatkozat	27
I.4. Pápai Üzenet a Béke világnapja alkalmából	31
I.5. Velencei Nyilatkozat	40
II. Orthodox egyház	44
II.1. Az orthodox kereszténység: Teológia és praxis a teremtés védelmében (Nacsinák Gergely András)	44
II.2. Üzenet a teremtésért való könyörgés napján – 1989	46
II.3. Üzenet a teremtésért való könyörgés napján – 1993	48
II.4. Üzenet a teremtésért való könyörgés napján – 1994	51
II.5. Orthodoxia és Ökológia – a Hét Patmoszi Javaslat (Alexandros E. Papaderos)	54
II.6. Őszentsége, Bartholomeosz ökumenikus pátriárka Santa Barbara-i beszéde	61
III. PROTESTÁNS EGYHÁZAK	66
<i>III.1. Református egyház</i>	66
III.1.1. Bevezetés (Csanády R. András)	66
III.1.2. Igazságot a teremtett világnak	71
III.1.3. A Református Egyházak Világszövetsége 23. Nagygyűlésének üzenete	80
III.1.4. „Processus Confessionis” Debreceni Nyilatkozat	84
III.1.5. Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak	86
III.1.6. Itt az idő – Londoni Nyilatkozat	93
<i>III.2. Evangélikus egyház</i>	101
III.2.1. Az evangélikus egyház környezetvédelmi nyilatkozatai (Béres Tamás)	101

III.2.2. Felelősséggel tartozunk a teremtett világért	102
III.2.3. Gondoskodás a teremtett világról –	116
az Amerikai Evangélikus Egyház nyilatkozata	
III.2.4. A Lutheránus Világszövetség Winnipegi Üzenete	128
<i>III.3. Az Egyházak Világtanácsának dokumentumai</i>	<i>135</i>
III.3.1. Leomló határok – Nairobi Nyilatkozat	135
III.3.2. A Szentlélek jelei – Canberrai Nyilatkozat	140
IV. Zsidó vallás	158
V.1. Judaizmus és ökológia (Staller Tamás)	158
V.2. A környezeti válságra adandó zsidó válasz sürgőségéről	162
V.3. Bevezetés a zsidó vallás és az ökológia kapcsolatrendszerébe	165
(Daniel B. Fink)	
V.4. A zsidó hit tanai (Nahum Rakover)	169
V. Nádasdladányi Nyilatkozat	185
VI. Függelék	188
Linkgyűjtemény	188
Ajánlott irodalom	193

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

Az ökológia és a vallás összekapcsolása sokak számára szokatlannak tűnhet. Pedig az egyes egyházakon belül évtizedek óta mind hangsúlyosabb szerepet kap a környezeti, ökológiai kérdésekkel való felelősségteljes szembenézés. Nemzetközi szinten nem csak a környezeti krízis teológiai vonatkozásainak elemzése tölt meg könyvtárakat, de a különböző egyházak, abból a felismerésből kiindulva, hogy a hívő embereknek hitükből fakadó felelősségük van a teremtett világ megőrzésében, a mindennapok szintjén is egyre többet tesznek a környezeti problémák kiküszöbölése, megelőzése érdekében.

Ez a munka Magyarországon még ugyancsak gyerekcipőben jár. Néhány, többé-kevésbé elszigetelt kezdeményezésnél többről nem nagyon adhatunk számot. Sokszor még a témához kapcsolódó legalapvetőbb hivatalos dokumentumok sem hozzáférhetőek magyarul. A Védegylet ebben a helyzetben arra vállalkozott, hogy saját eszközeivel igyekszik hozzájárulni ahhoz, hogy a magyarországi egyházak figyelmét az ökológiai kérdések, és az ezen a területen nemzetközi szinten folyó intenzív munka felé fordítsa. 2001-ben Dobogókőn a hazai egyházak képviselői számára szervezett konferencián az ökológiai kérdésekhez való viszony teológiai tisztázására tettünk kísérletet. A következő évben négy jelentős magyar egyház vagy vallás (katolikus, református, evangélikus és zsidó) tagjai, teológusai, hivatalos képviselői és más érdeklődők vitatták meg az egyházak lehetőségeit a környezeti problémákkal szembeni fellépés során. Ez a tanácskozás fogadta el a kiadványunkban is olvasható Nádasdlaányi Nyilatkozatot. Azóta a Védegylet „Vallás és ökológia” munkacsoportja egyházi ifjúsági vezetők részére szervez ökológiával kapcsolatos képzéseket. Kötetünkkel ezt a munkát szándékoztunk folytatni. Olyan, általunk fontosnak tartott egyházi dokumentumok fordítását tesszük közzé, melyek korábban (egyetlen kivételtől eltekintve) ismereteink szerint nem voltak elérhetőek magyarul. Ezek a szövegek jól jelzik azt az érdeklődést, amellyel az egyházak világszerte az ökológiai problémák felé fordulnak, és egyben lefektetik azokat a teológiai alapokat is, amelyekre támaszkodva napjaink környezeti válságának vallásos értelmezése kialakul.

Ezeket a teológiai alapokon építkezve az egyházak számos gyakorlati kezdeményezéssel is igyekeznek részt vállalni a fenntartható közösségek kialakításában, a nemzetközi ökológiai erőfeszítések, például a klímaváltozás elleni küzdelem támogatásában. Nagyon fontos szerepet játszik ebben a tevékenységben az Európai Keresztény Környezetvédelmi Hálózat (European Christian Environmental Network, ECEN), mely-

nek magyar tagjai, partnerszervezetei, sőt, Dönsz Teodóra személyében magyar vezetőségi tagja is van.¹

Az egyes egyházak esetében a kötetbe válogatott szövegek eltérő jellegűek lehetnek. Ennek oka az egyházi struktúrák különbözőségében keresendő. A zsidó vallás esetében például, amely többé-kevésbé független gyülekezetekből áll, hiába is keresnénk olyan súlyú központi megnyilatkozásokat, mint amilyen mondjuk a katolikus egyházban egy pápai üzenet.

A kötetben öt olyan vallás (római katolikus, orthodox, református, evangélikus és zsidó) dokumentumai találhatók, melyek egyfelől nemzetközi szinten aktívan részt vesznek a környezeti gondok orvoslásában, másfelől pedig Magyarországon is hangsúlyosan jelen vannak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy más keresztény (pl. unitárius, metodista) felekezetek vagy nem keresztény egyházak nem fejtenének ki semmilyen tevékenységet ezen a területen. Számos esetben kifejezetten kezdeményezően lépnek fel az ökológiai elvek és a fenntarthatóság érdekében. A szerkesztők elsősorban a terjedelmi korlátok miatt döntöttek végül amellet, hogy a fenti öt egyházra koncentrálják figyelmüket. Reményeink szerint kiadványunkat újabbak fogják követni, és más, egyházi vagy világi kiadványok tághatják ki azt a szűk horizontot, amire mi vállalkoztunk. A Védegyületen belül mi magunk is szeretnénk újabb füzetekkel hozzájárulni ahhoz, hogy az egyházak figyelme Magyarországon is mindinkább az ökológiai problémák felé forduljon.

Az egyes egyházak dokumentumait tartalmazó fejezeteket rövid bevezetők nyitják. Ezek célja, csakúgy mint a kötetnyitó tanulmányé, hogy kontextusba helyezve könnyebben érthetővé, feldolgozhatóvá tegyék a szövegeket. A kötet végén irodalomlistát és linkgyűjteményt teszünk közzé azok számára, akik jobban el kívánnak merülni a témában. A kötet szövegei különböző felekezetek szóhasználatát tükrözik. Egyes esetekben, ahol korábban már megjelent szöveg utánközléséről van szó, illetve az egyes szövegek fordítói eltérő nyelvi megoldásokat választottak, előfordulhat, hogy az egyes egyházakon belül is változó fogalomhasználattal találkozhat az olvasó. A lektorálás során igyekeztünk lehetőség szerint egységesíteni az egyes fogalmak fordítását, használatát, előfordulhat azonban, hogy ez nem mindenhol sikerült. Szövegeink nem tekinthetők hivatalos egyházi fordításnak, elmélyültebb kutatómunkához és szövegelemzéshez az eredeti nyelvű textusokat ajánljuk. Itt jegyezzük meg, hogy kötetünk szerkesztése so-

¹Az ECEN tevékenységéről lásd a www.ecen.org honlapot

rán néhány szöveget – terjedelmi okokból – végül kénytelenek voltunk kihagyni. Az ezekkel a szövegekkel is kiegészített teljes verziót a Védegylet honlapján megtalálja az olvasó.

Köszönetet szeretnék végül mondani a szerzőknek, szerkesztőknek, fordítóknak, lektoroknak és mindazoknak, akik önzetlenül segítették a kiadvány megjelenését.

Amennyiben érdeklődik tevékenységünk iránt, vagy bekapcsolódna a Védegylet „Vallás és ökológia” munkacsoportjának munkájába, keressen meg minket.

Jávor Benedek

Védegylet
1051 Budapest, Nádor u. 32.
Tel.: (06 1) 269 12 43 Fax: (06 1) 269 42 51
Drótposta: iroda@vedegylet.hu
<http://www.vedegylet.hu>

AZ EGYHÁZAK GYAKORLATI KEZDEMÉNYEZÉSEI AZ ÖKOLÓGIAI GONDOLKODÁS ÉS KÖRNYEZETTUDATOS MAGATARTÁS TERJESZTÉSE ÉRDEKÉBEN

ifj. Dr. Zlinszky János,
PPKE JÁK Környezetjogi és Versenyjogi Tanszék / Védjegylelet

Az ökológiai válság felismerése, a környezetvédelem mint önálló kormányzati feladat gondolata, és a későbbiek során a környezetvédelem mint egy nem csupán ágazati, hanem a többi kormányzati és társadalmi kérdéstől elválaszthatatlan probléma, fokozatosan jelent meg a politikában. A vészharang első kondulását nagyon sok dátumra lehetne tenni. Szokás az 1962-es dátumot idézni, amikor a „Néma tavasz” című könyv (R. Carson: *Silent Spring*,) Amerikában megjelent. Ez a könyv arra figyelmeztetett, hogy azok a vegyszerek és hulladékok (a könyvben konkrétan a természet, a mezőgazdaság kemizálásáról, s elsősorban a DDT-ről volt szó) amelyeket az ember szándékkal, vagy szándék nélkül a természetbe juttat, a folyamatok folytatódását feltételezve katasztrófát fognak okozni: a tápláléklánchban felhalmozódó, egyre töményedő mérgek kipusztítják a rovarévókat, ragadozókat és a mindenevőket is. A 60-as évek végén – ahogy egyre nyilvánvalóbbá vált az emberi népesség szaporodásának robbanásszerű mivolta – kiterjedt kutatások kezdődtek az ENSZ keretében a természetnek mint erőforrásnak a „leltározására”. A leltározási folyamatnak a felismerései következtében hamarosan annak a vizsgálata is megindult, hogy vajon hol lehetnek azok a határok, azok a korlátok, amelyek megállíthatják az ipar és a mezőgazdaság termelésének folyamatos növekedését? 1972-ben jelent meg a „Növekedés határai” (Meadows et al.: *The Limits to Growth*) című, híres, megint csak mérőföldkövet alkotó tanulmány, a kb. a mi évszázadunk – a XXI-ik – közepéig, végéig terjedő prognózisokkal. Ha minden így megy tovább, akkor a gazdaság működésének nyersanyagbázisa beszűkül, a termelési hulladékokat befogadó természetes rendszerek összeomlanak, az ipar és a mezőgazdaság egy főre eső termelése csökkenni kezd, s ez hamarosan visszahat az emberiség lélekszámára, az egyes emberi élet körülményeire, illetve az emberiség életkörülményeire. Ha az emberiség politikai és gazdasági célrendszere, az erőforrásokért vetélkedő teendőik rangsora nem változik, az emberiség a XXI. században egy emberöltő alatt elvesztheti lélekszámának harmadát, s a megmaradtak is méltatlan körülmények közt tengődnek tovább. A világ értelmisége hitetlenkedéssel és aggodalommal fogadta ezeket a figyelmeztetéseket.

Az 1972-es évszámot azért is érdemes felidézni, mert ez az emberi környezettel foglalkozó ENSZ konferenciának az esztendeje is (*The Human Environment*, Stock-

holm). 30 évvel ezelőtt fordult meg az ENSZ szemléletmódja; az eddig csupán a gazdaság erőforrásainak a leltározását célzó ENSZ vizsgálatok immár az emberekre közvetlenül ható környezetet vették szemügyre; más szóval tudomásul vették, hogy kölcsönhatásról, egymásrautaltságról van szó. A stockholmi konferencia teremtette meg politikailag a környezetvédelemnek, mint önálló kormányzati szakterületnek a létjogosultságát, az önkormányzati, országos, és a nemzetközi politikában. Az 1972-es stockholmi ENSZ Konferencia következtében tovább folytatódtak és megélenkültek azok a kutatások, amelyek most már az ember és a bioszféra kölcsönhatását vizsgálták.

Ahogy az eredmények gyűltek, az előrejelzések, a figyelmeztetések egyre szélesebb nyilvánosságot kaptak, úgy indultak meg az egyházak részéről is a reakciók ezekre a figyelmeztetésekre. Voltaképpen igen korán és igen magas szinten kezdeményezték a világvallások vezetőinek tanácskozását a környezeti válság megmutatózó jeleivel kapcsolatban. A „Vallások a Természetért Szövetség”, egy angol kezdeményezésre (a WWF, a világ vadvédelmi alap indítványára) megindult szövetség nagyon széles körűen próbálta összefogni, dialógusba hozni a világvallások vezetőit. Itt nem csak Európáról és nem csak a zsidó-keresztény tradícióról van szó, hanem a katolikus, a protestáns, a zsidó közösségeken kívül a nagy keleti vallások képviselői is megjelentek. Az első ilyen találkozó 1986-ban – Csernobil évében! – volt. A Gubbiói Nyilatkozatot követően ismét folytatódik ez a folyamat, megjelennek állásfoglalások. Az alapvető értékek: a természetnek, mint ajándéknak, mint önmagában is tiszteletre méltó, az embertől független, azzal kapcsolatban lévő entitásnak a felismerése, az élet tisztelete, és a természettel való bánásmódban az óvatosságnak és a szeretetnek a hangsúlyozása közös ezeknek a vallásoknak a természettel kapcsolatos állásfoglalásaiban. Ez a vonulat amiben tehát a világ nagy vallásai részt vesznek máig élő vonulata az egyházak környezetvédelmi tevékenységének.

Észak-amerikai kezdeményezésre indult a „vallások a környezetért” együttműködés, egy protestáns szövetség, az amerikai katolikus egyház egy egyesülete, illetve a „Szövetség a környezetért, és a zsidó életért” (Coalition on the Environment and Jewish Life, COEJL³) elnevezésű zsidó egyesületet összefogása eredményeképp. A „Vallások a Környezetért Együttműködés” létrehozatala már a Rió-i konferencia (UNCED, 1992) idejére tevődik.

² VI. Pál pápa Stockholmi Konferenciára küldött üzenetét kötetünk katolikus fejezetében találja az olvasó (a szerk.)

³ www.coejl.org

Mi történik a két időpont között – a 80-as évek közepe és a 90-es évek eleje között – a hagyományos környezetpolitikában és a hagyományos környezeti intézményrendszerben? A nemzetközi éghajlat-változási bizottság megkezdi a működését a 80-as évek közepén, ahogy a klíma-változásnak a jelei egyre nyilvánvalóbbá válnak. A külpolitikában hihetetlen gyorsasággal, a 80-as évek közepétől a 80-as évek végéig létrejön az ózonlyukkal kapcsolatos egyezményeknek a sorozata. A 80-as évek végére, a 90-es évek elejére az ENSZ külön bizottságban foglalkozik mindazokkal a tapasztalatokkal és mindazokkal a kérdésekkel, amelyeket a tudományos világ egyrészt „A növekedés határai” és a hozzá kapcsolódó munkákban, másrészt az ENSZ saját munkáiban, tehát az ember és bioszféra (MAB) programban felvetődtek. Ennek a bizottságnak (Brundtland-bizottság) a jelentése a „Közös jövőnk” nevű kiadvány. Az 1992-es Rio de Janeiróban megtartott ENSZ-konferencia a környezet és a fejlődés közötti feszültséget veszi górcső alá, ezt a feszültséget kívánja feloldani – a konferencia előkészítése és a konferencián elfogadott dokumentumok mind-mind ezt célozzák.

A Rio-i konferenciára való felkészülésből – tehát abból a folyamatból ahogy a hivatalos politikai szervezetek, illetve a közvetlen demokráciát gyakorló civil zöld szervezetek felkészülnek az ökológiai válság átfogó megoldására – már az egyházak is szervesen vették ki a részüket. 1986-ban megindul a világvallások együttműködése a természetért és ettől fogva a világ különböző részein kontinentális alapon is elindul egyes egyházi, egyházakon, egyes felekezeteken belül, illetve felekezetek között is az ilyen szerveződés. Az egyik olyan rendezvény-sorozat, amelyik ennek a készülletnek egy nagyon fontos letéteményese az az Európai Ökumenikus Találkozóknak a sora. 1989-ben Basel-ben hívják össze a béke és az igazságosság mottójával az európai ökumenikus találkozót. Itt a címben még nem, de a zárónyilatkozatban és a konferencia határozataiban már szerepel annak a kimondása, hogy *a keresztény egyházak nem bújhatnak ki az alól a felelősség alól, hogy szót emeljenek az ökológiai válsággal kapcsolatban, a természet kizsákmányolásával kapcsolatosan és, hogy semmi nem jogosíthatja fel erkölcsileg az egyes embert arra, hogy rabló és erőszakos módon viselkedjék a természettel szemben.* (A következő találkozó jóval a riói konferencia után lesz és ott majd a természetvédelem gondolata sokkal erősebben fog jelentkezni, mint az 1989-es első bázeli európai ökumenikus találkozón.)

Ez a folyamat ami Bazelben megindult – hogy tudniillik a zárónyilatkozatban a természet épségét, a természetre való ügyelést felveszik a béke és az igazságosság mellé – nagyon szerteágazó termést hoz egész Európában. Az Egyházak Világtanácsának égisze alatt Genfben külön környezetvédelmi munkacsoport szerveződik amely konkrét kérdések – tehát most már nem az egész ökológiai válság, mint olyan, hanem konkrét sürgősen kezelendő kérdések – megoldásához kíván hozzájárulni. Az Egyházak Világ-

tanácsának a munkacsoportjaiban teológusok és szakértők együtt dolgoznak olyan helyi közösségi képviselőkkel a világ minden részéről, amely közösségeket az adott kérdés húsba vágóan érint és foglalkoztat. Az első ilyen munkacsoport az 1994-ben (a riói Éghajlatváltozási Keretegyezmény aláírása után) felállt Éghajlatváltozási Munkacsoport. A munkacsoport 1996-ra egy felhívást fogalmaz meg, amelyikkel előbb a bonni, majd az 1997-es kyotói tanácskozás politikusaikhoz fordul, és sürgeti a konkrét meg egyezést, az 1992-es Éghajlatváltozási Keretegyezmény konkrét „aprópénzre” váltását, magyarul a megvalósítását. (1997-ben arról van szó, hogy konkrét terheket kellett felvállalni elszámoltatható, szankcionálható módon az egyes országoknak, annak érdekében, hogy a 92-es éghajlat-változási keretegyezmény céljai megvalósulhassanak. Az egyházak felemelik a szavukat ennek érdekében.)

Érdekes dolog az, hogy itt Európában, ebben az időszakban ('94 és '96 között, mi alatt a keretegyezmény szövegével és a megvalósítás részleteivel való küszködés folyik), az egyházak drámai felhívásokat kapnak – néha zárt ajtók mögött, néha pedig nyilvános találkozásokon – a politikától. A német kormány például a Németországi Protestáns Egyházakhoz fordult 1995-ben azzal a kéréssel, hogy próbálják mozgósítani a híveket az éghajlatváltozás elleni küzdelem érdekében, mert ez olyan életmód-változtatást és olyan értékrendi átrendeződést fog követelni a német társadalomban, amelyet egyedül politikai eszközökkel, illetve gazdasági kényszerítő eszközökkel nem lehet rákényszeríteni a lakosságra; nincs az a demokratikus politikai rendszer, amelyik felvállalja ennek a kényszerítő eszközrendszernek a bevezetését. Tehát a kyotói megállapodás előtt, már annak a formálódása során, a konkrét természettudományi adatok a fényében és azokkal szembeesülve, azok a kormányok, amelyek hajlandók komolyan venni a természettudományos előrejelzéseket, adatokat és követelményeket, arra is rájönnek, hogy áldozatok nélkül és valóságos belső értékrendi fordulat nélkül nem lehet megvalósítani mindazt, amiről a természettudósok beszélnek. És ebben az értékrendi fordulatban, ennek az előmozdításában adott esetben konkrétan is az egyházakhoz fordulnak.

Az Éghajlat változási munkacsoport 2002-es tanácskozása már nem egész egyszerűen a kyotói rendelkezések végrehajtásával, illetve az éghajlat-változás elkerülésével foglalkozik, hanem felveti azt a kérdést, hogy az egyházi közösségeknek – elsősorban az iparosodott, gazdag országokban – fel kell készülni a szolidaritásra mindazokkal, akiket az éghajlatváltozás sújt. Az éghajlat változás egyes hatásai elől immár nem fogunk tudni kitérni – erről már lekéstünk. Még mindig nagyon sok teendőnk van, még mindig nagyon sok tekintetben tompítani lehetne a különböző következményeket, de már fel kell készülni arra is, hogy azokat, akiket elemi erővel fog sújtani ez a folyamat, azokat szeretettel és segítőkészséggel igyekezzenek a többiek valamiképpen átlendíteni

ezek a krízis helyzeteken. Itt olyan drámai dolgokról van szó, hogy mondjuk egy 20.000-es összlakosságú Csendes-óceáni szigetnek a lakossága hol fog élni, miután az ő országuk eltűnik a Föld színéről. Diaszpóra-sors? Vagy Ausztrália ad nekik egy tartományt? Mindez itt van a küszöbön és az Egyházak Világtanácsa az erre való felkészülésen próbál dolgozni.

Tekintsük át röviden a zsidó kezdeményezéseket, és azokat a problémákat, amelyek az érdeklődésük középpontjában állnak. A Zsidó Világkongresszusnak nincs kifejezetten környezetvédelmi szervezete, de a zsidó Világkonferencia dokumentumaiban és az állásfoglalásaiban igenis szerepel ez a kérdés. Voltaképpen azt hangsúlyozzák, hogy nagyon gazdag tanítása van a judaizmusnak a környezeti kérdésekkel kapcsolatban, de ez nem igazán elterjedt, tehát kevésbé ismert. Nagyon sok erőfeszítés van ma már annak érdekében, hogy – elsősorban a zsidó közösségeken belül – ez a tanítás ismertebbé váljék, kibontakoztatható legyen; éppen az elmúlt években nagyon komoly publikációk jelentek meg erről. Ezen túl a Zsidó Világkongresszus és a helyi zsidó egyházak is keresik a párbeszédnek a lehetőségét a környezetvédelmi munkában. Szép példája volt ennek a nemzetközi zsidó-keresztény konferencia 2001-es montevideói (tehát uruguay-i) találkozója,⁴ ahol külön hangsúlyozza a konferenciaanyag a környezetvédelmi kérdésekben való együttműködés szükségességét. Azok a konkrét kérdések, amire elsősorban a súlyt fektetik, egyrészt a politikai dokumentumok, másrészt a munkacsoportok, az éghajlat-változás, a környezet-egészségügy, illetve a biodiverzitás, a biológiai sokféleség elveszése, illetve elvesztése. (Ezek a kérdések egyébként szigorúan környezettudományi alapon is talán a három legfontosabb környezetpolitikai kérdésnek tekinthetők.)

A katolikus egyházon belüli szervezett környezetvédelmi munkáról, elsősorban az európai szinterről, szintén szót kell ejtenünk. Az európai püspökkari konferenciák szövetsége a rendszeres környezetvédelmi tanácskozás sorozatot csak 1999-ben kezdte el. (Közvetlenül ezt előzte meg a második európai (1997 Graz, Ausztria) ökumenikus találkozó, a keresztény egyházak találkozója. Ez volt az a találkozó, ahol a teremtés tisztelete és megőrzése, a teremtés integritásán való örökösés már egyenlő súllyal szerepelt a béke és az igazságosság, az emberi méltóság kérdéseivel.) A püspökkari konferenciák bizottsága, illetve a környezetvédelmi megbízottak tanácskozása⁵ először is a teológiai alapokat vizsgálta át 1999-ben. Tehát, hogy ehhez a „partikuláris”, első látásra „szak-

⁴ International Council of Christians and Jews, lásd www.iccj.org

⁵ Az Európai Püspökkari Konferencia környezetvédelmi tevékenységéről, illetve az említett konferenciákról lásd: <http://www.ccee.ch/english/fields/environment.htm>

mai” kérdéshez: a környezetvédelemhez, van e általában teológiai mondandója a katolikus egyháznak és ha igen, akkor micsoda? A konklúzió mindenképpen az, hogy nem kerülhető el a környezetpolitikával való párbeszéd. (Zárójelben, de felhívnám a figyelmet, hogy az Európai Püspökkari Konferenciák környezetvédelmi megbízottainak a rendszeres éves konferenciáiról van szó: ez azt is jelzi, jelenti, hogy számos olyan püspökkari konferencia van Európában, amelynek van környezetvédelmi megbízottja. Ezek a megbízottak vagy olyan egyházi személyek, papok vagy püspökök, akik elvállalják ezt a feladatot, vagy sok esetben szakértők, tehát ökológusok, vagy más szempontból a környezettudománnyal foglalkozó hívek, akiket erre a szerepre felkérnek. Vannak olyan egyházak Európában, ahol ez egyházmegyei szinten (!) is megvalósul, tehát pl. a német katolikus egyházban minden egyházmegyének megvan a környezeti megbízotti, környezettudományi kérdésekért, illetve konkrét környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó szakértői hálózata.) A második ilyen találkozó, tehát az Európai Püspökkari Konferenciák keretében a katolikus vonalon folyó tanácskozás, a teremtés-teológia és környezetpolitika konkrét összefüggéseivel foglalkozott. A harmadik találkozó témája az életmód és a fenntartható fejlődés viszonya: azzal a húsbavágó kérdéssel, hogy ha komolyan vesszük a fenntarthatóság kérdését, akkor mit fog ez jelenteni az egyes keresztyéneknek a konkrét életmódjára, életvitelére vonatkozólag? A negyedik (2002-es) konferencia a munka és a teremtés viszonyával, filozófiai és gyakorlati kérdéseivel, az ötödik a fenntartható fejlődés iránti felelősséggel, a legutóbbi (2004 júniusi) találkozó pedig a teremtés védelmével mint ökumenikus feladattal foglalkozott.

A Kyotó-i Konferencia nagyon érdekes évben zajlott: 1997, öt évvel a Rió-i Konferencia után – az ENSZ-nek azon közgyűlését követően, amely ENSZ-közgyűlés visszatekinteni volt hivatott a Rió óta eltelt időre. A Közgyűlés megállapította, hogy az ég egy adta világon semmi sem történt. Azok a politikusok, akik annakidején nagy örömben és a civil (tehát a közvetlen demokráciát érvényesítő) csoportoktól körülvéve, nagyon sok egyházi civil csoport és kezdeményezés és egyesület jelenlétében Rióban lefektették a politikai alapjait a világ megfordításának, fenntarthatóság felé fordításának, ezek a politikai erők képtelenek voltak arra, hogy megvalósítsák azt a fordulatot, amire közösen elhatározták magukat. És egyre inkább felvetődik a környezetpolitikában is az a kérdés, elsősorban az informális és a civil szervezetek által gyakorolt környezetpolitikában, hogy mi lehet ennek a tehetetlenségnek a mögöttes oka? És ekkor az ökológiai válság mögött egy másik folyamat jelenik meg, mint elméletileg is értékelendő folyamat: a globalizáció. Definiálandó, megértendő, és olyan folyamat, amivel kapcsolatban adott esetben erkölcsi állásfoglalásra is szükség lehet.

(Közben „zajlik az élet” és úgy, ahogy a 72-es ENSZ Konferencia és Rió-i Konferencia között volt egy Csernobil, úgy a riói (UNCED 1992) és a johannesburgi

(WSSD 2002) konferenciák között mondjuk volt egy Tiszai ciánszennyezés; és volt sok más ökológiai katasztrófa, amelyek mind-mind villanófényként, villámfényként, felkiáltójelként figyelmeztették újra meg újra a világot arra, hogy komoly kérdésekről van szó.)

Nagyon átfogó munka folyik tehát abban a kérdésben hogy az ökológiai válság kibontakozása, felismerése, a vélt recept megtalálása, és aztán a megvalósítás zátonyra futása minek köszönhető? A globalizáció, mint vélt vagy valós alapprobléma tanulmányozására a protestáns egyházak indítottak el egy folyamatot (az Egyházak világtanácsa, a Református Világszövetség, a Lutheránus Világszövetség illetve az Európai Egyházak Szövetsége). Ez a folyamat világméretű és megvan a külön európai dimenziója. Nagyon fontos és jellemző, hogy a Református Világszövetség nagyon mélyről indította el a gondolkodást a globalizáció problémájával szemben. Voltaképpen azt a kérdést vizsgálják („processus confessionis”), hogy hitbéli állásfoglalásra van-e szükség? A református tanításban meg kell-e jeleníteni ezt a problematikát és hogyan? Ennek a vizsgádnak a mérföldköveiként szolgálnak többek között azok a konferenciák is, amelyeket a világ egyes fontos régióiban rendezett ez a négy szervezet a helyi jellegzetességek vizsgálatára. Kezdődött ez az egész a dél-ázsiai „kistigrisek” területén – amelyek ugye egy hihetetlen gazdasági fejlődés után igen komoly gazdaság krízist éltek át – és folytatódott épp Budapesten a közép-kelet-európai területeknek a vizsgálatával. Az volt a központi kérdés, hogy az itteni régió egyházai hogyan éltek át mindazt, amit az utóbbi tíz évben a globalizáció következményének gondolnak, és milyen üzenet fakad ebből egyrészt a nyugati testvéregyházak, másfelől a fejlődő országok testvéregyházai felé. A budapesti találkozó mottója az volt, hogy „Szolgáljátok Istent és ne a Mammont” – azaz a pénzt⁶. A nyugat-európai egyházak (a budapestit követő) találkozója „A gazdaság az élet szolgálatában” mottót viselte.

Napjainkig elérve ezzel a gondolatsorral, annyit talán láthatunk, hogy a teológiai munkának bizony a világ egyházaiban is – a nagy világvallásokban, de a zsidó keresztény hagyomány egyházközsegeiben, illetve egyházaiban is – nagyon komoly szervezeti lecsapódása, következménye van. Ennek a szervezeti lecsapódásnak megvan a teológiai vetülete, megvan a gyakorlati egyházközsegi – egyházszervezeti vetülete, és végül megvan az a visszhang, amit ezek a szervezetek adnak megint csak a nagyvilág, ezen belül a hivatalos politika felé, annak érdekében hogy felgyorsítsák a világban, a társadalomban azt az átállást, aminek eredménye a teremtett világ szeretete és tisztelete kel-

⁶ A „processus confessionis” folyamat több dokumentumát, valamint a budapesti találkozó zárónyilatkozatát kötetünk református fejezetében találja az olvasó (a szerk.)

lene hogy legyen. E „visszhang”-hoz sorolhatjuk azoknak a civil szervezeteknek – tehát nem szerzetesrendeknek, vagy más „hivatalos” egyházi szervezeteknek – megjele-
nését is, amelyek kifejezetten a kereszténységből táplálkozva és arra hivatkozva kíván-
nak környezetvédelmi munkára összefogni. Egyik legeredményesebb példájuk az Eu-
rópai Keresztény Környezetvédelmi Hálózat, amelyet 1998-ban alapított 24 ország 60
orthodox, protestáns, anglikán és katolikus aktivistája. A hálózat hét témában (a te-
remtés ünneplése, éghajlatváltozás, motorizáció, energia, környezeti menedzsment,
oktatás, víz, fenntarthatóság) szervez rendezvényeket és ad ki állásfoglalásokat.

I. RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ

A katolikus tanítás és az ökológia

Jávor Benedek

PPKE JÁK Környezetjogi és Versenyjogi Tanszék / Védjegylelet

A teremtett világért viselt felelősség

A természet, a globális ökológiai rendszerek pusztulásával való szembenézés keresztény álláspontból nézve nem más, mint az ember és a teremtett világ kapcsolatának vizsgálata. Az ökológiai problémák okainak és az erre adandó lehetséges keresztény válaszoknak a keresése végső soron egyetlen kérdésnek a körültekintő megválaszolása: mi az ember helye és szerepe a teremtésben? A katolikus hit szerint a teremtés nem önmagáért való. Az Úr terve és szándéka a teremtéssel csak a saját képére és hasonlóságára teremtett lény, az ember megalkotásával válik teljessé. Az ember, mint a teremtett világ ura lép a világ színpadára. (Ter. 1, 26-29.) Uralma a teremtés felett azonban nem korlátlan. Nem tehet bármit a teremtéssel, hisz felelősséggel tartozik érte, mely felelősség több szinten gyökerezik. Anélkül, hogy részletesen megvizsgálánánk az ember és a teremtés viszonyát valamint az ember teremtéssel kapcsolatos feladatait vizsgáló ökoteológia kiterjedt nemzetközi irodalmát, három fontos érvet érdemes kiemelni, a fenti felelősség alátámasztása érdekében.

A legelső érv a Teremtés könyvéhez nyúl vissza, azt állítva, hogy a jó Isten jó világot teremtett, amelyben az ember ugyan az eredendő bűn által elveszítette ártatlanságát, a világ maga azonban nem. A teremtéstörténetben minden egyes teremtési aktus (nap) után ezt olvashatjuk: „És látta Isten, hogy jó”. Ha Isten jónak találta a világot, ezt nekünk, embereknek is el kell fogadnunk, és pedig válogatás, a haszonnal való számolgatás nélkül. Mivel Isten jónak találta az általa teremtett világot, szereti is azt. „Mert szeretted mindazt, ami van, semmit nem utálsz abból, amit alkottál. Mert ha gyűlöltél volna bármit is, meg sem teremtetted, meg sem alkottad volna. Hogy is maradhatna meg bármi, ha te nem akarnád, és hogyan állhatna fenn, amit nem hívtál létre? Kímélsz mindent, mivel a tiéd, Uram, s az élőben leled örömedet.” (Bölcs 11.25-27.)

A második érv az ember Isten általi meghívása a teremtés folyamatában való részvételre. A Teremtés könyvében Isten, miután megteremtette a világot és az embert, kertet ültet Édenben, „s növeszte az Úr Isten a földből mindenféle fát” (Ter 2,9). Ezt kö-

vetően fogja az Úr az embert, és az Éden kertjébe helyezi, „hogy művelje és őrizze meg” (Ter 2,15). Ez a meghívás az embert a világ sáfárává teszi, akinek gondoskodnia kell a teremtésről, és nem pusztán használnia azt saját céljaira. Az ember a teremtés megőrzését is feladatul kapta, és ennek a megbízásnak nem fordíthat hátat. A teremtett világ pusztulása, amelynek az ökológiai krízis folyamán szemtanúi vagyunk, annak a következménye, hogy elfordultunk a teremtés megőrzését előíró isteni parancsolattól.

A harmadik érv az Úr jelenléte a teremtésben. A teremtett világ Isten szándékának megjelenése, és magán hordozza Isten szeretetét, a Kozmosz, a világmindenség a Logosz, az isteni ige megtestesülése. A teremtés nyelv, melyen keresztül az Úr teremtményéhez, az emberhez beszél. Ennek a gondolatnak a legszebb, legteljesebb kifejeződése Assisi Szent Ferenc (akit II. János Pál pápa 1979-ben az ökológiával foglalkozók védőszentjévé nyilvánított) tanításában található meg. Ráadásul Isten nincs távol az általa teremtett és szeretett világtól. Nem csak tekintetét veti rá, hanem „az Úr lelke (...) betölti a földkerekséget, s (...) egybefogja a mindenséget.” (Bölcs 1.7) Mint-hogy az Isten a teremtmények legmélyén jelen van, és rajtuk keresztül jelenik meg, a helyes hozzáállás a teremtéshez a megbecsülés, a szeretet és a rácsodálkozás. És mivel minden teremtmény Isten adománya, az Isten képmására teremtett ember felelősséggel tartozik értük.

Az egyház ökológia felé fordulása

Látható, hogy az ember teremtéssel szembeni felelőssége egyáltalán nem újonnan bukkan fel a katolikus gondolkodásban. Hogy ez a gondolat mégis egyre hangsúlyosabban jelenik meg az elmúlt negyven év egyházi tanításában, abból adódik, hogy a XX. század második felében mind nyilvánvalóbbá vált az ökológia problémák súlyosbodása és az ezzel való szembenézés egyre sürgetőbb volta. A környezeti kérdések ennek hatására fokozatosan egyre határozottabban kaptak helyet a katolikus egyház tanításában és dokumentumaiban. Eleinte, a hatvanas évektől, az ökológia kérdése elsősorban az egyház szociális küldetéséhez kapcsolva jelenik meg, az erőforrások, a teremtett javak méltányos és igazságos elosztását szorgalmazva, ahogy az az 1964-es *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúcióban is megfogalmazódik:

„36. (...) A hívőknek tehát föl kell ismerniük az egész teremtés belső természetét, értékét és Isten dicséretére rendeltségét, s még világi tevékenységükkel is segíteniük kell egymást a szentebb életre, hogy Krisztus lelke átjárja a világot, mely így az igazságosságban, szeretetben és békében biztosan eléri célját. Ebben az egyetemesen teljesítendő feladatban a világi híveknek kiemelkedő helye van. A Krisztus kegyelme által belülről fölemelt világi szakértelmükkel és tevékenységükkel nagyon hatásosan hozzájárulnak ahhoz, hogy a teremtett javak a Teremtő

rendelkezése szerint és az Ő Igéjének világosságában az emberi munka, a technika és a civilizáció haladása által minden ember javára szolgáljanak; hogy a javakat méltányosabban osszák el, és az emberi és keresztény szabadság egyetemes fejlődését mozdítsák elő.”

Ugyanakkor már a *Lumen Gentiumban* megjelenik a teremtett világ sajátos, belső természete és értéke, valamint saját belső rendje, melyet az embernek is tiszteletben kell tartania. Ez a gondolat még határozottabban fejeződik ki az egy évvel később kiadott *Gaudium et Spes* lelkipásztori konstitúcióban:

„Az emberi tevékenység értéke

34. A hívők bizonyosak abban, hogy az egyéni és közösségi emberi tevékenység, illetve az hatalmas erőfeszítés, mellyel az emberek a történelem folyamán életük körülményeit javítani akarják, önmagában véve megfelel Isten tervének. Az Isten képmására teremtett ember ugyanis parancsot kapott, hogy a földet és mindent, ami rajta van hatalma alá vetve, igazságban és szentségben kormányozza a világot; s hogy Istent elismerve mindenek Teremtőjének, önmagát és minden létezőt visszavigyen Őhozzá, hogy az embernek alávetett összes dolgokban csodálatos legyen Isten neve az egész földön.

Ez a leghétköznapibb tevékenységekre is érvényes. A férfiak és nők ugyanis, miközben maguk és családjuk mindennapi kenyerét keresik, s tevékenységüket úgy végzik, hogy a társadalomnak is hasznára vannak, joggal gondolhatják, hogy munkájukkal a Teremtő művét folytatják, testvéreik javát mozdítják elő, és személyesen hozzájárulnak az isteni terv történelmi megvalósulásához.

36. (...)Ha a földi valóságok autonómiáján azt értjük, hogy a teremtett dolgoknak, maguknak a közösségeknek is, megvannak a saját törvényeik és értékeik, melyeket az embernek lépésről lépésre föl kell ismernie, alkalmaznia és rendeznie kell, akkor az autonómia követelése erkölcsileg teljesen kifogástalan; amit nemcsak korunk emberei igényelnek, hanem a Teremtő akaratának is megfelel. Épp a teremtés tényéből következik ugyanis, hogy minden dolognak megvan a maga állaga, igazsága és jósága, megvannak a saját törvényei, és megvan a saját rendje: ezeket az embernek tisztelnie kell (...)

A teremtés belső rendjének felismerésén túllépve a környezeti erőforrások súlyos veszélyeztetettsége, a globális rendszerek sérülékenysége és túlzott igénybevétele valamint az emberiség létfeltételeinek mindebből következő fenyegetettsége végül a Püspöki Szinódus *De iustitia in mundo* kezdetű záródokumentumában hivatalos formában is megfogalmazásra kerül:

„10. Az emberiséget az utóbbi huszonöt évben eltöltő remény, miszerint a gazdasági növekedés olyan mennyiségű anyagi javakat fog előállítani, hogy a szegények legalább ennek a gazdaságnak az asztalról lehulló morzsáiból részesedhetnek – hiú reménynek bizonyult a világ fejletlenebb régióiban és a gazdagabb területeken belüli szegény övezetekben a népesség és a munkavállalók számának gyors növekedése, a mezőgazdaság elmaradottsága, a hibásan vagy hiányosan végrehajtott földreform, valamint az általános városba költözési hullám következtében, mert itt az ipar a nagy összegű támogatások ellenére is olyan kevés munkaalkalmat biztosít, hogy nem ritkán a népesség 25%-a válik munkanélkülivé. Ezek a nyomorúságos körülmények tömegesen és tartósan sodorják a társadalom peremére az embereket, akik alutápláltak, embertelen körülmények között élnek, írástudatlanok és meg vannak fosztva mind a politikai hatalomtól, mind attól, hogy megfelelő erkölcsi felelősséggel és méltósággal rendelkezzenek.

11. Mindezekon túl a gazdagabb országok – kapitalista és szocialista országok – természeti kincsek és energiaforrások iránti igénye (és következőképp a felhasználásukkal járó víz- és levegőszennyezés) olyan óriási, hogy ha ezt a magas és egyre növekvő fogyasztási és szennyezési mutatót kivetítenénk az egész emberiségre, akkor a földi élet elemi feltételei, a levegő és a víz visszafordíthatatlan mértékű pusztulást szenvednének.

12. A világ egységére irányuló törekvések ereje, az elosztás egyenlőtlensége – aminek eredményeként a bevételekkel, a beruházásokkal és a kereskedelemmel kapcsolatos döntések háromnegyede az emberiség egyharmadának, és pedig gazdagabb egyharmadának a kezében összpontosul –, valamint a tisztán csak gazdasági fejlődés értelmetlenségének és a bioszféra anyagi korlátainak felismerése tudatára ébreszt bennünket annak a ténynek, hogy a mai világban az emberi méltóság újfajta értelmezési módjai vannak kialakulóban.”

A *De iustitia in mundo* által megfogalmazottak még abban az évben az *Octogesima Adveniensis* enciklikában is megjelennek, kiemelve a hívő keresztények különös felelősségét ezen problémák kezelésében:

„21. (...) Az emberek ma szinte egyik percről a másikra ébrednek ennek tudatára: olyan meggondolatlanul zsákmányolták ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, és annak a veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza. De az ember számára nem csak anyagi környezete válik állandó veszélyforrássá, például a természet elszennyeződése, a vegyi szennyezés, az új betegségek, a totális megsemmisítő eszközök révén; az ember már saját humánkörnyezetén sem tud úrrá lenni többé, annyira nem, hogy képes jövőbeni életfeltételeit is teljességgel elviselhetetlenné tenni. Ez társadalmi-szociális kérdés, és teljesen nyilvánvalóan kihat az emberiség egész családjára.

A keresztényeknek ezen újfajta kilátások felé kell fordítaniok figyelmüket, hogy legyen erejük a többi emberrel együtt vállalni a felelősséget a jövőért, amelyet immár az emberiség közös sorsának kell mondanunk.”

Az egyház ökológiai problémák felé fordulásának a hatvanas években megkezdődött folyamata az ENSZ 1972-es Stockholmi konferenciájára küldött pápai üzenetben teljesebb ki, amely határozottan állást foglal a teremtés egészségének jósága, természeti környezetünkkel és a jövő generációkkal szembeni felelősségünk valamint a szolidaritás eszméje mellett (az üzenet kötetünkben megtalálható). Ugyanakkor – éppen a szegény és hátrányos helyzetű régiók és csoportok érdekeinek szem előtt tartása miatt – a gazdasági fejlődés és növekedés fenntartása mellett érvel, szorgalmazva az ebből fakadó szennyezések lehetőség szerinti csökkentését. Magának a fejlődés modern fogalmának, annak a gazdasági növekedéssel és a szédületes technológiai újításokkal való azonosításának megkérdőjelezésére már csak II. János Pál pápa *Redemptor Hominis* enciklikájában kerül sor. Az enciklika aggodalommal telve teszi fel a kérdést, hogy valóban a technikai-gazdasági gyarapodás az a fejlődés, amely teljesebbé teszi az embert?

„8. (...) 40 Vajon az az eddig még soha nem tapasztalt hatalmas fejlődés, mely korunkban az ember világhódító tevékenységében mutatkozik, nem teszi-e egyre nyilvánvalóbbá ezt a „hiábavalóságnak” való alávetettséget? Legyen elég csak megemlíteni az iparilag fejlett országok környezetszennyezését, az állandóan folyó és föllángoló fegyveres összecsapásokat, az önmagunk elpusztítására képes atom-, hidrogén-, neutron- és egyéb fegyverek fölhalmozását, a még meg nem született életek tiszteletben nem tartását! Nemde a mostani, az úrutazásokkal és a soha nem látott technikai fejlődéssel dicsekvő világ egyidejűleg az a teremtés, mely „sóhajtozik és vajúdik”⁴¹ és türelmetlenül várja „Isten fiainak megnyilvánulását”⁴²

15. (...) Úgy látszik, korunk emberét egyre inkább veszélyeztetik a tulajdon értelme, akarat és keze munkája eredményeként létrejött dolgok. A sokfajta emberi tevékenység végeredménye ugyanis – nagyon gyorsan és sokszor előre nem látott módon – „elidegenedik”: elveszik attól, aki létrehozta; és nemcsak ez történik, s nem is csak olymértékben, ahogy e tevékenységhez természete szerint hozzátartoznék, hanem a létrehozott eredmények az ember ellen fordulnak. Ez tűnik a mai ember élete legkeservesebb és legáltalánosabb tényezőjének. Ezért az embert egyre nagyobb félelem tölti el. Fél attól, hogy munkájának gyümölcsei – nem mind és nem is a többségük, hanem az a néhány, melyekért különösen is megdolgozott – ellene fognak fordulni; fél, nehogy önmaga elpusztítására alkalmas fegyverek váljanak belőlük, mert ehhez képest minden szerencsétlenség és baj, amit eddig a történelemből ismerünk, elenyészőnek tűnik. Ezért keresni kell: mi az oka annak, hogy az a minden ember kezében levő képesség, hogy uralma alá hajtja a földet,⁹⁴ szembefordult az emberrel, és érthető módon szorongást kelt, tudatos vagy nem is tudatosított félelmet olyan csapásoktól, melyek a ma élő egész emberiséget fenyegeti?

Ez a fenyegetett állapot, melyet az ember művei alakítanak ki az ember számára, különböző irányokból származik és különböző súlyú tényezők következménye. Egyre inkább be kell látnunk,

hogy a föld javainak fölhasználásában tisztességgel és értelmesen kell eljárunk. A föld kincseinek kitermelése, mely nemcsak ipari célokat szolgál, hanem a katonai erő növelését is, az egyre gyorsuló technikai fejlődés, melyet nem eléggé vezérelnek emberies szempontok, az ember természetes környezetét egyre inkább veszélybe sodorják, s elidegenítik a természetet a saját rendjétől. Így a természetes környezetben az ember már nem lát egyebet, mint a közvetlen fölhasználás és a fogyasztás számára hasznos dolgot. A Teremtő azonban úgy akarta, hogy az ember közösségben éljen a természettel, mint értelmes és nemes ura, mint őrzője, s nem mint garázda birtokosa, aki mindent kiárusít, s mindenre tekintet nélkül pusztítja a természetet.

A technika fejlődése és az emberi kultúra mai formája, melyben a technikai tudományok elsőbbséget élveznek, megkövetelik az erkölcsi élet és az etika tudományának fejlődését is, ez azonban egyre gyatrábbnak látszik. Ezért a technika fejlődése, jóllehet csodálatot ébreszt és könnyen az emberi nagyság benyomását keltheti, melyről a Teremtés könyvében már a teremtés leírásakor legalább mint csíráról szó van,⁹⁵ elkerülhetetlenül félelmeket kelt. E félelmek között az első a legnagyobb és leglényegesebb dolgot érinti: vajon ez a fejlődés, melynek az ember a szerzője és végrehajtója, minden szempontból emberibbé teszi az ember életét?”

A fejlődés kérdésével, ennek a természeti környezetre gyakorolt hatásával és a keresztény emberi élet céljaival való összeegyeztethetőségével foglalkozik a *Laborem Exercens* (4; 12-15) valamint a *Sollicitudo Rei Socialis* (26; 29-30; 34; 48) enciklika is. Végül – nem kis mértékben az 1992-es Riói Csúcsra való készülés jegyében – II. János Pál pápa 1990. január 1-én, a Béke világnapja alkalmából „Békesség a Teremtő Istennel, Békesség az egész teremtett világgal” című Üzenetében fordult a hívek közösségéhez, rámutatva az ökológiai válság erkölcsi természetére, és valamennyi keresztény megkülönböztetett felelősségére a gondok orvoslásában. A pápai üzenet érvelése és következtetései nagyban hasonlítanak az 1982-ben, Assisi Szent Ferenc születésének 800. évfordulóján tartott nemzetközi ökumenikus tanácskozás zárónyilatkozatának, a *Gubbiói Nyilatkozatnak* megfogalmazásaira, így ez a dokumentum, mely számos – nem csak keresztény – egyház képviselőinek közös állásfoglalása, bizonyos értelemben a pápai Üzenet előképének is tekinthető (mindkét szöveg teljes terjedelmében megtalálható a kötetben).

A Béke világnapja alkalmából kiadott Üzenetet követően az ökológiai kérdések csaknem valamennyi hivatalos dokumentumban megjelennek, mint az emberiség egyik legaggasztóbb fenyegetése. A *Centesimus Annus* enciklika az ember teremtésben való felelős részvételének feladatát fogalmazza meg, és összekapcsolja a természeti és a társadalmi környezet rombolását:

„37. A fogyasztás kérdése mellett az ehhez szorosan kapcsolódó ökológiai probléma is komoly nyugtalansággal tölt el. Az ember ugyanis, akit inkább a birtoklási és az élvezeti vágy, sem-

mint a létezés és a növekedés óhaja vezérel, túlzásba viszi és mértéktelenül fogyasztja a föld és sajátéletének erőforrásait. A természetes környezet esztelen rombolása mögött egy antropológiai tévedés húzódik, amely – sajnos – nagyon elterjedt korunkban. Az ember, amikor felismeri, hogy munkája által képes átalakítani és bizonyos értelemben „megteremteni” a világot, elfelejti, hogy ezt a munkát mindig a teremtett dolgok eredeti isteni adományozása alapján végzi. Úgy gondolja, hogy önkényesen rendelkezhet a földdel, feltétel nélkül alávetheti saját akaratának, mintha annak nem lenne előzetes jellemzője és rendeltetése, amelyet Isten adott neki, s amelyet az embernek tovább kell fejlesztenie, de nem hamisíthat meg. Az ember helytelenül Isten helyébe lép, és így végeredményben elősegíti az általa inkább elnyomott, semmint kormányzott természet lázadását, ahelyett, hogy a teremtés művében Istennel működné együtt. (...)

38. A természeti környezet esztelen rombolásán kívül fel kell idézni az *emberi környezet* még súlyosabb rombolását, amelyre távolról sem szentelnek kellő figyelmet. Amikor az ember – még ha távolról sem a szükséges mértékben, de – teljes joggal fáradozik azon, hogyan mentse meg a kipusztulással fenyegetett különböző állati fajok természetes környezetét, mert megérti, hogy valamilyen módon mindegyik hozzájárul a földi egyensúly fenntartásához, kevés gondot fordít a „*humánökológia*” *erkölcsi feltételeinek védelmére*. Isten nemcsak a földet adta az embernek, akinek – amikor rendelkezik felette – figyelembe kell vennie az eredeti szándékot, hogy mire kapta ezt a vagyont, hanem magát az embert is Isten ajándékozta önmagának, és ezért tisztelnie kell azt a természeti és erkölcsi strukturát, amellyel felruháztatott. E vonatkozásban meg kell említenünk a modern urbanizáció súlyos problémáit, olyan urbanizációra van szükség, amely figyelembe veszi a személyek életét és tekintettel van a „munka társadalom-ökológiájára” is. (...)

Az 1995-ös *Evangelium Vitae* enciklika, amellet, hogy nagyon határozottan leszögezi az emberiségnek a „világ kertjének” művelésére és őrzésére való Úr általi megbízatását, az ökológiai problémákkal kapcsolatos dialógus és cselekvés horizontját kiterjeszti a más vallású és nem hívő embertársainkkal való együttműködésre is:

„27. Üdvözölni kell az *életminőség* és az *ökológia* felé irányuló figyelem növekedését, amit elsősorban a fejlettebb társadalmakban lehet észlelni, melyekben a személyek figyelme már nemcsak a túlélés problémáira, hanem az életfeltételek átfogó jobbítására irányul. Különösen jelentős az életre vonatkozó etikai reflexió ébredése: a *bioetika* kialakulásával és egyre szélesebb körű fejlődésével élénkül a reflexió és a dialógus – hívők és nemhívők, és különböző vallások hívői között – olyan alapvető problémákról is, melyek az emberi életet érintik.

41. (...) Mivel az ember arra hivatott, hogy művelje és őrizze a világ kertjét, 179 különleges felelősséggel tartozik az *élő környezetért*, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága,

élete szolgálatába állított, de nemcsak a jelen, hanem a jövő nemzedékek szempontjából is. Ez az *ökológiai kérdés* – melynek terjedelme az élőlények fajtáinak és a különböző életformák környezetének megőrzésétől a szorosan vett „emberi ökológiáig” tart –, melynek a Szentírás lapjain oly világos és határozott etikai indítékai vannak az élet és minden élet nagy javának megőrzésére. Valójában ugyanis „az uralom, melyet a Teremtő az emberre bízott, nem abszolút hatalom, sem a 'használni és visszaélni vele' szabadságáról nincs szó, sem a dolgokkal nem rendelkezhet kénye kedve szerint. A Teremtő által kezdetről megszabott korlát, melyet szimbolikusan a 'ne egyél a fáról' 180 tilalom fejez ki, elég világosan mutatja, hogy a látható természettel szemben mi emberek nem csupán biológiai, hanem erkölcsi törvényeknek is alá vagyunk vetve, melyeket nem hághatunk át büntetlenül.”

Az ökológiai kérdések globális voltának felismerése vezetett oda, hogy 2002. júniusában II. János Pál pápa közös nyilatkozatot tegyen közzé I. Bartholomeosz konstantinápolyi pátriárkával a környezeti etikáról. Ez a *Venecei Nyilatkozat* minden jóakarátú hívő és nem hívő embert felhív a környezeti problémákkal való felelős szembenézésre és cselekvésre, valamennyi emberi kultúra értékeinek valamint a tudomány és technika eredményeinek felhasználásával utódaink javára (a Nyilatkozat szövege megtalálható a kötetben).

A katolikus egyház hivatalos dokumentumai világosan megfogalmazzák az egyház álláspontját és a hívek feladatait a környezeti válság kezelésében. E szerint az Isten által teremtett világ jó, és az ember meghívása az ezzel a világgal való felelős sáfárkodásra szól. Napjaink ökológiai krízishelyzete az ember önhittségéből és az isteni meghívástól való eltávolodásából származik. A problémák megoldásában való részvétel olyan felelősség, amelyet egyetlen hívő ember sem háríthat el magától, és ebben a tevékenységben – túllépve az idegenkedésen és távolságtartáson – valamennyi más vallású vagy nem hívő emberrel, a civil szervezetekkel, a médiával és a kormányzatokkal is együtt kell működni. Mindez szervesen származik a Teremtő Istenben való hitből, az emberiség és a jövő nemzedékek javára.

VI. Pál pápa Üzenete a Stockholmi Konferenciára

*Mr. Maurice Strong főtitkárnak
1972 június 1.*

Barátságos Földet a jövő nemzedékek számára

Az ENSZ Környezetvédelmi Konferenciájának megnyitása alkalmából, melyre lelkesen és hozzáértő módon készültek, szeretnénk Önt, és valamennyi résztvevőt érdeklődésünkről biztosítani, amellyel ezt az óriási vállalkozást követjük. A természeti környezet megőrzéséről és jobbításáról való gondoskodás, mint az a nemes igyekezet, amellyel e mindannyiunk számára nélkülözhetetlen jó megőrzését szolgáló világméretű együttműködést szorgalmazzák, egybeesik a napjaink embere által mélyen átértett igényekkel.

Manapság valóban egyre erősödik az a felismerés, hogy az ember és környezete elválaszthatatlanabb, mint valaha. A környezet alapvető feltétele az emberi életnek és fejlődésnek, míg az ember a maga részéről tökéletesíti és megneemesíti környezetét jelenléte, munkája és megértése által. Az emberi kreativitás azonban csak addig hoz valódi és tartós gyümölcsöket, amíg az ember tiszteletben tartja az élő világ törvényeit és a természet regenerációs képességét. Mindezek összekapcsolódnak tehát, és közös jövőn osztoznak. Az ember így figyelmeztetést kapott, hogy helyettesítse a pusztán az anyagi gyarapodás dinamikájára alapozott, gyakran vak és féktelen fejlődést a bioszféra iránti megbecsüléssel mely egy átfogó képbe illeszkedik világról, „egyetlen Földünkről”, hogy a Konferencia gyönyörű mottóját idézzük.

A távolságok leküzdése a kommunikáció fejlődése révén, az emberek közötti, gazdasági fejlődés által létrehozott mind szorosabb kötelékek; a természet erőinek fokozódó alávetettsége a tudománynak és a technikának; az emberek között, nemzeteken és rasszokon átívelő kapcsolatok megsokszorozódása mind a kölcsönös függőség elemei, melyek előnyösek és hátrányosak is lehetnek, a biztonság reményét, és a katasztrófa veszélyét is magukban hordozzák. Az ártalom, a pusztítás, amely a világban valahol történik máshol üthet vissza, és más emberek életminőségét csökkentheti, gyakran anélkül, hogy tudnának róla és hogy saját maguk hibásak lennének benne. Ma már teljes biztonsággal tudjuk, hogy a tudományos és technikai fejlődés, az emberiség előrevitelének ígérete mellett, mint minden emberi tevékenység, a jóra és a rosszra jutás kétségének súlyos terhét is magában hordozza.

Elősként is, az értelem felfedezéseit a pusztítás eszközeivé is teheti, mint a nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek, és más, kis és nagy harci eszközök esetében, melyek iránt

az erkölcsös lelkiismeret csak borzadályt érezhet. De hogyan hagyhatnánk figyelmen kívül a bioszféra egyensúlyi működésében bolygónk fizikai tartalékainak nem megfelelő kiaknázása által okozott zavarokat – még ha ezeket valamely hasznos dolog előállítására is használják – mint például a nem megújuló természeti erőforrások pazarlása, a talaj, a víz, a levegő és a világűr szennyezése, melyek a növényi és állati élet pusztítását eredményezik? Mindez hozzájárul az emberi környezet elszegényítéséhez és pusztuláshoz, oly mértékben, hogy az ma már sokak szerint saját túlélésünket veszélyezteti. A mi nemzedékünknek végre határozottan túl kell lépnie a részérdekeken és az a rövid távú célokon, hogy barátságos földet hagyjunk a jövő nemzedékek számára.

A kölcsönös függőségnek a közös felelősséggel, a közös sorsnak pedig a szolidaritással kell együtt járnia. Mindez nem fog menni könnyű megoldások alkalmazásával. Ahogyan a demográfiai problémát sem oldotta meg az élethez való jog helytelen korlátozása, a környezeti kérdéseket sem lehet pusztán technológiai eszközökkel kezelni. Ez utóbbiak, igaz, elengedhetetlenek, az önök Tanácskozása is vizsgálni fogja azokat és javaslatokat tesz a helyzet javítására. Egyértelmű például, hogy az ipar az egyik legjelentősebb szennyező, és azoknak akik felelősek érte, mindent meg kell tenniük módszereik jobbítása érdekében, és meg kell találniuk az eszközöket, amíg ez a termelés rovására nem megy, a szennyezése csökkentése, ha ugyan nem teljes megszüntetése érdekében. Ebben a tisztítási feladatban egyértelműen fontos szerep hárul a vegyipari kutatókra, és nagy reményeket helyezünk szakmai képességeikbe.

De minden technikai eszköz eredménytelen marad, amennyiben nem társulnak azaz a felismeréssel, hogy hozzáállásunk gyökeres megváltoztatására van szükség. Mindannyiunknak tisztánlátónak és bátornak kell lennünk. Vajon civilizációnk, melyet csodálatos eredményeinek az emberi környezet despotikus leigázása általi növelése kísért, felismeri-e időben az anyagi növekedés kordában tartásának módját, hogy bölcs mérséklettel használja a föld gyümölcseit, és a valódi lelki egyszerűség gyakorlásával valósítsa meg a sürgető és elengedhetetlen megtérést? Szeretnénk azt gondolni, hogy a fejlődés túlzásai elvezetik az emberiséget, és különösképpen a fiatalokat annak a felismeréséhez, hogy hatalmunk a természet felett csak az erkölcsi követelményekkel összhangban gyakorolható. A csömör, melyet egyesekben a túl könnyű élet vált ki, és a mind többekben feltámadó, az emberiséget összekötő szolidaritás így hozzájárulhat ahhoz, hogy helyreállítsuk azt a felelősségteljes hozzáállást, amelyen az ember és környezetének kapcsolata lényegében alapszik. Nem hagyhatjuk ehelyütt említés nélkül Assisi Szent Ferenc nem halványuló példáját, és meg kell említenünk azokat az elmélkedő keresztény szerzetesrendeket, melyek tanúbizonyságul szolgálnak arra a belső harmóniára, amely a természet törvényeivel és ritmusával való bizalomteljes közösségből fakad.

„Mert Isten minden teremtménye jó”, írja Szent Pál apostol (1Tim 4:4) a Teremtés könyvét felidézve, amely Isten elégedettségét fejezi ki valamennyi munkája kap-

csán. Uralni a teremtést nem az elpusztítását jelenti az emberi faj számára, hanem a jobbítását; nem a világ káoszba döntését, hogy az többé ne szolgáljon lakóhelyül, hanem csodás otthonná alakítását, ahol mindent megillet a megbecsülés. Senki sem birtokolhatja tehát a környezetet abszolút és önző módon, mely nem „res nullius” – senkihez sem tartozó – hanem „res omnium” – az emberiség öröksége, ezért mindazoknak akik birtokolják azt – a magán- és a közéletben egyaránt – úgy kell használniuk, ahogy az mindannyiunk valós javát szolgálja. Az ember bizonyosan az első és legigazabb kincse a földnek.

Éppen ezért az igyekezetnek, hogy biztosítsuk minden ember számára a hozzáférés lehetőségét a tényleges vagy potenciális források igazságos mennyiségéhez, elsősorban a jóakarátú emberek lelkiismeretén kell alapulnia. A fejlődés, mely az ember teljes növekedése, úgy bukkan fel, mint a cél, a mérlegelés sarokköve, melynek során nem pusztán az ökológiai egyensúlyt kell figyelembe venni, de a jólét igazságos egyensúlyát is az iparosodott világ centrumai és hatalmas peremvidékeik között. A szükség, ahogy azt helyesen mondják, a legrosszabb szennyezés. Utópisztikus a remény, hogy a fiatal nemzetek, melyek hatalmas erőfeszítések árán építenek jobb jövőt maguknak, a technikai civilizáció pozitív eredményeit alkalmazva, de elutasítva annak túlzásait és eltévelyedéseit, úttörő szerepet játszhatnak egy új világ építésében, amelyre a Stockholmi Konferencia megadta a hívójelet? Annál is inkább igazságtalan volna megtagadni tőlük az eszközöket hogy így cselekedhessenek, mivel gyakran súlyos és meg nem érdemelt mértékben érinti őket közös biológiai örökségünk elszegényedése és pusztulása. Így ahelyett, hogy a jobb környezetért való küzdelemre a gazdagok félelmeinek reakciójaként tekintenének, úgy foghatják fel azt, mint a mindannyiunk javát szolgáló közös terv mögé felsorakozott emberiség sorsába vetett hit és a remény megerősítését.

Ezekkel az érzésekkel imádkozunk a Mindenhatóhoz, hogy ajándékozzon meg minden résztvevőt, áldásainak sokaságával egyetemben, a bölcsesség világosságával és a testvéri szeretet lelkületével, munkájuk teljes sikere érdekében.

A Gubbiói Nyilatkozat

Assisi Szent Ferenc születésének 800. évfordulóján a „Terra Mater” Nemzetközi Konferencia résztvevői 1982. szeptember 23- Szervezetének Stockholmi Konferenciáján megfogalmazott figyelmeztetések ellenére a világméretű környezeti válság folyamatosan mélyül.

A résztvevők ezért, felismerve, hogy az emberiség olyan kórtól szenved, amelyet a természettel való megromlott 26. között összegyultak Gubbióban, abban a városban, amely a ferences szellemiségu megbékélést jelképezi.

A tanácskozás végén a résztvevők úgy döntöttek, hogy felhívást intéznek mindenkihez, amelyben figyelmeztetnek arra, hogy az emberiség és a Föld, egyetlen otthonunk jövője veszélyben forog, és az Egyesült Nemzetek viszony és az egyre rosszabodó társadalmi kapcsolatok idéztek elő, felhívják a figyelmet, hogy túllépve a beletörődésen és fatalizmuson, a lehetséges és kívánatos alternatív jövőkép kidolgozásán kell munkálkodnunk.

Leszögezik, hogy sürgős változásnak kell beállnia az ember jelenlegi kizsákmányoló és uralkodó hozzáállásában, különös tekintettel az emberiség iparosodott kisebbik részére. Ez a viselkedésmód, amely napjainkig az ember és a természet viszonyát épp-úgy jellemezte, mint az emberek egymás közti kapcsolatait, át kell hogy adja a helyét egy megosztó, óvó, tiszteletteljes megközelítésnek és a teremtmények közti testvériség érzésének.

Assisi Szent Ferenc meghatározó ereju példája ma is érvényes. Tudatában az ember környezetbe ágyazottságának és igényének a természettel való harmónikus és tudatos kapcsolatra, először saját közösségén belül megtapasztalva, az univerzális testvériség lehetőségét mutatta meg nekünk, amelyben az embereket, állatokat, növényeket és a köveket egymás fivéreinek és nővéreinek tekintette.

Hogy elfogadjuk ezt a ferenci üzenetet, amely a Föld javainak takarékos használatára szólít fel, a következőkre van szükség:

- el kell vetnünk azt a felfogást, amely szerint a fejlődés a vagyon mennyiségi kifejezése vagy az anyagi javak felhalmozása által mérhető dolog, vagy a politikai hatalommal és a jelenre való kizárólagos koncentrálással azonosítható, és ezzel ellenében fejlődésnek az élet minőségének kiterjesztését kell tekintenünk;
- el kell fogadtatni a természet tiszteletét, valamint az egyének, közösségek és kultúrák iránti megbecsülést;
- legyen szilárd meggyőződésünk, hogy a társadalom, és különösképpen a fiatalok bevonásával megvalósítható egy alternatív modell is;

- fel kell ismernünk a termelő és ipari tevékenység újraértelmezésének, visszafogásának és ellensúlyozásának szükségességét, a természetpusztító és az emberi egészségre, valamint a társadalomra általában káros technológiáktól való elszakadás által;
 - alacsony energia- és forrásigényű életformákat kell kidolgoznunk a fejlődés, elosztás valamint a politikai és társadalmi szerveződések területén a megfelelő technológiák kidolgozásán és ellensúlyként szolgáló tetteken és megállapodásokon keresztül;
 - fel kell hívnunk a figyelmet a világméretű éhezés problémájára, mint a környezeti krízis és a források egyenlőtlen elosztásának nyilvánvaló jelére, amely a piacgazdaság torz logikájának eredménye;
 - ezen irányok mentén kell fejlesztenünk az oktatást, a tudományos kutatást és a technológiai fejlesztést is;
 - újra kell gondolnunk technológiánkat, amely mint az emberi kreativitásnak és az embernek magának is egyik legjellemzőbb megnyilvánulási formája, önmagában nem ártalmas, de csak akkor szolgálhatja az ember valós igényeit, ha az emberi méltóság és a Föld természeti folyamatainak figyelembe vételével alkalmazzuk;
 - az etikai alapelveket az ember és a többi élő teremtmény kapcsolatára is alkalmazzunk kell, és sürgősen fel kell ismernünk a növényi és állati élet védelmének szükségességét a fajok kihalásának, a mértéktelen pusztítás, a felelőtlen és pazarló bánásmód (mint amilyen a vadászat, a helytelen állománykezelés és a céltalan rombolás) valamint élőhelyeik átalakításának megelőzése érdekében;
-
- fel kell hívnunk a figyelmet az emberi közösséget érintő három súlyos problémára: a számbeli növekedésre, az egyenlőtlen területi eloszlásra, és az előregedésre;
 - vissza kell hogy utasítsuk az erőszak minden formáját a természettel és az emberrel szemben;
 - fel kell ismernünk, hogy a természeti és az emberi környezet megőrzése a valós fejlődés elengedhetetlen feltétele;
 - meg kell találnunk a történelemben azon eszmei áramlatokat, amelyek segíthetnek egy alternatív jövőkép, és egy, az egymásrautaltságra épülő társadalom kialakításában;
 - a fentiek fényében újra kell gondolnunk és meg kell erősítenünk kulturális (építészeti, művészeti, történelmi és a hagyományokban megjelenő) örökségünk iránti érdeklődésünket és megbecsülésünket;
 - vissza kell utasítanunk az emberi élet valamennyi elidegenedett és elidegenítő jelenségét, az elszürkült politikai élettől az uniformizált fogyasztói világig, és minden egyes ember számára biztosítani a lehető legnagyobb megbecsülést a változatos társadalmi és politikai szerveződésekön keresztül, amelyek célul tűzik ki a legnagyobb mértékű fejlődés előmozdítását, valamint a társadalom életében való egyéni részvétel, a tevékenységek és célok körülhatárolását és változatosá tételét,

A konkrét tennivalók tekintetében a „Terra Mater” konferencia résztvevői a következőkre szólítanak fel:

1) - minden anyagi eszközt igénybe kell vennünk az emberi képességek fejlesztésére mind az institutionális kereteken belül, mind a társadalomban általában véve, mind pedig viselkedési mintázatainkban az innovatív tanulás által, amely egyfelől az *antici-páció*n, a jövőnkre irányuló felelős figyelmen, másfelől a *participáció*n, a jövőt illető döntésekben való állampolgári részvételen alapul;

2) - a kulturális élet felelős szereplői és mindazok akik a tömegmédiá területén dolgoznak, hozzanak nyilvánosságra minden információt amely a környezeti krízisre és annak okaira vonatkozik;

3) - a közoktatás irányítói minden országban és valamennyi szinten illetve területen alakítsanak ki olyan iskolai programokat, amelyek megfelelő lehetőséget biztosítanak a környezettel, illetve az ember és erőforrásai közötti kapcsolat válságával kapcsolatos tanulmányok folytatására, a fenti területeket érintő lehető legnagyobb tudatosság kialakítása végett;

4) - valamennyi vallás vezetői és minden egyház hívja fel hívei figyelmét a természet megszenteltségére és erkölcsi kötelességükre, hogy tiszteljék mind a természeti mind pedig az emberi környezetet, valamint mindezt figyelembe véve, bátorítsa papjai oktatását ezen elvek vallásos értékének felismerése érdekében.

Különösen kívánatos tehát, hogy az Egyházak Világtanácsa és a Szent Szék olyan, ökológiáért felelős intézményeket hozzanak létre, amelyek ezen célokat tartják szem előtt, és hogy a püspökök, lelkipásztorok és az egyházközségek folyamatosan tudatában legyenek a természet- és környezetvédelemben, valamint az élet különböző minőségeinek javításában való aktív részvételük felelősségének;

5) - a kormányok és parlamentek működjenek együtt a bolygónkon ütött sebek gyógyításában, prioritást biztosítva a közberuházások és munkaprogramok területén a talajvédelemmel, vízszabályozással, újraerdősítéssel, a sivatagosodott vagy károsodott területek rehabilitációjával, környezeti kárelhárítással és a természeti környezet helyreállításával kapcsolatos programoknak, illetve az ökológiai egyensúly megteremtésének;

6) - a civil szervezetek dolgozzanak ki még pontosabb és erőteljesebb programokat az emberiség túlélésére annak érdekében, hogy képesek legyenek hatékonyan befolyásolni a környezettel kapcsolatos politikai és gazdasági döntéseket.

Végezetül a „Terra Mater” konferencia résztvevői arra intik a világ kormányait, hogy tegyenek meg mindent a béke, a leszerelés, a nemzetközi kapcsolatokban érvényesülő

kölcsönös szolidaritás és az elszigetelő nacionalizmus minden formájának elutasítása érdekében, mint amelyek ellentétben állnak a fenti célokkal, és keressenek megoldást azokra az egyenlőtlenségekre, amelyek „Észak” és „Dél” között fennállnak bolygónkon. Ezen célok megvalósítására a hadi kiadások csökkentésén keresztül kell törekedni.

Az élet, a társadalom és a környezet minősége az emberi felelősségtudatra van bízva. Ennek a felelősségtudatnak meg kell jelennie minden férfiben, nőben és közösségben, mégpedig azonnali és gyakorlati tettek formájában, amelyeket nem apokaliptikus látomások, hanem a jövőnköt illető remény táplál.

Az ökológiai válság: közös felelősségünk

*Őszentsége II. JÁNOS PÁL PÁPA üzenete
a BÉKE VILÁGNAPJA alkalmából*

1990 január 1.

BÉKESSÉG A TEREMTŐ ISTENNEL
BÉKESSÉG AZ EGÉSZ TEREMTETT VILÁGGAL

Bevezetés

1. Napjainkban mindannyiunk számára egyre világosabbá válik, hogy a világ békéjét nem csak a fegyverkezési verseny, a helyi konfliktusok és a népek és emberek közötti igazságtalanságok fenyegetik, hanem a természetet megillető kellő tisztelet hiányából fakadóan a természeti erőforrások kifosztása és az élet minőségének fokozódó hanyatlása is. A bizonytalanság érzése, amely ebből a helyzetből fakad, melegágya a kollektív önzésnek, mások semmibevételének és a becstelenségnek.

Szembesülve a természet széleskörű pusztulásával, az emberek a világ minden táján kezdik megérteni, hogy a Föld javainak használata nem folytatható úgy, ahogyan azt a múltban tettük. A nagy nyilvánosság éppúgy érintett a kérdéskörben, mint a politikai vezetők, és számos tudományág szakemberei vizsgálják annak okait. Ezenfelül egy új ökológiai tudatosság kezd kialakulni, amelyet ahelyett, hogy lenéznénk, inkább bátorítanunk kéne, hogy dolgozzon ki konkrét programokat és kezdeményezéseket.

2. Számos etikai érték, amelyek alapvetőek egy békés társadalom fejlődése szempontjából, különösen kapcsolódik az ökológiai kérdéskörhöz. A tény, hogy sok olyan kihívás, amellyel világnk szembe kell hogy nézzen, összefügg egymással, megerősíti a morálisan egységes világméretű alapuló, körültekintően kidolgozott megoldások szükségességét.

Számunkra, keresztényeknek ez a világnézet a Kinyilatkoztatásból származó vallásos meggyőződésünkön alapszik. Ez az amiért ezt az Üzenetet a teremtés bibliai történetével kapcsolatos gondolatokkal szeretném kezdeni. Remélem, hogy még azok is, akik nem osztoznak ugyanebben a hitben, megtalálhatják a következőkben a közös alapot a gondolkodásra és cselekvésre.

I. „És látta Isten, hogy jó”

3. A Teremtés Könyvében, ahol Isten első, emberiségre vonatkozó kinyilatkoztatását találjuk (Ter 1-3), van egy visszatérő mondat: „És látta Isten, hogy jó”. Miután megteremtette az eget, a tengert, a földet és összes részeit, Isten megteremtette a férfit és a nőt. Ezen a ponton azonban a visszatérő mondat jelentősen megváltozik: „És látta Isten, hogy mindaz amit alkotott, nagyon jó volt” (Ter 1:31). Isten a teremtés egészét a férfire és a nőre bízta, és csak ekkor – ahogy olvashatjuk – nyugodhatott el „minden munkájától” (Ter 2:3)

Ádám és Éva meghívása, hogy osztozzanak a teremtés isteni tervének kibontakoztatásában, azon képességeket és adományokat mutatja meg, amelyek megkülönböztetik az embert minden más teremtménytől. Ugyanakkor ez a meghívás szoros kapcsolatot teremtett az ember és a többi teremtmény között. Ádámot és Évát az Úr saját képére és hasonlatosságára teremtette, hogy bölcsen és szeretettel uralkodjanak a Föld felett (Ter 1:28). Ehelyett lerombolták a fennálló harmóniát azzal, hogy tudatosan szembeszegültek a Teremtő terveivel, azaz a bűnt választották. Ez nem pusztán az ember önmagától való elidegenedésében, a halálban és a testvérgyilkosságban nyilvánult meg, hanem abban is, hogy a Föld fellázadt ellene (Ter 3:17-19; 4:12). Az egész teremtett világ a hiábalóság alá vettetett, azzal a titkos várakozással, hogy majd megszabadul és eljut Isten fiainak dicsőséges szabadságára (Róm 8:20-21)

4. Mi keresztények hisszük, hogy Krisztus halála és feltámadása beteljesítette a megbékélés munkáját az emberiség és az Atya között, akinek „úgy tetszett (...), hogy benne (Krisztusban) lakjon az egész teljesség, és hogy általa engeszteljen ki magával mindent, ami a földön és a mennyben van, azáltal, hogy békességet szerzett keresztjének vérével” (Kol. 1:19-20)⁷. A Teremtés újra megtörtént (Jel 21:5). Az egykor a bűn és a romlás kötelékeibe vert világ új életre kelt, miközben „új eget és új földet várunk, ahol igazság lakik” (2Pt, 3:13). Az Atya megismertette „ugyanis velünk akaratának a titkát jóságos tetszése szerint, amelyet elhatározott benne az idők teljességének megvalósításáról: hogy Krisztusban mint Főben újra összefogjon mindent, ami az égben és a földön van” (Ef 1:9-10).

5. Mindezek a bibliai szempontok segítenek, hogy jobban megértsük a kapcsolatot az ember tevékenysége és az egész teremtett világ között. Amikor az ember hátat for-

⁷ A bibliai idézetek a Káldi-Neovulgáta Bibliafordítás szerint szerepelnek (Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1997)

dít a Teremtő terveinek, olyan zavart idéz elő, amely óhatatlanul visszahat a teremtés teljes rendjére. Ha az ember nem él békében Istennel, a Föld maga sem lehet békében: „Ezért ölt majd gyászt az ország, és veszíti el erejét minden lakója a mező vadjaival, az ég madaraival, sőt még a tenger halai is elemésződnek” (Oz 4:3).

A mélyből fakadó érzést, hogy a föld „szenved”, azok is vallják, akik nem osztoznak Istenben való hitünkben. Valóban, a természet növekvő pusztulása mindenki számára nyilvánvaló. Ez azon emberi tevékenységek eredménye, melyek nincsenek tekintettel a természetet irányító rend és harmónia rejtett, mégis felfogható követelményeire.

Az emberiség egyre nagyobb aggodalommal teszi fel a kérdést, hogy van-e még gyógymód azokra a sebekre, amelyeket okoztunk. Nyilvánvaló, hogy nincs megfelelő megoldás pusztán a természeti erőforrások észszerűbb felhasználásával vagy jobb kezelésével, még ha ezek olyannyira fontosak is. A probléma gyökeréig kell jutnunk, és szembenézni a mélységes morális válság egészével, melynek a természet pusztítása csak az egyik súlyos jelensége.

II. AZ ÖKOLÓGIAI VÁLSÁG: ERKÖLCSI PROBLÉMA

6. Napjaink ökológiai válságának bizonyos elemei rávilágítanak a krízis morális jellegére. A legfontosabb ezek közül a tudomány és technika eredményeinek válogatás nélküli alkalmazása. Számos felfedezés tagadhatatlan jótéteményt jelentett az emberiség számára. Ez megmutatja az ember meghívásának nagyszerűségét a teremtésben való FELELŐS részvételre. Sajnálatos módon manapság világossá vált, hogy ezen felfedezések alkalmazása az ipar és a mezőgazdaság területén káros és hosszútávú hatásokat váltott ki. Ez pedig ahhoz a fájdalmas felismeréshez vezetett, hogy nem avatkozhatunk be az ökoszisztéma egyetlen területén sem anélkül, hogy figyelmet fordítanánk mind a beavatkozás más területeken megnyilvánuló következményeire, mind pedig az eljövendő generációk jólétére.

Az ózónréteg fokozatos elvékonyodása és az ezzel kapcsolatos „üvegházhatás” kritikus méreteket öltöttek az ipari növekedés, az erőteljes urbanizáció és a hatalmas mértékben megnövekedett energiaigény következtében. Az ipari hulladékok, a fosszilis energiahordozók elégetése, a szabályozatlan erdőirtások, egyes növényvédőszeres, hűtőfolyadék és hajtógázok használata, mindezek közismerten károsítják a légkört és a környezetet. Az ebből fakadó meteorológiai és légköri változások az egészségkárosodástól az alacsonyan fekvő területek jövőbeli elöntéséig terjedő következményeket eredményezhetnek.

Noha bizonyos esetekben a károsodások már visszafordíthatatlanok, számos más esetben még feltartóztathatóak lennének. Ehhez azonban arra van szükség, hogy a teljes emberi közösség – egyének, államok és nemzetközi szervezetek egyaránt – komolyan vegyék a rájuk háruló felelősséget.

7. A legmélyebb és legkomolyabb jele a morális elem alapvető jelenlétének az ökológiai válságban az élet tiszteletének hiánya, ami a környezetszennyezés számos esetében megnyilvánul. A termelés érdekei gyakran elnyomják a dolgozók méltóságukból fakadó érdekeit, miközben a gazdasági célok elsőbbséget élveznek az egyének, sőt teljes nemzetek javával szemben. Ezekben az esetekben a szennyezés és környezetpusztítás annak a természetellenes és egyszerűsítő látásmódnak az eredménye, amely idővel az emberiség mély megvetését vívja ki.

Másrészről a kényes ökológiai egyensúlyt felborította az állati és növényi élet kontrollálatlan pusztítása valamint a természeti erőforrások meggondolatlan kitermelése. Fel kell ismernünk, hogy mindez, még ha a fejlődés és a jólét nevében történt is, végső soron az emberiség kárára válik.

Végezetül mély aggodalommal tekintünk a biológiai kutatások hatalmas lehetőségeire. Nincs lehetőségünk arra, hogy felbecsüljük azokat a zavaró biológiai hatásokat, amelyeket az átgondolatlan genetikai manipulációk valamint a növényi és állati élet új formáinak gátlástalan létrehozása eredményeznek, és hogy bármit is mondhassunk magának az emberi életnek az eredetét vizsgáló elfogadhatatlan kísérleteknek az eredményeiről. Mindenki számára nyilvánvaló, hogy annyira érzékeny területeken mint a fentiek, az alapvető etikai normákkal szembeni közömbösség, vagy ezek elutasítása az önpusztításhoz vezet.

AZ ÉLET, ÉS MINDENEKELŐTT AZ EMBERI MÉLTÓSÁG TISZTELETE AZ ALAPVETŐ VEZÉRLŐ ELVE MINDENFAJTA EGÉSZSÉGES GAZDASÁGI, IPARI VAGY TUDOMÁNYOS FEJLŐDÉSNEK.

A környezeti kérdéskör összetettsége nyilvánvaló. Mindazonáltal vannak bizonyos alapvető elvek, amelyek, tiszteletben tartva a résztvevők autonómiáját és szakmai alkalmasságát, vezérelhetik a megfelelő és hosszútávú megoldások keresését. Ezek az elvek alapvetőek a békés társadalom felépítése szempontjából. Egy békés társadalomnak tisztelnie kell az életet, és nem veheti semmibe a tényt, hogy a teremtés egységes egész.

III. A megoldás keresése

8. A teológia, a filozófia és a tudomány egyaránt harmonikus világmindenségről beszél, egy olyan kozmoszról, amely integritással és saját, belső, dinamikus egyensúllyal rendelkezik. EZT A RENDET TISZTELNÜNK KELL. Az emberi faj arra kapott meghívást, hogy feltárja ezt a rendet, kellő körültekintéssel megvizsgálja és használja, megőrizve annak sértetlenségét.

Másfelől a föld végső soron KÖZÖS ÖRÖKSÉGÜNK, AMELYNEK GYÜMÖL-CSEI VALAMENNYIÜNK JAVÁT SZOLGÁLJÁK. A II. Vatikáni Zsinat megfogalmazásában „Isten a Földet és annak valamennyi részét minden egyes ember és az összes nemzet hasznára szánta” (Gaudium et Spes, 69). Ennek pedig közvetlen következményei vannak a szóban forgó problémára. Egyértelműen igazságtalan, hogy kivételezett kevesek mértéktelenül halmozzák fel a javakat, elpazarolva az erőforrásokat, miközben emberek hatalmas tömegei nyomorult körülmények között, az emberi lét legeslegalsó szintjén élnek. Manapság a környezet pusztulása kijelöli azt a határt, amin túl – az egyéni és kollektív – önzés és kapzsiság ellentmond a teremtés rendjének, annak a rendnek, amelyet a kölcsönös függőség jellemez.

9. A rendezett világmindenség és a közös örökség fogalma rámutat a természeti javak kezelését illetően egy nemzetközileg jobban koordinált megközelítés szükségességére. Számos esetben a környezeti gondok hatásai túllépik az egyes államok határait; ennél fogva megoldásuk sem várható pusztán nemzeti keretekben. Az utóbbi időben szemtanúi lehettünk néhány biztató előrelépésnek az ilyen típusú nemzetközi együttműködés irányába, ennek ellenére a létező mechanizmusok és szervezetek jól láthatóan nem alkalmasak egy széleskörű munkaterv kidolgozására. Politikai akadályok, a túlzott nacionalizmus bizonyos formái és a gazdasági érdekek – hogy csak néhány tényezőt említsünk – gátat szabnak a nemzetközi együttműködésnek és a hosszútávú, hatékony kezdeményezéseknek.

A közös, nemzetközi lépések szükségessége azonban NEM CSÖKKENTI AZ EGYES ÁLLAMOK FELELŐSÉGÉT. Nem elég ugyanakkor, hogy az egyes országok együttműködjenek a nemzetközileg elfogadott normák elterjesztésében, de végre kell hajtaniuk, vagy legalábbis megkönnyíteniük a szükséges társadalmi-gazdasági változásokat saját határaikon belül, különös tekintettel a társadalom legsebezhetőbb szektoraira. Az államnak ezek mellett aktívan törekednie kell saját területén belül arra, hogy megelőzze a léggör és a bioszféra pusztulását, gondosan felmérve többek között az új technológiai és tudományos vívmányok hatásait. Az állam felelős azért is, hogy biztosítsa polgárai számára, hogy ne veszélyeztessék őket káros szennyező anyagok és mérgező hulladékok. Manapság egyre erőteljesebben vetődik fel az EGÉSZSÉGES KÖRNYEZETHEZ VALÓ JOG, amely a megújított Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának részét kell hogy képezze.

IV. Egy új szolidaritás sürgető igénye

10. Az ökológiai krízis rámutat az ÚJ SZOLIDARITÁS SÜRGŐS SZÜKSÉGESSÉGÉRE, különös tekintettel a fejlődő és ipari országok közötti kapcsolatokra. A nem-

zeteknek egymás iránti tisztelet tanúsítva egyre fokozódó mértékben kell osztozniuk a békés és egészséges természeti és társadalmi környezet megteremtésének felelősségén. Az újonnan iparosodott államoktól nem várható el, hogy korlátozó környezeti normákat kényszerítsenek rá növekvő gazdasági életükre, amíg a fejlett országok be nem vezetnek ezeket saját határainkon belül. Ugyanakkor az iparosodás útjára lépett államoknak nincs meg az erkölcsi szabadsága arra, hogy megismételjék a múltban mások által elkövetett hibákat, és nemtörődöm módon tovább károsítsák a környezetet ipari szennyezésekkel, kiterjedt erdőirtásokkal vagy a meg nem újuló erőforrások korlátlan kitermelésével. Ezzel összefüggésben sürgős megoldást kell találni a mérgező hulladékok kezelésére és elhelyezésére.

Semmiféle terv vagy szervezet nem lesz képes azonban a szükséges változások megvalósítására, hacsak a világ vezetői maguk is meg nem győződnek arról, hogy szükség van a szolidaritásra, amelyet az ökológiai válság követel meg, és amely alapvető a béke szempontjából is. EZ AZ IGÉNY ÚJ LEHETŐSÉGEKET TEREMT A NEMZETEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS A BÉKÉS KAPCSOLATOK MEGERŐSÍTÉSÉRE IS.

11. Ki kell azt is mondanunk, hogy a megfelelő ökológiai egyensúly nem jöhet létre a világszerte fellelhető strukturális szegénység elleni közvetlen fellépés nélkül. A számos országban kialakult mezőgazdasági nincstelenség és igazságtalan földtulajdonlás vezetett a természetes gazdálkodás fennmaradásához és a talajok kimerüléséhez. Ahogy földjeik termőképessége leromlik, sok földműves új területeket tisztít meg, amivel felgyorsítják a kontrollálatlan erdőpusztulást, vagy olyan városi központokban telepednek le, ahol hiányzik a befogadásukra alkalmas infrastruktúra. Hasonlóképpen némely súlyosan eladósodott ország elpusztítja saját természeti örökségét, akár az ökológiai egyensúly visszafordíthatatlan felborulása árán is, hogy új, exportképes termékeket állítson elő. Ilyen helyzetben nem helyes tevékenységük káros környezeti következményeinek felelősségét kizárólag a szegényekre terhelni. A szegényeknek, akikre a Föld éppúgy rábízott mint másokra, lehetővé kell inkább tenni, hogy megtalálják a szegénységből kivezető utat. Ez bátor szerkezeti reformokat valamint a népek és államok közötti megújult kapcsolatokat igényel.

12. De van egy másik veszélyes fenyegetés is, amely megrettent valamennyiünket, és ez a háború. Sajnálatos módon a modern tudomány képes a természet ellenséges célú megváltoztatására is. Az effajta változások hosszútávon beláthatatlanul súlyos következményekkel járhatnak. A kémiai, bakteriológiai és biológiai fegyvereket tiltó nemzetközi egyezmények ellenére a tény az, hogy a laboratóriumi kutatások tovább folytatódnak olyan támadó fegyverek kifejlesztésére, amelyek képesek felborítani a természeti egyensúlyt.

Manapság bármely globális méreteket öltő háború kiszámíthatatlan környezeti katasztrófához vezetne. De a helyi konfliktusok is, bármennyire korlátozottak legyenek is, nem csak emberéleteket és társadalmi struktúrákat pusztítanak el, de súlyos környezeti károkat is okoznak, tönkretéve a termést és a növényzetet éppúgy, mint ahogy megmérgezik a talajt és a vizeket. A háborúk túlélői olyan rendkívül nehéz környezeti körülmények között kényszerülnek új életet kezdeni, amelyek szélsőséges társadalmi nyugtalanságot idéznek elő, további negatív környezeti hatásokat kiváltva

13. A modern társadalom nem lesz képes megoldást találni az ökológiai válságra, ha csak komolyan át nem gondolja egész életformáját. A Föld társadalmainak jó része az igények azonnali kielégítésének és a fogyasztásnak a bűvöletében él, miközben közömbös marad az okozott károkkal szemben. Amint azt már kifejtettem, az ökológiai krízis világosan rámutat az emberiség erkölcsi válságának mélységére. Ha hiányzik az emberi személyiség és az emberi élet értékének megbecsülése, elveszítjük érdeklődésünket mások, és maga a Föld iránt is. Az egyszerűség, önmérséklet és önfegyelem valamint az áldozatos lélek a mindennapi élet részeivé kell hogy váljanak, különben mindannyian egy szűk réteg körültekintés nélküli életformájából származó következmények áldozatai leszünk.

A KÖRNYEZETI FELELŐSÉGTUDATRA VALÓ NEVELÉS rendkívül sürgető feladat: felelősség önmagunkért, másokért, és a Földért magáért. Az oktatás nem gyökerezhet pusztán érzelmekben vagy üres kívánságokban. Nem szabad, hogy a modern világ visszaautásításán vagy valamiféle „elveszett paradicsom” utáni homályos vágyon alapuljon. A felelősségtudat valódi oktatása együtt kell hogy járjon a gondolkodásmóddunkról és viselkedésünkről szóló hiteles párbeszéddel. Az egyházaknak és vallásos testületeknek, nem-kormányzati és kormányzati szervezeteknek, valójában a társadalom minden tagjának pontos helye és szerepe van az oktatásban. Az első tanító maga a család, ahol a gyermek megtanulja tisztelni szomszédait és szeretni a természetet.

14. VÉGEZETŰL A TERMETÉS ESZTÉTIKAI ÉRTÉKÉNEK KÉRDÉSÉT NEM LEHET MEGKERÜLNI. A természettel való kapcsolatunk lelkierőt ad, a nagyszerűsége feletti elmélkedés pedig békét és derűt nyújt. A Biblia újra és újra a teremtés jóságáról és szépségéről beszél, amely az Urat dicsóítja (Ter 1:4; Zsolt 8:2, 104:1; Bölcs 13:3-5; Sir 39:16; 33; 43:1, 9). Nehezebb talán, de nem kevésbé mély az ember képességeiből fakadó eredmények feletti elmélkedés. Városainknak is megvan a maguk szépsége, ami arra indíthatja az embereket, hogy jobban vigyázzanak az őket körülvevő világra. A megfelelő várostervezés a környezetvédelemnek is fontos része, és a tájak természetes formáinak tisztelete elengedhetetlen előfeltétele az ökológiailag egészséges fejlődésnek. Nem kerülhető ki a kapcsolat az esztétikai oktatás és az egészséges környezet fennmaradása között.

V. AZ ÖKOLÓGIAI KRÍZIS: KÖZÖS FELELŐSSÉGÜNK

15. Napjainkban az ökológiai válság olyan méreteket öltött, hogy MINDANNYIUNK FELELŐSSÉGÉVÉ VÁLT. Amint arra már rámutattam, különböző aspektusai egyértelműen rávilágítanak az egyének, nemzetek, államok és a nemzetközi közösség kötelességeinek megállapítását célzó közös erőfeszítések igényére. Ez nem csak hogy kéz a kézben halad a valódi béke építését szolgáló tettekkel, hanem kézzel fogható módon megerősítik és alá is támasztják azokat. Amikor az ökológiai válságot a BÉKE KERESÉSÉNEK szélesebb kontextusában vizsgáljuk, könnyebben megérthetjük annak a figyelemnek a fontosságát, amire a Föld és annak légköre tanít minket: azaz hogy a világegyetemben jelen lévő rendet tisztelnünk kell, és hogy a szabad választás lehetőségével megajándékozott embernek súlyos felelőssége van ennek a rendnek a megóvásában az eljövendő generációk jólétének érdekében. És itt ismét leszögezném, hogy AZ ÖKOLÓGIAI VÁLSÁG MORÁLIS KÉRDÉS.

Bármely, különösebb vallásos meggyőződés nélküli, de a közös javak iránt mély felelősséget érző férfi és nő felismerheti, hogy kötelessége részt vennie az egészséges környezet helyreállításában. Annál inkább kell éreznünk tehát mindazoknak, akik hisznek a Teremtő Istenben, és akik így meg van győződve arról, hogy a világegyetemben világos rend és egység uralkodik, hogy foglalkozniuk kell a problémával. Minden kereszténynek különösen tudatosítania kell magában, hogy felelőssége a teremtésben, a természet és a Teremtő szolgálata, alapvető eleme hitének. Ennek eredményeképpen az ökumenikus és vallások közti együttműködés hatalmas lehetőségei nyílnak meg előttünk.

16. Üzenetem végén közvetlenül katolikus testvéreimhez fordulnék, hogy figyelmeztessem őket a teremtés megőrzésének súlyos kötelességére. A hívők elkötelezettsége az egészséges környezet iránt közvetlenül a Teremtő Istenbe vetett hitükből származik, az eredendő és a személyes bűn következményeinek felismeréséből, valamint a krisztusi megváltás bizonyosságából. Az élet és az emberi méltóság tisztelete az egész teremtésre kiterjed, amely az emberrel együtt dicsóítja az Urat (Zsolt 148).

Ezerkilencszázhetvenkilencben, Assisi Szent Ferencet az ökológiával foglalkozók égi patrónusává nyilvánítottam (Inter Sanctos Apostoli Körlevél: AAS 71 *1979*, 1509). Ő a teremtés sértetlensége iránti mély és őszinte tisztelet példáját kínálja a keresztények számára. Mint a szegények barátja, aki szeretetben élt Isten minden teremtményével, Szent Ferenc az egész teremtést – állatokat, növényeket, természeti erőket, sőt, Napfivérét és Holdnővérét is – meghívta, hogy együtt tiszteljék és dicsóítsák az

Urat. Az assisi nincstelen tanúbizonyságát adja annak, hogy ha békében élünk Istennel, nagyobb készséggel fogjuk építeni a békét az egész teremtéssel is, ami elválaszthatatlan a népek közötti békétől.

Remélem, hogy Szent Ferenc példája segít abban, hogy örökké éljen bennünk a „testvériség” érzése mindazokkal a javakkal és szépségekkel, amelyeket a Mindenható Isten teremtett. És emlékeztessen minket tiszteletük és megőrzésük súlyos kötelességére, annak a még nagyobb és magasabb szintű testvériségnek a fényében, amely az emberiséget fűzi egybe.

A Vatikánból, 1989. december 8.

II. János Pál

Velencei Nyilatkozat

II. János Pál pápa és Őszentsége I. Bartholomeosz ökumenikus pátriárka közös nyilatkozata a környezeti etikáról

2002. június 10.

A békesség szellemében gyűltünk ma össze, valamennyi emberi lény javára és a teremtés védelmére. A harmadik évezred küszöbén, ebben a történelmi pillanatban mindannyian szomorúan látjuk az erőszak, az éhezés, a szegénység és betegségek okozta rengeteg emberi szenvedést. Az emberiséget és az egész teremtést az alapvető természeti erőforrások: a víz, a levegő és a talaj pusztulásából fakadó szenvedés sújtja, mindez pedig egy olyan gazdasági és technológiai fejlődés eredménye, amely nem ismerte fel és nem veszi figyelembe önnön korlátait.

A Mindenható Isten szép és harmonikus világot tervezett, és megteremtette azt, annak minden elemét az Ő szabadsága, bölcsessége és szeretete kifejeződésévé téve. (Gen 1:1-25)

A teremtés középpontjába minket, embereket helyezett, elidegeníthetetlen emberi méltóságunkkal. Noha számos tulajdonságunkban osztozunk a többi élő teremtménnyel, a Mindenható Isten halhatatlan lélekkel ajándékozott meg bennünket, az öntudat és a szabadság forrásával, olyan adományokkal, melyek az Ő képére és Hozzá hasonlatossá formálnak bennünket. (Gen 1:26-31;2:7). E hasonlatosság által megjelölve, Isten a világba helyezett minket, hogy együtt munkálkodjunk Vele a teremtés isteni céljának beteljesítésén.

A történelem kezdetén, a férfi és a nő bűnbe estek, megszegve Isten akaratát és elvetve a teremtésre vonatkozó szándékát. Az eredendő bűn következményeként leromboltuk a teremtés eredeti harmóniáját. Ha gondosan szemügyre vesszük azt a társadalmi és környezeti válságot, amelynek szemtanúi vagyunk, rá kell jönnünk, hogy továbbra is eláruljuk isteni küldetésünket: azt, hogy sáfárként együtt munkálkodjunk Istennel szentségben és bölcsességgel a teremtés megóvásában.

Isten nem hagyta el a világot. Az Ő akarata az, hogy terve, és annak megvalósulásába vetett reményünk a teremtés eredeti harmóniájának helyreállításán való közös munka által valósuljon meg. Napjainkban szemtanúi lehetünk a környezet-tudatosság

erősödésének, amelyet bátorítani kell, hogy gyakorlati programokhoz és kezdeményezésekhez vezessen. Isten és az emberiség kapcsolatának tudata kiteljesíti az ember és a természetes környezet közti viszony fontosságának felismerését is: kapcsolatunk fontosságát a teremtéssel amelyet Isten ránk bízott, hogy őrizzük bölcsességgel és szeretettel (Gen 1:28).

A teremtés tisztelete az emberi élet és méltóság tiszteletéből fakad. Azon felismerésből kiindulva, hogy a világot Isten teremtette, megláthatjuk azon objektív erkölcsi rendet, amely a környezethez fűződő erkölcsi viszonyunkat is meg kell hogy határozza. Erre tekintettel minden kereszténynek, és valamennyi hívőnek kiemelkedő szerepe van az erkölcsi értékek kinyilvánításában és az emberek környezeti tudatosságra való nevelésében, amelyért önmagunk, mások és az egész teremtés előtt felelősek vagyunk. Bűnbánatra van szükség, és arra hogy megpróbáljuk megújítani azt, ahogyan magunkra, egymásra és a minket körülvevő világra tekintünk, a teremtés isteni nézőpontjának szemszögéből. A gond nem pusztán gazdasági vagy technológiai, elsősorban erkölcsi és lelki. Megoldást a gazdaság és a technológia területén csak akkor találhatunk, ha mélységes változás megy végbe szívünkben, amely elvezethet bennünket életformánk megváltoztatásához, valamint fogyasztásunk és termelésünk fenntarthatatlan formáinak átalakításához. Az őszinte megtérés Krisztusban képessé tesz minket, hogy megváltoztassuk gondolkodásunkat és cselekedeteinket.

Először is vissza kell térnünk az alázathoz, valamint fel kell ismernünk hatalmunk korlátait, és ami még ennél is fontosabb: tudásunk és ítélőképességünk határait. Olyan döntéseket hoztunk és hozunk, olyan tetteket követünk el és olyan értékeket teszünk magunkévá, amelyek egyre távolítanak minket a kívánatos világtól, Istennek a teremtésre vonatkozó terveitől és mindattól, ami egy egészséges bolygó és az emberek egészséges közössége számára elengedhetetlen. Új felfogás és új kultúra szükséges, amely az ember teremtésben elfoglalt központi helyzetén alapul, és amelyet azon környezetetika viselkedésmód ihletett, mely Istenhez, önmagunkhoz és a teremtéshez fűződő hármass viszonyunkból fakad. Ez az etika erősíti az egymásrautaltság érzését, valamint az egyetemes szolidaritást, a társadalmi igazságosságot és a felelősséget az élet igaz kultúrájának megvalósítása érdekében.

Másodszor: kertelés nélkül be kell ismernünk, hogy az emberiség jobbra hivatott annál, amit magunk körül látunk. Mi, és még inkább gyermekeink és a jövő nemzedékek jobb világra érdemesek, olyan világra amely mentes a pusztulástól, az erőszaktól és vérontástól: a nagylelkűség és a szeretet világára.

Harmadszor: az imádság erejének tudatában kérjük a Teremtő Istent, hogy világossítson meg valamennyiünket, hogy felismerjük a teremtés tiszteletének és gondos megőrzésének kötelességét.

Felhívunk tehát minden jóakarátú embert, hogy gondolja végig az alábbi erkölcsi célok fontosságát:

1. Gondoljunk a világ gyermekeire, amikor átgondoljuk és értékeljük cselekvési lehetőségeinket.

2. Legyünk nyitottak azon valódi értékekre, melyek a valamennyi emberi kultúrát fenntartó természetes törvényeken alapulnak.

3. Használjuk a tudományt és a technikát teljes és alkotó módon, miközben tudatában vagyunk annak, hogy a tudományos felfedezéseket mindig az ember központi jelentőségének, a közjónak és a teremtés belső céljának fényében kell értékelnünk. A tudomány segíthet bennünket a múlt hibáinak helyrehozásában annak érdekében, hogy ezzel fokozzuk a jelen és a jövő nemzedékek szellemi és anyagi jólétét. A gyermekeink iránti szeretet fogja megmutatni az utat, amelyet a jövőben követnünk kell.

4. Legyünk szerények a tulajdon gondolatát illetően, és váljunk nyitottá a szolidaritásból fakadó igényekre. Halandóságunk és ítélőképességünk gyengesége arra figyelmeztetnek, hogy ne okozzunk visszafordíthatatlan változásokat abban, amit sajátunknak tekintünk rövid földi ittlétünk alatt. Nincs végtelen hatalmunk a teremtés felett, csupán sáfárai vagyunk közös örökségünknek.

5. A jobb világért való munka során ismerjük el a helyzetünkben és felelősségünkben mutatkozó sokféleséget. Nem hordozhat minden ember és minden intézmény ugyanakkora terhet. Mindannyiunknak megvan a szerepe, de az igazságosság és a könyörületesség alapján a gazdagabb nemzeteknek nagyobb terhet kell viselniük, és tőlük nagyobb áldozatot kell követelnünk annál, amit a szegény nemzetektől várunk el. Az egyes vallások, kormányok és intézmények különböző helyzetben vannak, de a szubszidiaritás elve alapján valamennyien vállalhatnak feladatokat, a közös erőfeszítések egy részét.

6. Szorgalmaznunk kell mindazon nézeteltérések békés megközelítését, melyek azt illetően bontakoznak ki, hogy hogyan éljünk a Földön, hogyan használjuk és osszuk meg javait, mit változtassunk és mit hagyjunk változatlanul. Nem kívánjuk elkerülni a környezetünkkel kapcsolatos vitát, melynek során bízunk az emberi értelem képességeiben és a párbeszédben, hogy végül egyetértésre jussunk. Elkötelezzük magunkat amellet, hogy tiszteletben tartjuk mindazok véleményét, akik nem értenek egyet velünk, nyitott eszmezsere során keresve a megoldást, anélkül, hogy az elnyomás és az uralom eszközeihez nyúlnánk.

Nincs túl késő. Isten világának hihetetlen gyógyító ereje van. Egyetlen nemzedék, egy emberöltő elég, hogy Földünket gyermekeink jövője felé fordítsuk. Isten segítségével és áldásával, kezdődjék ez a nemzedék most!

Róma-Velence, 2002. június 10.

II. AZ ORTHODOX EGYHÁZ

Az orthodox kereszténység: Teológia és praxis a teremtés védelmében

Nacsinák Gergely András

A keleti kereszténység sajátos természetképe annak jellegzetes, a nyugatitól némiképp eltérő jellegű teológiájában gyökeredzik. Az asketikus és lelkeségi irodalomban itt is megjelenik a világ, mint a kísértések helye: az asketának, a szerzetesnek szembe kell szállnia a kísértésekkel, azaz le kell győznie a világot (vö. Jn 16:33). Azonban a Teremtő és a teremtés kapcsolata egyúttal lehetőséget is nyújt arra, hogy mint egykor a Zsoltárok szerzői, a látható dolgok segítségével szemléljük és szeressük azt, ami láthatatlan. „Aki szereti Istent, nem csupán az embertársait szereti, hanem az egész teremtést is, mivel ez isteni áldás. Igyekszünk megszerezni egy ruhadarabot vagy más tárgyat, amely egy szenté volt, és áhítattal megcsókoljuk, mivel így a szent áldásában részesülünk. Így van ez minden növényvel, fával, fűvel, virággal – mindez Isten áldása.” – mondta Paisziosz atya, a közelmúltban elhunyt áthosz-hegyi szerzetes. „Noha a természet nem maga Isten, de titokzatos és töredékes módon mégis képes kinyilvánítani az ő teremő erejét és működését” – írja egy mai orthodox teológus. E régi szemléletmód pedig új mélységet nyer a Szentháromság második személyének, Isten Fiának megtestesülésével: ez a misztérium ugyanis minden addiginál inkább megszenteli a testi, anyagi világot, minthogy lehetővé teszi annak *átistenülését*. Ez a fogalom, a *theózisz*, a keresztény kelet teológiájának, misztikájának, asketikus praxisának egyik legfontosabb szava. Ebből következően számos jelentésárnyalattal bír, melyek közül most csak egyet emelnék ki: a bűn által roncsolt emberi természet felemelését, isteni kegyelemmel való átitatását jelenti, s ebből nem csak az emberi lény részesülhet, hanem saját mértéküknek megfelelően a természeti létezők is. „Felmegyek az égbe, és mindeneket magamhoz vonzok” mondta Jézus, s e példa követése jelenti az orthodox lelkeség számára a fő feladatot. Nem otthagyni, hanem a megváltáshoz segíteni az anyagi világot, mely az Ige testetöltése által megszentelődött.

Így az orthodoxia, miközben Isten Országának megvalósítását tűzi ki célul – mind az emberekben, mind körülöttük –, a természetszemléletet eszkatológikus távlatba helyezi, s a világot, *mint átistenítésre váró valóságot* fogja föl. E feladatot pedig, a legutóbbi évtizedek aggodalomra bizony alapos okot adó fejleményeit látván, gyakorlati

szinten is igyekszik megoldani, a természetvédelem és az ökológiai kutatások támogatásával. Az orthodox egyházak közül ebben leginkább a Konstantinápolyi Patriarchátus jár élen: rendszeresen szervez és bonyolít le konferenciákat, nyári egyetemeket mind a Halki-i Teológiai Szeminárium épületében, mind az Egyesült Államokban. Kis ízelítőként az ezeken végzett munkából: 1994-ben a központi téma a környezeti nevelés távlatai és az egyházak abban való szerepvállalása volt; az 1995-ös év az etika és a környezetvédelem összefüggéseinek vizsgálatával telt; 1997-ben pedig az egyre inkább ökológiai krízissel fenyegető Fekete-tenger megmentése volt a figyelem középpontjában. E neves előadók részvételével megtartott konferencián – mint ahogy ez minden hasonló összejövetelre is jellemző – biológusok és közgazdászok éppúgy felszóltak, mint teológusok. A Konstantinápolyi Pátriárka, I. Bartholomeosz kezdeményezésére pedig az egyházi év kezdő napját, szeptember 1-jét az orthodoxia a minden teremtett létezőért való könyörgés, azaz a természet védelmének napjává nyilvánította.

Üzenet a teremtésért való könyörgés napján – 1989

Dimitriosz ökumenikus pátriárka

Az orthodoxia ökumenikus trónja, az egyházatyák több évszázados hagyományának és szellemiségének őrzője és hirdetője valamint az Orthodox Egyház eukharisztikus és liturgikus tapasztalatának hűséges tolmácsolója, nagy aggodalommal figyeli a természeti környezet emberek által okozott könyörtelen eltiprását és pusztítását, melynek következményei rendkívüli veszélyeket hordoznak az Isten teremtette természeti világ pusztta fennmaradása szempontjából.

Korunk emberének visszaélése a teremtésben elfoglalt kivételes helyzetével és a Teremtő parancsával, hogy „vonja uralma alá a földet” (Ter. 1:28), már az apokaliptikus önmegsemmisítés peremére sodorta a világot, akár a minden élőlényre veszélyes környezetszennyezés, akár az állat- és növényvilág számos faja kipusztulásának formájában, vagy más módon. A tudósok és más tanult emberek figyelmeztetnek most a veszélyre és olyan, a bolygónk életét fenyegető jelenségekről beszélnek, mint például az „üvegházhatás”, amelynek első jelei már észlelhetők.

Krisztus Egyháza nem szemlélheti tétlenül ezt a helyzetet. Hitének alapigazsága, hogy a világot Isten, az Atya teremtette, akiről megvalljuk az Apostoli Hitvallásban, hogy „mennynek és földnek, minden láthatónak és láthatatlannak teremtője”. A nagy egyházatyák szerint az ember a teremtés fejedelme, felruházva a szabadság előjogával. Minthogy egyszerre részese az anyagi és a szellemi világnak, azért teremtett, hogy visszavehesse a teremtést Teremtőjéhez, hogy a világ megmenekülhessen a romlástól és a haláltól.

Az ember nagy célját az „első Ádám” bukását követően az „utolsó Ádám”, Isten megtestesült Fia és Logosza, a mi Urunk, Jézus Krisztus váltotta valóra, aki személyében egyesítette a teremtett világot a teremtetlen Istennel, s aki szakadatlanul visszavezeti a teremtést az Atyához, örök Úrfelmutatás és áldozat módjára. Az Egyház minden szent Liturgiában folytatja ezt a kapcsolódást és (a teremtés Istennek való) felajánlását a Kenyér és Bor színeiben, melyek az anyagi világ részei. Az Egyház ezáltal folyamatosan hirdeti, hogy az ember rendeltetése nem az, hogy hatalmat gyakoroljon a teremtés fölött, mintha tulajdonosa volna, hanem hogy őrzőjeként működjék, szeretettel művelve és hálával, tisztelettel és hódolattal vigye azt Teremtője elé.

Napjainkban sajnálatos módon a szélsőséges racionalizmus és önközpontúság hatására az ember elvesztette érzékét a teremtés szentsége iránt, és annak önkényes uralkodójaként és kegyetlen elnyomójaként cselekszik. Az eukharisztikus és aszketikus szellemiség helyett, melyben az Orthodox Egyház évszázadokon át nevelte gyermekeit, ma a természetén tett erőszak tanúi vagyunk, melynek célja nem az alapvető emberi szükségletek, hanem a folyamatosan növekvő vágyak és mohóság kielégítése, amit a fogyasztói társadalom uralkodó filozófiája bátorít.

A teremtés azonban „egészében sóhajtozik és vajúdik” (Róm. 8:22), most pedig kezd tiltakozni az emberi lény vele szembeni bánásmódja miatt. Az ember nem aknázhatja ki a természetes energiaforrásokat vég nélkül a saját kedvére. Kapzsiságának ára az lesz, hogy önmagát pusztítja el, ha a mostani helyzet folytatódik.

Kötelességünk és lelkiatyai felelősségünk teljes tudatában, megfontolván a fentieket és meghallgatván a ma emberének aggodalmait, arra a döntésre jutottunk, a bennünket körülvevő Szent Szinódussal együtt, hogy minden év szeptember havának első napját a környezetvédelem napjának nyilvánítjuk, olyan napnak, melyen az Indikció ünnepének alkalmából – ami az egyházi év első napja – imát és könyörgést ajánlunk fel az Orthodoxia e szent központjában az egész teremtésért.

Ennélfogva meghívjuk ezen atyai üzenetünk által az egész keresztény világot, hogy Krisztus Anyaszentegyházával (az Ökumenikus Patriarchátussal) együtt forduljon minden évben e napon imákkal és könyörgésekkel a mindenség Teremtőjéhez, egyrészt hálaadásként a Teremtés nagy ajándékáért, másrészt könyörgésül annak oltalmazásáért és megőrzéséért. Egyszersmind atyailag sürgetjük a világ hívőit, hogy intsék magukat és gyermekeiket a természeti környezet tiszteletére és védelmére, másrészt mindazokat, akik a nemzetek kormányzásának felelősségével bíztak meg, hogy késlekedés nélkül tegyenek meg minden szükséges lépést a teremtett természet védelmére és megőrzésére.

Végezetül, minden jót kívánva a világnak a mi Urunktól, pátriárkai áldásunkat adjuk mindenkire.

*Phanar, 1989. szeptember 1.
Dimitriosz*

Üzenet a teremtésért való könyörgés napján – 1993

Bartholomeosz ökumenikus pátriárka

A Legszentebb Orthodox Egyházakkal közösen minden év szeptember havának első napját a bennünket körülvevő természetért való imádság és törődés különleges napjának nyilvánítottuk. Ez évben ismét arra hívatunk, hogy teljes szívvel magasztaljuk minden láthatónak és láthatatlannak Teremtőjét, amiért egész teremtéséből bennünket helyezett elsőként a mézédés paradicsomba.

A legalapvetőbb orthodox tanítás – ami egyszerre érinti a Teremtő mindenható, mindentudó voltát, mérhetetlen bölcsességét és éber gondviselését, valamint a teremtett lények és dolgok figyelembevételét és messzemenő tiszteletét általában – a világ semmiből történő teremtésének tanítása.

Vannak, akik – csak a világ dolgait szemlélve és fölismerve az „athéniai hálóját” a filozófiában – gúnyosan beszélnek a hívők meggyőződéséről a semmiből való teremtésben. Ezt vitatva annak a romlott, bőbeszédűen frivol és cáfolható állításnak a tekintélyére hivatkoznak, hogy „semmiből nem lesz semmi” – ami alól kivételt jelent, hogy míg a világ egyáltalán nem létezett, Isten, aki kezdet és utód nélkül való, aki időn, téren, minőségén, mennyiségén, okozati összefüggésen vagy függőségén túl és felül létezik, azelőtt örökké létezett és parancsolt.

János evangélista tömör mondásával – „Isten szeretet” (1Jn 4:16) – Istent, aki semminek sincs híján és kezdet nélkül való, egyszerűen alkotó szeretetnek nevezte, ami minden erkölcsi tulajdonság szempontjából alapvető fontosságú. Azóta nekünk, akik befogadtuk Isten kinyilatkoztatott szavát, igazolt a hitünk, hogy mindent tökéletes szeretetből és tökéletes szabadsággal teremtett Isten, mindenek Teremtője és Atyja, aki Szent Pál szerint „létre hívja a nem létezőket” (Róm. 4:17).

Isten teremtését szemlélve bennünk és körülöttünk, ebből az Istentől kapott teológiai nézőpontból, biztos igazolását nyerjük annak, hogy teljes optimizmussal viseljük, akkor is, ha a természet alkotórészeit a legnagyobb veszedelem fenyegeti, vagy ha a történelem eltér útjától, mivel fölismerjük, hogy „az igazak lelke Isten kezében van és gyötrelem nem érheti őket” (Bölcs. 3:1). Ennélfogva, a természet és a történelem minden abnormalitását megelőzően, elsősorban nem bölcsnek és hatalmasnak kell lennünk, hogy előre lássuk a jövődőt és aszerint fogadjuk a földrengéseket és egyéb, általában

váratlan nehézségeket. Nem is arra van szükség, hogy felvértezzük magunkat a világi bölcsesség és tudás tartalékaival, hogy elhárítsuk bármely ellenség vagy hódító ellenünk vezényelt erőit. Inkább igazaknak kell lennünk mindenekfelett, életünk minden pillanatában arra törekedve, hogy pontosabban és mélyebben megértsük Isten tanításait.

Éppen ezért nem véletlen, hogy az orthodox istentisztelet során egyik első dolgunk az Úr dicsőítése, híva Őt, hogy megismerjük megváltozhatatlan tanítását, ami egyedül Tőle származik. Sosem vagyunk olyan erősek és annyira védettek bármely váratlan erővel szemben, mint amikor, akár az ifjú a Szeretett Lény dalát, azt énekeljük: „Áldott vagy, ó Uram, taníts engem a Te tanításodra.”

Éz idő tájt, testvéreim és gyermekeim az Úrban, a nemzetközi szervezetek, az államközi jogalkotási és tudományos kutatási programok közösen siránkoznak és panaszkodnak a vészharangot kongatva, hogy az ember időben föleszméljen, mielőtt eljön a teljes káosz, ami veszélyeztetné az úgynevezett „ökoszisztémák” általános rendjét és egyensúlyát, nemcsak a mi bolygónkon, hanem az egész világegyetemben. Mi az ökumenikus Patriarchátus részéről mindenekelőtt minden egyes ember lelkiismeretéhez fordulunk, minden nap tiszta szívvel hívjuk, hogy ízelje meg az Istentől származó javakat, mint aki félelemtől remegve – ugyanakkor azonban dicsőítve és örvendezve – részesül a teremtés javaiban.

A kétségbeesés sosem teszi lehetővé, hogy az ember higgadt döntéseket hozzon és igazságosan mérlegelje kötelességeit magával, az őt körülvevő világgal és fölötte az ő örökké őrökdő Istenével szemben. Éppen ezek a kötelességek azok, minthogy ezeket az igazságos Isten rendezte el a teremtés legelső pillanatától fogva, amelyek az „Ő tanítását” alkotják, s amelyekről e fentiekben is szóltunk.

Az emberek általában felemelik szavukat és mindent elkövetnek, hogy kijelöljék és elfogadtassák az emberi jogokat, melyeket jobbra az önérdek és a félelem határoz meg, és mindig a hatalmat és a követeléseket támasztják alá, melyek elkülönítik a személyt a csoportoktól, az osztályoktól, az emberektől.

Isten tanításai ezzel szemben természetüknél fogva átfogóak, mind a rész, mind az egész számára. Éppen ezért, ha megtanuljuk és felismerjük őket, Isten kegyelme által testvérekké és egymás részeseivé teszik az emberi lényeket, az eukharisztikus gyakorlat által pedig a világ és Isten végtelen szeretetének részeseivé, nem pedig fogyasztókká, amire az ateista államrend vagy a kortárs csordaszellem tanította őket a technológia gőgös haladása által.

„Ez a fű egy ikon; ez a kő egy ikon; megcsókolhatom, tisztelhetem, hiszen telve van Isten kegyelmével.

A világ nem azért van, hogy elvegyünk tőle, hanem az a hely, ahol levethetjük szenvedélyünket és vágyainkat.”

Paissziosz atya (megh. 1994), Athosz-hegy

A hívők legfontosabb felelőssége abban áll tehát, hogy legalábbis mind mélyebben fürkésszék és vizsgálják, Isten törvényét és tanításait. Ha tehát szíves adományozói és hálás elfogadói leszünk e világban az Ő csodálatos dolgainak, eljuthatunk a természet Ő általa fölállított egyensúlyainak tiszteletéhez is.

Legyen a legkönyörületesebb és legjóságosabb Isten kegyelme és a mi atyai és pátriárkai áldásunk és imádságunk mindazokkal, akik félik az Urat!

*Phanar, 1993. szeptember 1.
I. Bartholomeosz*

Üzenet a teremtésért való könyörgés napján – 1994

Bartholomeosz ökumenikus pátriárka

Testvéreim és gyermekeim az Úrban!

Az egyházi év során az Egyház számos alkalommal könyörög azért, hogy az Úr oltalmazza meg az emberiséget a természeti katasztrófáktól: földrengéstől, vihartól, éhínségtől és árvízről. Ma azonban az ellenkezőjét látjuk. Szeptember 1-én, az Isten alkotásának szentelt napon, az Egyház azért könyörög a Teremtőhöz, hogy védelmezze a természetet az embertől származó ártalmaktól, mint a környezetszennyezés, háború, kizsákmányolás, tékozlás és a szekularizmus. Különösnek és paradoxnak tűnhet, hogy a hívők teste, mintegy a természet helyetteseként könyörög Istenhez a saját maga, saját cselekedetei elleni oltalomért. Ebben a helyzetben az Egyház a maga bölcsességében alapvető jelentőségű üzenetet tár elénk, mely rátapint az elbukott emberiség és meggyógyításának központi problémáira. Ez pedig nem más, mint az egyéni bűn és a közösségi felelősség szembeállításának a problémája.

A Szentírás azt mondja, ha a test egy tagja beteg, az az egész testet érinti (1Kor 12:26). Azért van tehát szolidaritás az emberi fajban, mert a Szentháromság Egy Isten képmására megalkottatván, az emberi lények kölcsönösen függenek egymástól és összetartoznak. „Tagjai vagyunk egymásnak” (Ef. 4:25), így hát az emberi faj bármely tagjának cselekedete elkerülhetetlenül kihat az összes többire. Következésképpen senki sem bukik el egyedül és senki sem menekül meg egyedül. Ahogy Zószima sztarec mondja Dosztojevszkij Karamazov testvérek c. művében, mindegyikünk felelős mindenkiért és mindenért.

Hogyan vonatkozik ez a központi probléma a környezet emberi cselekedetek elleni védelmének a kérdésére? Fájdalmasan nyilvánvalóvá vált, hogy az emberiség, egyedi és kollektíven, már nem Isten jeleként és szentségeként fogja fel a természet rendjét, hanem egy kizsákmányolható tárgyként. Senki sincs, aki ne volna bűnös a természet tiszteletének hiánya miatt, hiszen a természet iránti tisztelet annak a fölismerése, hogy minden teremtménynek és dolognak megvan a maga különleges helye Isten teremtésében. Ha elkezdjük Isten művét látni a természetben, elkezdjük látni, mint emberi lények, a magunk helyét a természetben belül. Bármely tárgy valódi értékelése annyit jelent, hogy fölfedezzük a rendszerintiben a rendkívülit.

Egyedül a bűn közönséges és triviális, amilyen egy bukott és bűnös technológia legtöbb terméke is. De az eluralkodó környezetpusztítás gyökerénél is a bűn van. Az emberiség kudarcot vallott ama nemes hivatása terén, hogy részese legyen Isten teremtő cselekedetének a világban. Engedett a fejlődés elméletének, mely nagyobb értéket tulajdonít az emberi méltoságnál a termelésnek, az emberi integritásnál a gazdagságnak. Látjuk például, hogy az érzékeny ökológiai egyensúlyok fölborulnak az állati és növényi élet ellenőrzés nélküli pusztítása vagy a természeti források zabolátlan kiaknázása folytán. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy mindez – még ha a haladás és a jólét nevében történik is – végső soron az emberiség hátrányára válik.

Nem ok nélkül van tehát, hogy a természet „minden részében nyög és vajúdik” (Róm. 8:22). Hiszen nem úgy látta Isten kezdetben, hogy jó? Isten által teremtve, a világ isteni bölcsességet, isteni szépséget, isteni igazságot tükröz. Minden Istentől van, mindent átjár az isteni energia; ez a világ és a benne való élet öröme és tragédiája is. A szeptember 1-i szolgálat himnuszai és imádságai, melyeket a Nagy Egyház tehetséges himnuszköltője, a néhai Geraszimosz, a Szent Hegy egyik remetéje írt, kifejezik a teremtés szépségét, de emlékeztetnek is bennünket a vele való tragikus visszaélésünkre. Arra szólítanak, hogy bánjuk meg Isten nekünk adott ajándéka elleni cselekedeteinket. Egyre homályosabbá, egyre megkínzottabbá tesszük ezt a világot. A természet és az emberiség összeütközésének következménye valóban hatalmas mértékű természetellenes katasztrófa. Nem az hát az egyetlen helyes út, ha mi keresztények a természet hangjaként cselekszünk ma és annak megmentésért való könyörgését Isten trónszéke elé visszük?

Az Egyház azt tanítja, hogy az emberiség célja, hogy helyreállítsa a megfelelő kapcsolatot Isten és a világ között, ahogy az az Édenkertben volt. A bűnbánat által az emberi és a természeti táj gondoskodás és az alkotó munka tárgya lehet. A bűnbánathoz azonban csatlakoznia kell a hangosan megfogalmazott kezdeményezéseknek, melyek kifejezik az Orthodox Egyház éthoszáét. Az eukharisztikus erkölcs mindenek fölött azt jelenti, hogy hálás szívvel használjuk a természeti forrásokat, Istennek ajánlva azokat; és nem csak azokat, hanem önmagunkat is. Az Eukharisztában visszaadjuk Istennek, ami az Övé: a kenyeret és a bort. A teremtés gyümölcseit képviselve azok már nem egy bukott világ foglyai, hanem felszabadítva, bukott állapotukból megtisztítva térnek vissza hozzá, képesek lévén magukba fogadni az Isteni Jelenléte. Ugyanakkor magunkért is imádkozunk, hogy megszenteltessünk, hiszen a bűn által elbuktunk és megtagadtuk a keresztségben tett ígéretünket.

A második az Orthodoxia aszkétikus éthosza, ami magában foglalja a böjtöt és egyéb lelki erőfeszítéseket. Ezek segítenek, hogy fölismerjük: minden, amit adottak ve-

szünk, valójában Isten ajándéka, azért, hogy kielégítse szükségleteinket. Nem a miénk, hogy visszaéljünk velük és tékozzoljuk őket, csak azért, mert ki tudjuk őket fizetni. Harmadszor, a liturgikus erkölcs a közösség kérdését és az osztozást hangsúlyozza. Együtt állunk Isten színe előtt és közösen birtokoljuk azon földi áldásokat, melyekben Ő minden teremtményét részesíti. Ha nem osztjuk meg vagyonunkat a szegényekkel, az a szegények meglopása és megfosztásuk életük eszközeitől; nem a saját vagyonunkat birtokoljuk, hanem az övéket, ahogy az egyik szent egyházatya emlékeztet bennünket. Isten Egyházakén állunk a Teremtő előtt, mely az Orthodox teológia szerint az Úr Jézus Krisztus folyamatos megtestesült jelenléte a földön; az Ő jelenléte a világ megmentésére, nem csak az emberiségére, hanem az egész teremtésére.

Az Egyház éthosza minden kifejeződésében a dolgok iránti tiszteletet mutatja; a bennünket körülvevő világ iránt, más teremtmények iránt, a saját testünk iránt. Éppen ezért a mai Környezetvédelem Napja alkalmából pátriárkai üzenetünk mindössze annyi, hogy tartsuk fenn a tisztelet töretlen lelkületét minden cselekedetünkben a világgal szemben. Nem várható el, hogy ne hagyjunk nyomot a környezeten. Nekünk kell azonban eldöntenünk, hogy az mohóságot és rútságot tükrözzön, vagy úgy használjuk, hogy szépsége Isten alkotását mutassa a miénk által.

Mindenek Teremtőjének, a Gondoskodó Istennek a kegyelme és végtelen szeretete legyen mindnyájatokkal, szeretett testvérei és gyermekei az Egyháznak!

*Phanar, 1994. szeptember 1.
Szeretett testvéretek Krisztusban
és buzgó engesztelők Isten előtt,
I. Bartholomeosz*

Orthodoxia és Ökológia – a Hét Patmoszi Javaslát

Alexandros E. Papaderos
a krétai Orthodox Akadémia független tagja

Különösnek, sőt, ellentmondásosnak tűnhet a környezetvédelem modern ökológiai igényeit teológiai megfontolásokkal összekötni. Az egész ökológiai kérdéskört sokan praktikus, használható stratégiákon keresztül közelítik meg, míg a teológiához, vagy a teológiai alapú kozmológiához elvont, elméleti gondolatokat kötnek, amelyek nem valóságosak és dogmatikus eszmefuttatásokból származnak.

A kortárs ökológia, mind tudományos kutatások tárgyaként, mind pedig környezetvédelmi küzdelmek formájában elsősorban a Föld emberközpontú hasznosítására összpontosít. A környezet megőrzésének logikája szigorúan utilitarista logikára korlátozódik. Ha nem óvjuk meg környezetünket, saját túlélésünk válik mind nehezebbé és problematikusabbá, és rövidesen az emberi faj pusztá fennmaradása kerül veszélybe bolygónkon.

Ennek a profán logikának a keretében az egész problémát a környezet jövőbeni használatának kérdéskörére korlátozva fogják fel. Ez pedig nem veszi figyelembe a természeti valóság gyökereit. senki sem kutatja azt a mély „jelentést”, amely megmagyarázhatná a kozmosz rendjét és harmóniáját, vagy a természet szépségét és bölcsességét.

A gyakorlatiasság számító és utilitarista racionalitása által vezérelve, az ökológiai mozgalmak az emberiség környezethasználatát szabályozó törvényeket és rendeleteket követelnek. Az ökológiára gyakran úgy tekintenek, mint valamiféle gyakorlati etikára, amely az ember természettel szembeni viselkedését irányíthatja. Azonban, mint minden etikával kapcsolatban, itt is felmerül a kérdés: ki jogosult megfogalmazni az emberi viselkedést befolyásoló szabályokat, és milyen hatalom nevében? Milyen logika fűzi egybe ezeket a szabályokat, és miből származik legitimitásuk?

Az orthodox kereszténység számára a teremtés megőrzésének etikája nem alapulhat a természet hasznosságának számító logikáján. Már a IV. században Aranyszájú Szent János, az egyik legjelentősebb keleti egyházatyja megfogalmazta: „Ha Isten a teremtést jónak találta, kik vagyunk mi, hogy a tenger állatainak célját kérdezzük? Kik vagyunk, hogy a csúszómászók hasznosságát vitassuk? Kik vagyunk, hogy ki merjük jelenteni, hogy a teremtés egyes részei nem hasznosak, ha nem hoznak gazdasági nyereséget?”

Vitathatatlan, hogy a természet használata nem csak az emberi faj túlélése szempontjából alapvető a Földön. A haszonelvűség számító logikája azonban a természeti környezet pusztulásához vezetett. Az ember nem azért pusztítja környezetét, mert háborodott mazochista volna, hanem mindennapi élet mind kényelmesebbé tételének folyamatos igénye miatt. Az orthodox Aszkéta Szent Neilosz azt mondja az embereknek, hogy figyeljenek az állatokra, amelyek soha nem hágják át a természet adta korlátokat, szemben azokkal, akiket ugyan az értelem adományával ajándékozott meg az Úr, mégis megsértik törvényeit.

A környezet pusztításának gondolati háttére ugyanaz, mint a természet megőrzésének, amennyiben mindkettő haszonelvű módon közelíti meg azt. Semmiféle más jelentőséget nem tulajdonítanak a környezetnek. Ha meg akarjuk menteni Földünket, másfajta „logikára”, másfajta gondolati sémákra van szükségünk, amelyek alkalmasak arra, hogy helyettesítsék az optimális felhasználást szem előtt tartó számító gondolkodásmódot. Ezt a megközelítést olyan vonások kell hogy jellemezzék, mint az altruizmus, a jövő generációk sorsa iránti aggodás, és a minőségi élet vágya, amely nem a fölösleges fogyasztástól függ. Elkerülhetetlenül másfajta igények és prioritások kell hogy jellemezzék az embereket. Erre pedig csak akkor van lehetőség, ha az emberiség úgy tud tekint a természetre és a kozmoszra, mint amely nem pusztán utilitarista jelentőséggel bír.

A legtöbb monoteisztikus vallás, köztük a kereszténység és természetesen az orthodox kereszténység is alapvetően úgy tekint a természeti valóságra, hogy nem pusztán annak hasznosságát nézi. Hagyományosan a világot mint Isten művét fogják föl. A világ használatba vételével az ember közvetlen kapcsolatba lép Istennel. Isten a természet javait adományozta az emberiségnek, amely elfogadta azokat, mint az isteni szeretet ajándékait.

Ennek a kapcsolatnak két fontos következménye van:

- Először is a környezet használata nem tekinthető önmagáért valónak, hanem sokkal inkább úgy kell felfogni, mint egyfajta kapcsolatot Isten és az ember között. Ha az ember a természet használatát énközpontú telhetetlenséggé, a természet elnyomásává és elpusztításává változtatja, azzal egyúttal megtagadja és semmissé teszi Istennel való kapcsolatát – a kapcsolatot, amely Isten szándéka szerint az örökkévalóságig tart.

- Másodsorban a kozmosz, mint Isten műve, nem semleges tárgya az emberi használatnak. A Logosz, az isteni Ige testesül meg benne, ahogy egy műalkotás is megjele-

níti a művész szándékait. A természeti valóság tárgyai Teremtőjük bölcsességének és szeretetének pecsétjét viselik magukon, és Isten szavaiként hívják az embert párbeszédre Istennel.

Az orthodox kereszténységben az ember nem áll egyedül az ellenséges teremtésben, de nem is egy, az őt körülvevő anyagtól elkülönült szellemi lény. Szellem és anyag elválaszthatatlan, szétszakíthatatlan egységet alkot benne. A teremtés meghívottja. És ez Isten kegyelmének megnyilvánulása.

Az ember és a teremtés egységének gondolata egyértelműen megjelenik egyebek között az orthodox aszketikus tradícióban. „Mi az irgalmas szív?” kérdi Szíriai Izsák, egy VII. századi keleti egyházatyja. Válasza a kérdésre: „Szív, amely az egész teremtésért ég – emberekért, madarakért és állatokért, és a lelkekért és minden teremtményért. És amily gyakran eszébe jut és gondol rá, könnyek patakanak a szeméből. És a hatalmas és felzaklató irgalom, mely szívét összetartja, nem nézheti vagy hallhatja tétlenül, hogy a teremtést bármely ártalom vagy szenvedés érje. És imigyen könyörögni fog az Úr-hoz az oktalan teremtményekért is, könyörög a csúszómászókért nagy irgalmában, mely szívében van.”

Mindezek ellenére történelmi tény, hogy a felfogás, amely a természetet, mint a hasznosítás semleges tárgyát tekinti csupán, amelyet az ember önkényesen ural egoista vágyai által irányítva, egyértelműen a keresztény Európa terméke és jellegzetessége. Külön konferencia témája lehetne azon történelmi körülmények és esztörténeti feltételek elemzése, amelyek az ember és a természet kapcsolatának megváltozásához vezettek a keresztény Európában. Ennek okai legalább a XI. századi egyházszakadásig vezethetők vissza, amikor a kereszténység keleti és nyugati egyházra vált szét.

Az orthodoxia számára nyilvánvaló, hogy a természeti környezettel szembeni viselkedés és hozzáállás megváltozása szorosan függ attól a változástól, ami a kozmosznak és az anyagnak tulajdonított tartalomban kell hogy beálljon. Az ökológiai mozgalmak akkor segíthetik elő a természet iránti tisztelet kialakulását, ha olyan kozmológiát képesek felépíteni, ami különbözik a ma általánosan elfogadottól. Olyan kozmológiát, amely mentes mind a naiv materializmustól, mind pedig a naiv idealizmustól.

Az orthodox teológia fontos szerepet játszhat a környezeti válságban. Ez két egyedülálló tulajdonságon alapszik: egyrészt azon a történelmi tulajdonságon, hogy nem vett részt a modern civilizáció kialakításában, másrészt pedig ontológiai sajátosságain, mivel metafizikai előfeltevései különböznek a nyugati kereszténységtől, sőt, bizonyos

esetekben kifejezetten ellenkeznek azokkal. Nos, mivel járulhat hozzá az orthodox kozmológia ehhez a sürgős és rendkívül időszerű kérdéshez?

Az orthodox egyház figyelme, amely környezetünk jövőjére irányul, napról napra növekszik. Erőfeszítéseinek legutolsó gyümölcse a „Kinyilatkoztatás és a Környezet: Anno Domini 95 – 1995” című szimpózium volt. A tanácskozást ez év¹ szeptember 20-27. között tartották egy hajóút során, Isztambulból a görög Patmosz szigetét érintve Pireuszig.

Az alkalmat a János Jelenései, a Biblia utolsó könyve megírásának 1900. évfordulója szolgáltatta. A Szimpóziumot Őszentsége I. Bartholomeosz Konstantinápolyi Pátriárka hívta össze, és több mint 30 ország mintegy 150 vallási vezetője, akadémikusa, környezeti szakembere és aktivistája vett részt rajta. A Pátriárka megnyitó beszédében hangzottak el a következők: „Különböző kultúrákat, nemzeteket és vallásokat képviselünk, különböző nyelveken beszélünk, de közös az aggodalom bennünk bolygónk jövőjét valamint az emberi élet és az emberi kapcsolatok minőségét illetően az egész Földön”. Minden résztvevő osztozott abban a meggyőződésben, hogy környezetünk állapota ledönti a korlátokat tudomány és vallás között, hogy a tudománynak szüksége van alapértékekre és támogatásra, hogy megfogalmazza irányultságát, a vallásnak pedig sürgős szüksége van megbízható valóságképre.

Ami különleges a Pátriárka kezdeményezésében, az az, hogy egy asztalhoz ültette különböző vallások és a tudomány képviselőit. Mind a vallásoknak, mind pedig a tudománynak fontos szerepe van bolygónk további fennmaradásában, a múltban mégis oly sokszor ellentétes volt véleményük a teremtésről és az életről, ami nem éppen a párbeszédhez vezetett. Amint ez a tanácskozás világosan megmutatta, a két területnek egymást kiegészítő feladatai vannak az általános válság megoldásában. Ahogy azt a Pátriárka megfogalmazta: „A tudomány megmentheti a fantáziálástól, a hit pedig erőt adhat egy új világ számára”.

A Szimpóziumon résztvevő különböző vallások (kereszténység, iszlám, judaizmus, hinduizmus, buddhizmus, a szikh és a bahái vallás, a dzsainizmus, a zoroasztrizmus) szent szövegei és tanításai számos hasonlóságot mutattak a természettel szembeni tiszteletet és a teremtés szentségét illetően.

¹ 1995 (a ford.)

A Pátriárka vezető szerepet játszhat nem pusztán saját vallásán belül, de a többi vallás számára is a környezeti tudatosság kialakulásának elősegítésében és támogatásában, ami perdöntő a teremtés megőrzése szempontjából. A „Kinyilatkoztatás és Környezet” szimpóziumon elfogadtak egy hét lépésből álló Akciótervet, amelyet „Patmoszi Javaslatok – A tettek hét lépcsőfoka”-ként ismerünk:

1. A bűn fogalmának új meghatározása: Minden vallás egyetért a Föld és a természet mint egész megőrzésének szükségességében, valamint kihangsúlyozzák a védelmüket célzó konkrét tettek sürgősségét. A környezetszennyezést és a környezettel való nemtörődöm bánásmódot bűnnek kell tekinteni. A bűn új definíciója sokkal meszebbre megy, mint amit napjainkig bűnnek tekintettek.

Olyan cselekedetek taroznak ide, amelyek

- állat- és növényfajok kipusztulásához vezetnek;
- a genetikai változatosság csökkenését idézik elő;
- szennyezik a hidroszférát, a litoszférát vagy az atmoszférát;
- a természetes élőhelyek és a hagyományos életformák pusztulását okozzák

2. A tradicionális közösségek jogainak elismerése és támogatása: Fel kell ismernünk, hogy a hagyományos életformát élő népek azok, akik valóban tudják mi a fenntartható és természetkímélő fejlődés; őrszemek, akik a természetett növények és tenyésztett állatok esetében a biodiverzitás fenntartói is. Az egyházaknak, tudósoknak és környezetvédőknek támogatniuk kell az őslakosok és a tradicionális közösségek érdekeit mindenütt a világon. Konkrétan:

- Földjeiket és életformájukat meg kell óvni;
- Tulajdonosi jogukat tudatosítani kell;

3. A fejlődés támogatása és oktatási programok megvalósítása: Az orthodox egyház felismerte, hogy számos tennivaló van ezen a területen, az oktatás minden szintjén – a vasárnapi iskoláktól a felnőttoktatásig. A következő javaslatokat dolgozták ki:

- Egy „Zöld Biblia” megjelentetése;
- Olyan művek publikálása, amelyek összekötik a vallásokat a természettel kapcsolatos hagyományaik alapján;
- A felelősségi elv kihangsúlyozása a környezetet, a gyermekek oktatását és a család-alapítást illetően.

4. Alapvető jelentősége van az egyházak, nem-kormányzati szervezetek és kormányok közötti környezeti információcserének, az orthodox egyház ennél fogva megsokszorozza erőfeszítéseit a **tervezés, kooperáció és együttműködés területén, ahol és amikor ez egyáltalán lehetséges.** Az egyházaknak:

- Hivatalos kapcsolatot kell kiépíteniük a környezetvédelmi csoportokkal a helyi közösségek szintjén;
- Együtt kell működniük legalább egy, a jövő századnak szóló projekt megvalósításában, a Fekete-tenger és az Égei-tenger megtisztításában például;
- Minden eszközzel támogatniuk kell a kormányokat, hogy a társadalmat bevonják a természeti erőforrások kezelésével kapcsolatos vitákba;
- Továbbá az egyháznak részt kell vennie azokban az erőfeszítésekben, amelyeknek célja, hogy Patmosz szigetét ökológiai mintaterületté tegyék.

5. Az orthodox egyháznak lépéseket kell tennie annak érdekében, hogy **a Föld mezőgazdasága környezetbarát szektorrá válhasson** a fenntartható fejlődés fogalmának megfelelően; bátorítania kell a **„zöld” beruházásokat, és támogatnia a természeti erőforrások környezetbarát kiaknázását.** Ennél fogva:

- Irányelveket kell megfogalmaznia az egyházi földek fenntartható kezelésére;
- Az új egyházi építkezések és felújítási munkák során a leghatékonyabb energiatakarékos berendezéseket kell alkalmazni és beépíteni;
- Természetvédelmi területeket kell létrehozni, vagy újraerdősítési programokat megvalósítani minden erre alkalmas egyházi területen; Biztosítani kell, hogy minden egyházi befektetés „zöld” vagy környezetbarát üzletekbe vagy befektetési alapokba kerüljön.

6. Az orthodox egyháznak **rendszeresen használnia kell a médiát, hogy környezeti témákat mutasson be, és támogatniuk is kell a médiumokat ezen a területen.**

- Minden egyházi közleménynek, az egyházközségi hírlevelektől a nemzeti és nemzetközi közleményeken át a televíziós programokig, rendszeresen nagyobb figyelmet kell szentelnie azoknak a témáknak, amelyek erősítik az emberek környezeti tudatosságát, és bátorítaniuk kell minden olyan akciót, amely elősegíti a környezet megóvását.

7. Ezen Patmoszi Javaslatokon tovább kell dolgozni, és kiterjeszteni őket minden területre, tekintettel a környezeti problémakör sürgősségére. Ennek intellektuális hozzáállásunk megváltozásához kell vezetnie, ami végső soron egész világképünk megváltozását jelenti. Végülis egy bizonyos világkép az, ami az ökológiai krízishez vezetett, és folyamatosan súlyosbítja azt.

- Olyan „Zöld díjat” kell alapítani tudósok, környezeti aktivisták, stb. részére, amelyet az Egyház oszt ki;
- Környezeti ügynökséget kell felállítani (egy „orthodox NGO-t”), amely túllép magának az egyháznak a korlátain;
- Új szokást kell bevezetni, amely minden születést, házasságkötést és halálózást egy fa ünnepélyes elültetésével kapcsol össze;
- Más vallásokkal együtt támogatnunk kell egy „Zöld Alapítvány” felállítását;
- Fel kell szerelni egy hajót, amely a környezetvédelemmel kapcsolatos információnyújtást és a Patmoszi Javaslatok terjesztését szolgálja, valamint oktatási célokra is használható.

Az orthodox egyház hiszi, hogy az ökológiai krízis megoldása nem pusztán technikai kérdés vagy a megfelelő környezetkezeléstől függ – jóllehet ezek az aspektusok alapvető jelentőségűek.

Engedjék meg, hogy rövid összefoglaló tanulmányomat egy idézettel fejezzem be, amely az orthodox egyházak fejének a Szimpóziumra küldött üzenetéből származik:

„Az égető ökológiai válsággal kapcsolatban, amely mindannyiunk számára fenyegetést jelent, megismételjük ezen üzenetben az Orthodox Egyházak mély érdeklődését a környezet helyes hasznosítását illetően. Érdeklődésünket már korábban megfogalmaztuk Phanar-i találkozónkon (1994 március 12-15.). Felidézzük azon tanácskozásokat, amelyeket az Ökumenikus Patriarkhátus kezdeményezésére tartottak a témakörben, valamint azt, hogy minden év szeptember 1. a természeti környezet megóvásáért szóló imádságoknak lett szentelve. Ismét leszögezzük, hogy a kérdést különlegesen fontosnak tartjuk, és mindenkit éberségre intünk, valamint arra, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az isteni teremtés megőrzése érdekében. Az Orthodox Egyház úgy tekint az emberre, mint szolgálóra, nem pedig mint az anyagi világ birtokosára. Ez a nézet világosan megnyilvánul aszketizmusában és szertartási hagyományaiiban, valamint eucharisztikus tradícióiban. Alapvető manapság, hogy kimutassuk szeretetünket a teremtés iránt, és hogy ne szűnjön bennünk az aszketikus magatartás.”

Őszentsége, Bartholomeosz ökumenikus pátriárka beszéde

(*Santa Barbara, Kalifornia, 1997*)

Kedves testvérek!

(...)

Az ökumenikus patriarchátus, mint az egyházatyák ősi hagyományának és az orthodox egyház gazdag liturgiai tapasztalatának őrzője és hirdetője, ma megújítja ősi elkötelezettségét a környezet meggyógyítására.

Fokozott érdeklődéssel és komoly aggodalommal figyeljük az erőfeszítéseket azon romboló hatások megfordítására, melyeket az emberek okoztak a természet világában. Riadtan nézzük a súlyos következményeket, melyeket az emberiség Isten teremtett világának túlélése iránti érdektelensége idéz elő.

Ezért szólította föl a világot áldott emlékü elődünk, Demeter pátriárka, hogy Krisztus Egyházával együtt ajánlja föl a hálaadás imáit és könyörgéseit a teremtés ajándékának védelméért. 1989 óta minden év szeptember 1. az orthodox egyházi év kezdete a környezetvédelemnek szentelt imanap.

1991-ben, Krétán az ökumenikus patriarchátus összorthodox konferenciát szervezett, melyet azóta ökológiai szeminárium keretében évenként megismétlünk Halkban, a történelmi Szentháromság-kolostorban, hogy fölfedezzük a környezeti válság lelki gyökereit és alapjait. Az 1995-ös őszszejevetel keretében az Égei-tengeren elhajóztunk Patmoszig.

A kinyilatkoztatás és a környezet kapcsolatáról szervezett találkozónk 1995-ben a Jelenések könyve lejegyzésének ezerkilencszáz éves évfordulójára emlékezett. A fekete-tengeri környezeti válságról nemrégiben hívtunk össze egy nemzetközi konferenciát, melyben minden fekete-tenger-menti ország részt vett.

E találkozók során kívántuk meghatározni a mértékeket, melyeket az orthodox keresztényeknek, élharcosként e világméretű gond megoldásában, alkalmazniuk kell világszerte. Hisszük, hogy különleges és egyedi liturgiai és aszketikus erkölcsstanunk révén az orthodox lelkiség kimagasló erkölcsi iránymutatással szolgálhat a bolygónk iránt felelősséget érző új nemzedék számára.

Hisszük, hogy az orthodox liturgia és élet kézzelfogható válaszokat kínál a romlásától és haláltól szabadulás végső kérdéseire. Istentiszteletünk középpontja az Eukarisztia. A világgal szembeni bűnünk, minden környezetszennyezésünk lelki gyökere annak elutasításában áll, hogy az életet és a világot a hálaadás szentségeként és az Istennel állandó közösség világméretű ajándékaként lássuk.

Egy új tudatosságról álmodunk, mely végre nem pusztá bölcseleti játszadozás volna, hanem misztikus természetű, de kézzelfogható tapasztalat. Hisszük, hogy legelső föladataunk a bolygónk javait és ajándékai leginkább használó felnőtt emberek érzékenységének fölszítása. Gyermekeink érdekében minden tettünkre úgy kell tekintenünk a világban, mint amelyek közvetlenül hatnak a környezet jövőjére.

Az ember és a környezete közti kapcsolat szívében az emberek közötti kapcsolat áll. Mint egyének, nem pusztán Istennel állunk függőleges, egymással pedig vízszintes kapcsolatban, hanem egy olyan összetett kapcsolathálónak is részei vagyunk, amely átszövi életünket, kultúránkat és az anyagi világot. Az emberiség és a környezet a lét varratlan ruházatát alkotják: olyan összetett szövetet, melyet hitünk szerint Isten mintázott meg.

A különböző hagyományok hívó emberei magasztalják az istenit, mert meg akarják érteni kapcsolatukat a mindenséggel. Az egész világegyetem részt vesz az élet ünnepelésében, amit Hitvalló Szent Maximosz „kozmosz liturgiaként” ír le. E kozmosz liturgiát mi az élet sokszínű biológiai szerveződéseinek egymásrautaltságában látjuk. E bonyolult kapcsolatok az emberiség öntudatra ébredt kozmosz tudatosságában összegződnek.

Mint „Isten képére és hasonlatosságára” teremtett emberek (Teremtés könyve 1,26), föl kell fedoznunk kölcsönös függésünket környezetünkkel. Az Eukarisztia kenyérében és borában, a világ oltára előtt álló papokként, az Istennel és egymással kapcsolatban álló teremtett világot újra följajánljuk a Teremtőnek.

Liturgikus életünkben elővételezve ismerjük föl a mindenség végső állapotát a Menyek Országában. A teremtés szépségét ünnepeljük és megszenteljük a világ életét, köszönettel ajánlva föl Istennek. Örömmel osztozunk a világon, élő misztikus közösségben az istenivel. Ezért a teremtés teljességét ajánljuk föl az Eukarisztiában, és áldás-ként kapjuk vissza, mint Isten élő jelenlétét.

Továbbá, Isten teremtése iránti felelősségünknek van egy aszketikus eleme is. Az aszkézis önkéntes megtartóztatást kíván tőlünk, hogy környezetünkkel harmóniában élhessünk. Az aszkézis a megőrzés számos gyakorlati példáját kínálja.

Fogyasztásunk visszafogásával, amit az orthodox teológia „enkratianak” avagy önuralomnak hív, biztosítjuk, hogy másoknak is jusson a föld javaiból. Akaratunk átalakításával azt bizonyítjuk, hogy törődünk a fejlődő népekkel. Javaink bősége megnő, magába foglalja a méltányos gondoskodás bőségét is.

Arra kell kísérletet tennünk, hogy személyes lelki hozzáállásunk hatással legyen a közösségi álláspont kialakítására is. Az enkratia megszabadít önközpontú nyomorunktól, hogy másokért vigyünk végbe jócselekedeteket, a bennünket körülvevő természeti világ iránti személyes szeretetünk következményeképp. Arra vagyunk hivatva, hogy alázatos harmóniában éljünk a teremtett világgal, nem pedig arra, hogy öntelt főhatalmat gyakoroljunk fölötte. Az aszkézis példát mutat arra, hogy egyszerűen éljünk.

Az askézis nem menekülés a társadalom és a világ elől, hanem az értelem közösségi irányultsága; egy olyan életforma, mely az anyagi javak tiszteletlen használatára és nem visszaélésekre vezet. A túlzott fogyasztás az önmagunktól, a földtől, az élettől és Istentől elidegenedés következménye.

A Föld gyümölcseinek mértéktelen fogyasztásával bennünket is föléli a mohóság és a kapzsiság. A túlzott fogyasztás kiürít és eltávolít legbelsőbb önmagunktól. Az askézis kiigazító gyakorlat, a megtérés látomása. E látomás a megtéréstől elvezet a visszatérésig egy olyan világhoz, melyben egyaránt adunk és elfogadunk a teremtett világban.

Hiteles megtérésre hívjuk a keresztényeket, hogy fölülvizsgáljuk magatartásunkat Istennel, egymással és a világgal kapcsolatban. Gyöngéden emlékeztetjük a keresztényeket, hogy a világ fölötti ítélet Isten kezében van. Arra vagyunk hivatva, hogy példamutatásunkkal Isten szeretetének gondnokai és visszatükröződései legyünk.

Ezért hirdetjük minden élet szentségét, minthogy az egész teremtett világ Istené és Isten azon akaratát tükrözi, hogy az élet bővelkedjék. Szeretnünk kell az életet, hogy mások is lássák és megértsék, hogy Istenhez tartozik. Sikerünk megítélését azonban Teremtőnkre kell hagynunk.

Szerető szívvel ajánljuk a Föld minden lakójának: siessenek egymás segítségére annak megértésében, hogy számtalan módon kapcsolatban állunk a Földdel és egymással. Így elkezdhetjük helyrehozni a zavarodottságot, melyet a sokan éreznek a teremtett világgal szemben.

Mély meggyőződésünk, hogy rengeteg ember úgy viselkedik, mint egy anyagi zsarnok. Mindazok, akik zsarnokoskodnak a Földön, sajnos, maguk is zsarnokság alatt nyögnek. Isten arra hívott föl bennünket: „szaporodjatok, sokasodjatok, és hajtsátok uralmatok alá a Földet” (Teremtés könyve 1,28).

Az uralom a Mennyek Országának képe. Ezért van az, hogy Nagy Szent Vazul úgy írja le az ember megteremtését a Paradicsomban a hatodik napon, mint egy király megérkezését palotájába. Az uralom nem elnyomást jelent, hanem Isten tökéletes Országának eszkatologikus jelét, ahol nincs többé romlás és halál.

Ha az emberek úgy kezelnek egymás személyes tulajdonát, mint ahogy környezetükkel bánnak, e viselkedést közösségellenesnek tekintenénk. Törvényi megoldásokat keresnénk arra, hogy visszaállítsuk az eltulajdonított személyi javakat. Éppen ezért helyénvaló, hogy erkölcsi és törvényi következményeket alkalmazzunk – ahol csak lehetséges – a környezeti bűntettek terén is.

Ebből következik, hogy a természeti világ ellen elkövetett minden bűntett erkölcsi-
leg is bűnnek minősül. Ha fajok kihalását okozzuk és romboljuk Isten teremtett világának biológiai sokszínűségét; ha éghajlatváltozások előidézésével, a természetes erdőktől megfosztással, vagy a mocsarak lecsapolásával a Föld épségét megbontjuk; ha

embertársainkat járványokkal fertőzzük; ha mérgező anyagokkal szennyezzük a Föld vizeit, földjeit, levegőjét és életét: mindezek bűnök.

Imádságunkban bocsánatot kérünk a bűnökért, melyeket akár akarva, akár akaratlan elköveltünk. És föltétlenül kérünk is kell Isten bocsánatát, amennyiben ártottunk teremtett világának. Nekifogunk tehát környezetünk meggyógyításának, minthogy szépséggel áldott és Isten teremtése. Azután pedig felelősségteljesen kezdünk el viselkedni, mint olyan emberek, akik mind a teremtés ép egészéről, mind pedig lelkükről megfontolt döntéseket hoznak.

1997-ben a világ vezetői összegyűltek Kyotóban, Japánban, hogy meghatározzák, mi az, ha egyáltalán valami, amire a világ nemzetei elkötelezik magukat az éghajlatváltozás megállításának érdekében. Sok vita volt arról, hogy kinek kéne és kinek nem kéne megváltoztatnia a módot, ahogy a Föld javait használja. Számos állam vonakodik attól, hogy egyoldalúan cselekedjék. Az önközpontú viselkedés egymástól és közös létezésünk összefüggéseitől elidegenedésünk tünete.

Új, és a hitünk szerint megfelelőbb környezeti erkölcsöket sürgetünk. Ezen erkölcsöket a legtöbb keresztény hagyomány már osztja. Mindannyian úgy véljük, hogy a Föld az Isten teremtése, ahová Ő helyezte az újonnan megteremtett embert, „az Éden kertjébe, hogy művelje és őrizze” (Teremtés könyve 2,15).

Isten a Föld tekintetében a gondnok föladatát bízta az emberiségre. Ahogy a Földet és a teremtett világ egészét kezeljük, meghatározza viszonyunkat Istennel. Ez annak is fokmérője, hogy miként tekintünk egymásra. Mert ha igazán becsülünk valakit, tapintatosak vagyunk vele.

Az uralom, melyet Isten az emberre bízott, nem vonatkozik az emberi kapcsolatokra. Ahogy az Úr mondta: „Tudjátok, hogy akiket a világ urainak tartanak, zsarnokoskodnak a népeken, a hatalmasok meg a hatalmukat éreztetik velük. Köztetek ne így legyen. Aki közületek nagyobb akar lenni, legyen a szolgátok, s aki első akar lenni, legyen a cselédetek. Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak, és odaadja az életét, váltságul sokakért.” (Máté 20,25-28).

Ezért hívjuk a világ vezetőit, hogy lépjenek föl a Föld éghajlatának emberokozta változása ellen. És mindannyitokat is hívunk, hogy csatlakozzatok az ügyünkhöz. Ez lehet a mi hozzájárulásunk az éghajlatváltozásról folyó vitához.

Egy olyan környezeti erkölcs szószólóivá kell válnunk, mely arra emlékezteti a világot: a Föld nem a miénk, hogy tetszésünk szerint használhatnánk. Valójában Isten szeretetajándéka számunkra, és vissza is kell adnunk Isten szeretetének azáltal, hogy megvédjük, mindazzal együtt, ami rajta van.

(...)

Az Úr az egész teremtett világot elárasztja folyamatos isteni jelenlétével, az atomok szintjétől az isteni értelemig. Újítsuk meg hát a harmóniát Menny és Föld között, és változtassunk át minden részletet, az élet minden részecskéjét. Szeressük egymást, és tanuljunk gyöngéden egymástól, Isten népének épülésére, Isten teremtett világának megszentelésére, és Isten legszentebb nevének megdicsőítésére. Ámen.

III. PROTESTÁNS EGYHÁZAK

III. 1. A REFORMÁTUS EGYHÁZ

Bevezetés

Csanády R. András

A Magyar Református Egyház szerencsés helyzetben van, ami e könyv témakörét illeti, mivel számos fontos írás kötődik tagjaihoz, illetve intézményeihez. Ugyanakkor az újabb generációk és az elkötelezett környezetvédők számára feltehetően nem elég nyilvánvaló, hogy hol hogyan találkozhatnak e gondolatokkal. A következő összeállítást a református (reformált) egyházak „nemzetközi” megnyilatkozásaiból válogattuk, hiszen ez volt a jelen kötet alapvető célkitűzése, de a témakörrel kapcsolatos hazai irodalom szemelvényes áttekintése érdekében egy irodalomjegyzéket is mellékelünk, hogy segítsük az elmélyültebb tájékozódást.

A dokumentumok elé

A Védegyelet ernyője alatt létrejött „egyház és ökológia” munkacsoporton belül az a megtisztelő feladat hárult rám, hogy összegyűjtssem és összegezzem a református egyháznak az ökológiai krízissel, a teremtett világ megőrzésével kapcsolatos egyetemes igényű, nemzetközi megnyilatkozásait. A feladat megoldása során a legfontosabbnak azt tekintettem, hogy az olvasó számára pontosan meghatározzam a református (reformált) egyházak következőkben bemutatásra kerülő dokumentumainak helyét és szerepét.

Ahhoz, hogy a bemutatásra kerülő tanulmányokat, nyilatkozatokat, ajánlásokat megfelelő módon megértsük, szükség van először az egyház, esetünkben a reformált, református egyház fogalma mögött meghúzódó tartalom tisztázására.

A református (reformált) egyház fogalma helyett a következőkben a református egyházak fogalmát kívánom használni, mivel ez sokkal jobban fedi a nemzetközi dokumentumokban megnyilatkozó szervezeteket. Bár a Biblia értelmében – az Újtestamentum tanítása szerint – egyház csak egy van, mert ezzel a névvel csak Krisztus teste illelhető és nem a felekezetek, én itt a továbbiakban a világi érthetőség jegyében a felekezetek szó helyett is az egyházak szót használom.

Napjainkban a kérdéskört legegyszerűbben és legpontosabban Lukas Vischer svájci református teológus művéből, a Kálvin Kiadónál magyarul is megjelent „A világot átfogó református család” című könyvből érthetjük meg, ezért a következőkben alapvetően e műre támaszkodom.

„A református egyházak természete és üzenete nem határozható meg kizárólag a reformáció, Kálvin János ide vonatkozó írásai és a 16. és 17. században megfogalmazott hitvallások alapján.”¹ „Jóllehet ő (*mármint Kálvin*) volt, és kétségtelenül maradt is a református tradíció legfőbb ihlető ereje, az mégsem személyéhez kötött, ezért is hiba volna a református keresztyéneket – *pusztán* – 'kálvinistáknak' nevezni.”²

„A református tradíciót már a kezdetektől két egymással versengő tendencia jellemezte: egyfelől az egység megtartásának igyekezete, másfelől a szakadásra való hajlam.

A reformátorok nem akartak új egyházat alapítani. A reformáció célja az egész egyház megújítása volt Isten ígéje alapján, de mivel a római egyház visszautasította a reformprogramot, létrejöttek a különböző református egyházak, valójában a reformátorok szándéka és reménye ellenére.”³

„A református egyházak bonyolult története kifejezésre jut abban a számtalan különféle névben is, amelyekkel református egyházakat magukat jelölték. A *református* kifejezés nem jelenik meg minden református egyház nevében, jóllehet ez a leggyakrabban használt kifejezés. Más kifejezésekkel ellentétben ez nem az egyház egy bizonyos sajátosságára utal, s ezáltal kevésbé felekezeti jellegű. A reformátorok által elindított mozgalomra utal, és az Isten kijelentett ígijén nyugvó folytonos reformra. A kifejezés jelentését a következő meghatározással lehetne visszaadni: 'Isten ígéje szerint megreformált egyház'.“⁴

Ennek megfelelően a református egyházak köréhez tartoznak ma a református (svájci eredetű) megnevezés mellett a presbiteriánus és kongregacionalista (főképp angolszász területeken), evangéliumi és számos protestáns jelzővel illetett egyházak. E mellett számos további jelzővel (szabad, független, szövetségi, fundamentalista, Bibliai, Ortodox, egyesült /uniált/ stb.) ellátott nevet is találunk a református egyházak családjában. „A nevek a személyiség kifejezési formái.”⁵

„A számtalan sok név között fontos szem előtt tartani azt a közös örökséget, amelyen minden református egyház egyként osztozik.”⁶

¹ Lukas Vischer: A világot átfogó református család; Kálvin Kiadó Budapest, 2000; 9. o.

² i.m. 20. o.

³ i.m. 9. o.

⁴ i.m. 11. o.

⁵ i.m. 16. o.

⁶ i.m. 16. o.

„A református tanítás vallja a Szentháromságot: Istent mint Atyát, Fiút és Szentlelket. ... A történelemben Isten szövetsége mindig új formákat ölt, de Isten ugyanaz marad: Ő az, aki az emberiséget és az egész teremtettséget a beteljesülés felé viszi, amely az Ő eljövendő országában fog megvalósulni.” „Minden református hitvallás megegyezik abban, hogy kiemelten hangsúlyozza a Szentírás tekintélyét.”⁷; és „azt, hogy Jézus Krisztus az üdvösség egyedüli forrása.”⁸

Ugyanakkor „a református egyházak egysége sokkal inkább egymás kölcsönös elismerésén, mintsem egyetlen szöveg általános elfogadása révén valósult meg.”⁹

„A reformátusok nagy családját ma két szóval lehetne jellemezni: dinamizmus és sokszínűség.”¹⁰

A hitvallások

„A református egyházak azért alkottak hitvallásokat, hogy megvallják egyetértésüket az evangélium igazságával, és arról számot adjanak. A hitvallások nem rendelkeznek a Biblia tekintélyével, de 'alárendelt mérceként' tartják számon őket. Elengedhetetlen, hogy az egyház nyitott maradjon a Bibliából megértett új meglátások iránt. Sohasem létezett egyetlen kizárólagos református hitvallás. A korai 16. században sok hitvallás készült nagyjából egyszerre; ezeket egészítették ki a század második felében az átfogóbb igényű hitvallások. Ilyenformán több 'hitvallás generációról' beszélhetünk. A Barmeni Nyilatkozat¹¹ (1934) óta sok új hitvallást adtak ki a haladóbb és konzervatívabb egyházak egyaránt. Ma a világ reformátusainak családja igen sokszólamúnak mondható, s azt látja feladatának, hogy különböző álláspontokat egy építő párbeszéd keretei közé terelje. E család jellemzői közé sorolhatjuk azt a rendíthetetlen törekvés, amellyel igyekszik helyes választ adni Isten igéjének megszólítására. Ha a sokszínűség nem párosul párbeszédrel, akkor a megosztottság elmélyülésétől kell tartanunk.”¹²

⁷ i.m. 64. o.

⁸ i.m. 62. o.

⁹ i.m. 25. o.

¹⁰ i.m. 60. o.

¹¹ A református egyházak életében kritikus időszak volt a németországi nemzeti szocializmussal való összeütközés a 30-as években. A náci ideológia erős gyökeret vert a német egyházakban. Az egyház hitele és e világban való szolgálata forgott kockán. A helyzetet tisztázandó - jórészt Karl Barth kezdeményezésére - a Németországi Evangélikus Egyház rendkívüli zsinatot hívott össze 1934-ben, amelyen elfogadták a Barmeni Nyilatkozatot, hat „tételben” egyértelműen elutasítva minden kompromisszumot a náci ideológiával.

„Az ökológiai válság – *napjainkban a református egyházak közös gondolkodásában és megnyilatkozásaiban* – előtérbe helyezte a teremtés témáját. Sok református egyház ébredt a tudatára annak, hogy a hagyományos tanítás nem hagy elég teret az embereknek az egész teremtettséggel való harmonikus és békés együttélésre. Több egyház fogadott el olyan hitnyilatkozatot, amely új és felelősebb megközelítést tartalmazott. Ezt olvassuk például a Keresztyén Református Egyház által 1983-ban elfogadott 'Kortárs Tanúságtételben' (Contemporary Testimony): – 'Hálás szívvel élünk a tudomány és a technika hasznos vívmányaival, óvakodva a bálványimádástól, és körültekintően használva őket úgy, hogy az összhangban legyen Isten parancsolatával, amely felebarátunk szeretetére, valamint a föld és minden teremtményeinek a megővésére szólít fel.' –”¹³

A bemutatásra kerülő anyagokról röviden

A következőkben bemutatásra kerülő dokumentumok mind a Református (Reformált) Egyházak Világszövetségének (World Alliance of Reformed Churches /WARC/, magyar rövidítéssel RVSZ) – a korábbi hazai dokumentumokban elfogadott szóhasználata szerint Református Világszövetségnek – a dokumentumai, amelyek az elmúlt nyolc évben születtek. A WARC 1875-ben alakult és napjainkban több mint 100 (107) országból több mint 200 (218) „református” egyház a tagja, amelyek mintegy 75 millió keresztyént képviselnek. A Református Világszövetség kezdeményezője és alapítója az ökumenikus mozgalom nemzetközi szervezeteként is számon tartott Egyházak Világtanácsának (World Council of Churches /WCC/, magyar rövidítéssel EVT), amellyel az elmúlt évtizedekbe egyre jobban összefonódott a tevékenysége. Az Egyházak Világtanácsának tevékenységével és dokumentumaival a kötet egy későbbi fejezetben ismerkedhetnek meg olvasóink.

A Református Világszövetség 5-8 évente tartja általános nagygyűlését, 1948 óta kontinensről-kontinensre „vándorolva”, más és más tagegyházának az otthonában. 1989-ben Szöulban rendezték a 22. Nagygyűlést, amelyet 1997-ben Debrecenben követett a 23.

A Debreceni Református Világtalálkozó, a WARC 23. Nagygyűlése igen eredményesen zárult, mivel sikerült kialakítani egy közös kezdeményezést, amelyet a református egyházak berkeiben „Processus Confessionis” ajánlás néven ismernek. Ennek az ajánlásnak a lényege, hogy megindít egy olyan folyamatot, amelynek végén remélhetőleg

¹² i.m. 65-66. oldalak

¹³ i.m. 73-75. oldalak

egy közös hitvallásra (ld. korábban) „Status Confessionis” jutnak el a résztvevő egyházak a gazdasági igazságosság és a Földön lévő élet védelmének érdekében. A Debrecenben megkezdett közös gondolkodás 1997 óta számos regionális, kontinentális tanácskozáson, konferencián folytatódott. 1999-ben az ázsiai és pacifikus térség Bangkoki és Szöuli tanácskozásán, 2001-ben a kelet- és közép-európai térség Budapesti értekezletén, 2003-ban Buenos Airesben a közép- és dél-amerikai régió egyházainak találkozóján alakították tovább a közös gondolatot.

2004. július 30-ától augusztus 13-ig a ghánai Accrában kerül megrendezésre a WARC 24. Nagygyűlése (General Council) „Mindenkinek lehetősége kell legyen teljességben élni” (That All may have Life in Fullness) címmel – utalva a Bibliai idézetre, „Hogy életük legyen és bővelkedjenek” (János 10. 10.). A 24. Nagygyűlés elé a Debrecenben megkezdett folyamat jegyében terjesztik be az előkészítő fórum (London-Colney) által összeállított (Szövetség az igazságért a gazdaságban és a Földön /Covenanting for Justice in the Economy and the Earth/) nyilatkozat-tervezetet, amelynek sorsa azonban ma még előre nem kiszámítható.

Az újabb közös hitvallás kialakításának folyamata nem tudható, hogy mikor ér véget. Az azonban egyértelműen látszik, hogy egyre nagyobb egyetértés van a „világot átfogó református családon” belül arról, hogy valamit közösen is tenniük kell a gazdasági igazságtalanságokkal és a teremtés természeti értékeinek pusztulásával szemben.

(Csanády R. András)

Igazságot a teremtett világnak

*A 2. szekció jelentése a 23. Nagygyűlés (Debrecen, 1997) számára
(Szemelvények)*

- Bevezetés
- A kérdések bibliai perspektívája és elemzése
- Felhívás a Processus Confessionis érdekében

Bevezetés

Az „Igazságot a teremtett világnak” szekció három alszekciójában a világ minden tájáról érkezett szemtanúk beszámoltak az igazságtalanság láncolatáról, amit meg kell törni. Közösen áttekintettük az Isten háztartásában együtt élők felelősségét: ezt a háztartást úgy kell irányítanunk, hogy mindenki élhessen (gazdaság); gondoskodnunk kell a háztartáson belüli viszonyokról (ökológia); és tisztelnünk kell a háztartás tartalmának sokféleségét (nemzeti és etnikai identitás).

A gazdasági igazságosságról folytatott megbeszélések során hallottunk a világgazdasági rendszerben eluralkodó méltánytalanságról, amely mind nemzetközi mind pedig nemzeti szinten igazságtalanságot teremt. Ez a rendszer kevesek számára lehetővé teszi a gazdagság és a hatalom felhalmozását, miközben a többség nehézségekkel viaskodik, és a fennmaradásáért küzd. Növekszik a nyomor, hiszen délen és északon egyaránt milliók válnak munkanélkülivé és kirekesztetté. A szegénységben élők többsége olyan családokhoz tartozik, ahol nő a családfő. A világ termelésének 65 százalékát nők állítják elő, de csupán a jövedelmek 20 százalékát keresik meg, mi több, a termelési eszközöknek mindössze 2 százaléka van a tulajdonukban. (ENSZ Nőkonferencia, Peking, 1995.)

A teremtés és az igazságosság kérdéskörében folytatott megbeszéléseken azt hallottuk, hogy a teremtett világ továbbra is leigázott, fájdalmában nyög és várja a felszabadulását:

- I. Irián Jayában¹⁴, az arany- és rézbányászat az erdők hatalmas területeit pusztítja el és méltánytalanul bánnak a hazájukat megvédelmezni igyekvő emberekkel;
- II. Libanonban az erdőknek csupán a 2 százaléka maradt meg; Afrikában az erdőirtás már magát az életet fenyegeti;

¹⁴ A nevezett helyről további információkat magyarul a következő címen találunk: <http://www.nagyutazas.hu/ulysses/lstArticle.asp?ID=535> (a szerkesztő)

- III. Kelet-Európában az emberek a volt kommunista rezsimnek iszonyatos örökségével, a szennyezettséggel küzdenek;
- IV. egyes Csendes-óceáni szigeteken a nukleáris hulladék olyan mértékben szennyezi a környezetet, hogy minden élő szervezetet súlyosan veszélyeztet;
- V. Angolában a taposóaknák a művelhető földterületeket megközelíthetetlené tették;
- VI. világszerte kizsákmányolják az őslakosokat, és figyelmen kívül hagyják a földhöz való jogukat, valamint próbálkozásait, hogy megakadályozzák szent helyeik elpusztítását.

A nemzeti és etnikai identitásról folytatott megbeszéléseken azt hallottuk, hogy láthatóan gyakorta konfliktusba kerül egymással az egységes emberiség tudata és az etnikai és kulturális hovatartozás szükségessége. Fájdalmas történetek tárják fel, hogy mennyire összetettek az egyes helyzetek és elvezetnek a felismeréshez, hogy a keresztyén egyházaknak keresniük kell az igazságosságot, elő kell mozdítaniuk a megbékélést.

A szekcióban áttekintett és kihívást jelentő kérdések a kölcsönös összefüggések hálójában kapcsolódnak össze. Vitáinkban kulcsszerepet játszott a világgazdaság globalizációjának hatása, az, ahogy a pénzügyi nyereség maximalizálása érdekében integrálódnak a nemzeti és a nemzetközi piacok. A folyamat jellemzői között található:

- I. a nemzetközi kereskedelem növekedése, beleértve a transznacionális cégeket (TNC-k) is, amelyeket éppen azok nem kérhetnek számon, akikre hatást gyakorolnak;
- II. az úgynevezett „kaszinó gazdaságot” megteremtő spekulációs tőkemozgások. 1995-ben a tőkeáramlásoknak csupán 1,6 százaléka függött össze a tényleges javak és szolgáltatások kifizetésével (WEED, 1996. szeptember)¹⁵. Ez a tendencia megmutatkozik még az államilag támogatott lottókban is;
- III. a tömegkommunikáció, a technikai forradalom és a fogyasztói társadalom monokultúrája;
- IV. a tömegpusztító fegyverek kereskedelme és a földalatti gazdaság (különösen pedig a kábítószer kereskedelem);
- V. a föld ökológiai korlátainak figyelmen kívül hagyása.

Mindezek mögött ott a kemény verseny és a korlátlan terjeszkedés szelleme. A versenyt jónak tartják, ám a szegényebb országokat az elnyomorodás lefelé tartó spiráljának útjára kényszeríti. Ez az út pedig a leggyengébb csoportok és országok kirekesztéséhez vezet és emberek millióit áldozza fel. Tovább növekszik az adósságteher.

¹⁵ WEED=World Economy, Ecology&Development nevű szervezet:
<http://www.weed-online.org> (szerk.)

A gazdasági növekedésnek ára van: a szabad polgárok egyre kevésbé tapasztalják meg részvételüket a saját gazdasági életük alakításában. Növekszik a föld gondatlan kizsákmányolása. A teremtés nem pihenhet.

A gyarmatosítás elmúlása és a növekvő gazdasági globalizáció egyszerre vezetett el az emberiség közös sorsának felismeréséhez és a helyi identitások újjászületéséhez. Fel-lángoltak az etnikai konfliktusok, nem csupán Közép- és Kelet-Európában, hanem a világ számos más részén is azt követően, hogy összeomlott a totalitárius kommunizmus, amely elnyomta a jogos etnikai és vallási érzelteket.¹⁶

A kérdések bibliai perspektívája és elemzése ***A reformált hit és a gazdasági igazságosság***

Keresztyénekként kötelességünk Isten tisztelete valamennyi erőforrás gondos kezelése révén annak érdekében, hogy kielégíthessük Isten gyermekeinek alapvető szükségleteit. Isten akarata, hogy az emberek ne dolgozzanak hiába, hanem éljenek az általuk épített házakban (Ésa 65, 21.), ahol mindenki ülhet a szőlője tövében és a fügefája alatt (Mik 4, 4); ahol a városi utcák tele vannak szabadon játszadozó kislányokkal és fiúkkal, az agg férfiak és nők üldögélve pihennek és örömmel figyelik a gyermekeket (Zak 8, 4.). Lázár és a gazdag ember története arra szólítja fel a keresztyén közösséget, hogy ossza meg javait (Lk 16, 19-31.). Isten kegyelme ingyenes ajándék és nem lehet a piacon áruba bocsátani (Ésa 55, 1-3.).

A reformált hagyomány megerősíti, hogy a munka a közös jó és az emberi küldetés megvalósítását szolgálja; nem csupán a javak előállításával függ össze. A kálvinista munkaetika azonban eltorzult. Azok, akiknek produktív munkája nem részesül tisztes kompenzációban, akadályozva vannak emberi küldetésük megvalósításában. A munka a sáfárkodás szerves része és szorosan összefügg az Úr napjával. A keresztyén közösség Krisztus létezése közösségi formában. Mammonnal való szemben állásunk megerősítése nem annyiból áll, hogy ellenezzük a bálványimádást, hanem megerősíti a bizalmunkat abban, hogy Isten elvezet minket az életre. Nem kell elutasítanunk mindenfajta gazdasági növekedést, technikai újítást, és a piacot sem, amennyiben minden ember alapvető szükségleteinek kielégítését szolgálja. A reformált hagyomány mindig elismerte az egész teremtés szentségét. Számunkra a kihívást az jelenti, hogy a gazdaságunkat Urunk főhatósága alá kell helyeznünk, várva és felkészülve az Úr eljövetelére.

¹⁶ A globalizáció hatásának részletesebb elemzését, különösen pedig az adósságválságét l.: „Reformed faith and economic justice” in Páraic Réamonn, ed. Break the Chains of Injustice: Study texts for the 23rd general council (Geneva: WARC, 1997).

A reformált struktúrák hozzájárultak a modern demokrácia megteremtéséhez. A demokráciának nemcsak az a célja, hogy mindenki szavazhasson, hanem hogy részt vegyen a jövőjét befolyásoló döntések meghozatalában. Nem a gazdaságnak kell uralkodnia az emberek fölött, hanem az embereknek kell szabályozniuk a gazdaságot.

Igazságot minden teremtménynek

A „Föld Csúcs” által öt esztendővel ezelőtt életre hívott világméretű reménységek el-lenére a világ nem a fenntartható jövő felé halad, hanem egyre mélyülő ökológiai válságba sodródik. Az élet hálója minden eddiginél fenyegetetebb. Egyszerűen: ha a mostani tendenciák folytatódnak, a világ általunk ismert élete talán nem folytatódik tovább.

Az egyházak azt mondják, hogy nem uralkodnunk kell a teremtett világ fölött és elpusztítanunk azt, hanem úgy kell a szolgálatában állnunk, mint akik értékeljük, őrizzük és megtartjuk az élet jó és isteni ajándékát.

De vajon az egyházak úgy cselekedtek-e, mintha elhinnék, hogy ezek a szavak igazak? Vajon úgy élünk-e, mintha elhinnénk, hogy minden élet Isten Lelkéből származik (Zsolt 104, 30.)? Vajon hűségesen reagáltunk-e Istennek a földdel kötött egységére (Gen 8, 13 és köv.)? A cselekedeteink valóban tanúsítják-e Isten általi megváltásunkat Jézus Krisztusban, „egybeszerkesztve mindeneket” (Eféz 1, 10.) és kínálják-e a föld meggyógyításának reményét valamennyiünk javára (Róm 8, 21.)? És ha nem cselekedtünk, vajon ez azért van-e, mert valójában nem hiszünk Isten szavának ígéreteiben?

Ezek a kérdések arra készítetnek minket, hogy fontoljuk meg, mit is tehetnének az egyházak annak érdekében, hogy a szavakat tettekre fordítsuk le, és elvezessenek az „Úr napja” bibliai fogalmának átgondolásához. Az Isten, aki teremt, fenntart, ítél és békít, továbbá megvált, egyúttal az Isten, aki pihen is. Az Úr napjában a teremtést, mint Isten társát ünnepeljük. A felszólítás, hogy tartsuk meg az Úr napját, nem csupán arra utasít, hogy a hetedik napon pihenjünk meg, hanem meghívás is: részesedjünk Istennek a teremtés ajándéka fölött érzett örömeiben. Az Úr napja egyfajta életstílusra mutat rá, amelynek alapja a teremtés egészének részét képező emberiség helyének újrafelfedezése.

Az Úr napjának (a „Sabbath”-nak) ez az értelmezése kinyilvánítja, hogy a fogyasztás mérhetetlen étvágyának korlátot kell szabni. A teremtésnek pihenésre van szüksége. Sokak mohósága a bolygó életét fojtogatja. A földnek, a levegőnek, az erdőnek és a víznek szüksége van arra a megújulásra, regenerációra és feltöltődésre, ami az Úr napjának, az Úr évének és a jubileum évének bibliai változatából ered. Az Úr napja ünnepli Isten azon szándékát, hogy az egész teremtett világot fel kell szabadítani a kizsákmányolás alól. Ez a jólét víziója, amely megtagadja a kiváltságos kevesektől, hogy kimerítsék a föld véges erőforrásait. Mindenkit ilyen életmódra szólít fel az Úr napjának szellemében.

Ézért a reformált egyházaknak alaposan át kell tekinteniük az Úr napjának bibliai értelmét és meg kell tanulniuk úgy megtartani az Úr napját, ami Isten igazságának tanúja. A teljes bibliai képben az emberiség a teremtés szerves része. Isten pihenőnapjának képében gyökerezik munkánk, amellyel széttörjük az igazságtalanság láncait, és amikor minden nép, minden kultúra és valamennyi életforma részt vehet az ünneplésben.

A Reformált Egyházak Világszövetsége (továbbiakban RVSZ) első sorban a tagegyházak közötti testvériség, támogatás és gondoskodás kapcsolatait jelenti. Sok tagegyház a saját helyi körülményei között igyekszik hűséges tanúja lenni az igazságos teremtés víziójának. Szembe találják magukat a kíméletlen erdőirtás, víz- és levegőszennyezés, valamint a talaj elpusztításának konkrét fenyegetésével. Mindezek gyakorta egész népcsoportok pusztta megélhetését veszélyeztetik, számukra ez nem kényelmi kérdés, hanem a pusztta fennmaradásé. A fajüldözés számos társadalomban növeli a kisebbségek szenvedéseit (környezeti fajüldözés). Az efféle ökológiai pusztítás mögött álló erők gyakorta olyan gazdasági hatalmakra és korporációkra támaszkodnak, amelyeknek a korlátozása messze meghaladja a helyi csoportok képességeit.

(...)

Konklúzió

Az igazságtalanság láncai a földet szenvedésben tartják és az emberiség jövőjét fenyegetik. Isten szava olyan jövőképet kínál, amelyre az egész teremtés örömmel válaszol és az emberek beteljesülést találnak benne. Isten a saját életét adta Jézus Krisztusban, hogy a világot egy ilyen jövőhöz hívja meg. Isten Lelke, amely a feltámadt Krisztus erejét lehel az egyházba, képessé tesz minket, hogy megragadjuk ennek az új teremtésnek a reményét. Összegyűlünk az asztalnál – ott, ahol mindenkire bőség vár, és ahol Krisztusban meglévő egységünk felülemelkedik a sokféleségünkön – hogy köszönetet mondjunk az új életért Krisztusban. Ez a hit bűnbánatra szólít minket, arra, hogy higgyünk Isten jó hírében és Isten uralmának ünneplésében éljünk.

Legyen egy processus confessionis

A reformált egyházak és közösségek a világ számos részén elképesztő körülményekkel találják szembe magukat, amelyek közepette sok ember él, és megtapasztalják a környezet folyamatos pusztításának fenyegetését. Sokan úgy tartják, hogy eljött az ideje a hit megvallásának, amely elutasítja ezeket az igazságtalanságokat és harcol ellenük, miközben megerősíti a hármasság Istenébe vetett hitünket, aki Krisztusban új teremtést kínál.

Szólít minket a szenvedő emberek kiáltása, és a teremtetett világ nyögése. Mi, a reformált egyházak keresztyénjei tisztában vagyunk cinkosságunkkal egy tisztességtelen

és elnyomó gazdasági rendben, amely sok ember nyomorúságához és halálához vezet. Részesei vagyunk attitűdöknek és gyakorlatoknak, amelyek lepusztítják a földi megélhetés alapjait. Mi az élet ajándékát kívánjuk elfogadni. Az élet igenlését, az ellenállás melletti elkötelezettséget és az átalakulásért vívott küzdelmet ma a reformált hit és hitvallás szerves részének tekintjük.¹⁷

A múltban a faji és kulturális megkülönböztetés durva esetei és genocídiumok alkalmával szólítottunk fel a status confessionis megtételére.

Most azonban valamennyi RVSZ¹⁸ tagegyházban minden szinten felszólítunk a progresszív felismerés, oktatás és vallomástétel elkötelezett folyamatára (processus confessionis) a gazdasági igazságtalanság és a környezet pusztítása vonatkozásában.

Akciók

A 23. nagygyűlés

1. Felszólítja az RVSZ-t és tagegyházait, hogy
 - a. szenteljenek különös figyelmet a gazdasági folyamatok elemzésének és megértésének, az emberek életére gyakorolt következményeinek és a teremtett világgal szembeni fenyegetésének;

¹⁷ Ebben az összefüggésben a status confessionis kérdését az RVSZ 1996-ban, a Kitwe-ben rendezett konzultáción vetette fel. Egyházainknak az által, hogy elkötelezték magukat a hitvallás folyamata mellett, közös hitvalláshoz kell eljutniuk. E tekintetben az RVSZ 22., 1989-ben Szöulban megrendezett általános nagygyűlése kijelentette: „Egy status confessionis bármilyen kinyilatkoztatása abból a meggyőződésből fakad, hogy veszélyben az evangélium egységessége. Felszólítás a tévedésből az igazságra való áttérésre. Az egyháztól világos, egyértelmű döntést követel az evangélium igazsága mellett és az ellentétes véleményt, tanítást és gyakorlatot eretneknek tekinti. A status confessionis meghirdetése az egyházra és a tanítására egyaránt utal. A konkrét esetben az egyház gyakorlatának igazodnia kell az evangélium hitvallásához, ahogyan azt a status confessionis deklarációja megkívánja. A status confessionis konkrét helyzetre vonatkozik. Felszínre hoz egy tévedést, amely egy adott egyházat fenyeget. Mindazonáltal a veszély, amelyet a tévedés tartalmaz, egyúttal megkérdőjelezi valamennyi egyház kinyilatkoztatásának az integritását. A status confessionis deklarációja konkrét helyzetben szól az összes egyházhoz is, felszólítja azokat, hogy vegyenek részt a hitvallás megtételében.” Szöul, 1989: Proceedings of the 22nd general council, ed. Edmond Perret (Geneva:WARC, 1990), 173-175. o. (a szerk.)

¹⁸ Reformált Egyházak Világszövetsége a magyar gyakorlatban egyszerűen Református Világszövetség (RVSZ) lásd a bevezetőben bővebben (a szerk.)

- b. minden szinten nyújtsanak oktatást az egyház tagjainak a gazdasági életről, beleértve a hitet és a gazdaságot, és szólítsák fel őket, hogy olyan életmódot alakítsanak ki, amely elveti napjaink anyagiasságát és fogyasztói társadalmát;
- c. munkálkodjanak a gazdasági életre vonatkozó hitük megvallásának megfogalmazásán, amely Isten egész háztartásában kifejezné az igazságosságot és tükrözné a szegények elsőbbségét, valamint támogatná az ökológiailag fenntartható jövőt;
- d. szolidárisan cselekedjenek együtt az igazságtalanság áldozataival, amikor azért küzdenek, hogy legyőzzék az igazságtalan gazdasági erőket és a pusztító környezeti tevékenységeket.

2. Felhívja az RVSZ-t és tagegyházait, hogy minden szinten mozdítsák elő a szükséges programokat, erőforrásokat és gyakorlati lépéseket a processus confessionis, mint rendkívüli elsőbbséget élvező ügy kezdeményezése és támogatása érdekében. Ez a folyamat meg kívánja

- a. az RVSZ-en és tagegyházain belül:
 - i. a mostani gazdasági struktúrával szembeni igazságos és fenntartható alternatívák tanulmányozását és feltárását annak érdekében, hogy az egyházak képessé váljanak hirdetni a remény szavát és az annak megfelelő életet töredezett világunkban;
 - ii. a gazdasági írástudás olyan programjait fejlesszék ki, amelyek lehetővé teszik az egyszerű emberek számára, hogy megértsék az életkörülményeiket és azt, hogy miképpen változtathatják meg azokat;
 - iii. vizsgálják meg az Úr napjának a teremtésre, napjaink kihívásaira, valamint a saját közegükre vonatkozó tartalmát, és különösen hangsúlyozzák az egyházak oktatási tevékenységében minden szinten, főképpen pedig a gyermekek körében a teremtés isteni ajándékát;
 - iv. tanulmányozzák a „tudat gyarmatosítását” (reklám és tömegtájékoztatás) és folytassák az államilag támogatott lottók tanulmányozását, mivel azok a közösség legszegényebbjének okoznak kárt, és azokat zsákmányolják ki;
 - v. a keresztyén hit fényében vizsgálják meg a saját gazdasági tevékenységüket úgy, hogy spekuláció nélkül fektessenek be, növeljék a szolidaritási alapok szintjét és használják a mintaértékű befektetési programokat (pl.: az Ökumenikus Fejlesztési Szövetkezeti Társaság), amelyek etikus befektetésre, mikro-hitel programokra stb. összpontosítanak;
 - vi. szervezzék meg munkacsoportok látogatását és tényfeltáró küldetéseket olyan válsághelyzetekbe, amelyek valamely tagegyházat súlyosan érintenek és az egyház tanúja az eseményeknek, hogy ott gyakoroljanak testvériséget és szolidaritást.

- b. Más nemzetközi szervezetekkel és partnerekkel együtt:
- i. járuljanak hozzá az ENSZ rendszer, beleértve a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) erőfeszítéseinek megújításához annak érdekében, hogy megteremtsék a transznacionális korporációknak a munkaügyi szabványokra, a termékek biztonságára és a környezet védelmére vonatkozó nemzetközi viselkedési kódexét;
 - ii. támogassák az ENSZ Fejlesztési Programjának¹⁹ a Tobin-adó (a tőkemozgás megadóztatása) bevezetését célzó ajánlását, amit a fenntartható fejlődés céljára használnának fel;
 - iii. nyújtsanak segítséget az ENSZ-en és más nemzetközi szervezeteken belül folyó tevékenységhez, amikor olyan fenyegetésekkel néznek szembe, mint a globális felmelegedés és az éghajlatváltozás, az erdők kiirtása, az óceánok szennyezése és a nukleáris hulladék;
 - iv. támogassák azon törvények és gyakorlatok felszámolásáért folytatott kampányokat, amelyek hátrányosan különböztetik meg a nőket a vagyon tulajdonjoga, az öröklés, a bérézés és a hitelhez való hozzájutás területén, továbbá azokat a kampányokat, amelyek arra törekszenek, hogy elismertessék a nők, mint a fejlődésben résztvevők nélkülözhetetlen helyét;
 - v. csatlakozzanak az adósság eltörléséért folytatott globális kampányokhoz (pl. Jubilee 2000)²⁰;
 - vi. támogassák a közösségi szervezeteket és az egyes országokban és az országhatárokon túl a dolgozók és a munkanélküliek szervezeteit;
 - vii. más keresztyén és világvallásokkal és az Egyházak Világtanácsával együttműködve kezdeményezzenek párbeszédet a Világbankkal, a Nemzetközi Pénzügyi Alappal (IMF) és a Világkereskedelmi Szervezettel (WTO) abból a célból, hogy vizsgálják felül a politikájukat és tevékenységüket a fejlődő országok népeire gyakorolt hátrányos hatás fényében.
- c. Minden erőfeszítést tegyenek meg a processus confessionis megvalósítása érdekében, amelyhez szükséges:
- i. megerősíteni az RVSZ és tagegyházai együttműködését más hálózatokkal és partnerekkel, mint amilyenek a keresztyén világközösségek, az Egyházak Világtanácsa és más megfelelő szervezetek és mozgalmak;

¹⁹ ezzel kapcsolatban lásd bővebben: <http://www.undp.org/ods/pub-books.html>; és <http://www.undp.org/rblac/documents/poverty/archit/archit.pdf> honlapokat

²⁰ A Jubilee 2000 mozgalomról lásd: <http://nyuz.elte.hu/archiv17/szam4/ados.htm>, illetve a: <http://bocs.hu/k2000pra.htm>

- ii. összefogni más vallások népeivel és a jó szándékú emberekkel, akik ugyan-
azt a célt kívánják elérni.

(...)

A 23. nagygyűlés üzenete

Elfogadták 1997 augusztusában Magyarországon, Debrecenben

Debrecenben találkoztunk, mégpedig a történelmi Nagytemplomban, amely az évszázadok során oly sok bátor tett és nyilatkozat helyszíne volt a mi Urunk Jézus Krisztusban reformált hit védelmében. Kapcsolatunk a magyarországi református emberekkel és vezetéssel elmélyülésünket szolgálta: következetes hitbéli tanúk, erejük ma tekintélyesen növekszik.

Amint ez a nagygyűlés a végéhez közelít, ismét felidézzük Ézsaiás szavait (58,6):

*Nekem az olyan böjt tetszik,
amikor leoldod a bűnösen fölrakott bilincseket,
kibontod a járom köteleit,
szabadon bocsátod az elnyomottakat,
és összetörsz minden jármot!*

Válaszolunk Isten szavára, tanúi vagyunk Isten kegyelmi szövetségének, amely derűvel szabadít fel minket, hogy eljátszhassuk szerepünket az isteni élet háztartásában. Ha nem létezne az isteni kegyelem Jézus Krisztusban, akkor az igazságért folytatott küzdelem újabb reménytelen teher lenne. Jézus Krisztusban felszabadultunk, hogy éljünk, nem csupán önmagunkért, hanem Istenért és a szomszédainkért. Együtt imádkoztunk a tisztánlátásért, hogy ismerjük fel a történelem e pillanatának erkölcsi sürgetését. Megindítottak minket a nagygyűlést megelőző, a nőkért és az ifjúságért megtartott konferenciák világos üzenetei. Riasztottak minket a többségi rendszerek által elnyomott, vagy politikai, etnikai erőszak által gyötört egyházak szavai. Hallottuk a kipusztulással fenyegetett kultúrák képviselőit. Figyelemmel követtük azoknak a küldötteknek a szavait, akiket sok konkrét és sürgető kérdés tölt el aggodalommal.

Nem élünk valamennyien a történelmi tapasztalat kibontakozásának azonos pontján. Az egyik kontinens, vagy kultúra problémái nem szükségképpen és egyidejűleg elevenek mások számára. Szó sincs arról, hogy mindig egyetértettünk. Időnként az egymás közti küzdelmek hasonlítottak az egyházon belüli és a világban folyó torzalkodások formáira, amelyek miatt annyira aggódunk! Tudjuk azonban, hogy valamennyien együtt haladunk az egységes huszonegyedik századi globális civilizáció felé, amely fölött a technika, az egyetemes kommunikáció és a globális piac uralkodik, és amely azzal fenyeget, hogy kiszorítja az élet olyan konkrét hagyományait, mint a miénk. Ma

a keresztyénség követése nem csak a személyes magatartást jelenti a családi és a gyülekezeti életben, bármennyire is nélkülözhetetlenek ezek a színterek az integritásunkhoz és hitelességünkhöz. A tanítványi állapotnak köze van a társadalmi igazságossághoz is egy ilyen világban. Meg kell teremtenie a feltételeket ahhoz, hogy az élet folytatódjék a földön, mégpedig magának a teremtésnek a teljességével.

Egyáltalán nem biztosított, hogy a globális katasztrófa az emberi fejlődés mostan útján elkerülhető. A környezet leromlását vizsgáló tudósok megállapításai túlságosan is nyilvánvalóak. A közgazdászok következetesen figyelmeztetnek arra, hogy kérdéses a mai piaci tendenciák fenntarthatósága. Az emberi előrehaladásnak nincs garanciája: nincs olyan ígéret, hogy emberi intézményeinkkel képesek lennénk kezelni az élet elleni fenyegetéseket a bolygón. Az sem világos, hogy vajon mi, keresztyének felkészültünk-e arra, hogy szembenézzünk ezekkel a problémákkal, vagy akárcsak hasznosan hozzájárulunk a megoldásukhoz. Elismerjük, hogy számos, a világot ma terhelő kulturális attitűdhöz – az individualizmushoz, az etnikai különlegességhez, a fajüldözéshez, a férfiakra a nők fölötti uralmához – hozzájárultunk. Kulturális háborúk sújtanak minket, amelyek sarkítják és megosztják közösségeinket és gyülekezeteinket. Teológiai értelmezési különbségekkel és eltérő erkölcsi felfogásokkal küzdünk.

Nagygyűlésünk témái – egység, igazságosság az egész teremtett világ számára, partnerség Isten küldetésében, beleértve az ezekhez kapcsolódó részkérdéseket – mélységesen összefüggőnek bizonyultak. Egyetlen témát sem lehet a többitől függetlenül, önállóan kezelni. Amikor együtt olvassuk el a 23. nagygyűlés valamennyi jelentését, láthatjuk az egyensúlyt és a sajátos irányát és erejét annak, amit együtt végeztünk el. Megdöbbentő, hogy mennyire meghatározóak a gyakorlati jelentőségű kérdések. Vég-ső soron lényegét tekintve minden kérdés egyetlen egyre redukálható: hogyan is fogunk élni? És ez a kérdés persze további kérdéseket is felvet. Vajon az életmódunk miképpen tanúbizonysága a hitnek? Hogyan jutunk el a teológiai meggyőződéstől az etikai belátásig? Vajon a keresztyén gyülekezetek hogyan juthatnak el az etikai meggyőződéstől a gyakorlat közösségeihez, amelyek előmozdítják Isten céljait egy igazságos világ megteremtése irányában?

Ezeket a kérdéseket szem előtt tartva fordulunk a saját hitbéli családunk egyházaihoz, más keresztyén egyházakhoz és a világ kultúráihoz, intézményeihez és vallási közösségeihez.

A reformált egyházaknak világszerte, akár tagjai, akár nem a Szövetségnek

Hitünk középpontjában az evangéliumi ígéret áll, amely a világ felé irányít minket, hogy keressük az igazságot. Az igazság nem pusztán olyasmi, ami a hitből ered, vagy a hit tartalmazza. Amikor igazságosan cselekszünk, ez önmagában azt jelenti, hogy meg-

valljuk hitünket Jézus Krisztusban. Egyszerre kell erőteljesen követnünk ezt a meggyőződést, és egyidejűleg igyekezzünk jobban megérteni, mit is jelent. Önmagunkat az Isten iránti boldog engedelmesség közösségeként kell értelmeznünk, szemben az élet mai fenyegetettségével. Hosszú a történelme azoknak a dokumentumoknak, amelyek hit megvallását és Isten szavának különböző időkben és helyeken történő értelmezéseit tartalmazzák. Soha nem sikerült együtt megvallanunk a hitet a világtörténelem valamely konkrét pillanatában, sőt ennek még a szükségességét sem nagyon éreztük. Ma azonban nagyobb szükség van hitünk egységes megértésére. Ezt pedig aligha érhetjük el, ha azokat a témákat erősítjük, amelyeket dokumentumaink már kellően lefedtek. A célt inkább új módokon érhetjük el, beleértve olyan folyamatokat, amelyek révén konkrét erkölcsi kérdésekben kívánunk világosan látni, és olyan szövetségi cselekedetekkel, amelyek által Isten kegyelméből a világban hajlandók vagyunk ama igazságok szerint élni, amelyekben hiszünk, és amiket felfedezünk. Elkötelezzük magunkat a közös erőfeszítés mellett, hogy megértsük tettekkel és szavakban az általunk történetileg felfogott hit és az élet sürgető szükségletei közötti kapcsolatot a huszonegyedik században.

A világ keresztyén egyházainak

Megerősítjük a valamennyiünk által vallott apostoli hit és az ökumenikus mozgalomban való erőteljes részvételünk iránti elkötelezettségünket. Kérdezzük, az egyes esetekben még mindig megosztó és a közösségtől távol tartó nézetkülönbségek ellenére, hogy vajon miért ne törekedhetnénk együtt az evangélium iránti gyakorlati engedelmesség megfogalmazására, amelyre szükség van tanúságtételünkhöz ezen a világon? E cél elérésének egyik módja, hogy vajon nem lenne-e hasznos összehasonlítani az utakat, amelyeken a különböző hitbéli hagyományaink haladnak a teológiai meggyőződéstől az etikai belátás felé? Felhívjuk a többi keresztyén egyházat, hogy merítsenek a saját belátásukból és terminológiájukból, és velünk együtt vizsgálják meg ezeket a kérdéseket, és segítsenek nekünk ott, ahol a saját belátásunk nem teljes. Tudomásul vesszük, hogy ezekben a kérdésekben nincs még ökumenikus konszenzus, még kevésbé van a reformált hit egyházai között. Ha az ezredfordulót a terveknek megfelelően azzal kívánjuk megjelölni, hogy elkötelezzük magunkat egy jövőbeni egyetemes nagygyűlés mellett, akkor a napirend élni kell szerepelnie annak a kérdésnek, hogy milyen a kapcsolat a hit értelmezése, Isten kegyelme Jézus Krisztusban és Isten háztartásában az engedelmes élet között.

Az emberi világnak, vallásainak, kultúráinak és intézményeinek

Valamennyi emberi lény polgártársai vagyunk ebben a planetáris közösségben. Készek vagyunk felvállalni a gonosszal szembeni ellenállás közös ügyét más vallások köve-

tőivel és azokkal is, akiknek nincs hitük, és azt a törekvést, hogy mozdítsuk elő, ami a világnak jó, és amelynek részei vagyunk. Sok tagunk jelentős szerepet játszik a mai világ alapvető – gazdasági, politikai, szakmai, tudományos és más – intézményeiben. Azt kívánjuk, hogy ezek az intézmények tudjanak a bálványimádó spiritualitás felett érzett mélyes aggodalmunkról, amely világunkban és különösen a gazdaság birodalmában jellemző elmélyedés hajtóereje. Máris együtt haladunk azokkal, akik érzékelik, hogy világunkban valami nincs rendben, de úgy érzik, hogy intézményi kereteik között nincs módjuk ilyen spirituális késztetések alapján cselekedni. Máris tanulunk azoktól, akik az erkölcsi felismerés útján nálunk messzebb jutottak. A legmélyebb tiszteletet érezzük azért a tanúságtételért, amit zsidó fivéreink és nővéreink tesznek. Sokat tanulhatunk világi etikusoktól, akik hosszasan munkálkodtak azon, hogy megfogalmazzák az emberi jogok, az igazságosság és az emberi közösség, mint olyan értelmét. Ugyancsak tiszteljük a más vallási hagyományok részét alkotó etikai víziókat. A végső elkötelezettségben meglévő különbségek ellenére nincs okunk tartózkodni az együttműködéstől, amikor azt látjuk, hogy a különböző elképzelések gyakorlati következményei egybeesnek. Nincs olyan vastörvény, ami kimondaná, hogy a dolgoknak ezen a világon úgy kell maradniuk, ahogy vannak. Hisszük, hogy meg kell azokat változtatni.

Itt és most kezdjük el. Valamennyi kérdés mögött az a kérdés áll, amely összefügg a hatalom és uralom illúziójával. Összefügg a birtoklással. Miről, vagy kiről gondoljuk, hogy ténylegesen a tulajdonunk, rendelkezünk, vagy uralkodunk rajta? Önmagunkon? Más embereken? A történelem folyásán? A föld jövőjén? Vagy Kálvin János mondott igazat, amikor mindezt kezdettől fogva aláásva újra és újra leírta: „Nem vagyunk a saját magunkéi”?

Szavainkat másoknak címeztük. Most azonban önmagunkhoz kell szólunk. Mi, a Reformált Egyházak Világszövetségének 23. nagygyűlésén résztvevők ezennel elkötelezzük magunkat a Debreceni nyilatkozat mellett. Aláírtuk. Arra biztatjuk tagegyházainkat és gyülekezeteinket, hogy tegyék ugyanazt.

Debreceni nyilatkozat

Elfogadta a 23. nagygyűlés (Debrecen, 1997)

Nem önmagunkhoz tartozunk testünkkel és lelkünkkel, életünkben és halálunkban, hanem hitbéli megváltónkhoz, Jézus Krisztushoz.

Megvalljuk teológiai és erkölcsi kudarcainkat, cinkosságunkat abban, hogy hozzájárultunk a világ terheihöz, és hogy elégtelen tanúi vagyunk Isten céljainak. Isten és egymás bocsánatát kérjük ezekért a kihágásokért és mindazokért a sérelmekért is, amelyeket egymás ellen elkövettünk. Igényt tartva arra az új életre, amit a megbocsátás tesz lehetővé, és támaszkodva Isten ígéreteire, hogy az igazságtalanság láncolatát meg lehet törni, kijelentjük, hogy:

Nem vagyunk a saját magunkéi. Az élő Istené vagyunk, aki mindent megalkott és kinyilvánította, hogy az mind jó. Nem fogjuk kizsákmányolni és elpusztítani azt a teremtést. Gondnokai leszünk a teremtésnek Isten számára.

Nem vagyunk a saját magunkéi. Hiszünk Jézus Krisztusban, aki meghalt értünk és feltámadott a mi megváltásunkért. Megvalljuk, hogy semmilyen emberi ideológia, vagy napirend nem tartalmazza a történelem végső irányának titkát. Mindenben a Megváltónktól függünk.

Nem vagyunk a saját magunkéi. Tudjuk, hogy Jézus Krisztusban árat fizettek értünk. Nem fogjuk egyetlen személy, férfi, vagy nő, ifjú, vagy öreg adottságait lekezelni, kizárni, vagy figyelmen kívül hagyni. Kinyilvánítjuk szolidaritásunkat a szegényekkel és mindazokkal, akik szenvednek, elnyomottak, vagy kirekesztettek.

Nem vagyunk a saját magunkéi. Hiszünk a Szentlélekben, aki elvezet minket az igazsághoz. Elutasítjuk azt a hamis feltételezést, hogy minden, beleértve az emberi lényeket és a munkájukat, áru és ára van.

Nem vagyunk a saját magunkéi. Arra hivatunk, hogy az Isten lelkének új közösségébe épüljünk be. Elkötelezzük magunkat egy egyszerű életmód mellett, amely tanúságot tesz az élet háztartása mellett, ahogyan azt Isten elrendelte.

Nem vagyunk a saját magunkéi. Nem esünk kétségbe, mert Isten uralkodik. Folytatjuk harcunkat az igazságtalanság ellen ezen a világon. Várakozással tekintünk a Szent Város elé, ahol Isten lakozik majd emberi lényekkel és az ő Istenük lesz.

Nem vagyunk a saját magunkéi. A reformált hit keresztyénjeivel az évszázadok során és Isten egész népével együtt hallatjuk hangunkat és hirdetjük: **Soli Deo gloria!**

Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak²¹

- 2001. június 24-28-a között Budapesten, Globalizáció Közép- és Kelet-Európában: Megnyilatkozások a globalizáció környezeti, gazdasági és társadalmi következményeire tárgyában tartott közös tanácskozás üzenete -

Június 24-28-a között Budapesten, Magyarországon tanácskozott a közép és kelet-európai egyházak 47 képviselője és szakértője. A résztvevők között voltak az ortodox, protestáns és római katolikus egyház képviselői, valamint az európai püspökkari konferenciák kijelölt előadója. Részt vett még 30 vendég és a regionális és nemzetközi ökumenikus, valamint polgári szervezetek tagjai a világ minden részéről. A résztvevők az Egyházak Világtanácsa (EVT), a Református Világszövetség (RVSZ), az Európai Egyházak Konferenciája (EEK) és az RVSZ Európai Területi Bizottsága meghívására jöttek Budapestre. A folyamatot figyelemmel kísérte a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) is. Ez a konzultáció szerves része annak a globalizációval kapcsolatos közös folyamatnak, amelyet ezek a szervezetek közösen indítottak az RVSZ 1997-ben Debrecenben, Magyarországon tartott nagygyűlésének a felhívására, „Szövetség az igazságos gazdaság érdekében (Processus Confessionis)”, valamint az EVT 1998-ban Hararében tartott nagygyűlésén a globalizációról tett ajánlásai értelmében. Ez a tanácskozás a második a regionális találkozások sorában, amely egy bangkoki szimpóziummal kezdődött, majd a Csendes-óceáni térségben élő, valamint a nyugat-európai egyházak tanácskozásaival folytatódik. A tanácskozásnak, amelyre a Károk Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának Ráday Kollégiumában került sor, helyet adott és segítséget nyújtott a Magyarországi Református Egyház és lelkészi elnöke.

Legyünk éberebbek

1. Egy évtizeddel ezelőtt Közép- és Kelet-Európa népei és egyházai örömmel vették tudomásul, hogy szabadok lettek. Olyan volt ez, mintha az addig a térséget borító sötét árnyék eltűnt volna, és végre kisütött volna a nap.

2. Ahogy az elmúlt 10 évre visszatekintünk, világossá válik, hogy a felmerülő problémák súlyosságát és tartalmát mind a kormányok, mind az egyházak alaposan alábecsülték. Azoknak a beszámolóit hallgatva, akik ezt az időszakot leginkább megszenvedték, azt is megállapíthatjuk, hogy nem minden nehézség a 10. év előtti események közvetlen következménye. Ez arra indít, hogy nagyobb figyelmet fordítsunk közös utunkra Közép- és Kelet-Európa népeivel.

²¹ Utánközlés a Confessio 2002/1. száma alapján.

3. Az előbbiekkal szemben a résztvevők közül többen számolnak be arról, hogy gazdasági növekedést, nagyobb foglalkoztatottságot és jobb környezeti viszonyokat tapasztalnak. Az is öröndetes, hogy a térség egyházaiban nagyobb kulturális És vallási sokszínűség uralkodik a gazdasági és társadalmi fejlődés részeként, például a keresztyén hagyományok is fontosabb szerephez jutnak, ami az anyagi eredmények mellett lelki síkon is emelkedést jelent.

4. A térség egészében azonban emelkedik a munkanélküliség, csökken a nyugdíjak és a fizetések értéke, ami emberek millióit dönti nyomorba UNDP-statisztikák (1999).

- 1989-ben, a volt kommunista tömb országaiban mintegy 14 millió ember volt kénytelen napi 4 USD-ból élni. A 90-es évek közepére számuk 147 millióra nőtt.
- Ugyanakkor, és ezzel éles ellentétben, egy kisebbség hatalmas vagyonhoz jutott.
- A várható élettartam egyes országokban jelentős mértékben csökkent, az egészségügyi ellátás, oktatás és a nevelés szintje hanyatlott.
- A kereskedelmi eredetű bűnözés ugrásszerűen megnőtt.

A fenti tények magyarázata

5. A fentiekre figyelemmel erkölcsi kötelességünknek érezzük, hogy magyarázatot keressünk arra a jelenségre, hogy a lakosság körében eluralkodik a csalódottság, és úgy érzik, hogy elárulták őket. Konzultációnk csoportokra oszlott, és így vizsgálta a globalizáció környezeti, kulturális, gazdasági és társadalmi hatásait ebben a térségben. A csoportok jelentéseket adtak ki, amely kiterjedt a helyzet elemzésére, értékelésre és alternatív megoldások ajánlására, amelyek megtalálhatók ebben az üzenetben. A jelenleg észlelhető jelenségek mögött két fő okot jelölhetünk meg.

6. Az első az, hogy 1989 után az országok irányítói nem megfelelő módon kezelték a társadalmi átalakulást. Míg a kommunizmusban állami tervgazdaság érvényesült, a politikusok és vezetők most a korlátlan piacgazdaságban jelölték meg a jobb jövő útját. Nem ismerték fel, hogy a piacgazdaság megfelelő társadalmi, kulturális és intézményi keretek nélkül az egész társadalmat aláaknázza. A piac privatizációja, liberalizációja és deregulációja a gazdasági fejlődés érdekében előfeltétele lett a külföldi kölcsönöknek és segítségeknek. Ez a neoliberais „sokk-terápia” az állam szerepét is leszűkítette, ez pedig megbénította az egyszerű embereknek nyújtandó szociális ellátást.

7. A második tényező volt az a dinamika, amelyet az új globális információs és kommunikációs technológiák, valamint az új „globális” piacok terjeszkedése váltott ki. Ezt nevezik általában „globalizációnak”. Ez komplex kifejezés. Ha a népek és nemzetek közötti valódi kooperációra utal, amely tágabb lehetőségeket ad a kommunikációra és közös akciókra, akkor pozitív kicsengése van. Konzultációnk számára például igen hasznos volt a több kontinensről ide érkezett résztvevők tevékenysége.

8. Negatív jellegűek a hatások viszont, ha a globális piac korlátozás nélküli tevékenységét alátámasztó ideológiát akarják igazolni, és a pénzügyi hatalmat önjelölt vezetők kezében összpontosítja. Az ellenőrzés nélküli tőkebeáramlás dönti el, hogy valamely emberi vagy politikai akció gazdasági szempontból helyes vagy helytelene. Tanácskozásunkon világosan megkülönböztettük ezt a neoliberais projektumot, amit „globalizmusnak” nevezünk, a globalizáció már említett történelmi folyamatától. Ennek erős gazdasági önérdék a hajtóereje. Üzlet tárgyává teszi az emberi és intézményi kapcsolatokat, és az élet forrásait: földet, vizet, levegőt, sőt még magát az emberi testet is. *Ez magyarázza a Közép- és Kelet-Európa gazdaságában és társadalmában végbemenő drámai változásokat.* Ennek közvetlen hatása abban áll, hogy minden szinten nyomást gyakorol a kormányokra, és arra készíti azokat, hogy csökkentsék a szociális, egészségügyi, oktatási és környezeti kiadásokat, abból a célból, hogy „vonzóak” legyenek a globális tőke számára. Ennek fő teherbírelői a nők és más sebezhető társadalmi csoportok.

9. A privatizációnak mindenáron való előtérbe helyezése aláaknázza a meglévő infrastruktúrákat azáltal, hogy az állam szerepét minimumra csökkentette, a szegények védelem és támogatás nélkül maradtak, és kitérte a kaput a bűnözés és spekulatív tevékenységek előtt. A felelőtlen tulajdonosok, akik nem törődtek sem a vállalatok, sem az alkalmazottak érdekével, számos újonnan privatizált vállalatot és bankot vásároltak meg. Nem vették figyelembe a tulajdonszerzés alternatív módját, sem pedig a tulajdonosi szereppel járó szociális kötelezettségeket.

Igazságot a szegényeknek

10. A globalizációval kialakult konfúziót ürügyként használják fel, nemcsak a nemzetközi ügynökségek, a nemzetközi pénzalap, az IMF, WTO és a Világ Bank, de növekvő mértékben a nemzeti kormányok is. Mint már utaltunk rá, ez súlyos áldozatokat követel az egyszerű emberektől. Mindezt annak ellenére teszik, hogy bebizonyosodott, hogy a gazdasági fejlődés csak abban az esetben szolgálja az emberi fejlődést, ha

- megfelelő támogatást nyújt a szegényeknek, munkanélkülieknek és más sebezhető rétegeknek,
- védi a környezetet,
- a kormány tevékenysége átlátható és elszámoltatható,
- a civil társadalom, beleértve a munkaügyi egyesüléseket, hatékony módon részt vesz a gazdasági életben.

11. Figyelemmel erre a helyzetre, tanácskozásunk a következő egyhangú következtetésre jutott: *Ebben a térségben és más térségekben egyetlen hatalom sem háríthatja el a kötelezettséget, hogy igazságot szolgáltatson a szegényeknek, azt hirdelve, hogy a globalizáció velejárói elháríthatatlanok.*

12. Ennek a politikának igazolása ellentmond mind a tudományos eredményeknek, mind a keresztyén tanítások lényegének. Káros volta miatt feltétel nélkül és haladéktalanul meg kell állítani. Mert mint ahogy az Orosz Ortodox Egyház nem régen kiadott szociális alapelvei helyesen megállapítják: „...Nem szabad lebecsülni annak a veszélyét, hogy az emberek kívánsága és a nemzetközi szervezetek döntései ne vegyék figyelembe a lakosság akaratát. Ezek a szervezetek eszközeivé válhatnak annak a helyzetnek, hogy az erős országok uralkodjanak a gyengék felett, a gazdagok a szegények felett, és a magasabb szintű információval rendelkezők a többiek felett. Az is előfordul, hogy a nemzetközi törvényeket a befolyásosabb államok javára alkalmazzák. Mindez arra indította az Ortodox Egyházat, hogy felhívja a hatalomra kerülő szervezeteket, hogy mind országos, mind nemzetközi szinten felelősen cselekedjenek.”

13. A keresztyének számára létfontosságú, hogy felismerjük, hogy ettől a neoliborális ideológiától való függésnek mély spirituális vonatkozásai vannak, arra befolyásol, hogy a Mammonban higgyünk. Mi azonban tudjuk, kiben bízunk és kinek hiszünk. Istenben, az élet Urában való hitünk megszabadít a Mammon uralmától. Ez a hit, ami megfelelő tettekben jut kifejezésre, reményünk alapja, megment a kétségbeeséstől, ami a jelen helyzetet jellemzi, és pedig nem csak ebben a térségben.

Válaszd az életet, ne a halált

- *Felhívás az egyházakhoz*

1. Korunkban három bálvány uralkodik: a konkurencia, a konzumerizmus és a komfortizmus. Az oikónómia, Isten háza népének keresztyén értelmezésében ide tartozik az Isten és az ember kapcsolata, a társadalmi harmónia és az ember békés együttélése Isten teremtett világával. Ez arra indítja az egyházakat és a keresztyéneket, mutassanak példát a világnak arról, hogyan élhetünk az együttműködés,

156 j 157

együttélés, együttérzés elvei szerint, amelyek mélyen gyökereznek hitünk alapjaiban. *Kérjük a Szentlelket, adja meg nekünk a bölcsesség ajándékát, hogy felismerjük az idők jeleit, és a „különböző lelkeket”.*

2. A gazdasági globalizáció során az egyház szembekerül Jézus Igéjével: „*nem szolgálhattok az Istennek és a Mammonnak*”(Mt 6,24). Lesz-e az egyházaknak bátorsága, hogy profitközpontú korunkban a valódi értékek mellett tegyenek hitet, vagy pedig visszahúzódnak a magánszférába? *Erre a kérdésre egyházainknak választ kell adni, különben elvész belőle a lélek.*

3. Az evangélium igéi és hagyományai arra tanítanak, hogy ne engedjünk e világban uralkodó hatalmasságoknak, és ne hárítsuk el a személyes hitünkől fakadó felelőséget. A keresztyén közösségeknek szeretetet, örömet és békét kell árasztania, és másokat az

új életstílusra vonzani és hívni. Küldetésünk arra indít, hogy átalakítsuk az életet magunk körül, halljuk meg minden ember szavát és válaszoljunk a szenvedők, elnyomottak és kizsároltak hívására. Bennük Krisztus öltött testet. *Sürgetve kérjük az egyházakat, emeljék fel prófétai szavukat, hogy jöjjön el egy új, minden ember számára jobb világ.*

4. Az egyházaknak komoly megfontolás alá kell venni a következő kérdéseket:

- Milyen nemzetközi, politikai és gazdasági folyamatokat váltott ki a kereskedelem-fejlesztés, az információáramlás, a kulturális csere stb.?
- Mi az eredménye az „erőltetett globális átalakulásnak”, amely a leggazdagabb országok, valamint egyes gazdasági és politikai csoportok uralmát van hivatva biztosítani?
- Melyek a növekvő nemzetközi kooperáció pozitív vonatkozásai, amelyek alkalmasak arra, hogy a keresztyén küldetést szóval és tettel szolgálják?
- Hogyan érinti a globalizáció a keresztyén értékeket, hagyományokat és kultúrákat?

5. *A széleskörű szociális védelemre felkészült globális polgári társadalom képes ellenőrizni a globális gazdaságot és a globális hatalom erőit.* A keresztyén nemzetközi szervezetek mindenki felé nyitott koalíciót alkothatnak, amelyben helyet kapnak a kutató egységek, szakszervezetek, környezetvédő mozgalmak és a világvallások követőinek közösségei.

Ajánlások

6. A globalizáció negatív társadalmi következményeit ellensúlyozhatjuk, ha figyelmet fordítunk a szegények, a sebezhető és hatalom nélküli rétegek szükségleteire.

Felhívjuk az egyházakat:

- Álljanak ellen a társadalmi érdekekkel ellentétes politikai irányoknak, elsősorban a túlzott társadalmi terheknek és adóterheknek, és őrizzék meg a munka méltóságát.
- Támogassák a homologizáció gazdasági és kulturális alternatíváit, így a kisvállalkozásokat, helyi hitel- és takarékosági intézményeket, az önálló információcsere önálló formáit, igyekezzenek védeni és feleleveníteni a nemzeti kultúrát és identitást a kölcsönös türelem és párbeszéd eszközeivel.
- Serkentsék a „lokalizáció” folyamatát: legyenek tekintettel az emberek elvárásaira, hagyományaira és életmódjára, támogassák az erre irányuló kezdeményezéseket elsősorban a lakóhelyen belül.
- Nagyobb erővel támogassák az emberbaráti segítséget nyújtó szervezeteket és a szociális védelem eszközeit.
- Tegyék tudatossá a közvéleményben, hogy az integráció a világ egyes részein növekvő etnikai és vallási feszültségeket, másutt pedig egymástól való eltávolodást hoz létre; vizsgálják ennek a konfliktushelyzetnek a gyökereit, amelyek nemcsak egyes területekben találhatók meg, hanem a nemzetközi politika és gazdaság területén is.

7. Ne felejtsek el az egyházak, hogy a családra, mint alapsejtekre épültek, ezért fontos számukra, hogy a családok megerősödjenek. A család válságát korábban az erőltetett iparosodás, most pedig a globalizáció okozta. Megoldást hozhat az erkölcsi érté-

kek újrafelfedezése, a nemzedékek közötti kapcsolatok erősítése, és az, hogy a nő foglalja el a megfelelő helyét a családban és a társadalomban.

8. Felhívjuk az egyházakat, tekintsek a környezetvédelmet elsődrendű feladatuknak a keresztyén gondolkodásban és szociális akciókban, a cél nem a gazdasági mutatók javítása, hanem az „elviselhető társadalom” és „közösségek” megvalósítása. Az Európai Keresztyén Környezetvédelmi Hálózat fontos eszköze a kapcsolattartásnak.

9. Kérjük a *térség egyházait*, leplezzék le a globalizáció lényegét és a lakosságra gyakorolt hatásait. A lakoságnak tudnia kell, hogy kormányuk milyen döntéseket hoz a nemzetközi intézményekkel kapcsolatban, és meg kell, hogy legyen a lehetőségük, hogy ezeket a döntéseket befolyásolják. Az egyházaknak hangoztatni kell az egyszerű emberek szavát, és aggodalmaikat továbbítani kell a hatóságokhoz.

10. A térség egyházait és ökumenikus csoportjait arra buzdítjuk, hogy használják fel azokat a szakértői ismereteket és kapcsolatokat, amelyeket az Európai Kontaktcsoport, a Munkaiügyi és Gazdasági Hálózat által létrehozott Oktatási és Fejlesztési Hálózati Központ, valamint a Prágai Ökumenikus Akadémia nyújt.

11. Kérjük régióink egyházait, tegyenek eleget az EVT felhívásának, hogy tanulmányozzák a globalizációt, keressenek alternatív megoldásokat; csatlakozzanak az EEK kezdeményezéséhez, vegyenek tevékenyebb részt az európai integrációban, és tegyék magukévá az RVSZ debreceni felhívását, a Processus Confessionis-t, kövessenek el mindent a gazdasági igazságtalanság és környezetrombolás felismerése, ismertetése, és leküzdése érdekében.

12. Felhívjuk a *nyugati egyházakat*, hogy álljanak ellen a gazdasági globalizáció destruktív erőinek, és legyenek a globális társadalmi igazság képviselői.

13. Felkérjük a nyugati egyházakat és híveiket, befolyásolják jó irányban a közvéleményt, gyakoroljanak nyomást a társadalom politikai, gazdasági és más területén a döntéshozókra, hogy vessenek véget a kizsákmányolásnak, ne hagyják, hogy a világ lakosságának többségét kizárják a társadalom és gazdaság életéből, akadályozzák meg, hogy a „dúskáló milliók”, a nyugati iparosodott országok lakossága, elpusztítsa a földet.

14. Kérjük az egyházakat, hirdessék a hagyományos keresztyén értékeket, „önmérésletet és aszkétizmust” (egyszerű életvitel) a társadalomban, mint az individualizmus és konzumerizmus ellenszerét.

15. Támogatjuk az *északi egyházak* üzenetét, amelyet a Gazdasági Globalizáció következményeiről tartott szimpózium résztvevői adtak ki (Bangkok, Thaiföld 1999. nov. 12-15.).

16. Biztosítjuk a globális *Dél egyházait* szolidaritásunkról. A mi térségünk is felelős számos jelenségért, amelyek a déli országok számára kihatással voltak.

17. Népeink ma sok hasonló problémával és kihívással küzdenek, amelyek megoldásához szükségünk van egymás segítségére. Az ökumenikus testvériség szellemében

kérjük az EVT-t és más ökumenikus szervezeteket, hogy támogassák a közép- és kelet-európai egyházak közötti kapcsolatokat és együttműködést a globalizációról szóló tanácskozások segítségével.

18. Égető szükség van arra, hogy a keresztyének egymással és másokkal közös frontot alkossanak a globalizáció kérdéseiben, legyen kapcsolat az egyes egyházközségek, valamint kutatócsoportok között. Pl. a Magyar Református Rádió működjön együtt az indonéziai katolikus lappal és a kazahsztáni moszlim tv-stúdióval. Az *ökumenikus és felekezeti közötti szervezetek* kulcsszerepet játszhatnak ennek a hálózatnak a kiépítésében. Ne engedjük, hogy a mai világ szelleme elválasszon egymástól. Az előttünk álló súlyos realitás olyan választ vár tőlünk, amit csak együttesen adhatunk.

19. Elismeréssel adózunk az anglikán, katolikus, ortodox és protestáns egyházak, valamint a keresztyén nemzetközi szervezetek munkájának, akik tanulmányozták a globalizáció problémáit, és ennek értelmében cselekedtek. Támogassuk az RVSZ, EVT által kezdeményezett folyamatot, vigyük tovább és szélesítsük ki.

20. Vállaljuk, hogy a jelen tanácskozás folytatására hatékony folyamatot indítunk Közép- és Kelet-Európa térségében.

Itt az idő²²

*Dél-észak²³ tagegyházainak fóruma
London Colney, UK, 2004. február 8-11.*

A London Colney-ban lezajlott „Dél-észak tagegyházi fórum” folytatta a 23. Nagygyűlésen (1997-ben, Debrecenben) megkezdett feltáró munkát, amely arra kérte fel a Reformált Egyházak Világszövetségének tagegyházait, hogy kapcsolódjanak be a gazdasági igazságtalansággal és az ökológiai pusztulással kapcsolatos „felismerési, oktatási és hitvallási folyamatba” (*processus confessionis*). Erre a fórumra Északról és Délről 26 tagegyház képviselői gyűltek össze, és a 24. Nagygyűlés (Accra 2004)²⁴ előkészítéseként a következő hitvallást alakították ki.

Miért tegyünk hitvallást?

Egyre határozottabb az a felismerés, hogy a tőkés piaci rendszer mai működési módja okozza az emberek és teremtmények egyre nagyobb tömegeinek szenvedését és halálát. Az Élet veszélyben van; szenvedés és pusztulás vesz körül bennünket. Az éhezés, az éhínség és olyan fertőző betegségek, mint a HIV okozta Aids, a szociális bizonytalanság és az ökológiai pusztulás gyakran ad lehetőséget a további profitra. Ugyanazok a piaci erők, amelyek Északon működnek Délen áldozatokat követelnek. A gazdasági és környezeti problémák szorosan összefüggenek, és kölcsönösen súlyosbítják egymást a katasztrófához vezető úton, folyamatosan eltaszítanak minket az Istentől és az égésnek teremtett világ teljességétől.

Gazdasági szempontból a tőkés piac nem biztosítja mindenki számára a hasznos javak és szolgáltatások cseréjét, és tartósan nem képes felelősséget vállalni a politikai és társadalmi közjóért. A kisebbségben lévő tulajdonosok abszolút tulajdonjogára épül, és a vállalati profit haszna szabályozza; csak egy célja van: hogy maximalizálja ezen kevesek jóléti felhalmozását. A gazdaságot a pénztőke uralja, kizárja a szegényeket, elősegíti a spekulációt, az embereket és nemzeteket pedig folyamatosan adósságcspadá-

²² Megjelent: Reformed World: Covenanting for justice pp. 58-63

²³ A nyilatkozat szóhasználatában a „dél” kifejezés a harmadik világ szegény országait, míg „észak” a döntően fejlet, gazdag országok körét jelenti.

²⁴ A Reformált Egyházak Világszövetségének 24. Nagygyűléséről bővebben:
<http://www.warc.ch/24gc/index.html>

ba csolja. A tőke egyre kevésbé tart egy hosszú távon fenntartható termelési és szolgáltatási irányba. E helyett a vállalatok vezetése és a piac gyakran munkanélküliséget okoz, rontja a munkakörülményeket, kivándorlási hullámokat idéz elő, és növeli a strukturális eladósodottságot. Az olyan globális gazdasági szervezetek által javasolt makrogazdasági politikák, mint a strukturális szerkezetváltási programok, privatizáció, helyi fizetőeszköz leértékelések és szociális szolgáltatások visszavonása növelik a különbséget a szegény és gazdag országok között.

Ökológiailag a teremtés válságban van. A természetet csak a fogyasztáshoz és a jólét kialakításához szükséges nyersanyagoknak tekintik. Nincs elismerve a természet önmagában való értéke, illetve az, hogy a teremtéssel való tartós együttműködés fontos tényezője lelki, érzelmi és fizikai jóllétünknek. Az iparosodott gazdaságok korlátlan növekedési politikája gyorsítja a Föld kifosztását és a környezet visszafordíthatatlan károsodását. A mezőgazdaság iparosítása a Világon mindenütt üzletileg ellehetetleníti a kistulajdonosokat. Számos faj és élőhely kipusztult; a teremtés egésze veszélyben van.

Egy világhatalom idejét éljük, egy olyan világhatalomét, amely piacai védelme érdekében a militarizmust, azaz egy globális háborús stratégiát kényszerít a jelen világra, valamint romboló makrogazdasági politikákat ír elő egész országok számára csak azért, hogy saját piaci céljait szolgálják.

A gazdasági globalizáció és a globális geopolitika összefonódásának jelenlegi mértékére nem volt még példa a történelemben. Manapság már a modern tudomány és technológia inkább a globális katonai erőket és a globális piacot szolgálja, mint az élet fenntartását. A rasszizmus, a kasztrendszer és nemi egyenlőtlenségek csak még tovább fokozzák a strukturális erőszakot.

A szegénység megosztja a nőket az emberi kiteljesedés lehetőségétől. A nőkkal és gyermekekkel való kereskedelem során még mindig sok embert kizsákmányolnak, áruba bocsátanak és rabszolgává tesznek.

A társadalmi, gazdasági és ökológiai romlás közepette, állatokat és embereket egyaránt érintő csapások és betegségek terjednek szerte a világon, ami elsősorban a legszegényebb országokat sújtja egyre ijesztőbb mértékben. Emberek milliói halnak meg az AIDS-ben úgy, hogy gyakran nem részesülhetnek a profitorientált gyógyszergyártó vállalatoknak köszönhetően hatékony orvosi kezelésben.

A vállalatok egyre nagyobb mértékben ellenőrzik a tömegtájékoztatót, amely rátelepzi az emberek tudatára és a piac diktálta fogyasztói értékeket terjeszti.

A mai gazdasági és környezeti problémák középpontjában az áll, amit a világ számos részén neoliberalizmusként, neoliberalis kapitalizmusként vagy Washingtoni Konszenzusként tartanak számon.

Ez az egyezés a következő hiedelmeken alapszik:

1. a verseny, a fogyasztói magatartás és a javak határtalan felhalmozása az egész világ jólétét szolgálja;
2. a tőkés piac a magántulajdon elvére épül mindenfajta szociális kötelezettség nélkül, és a szerződés az egyetlen jogi alapja;
3. a piaci liberalizáció és dereguláció gyakorlata, a privatizáció, a külföldi befektetésekkel és importtal szembeni nyitottság, a tőke szabad áramlása és alacsonyabb adók fogják elhozni a közös jólétet.

Valójában a gazdagok és a gazdag országok arra használják a politikai intézményeket és a katonai hatalmat, hogy a saját érdekeiket biztosítsák, és ne kövessék azt a gyakorlatot, amelyet a többiektől megkövetelnek.

A neoliberális ideológia igényt támaszt a kizárólagosságra, amivel szembeszegül az Isten mindenhatóságának, hiszen egy folyamatos, végnélküli áldozatvállalást igényel a szegényektől és a teremtéstől. Ezért a mi hitünk tisztessége forog kockán.

A hitünk forog kockán, mivel

- a szenvedés és rombolás ellentétes annak az Istennek az akaratával, aki az életet teremtette és Jézus Krisztus által legyőzte a halált,
- a neoliberális kapitalizmus hamis reményeket kelt azzal, hogy meg tudja menteni a világot,
- a neoliberális kapitalizmus mindenhatóságot igényel az élet fölött, és olyan engedelmességet követel, ami bálványimádáshoz vezet.

Hitünk teljessége van veszélyben

Nekünk, az élő Istenhez tartozó embereknek megadatott egy új látásmód, az a bibliai világlátás, amely az élet teljességét hirdeti az emberiség és a Föld minden teremtménye számára. Mi elkötelezzük magunkat ehhez a bibliai világlátáshoz, amely a következő pontokon ellentmond a neoliberális kapitalizmusnak:

a) Az alapvető szükségletek kielégítésére, valamint az emberi teljességre törekszik, és nem a maximális termelékenységre, illetve fogyasztásra (Ézsaiás 65; 1 Timótheus 6).

b) A hajtóereje a gondoskodás és a másokkal történő megosztás, nem a felhalmozás (Lukács 12. 16-21).

c) A szolidaritást és az élő közösségek szolgálatát támogatja, vagyis elutasítja az individualizmust (Apostolok cselekedetei 4-5).

d) A pénzpiacot a reálgazdaság szolgáltójaként és nem irányítójaként képzelel el (Lukács 19).

e) Az ún. jubileumi (ötvenévenkénti) intézkedésekkel ellensúlyozza az állandó eladósodás és területvesztés következményeit, és a gazdaságot a környezet tiszteletben tartására kényszeríti ahelyett, hogy hagyná, hogy a profit utáni hajszában lerombolódjon (III. Mózes 25).

f) Olyan világot teremt, amelyben igazság és béke egybekelnek (Énekek éneke 85.10) ahelyett, hogy az élet fizikai, mentális és spirituális színtereit egyaránt a piac szolgálatába állítaná.

Egyházaink nem kerülhetik el, hogy haladéktalanul hitvallást tegyenek, hiszen mi régóta halljuk a szenvedő emberek kiáltását és a teremtett világ panaszát. Ennek a hitvallásnak vissza kell utasítania a mai globális gazdaság igazságtalanságait, ezzel is megerősítve a hitünket a Szentháromságban foglalt Istenben, aki Krisztusban egy világot teremtett és szólított fel bennünket, hogy hittel válaszoljunk az általa felajánlott szövetségre.

Valljuk, hogy Isten mindenható a teljes teremtésen (I. Mózes 2. 8-9)

Megvalljuk, hogy tévesen azt hittük a piaccgazdaság és a pénz hatalma hozza el a békét, biztonságot, illetve az éhezéstől és a betegségtől való megszabadulást. Beismerjük, hogy a teremtés elvét (I. Mózes 1.) az élet meghódításaként, legyőzéseként, kizsákmányolásaként, kiszipolyozásaként és elpusztításaként értelmeztük – különösen a nők és a Föld esetében –, hogy tévesen a teremtés gazdasági intézőinek hittük magunkat. Szánjuk és bánjuk azt a hiedelmünket, hogy a neoliberais kapitalizmus jelenti a megoldást a világ problémáira.

Visszaautasítunk minden gazdasági, politikai és katonai hatalmi igényt, amely kikezdi az Isten mindenhatóságát az étellel kapcsolatban. Elutasítjuk, hogy a nagytőkés tulajdonosok Isten adományait, amelyek minden embernek járnak, a saját hasznuk növelése érdekében kizárólagos tulajdonként kisajátítsák, a közjavakat megkárosítsák, mivel ez ellentmond annak, hogy csak Istennek van mindenható tulajdonjoga mindenek fölött. Elutasítjuk azt a gondolatot, hogy az emberiségnek korlátlan joga van a természet leigázásához.

Kinyilvánítjuk hitünket abban, hogy Isten akarata a teremtett világ fenntartása. Hittel valljuk, hogy az Isten mindenható uralma azt jelenti, hogy Isten minden teremtményt méltósággal áldott meg és arra teremtett, hogy a többiekkel együttműködve éljen.

Valljuk, hogy Isten szövetséget kötött az egész teremtéssel (Ter 9. 8-12)

Ezt a szövetséget Isten kegyelmének ajándéka pecsételte meg, ajándék, mely nem adható el a piacon (Iz. 55.1). Isten szövetsége túl van és ellene van minden szerződésnek, mely az uralom és a kizsákmányolás jogán alapul. Olyan mindent magába foglaló szövetség ez, amelyben a szegények és kizsájtottak Isten megkülönböztetett társai. Minden teremtmény áldott és részese ennek a szövetségnek.

Megvalljuk bűnünket a neoliberais kapitalizmusban, amely kirekeszti a szegényeket és sebezhetőket az élet teljességéből. Vallunk azokról, akiket mi rekesztünk ki osztályuk, rasszuk, nemük, sérültségük, nemi érdeklődésük vagy nemzetiségük miatt.

Elutasítjuk a visszaélést Isten szövetségének bibliai felfogásával bármely csoport vagy nemzet által abból a célból, hogy másokat ideológiai vagy politikai alapon kirekesszen. Elutasítjuk a katonai, politikai és gazdasági uralmat. Elutasítjuk az ideológiai vagy politikai visszaélést az Írással és a keresztyén hittel az uralom bármely formájának igazolására.

Kinyilvánítjuk, hogy Isten szövetsége az egész teremtést meghívta arra a kapcsolatra, amelyet közös életben való részvétel jelent. Kinyilvánítjuk, hogy arra kaptuk Isten-től a szabadságot, építjük és őrizzük az egész teremtést. (Ter 2; 1Kor 10.23-26)

Valljuk, hogy Krisztusban minden megosztottság és kirekesztés legyőzött. Az élet egysége van közösségeinkben, a nemzetek közt és a világegyetemben. (Ef 211-21)

Megvalljuk, hogy nem ismerjük fel az élet Krisztus uralma és a Szentlélek jelenléte általi egységét a világegyetemben. Megvalljuk, hogy Krisztus nevében lenézünk más hitű és lelkiségű embereket. Megvalljuk, megtörtük Krisztus testét a megosztottság és a hitszakadások által.

Elutasítjuk a korlátlan versenyt, és a legrátermettebb túlélésének cinikus társadalmi doktrínáját.

Kinyilvánítjuk, hogy Krisztus teste arra való, hogy feltételek nélkül és egyetemlegesen befogadó valóság legyen.

Valljuk, hogy a Szentlélek egy új ég és egy új föld reményét adja nekünk.

A Szentlélek folyamatosan megújítja és fenntartja az élet kertjének reményét egy új égben és új földön (Kol 1.16-18, Jel 21.1-5). A Szentlélek tesz minket testvérré egymással, adja meg a reményt egy új világra, mely a Jézus Krisztusban való szereteten, megbocsátáson és átalakuláson alapul.

Megvalljuk, hogy nem vagyunk érzékenyek és bizakodóak a Szentlélek életadó, átalakító ereje iránt, így korlátozva elképzeléseinket egy igazságos, békés és reményteli világról. Megvalljuk, hogy igazoljuk az individualizmus eszméjét a Szentleket a lelkünkbe zárva.

Elutasítjuk azt a modern felfogást, amely az anyagit a lelki fölé helyezi. Elutasítjuk a piac igekezetét, hogy az anyagiasságon és a fogyasztáson keresztül uralma alá hajtsa az egész életet.

Kinyilvánítjuk, hogy a Szentlélek munkál az egész teremtésben, ösztönözve, megújítva és átalakítva az életet.

Szövetség az igazságosságért a gazdaságban és a földön

A Szentlélek vezette baráti Szövetségünket olyan helyre és időbe, amelyben választanunk kell és állást kell foglalnunk. Egyházaink nem maradhatnak közömbösek tovább az

emberek és a föld pusztulására és szenvedésére adott válasz megfogalmazásában. Eljött az idő, hogy az egyházak szenvedéllyel hirdessék: saját időnket és energiánkat annak szenteljük, hogy megváltoztassuk, megújítsuk és helyreállítsuk a gazdaságot és a földet.

Mi, mint Jézus Krisztus egyháza elutasítjuk

- a termelékenység, a fogyasztás és a felhalmozás fokozását egyéni és vállalati célok érdekében, a szegények és a teremtés kárára;
- a katonai erő alkalmazását a piaci mechanizmusok terjesztése érdekében;
- a Bibliával való visszaélést az emberek és a föld elnyomására és az érvényes gazdasági ideológia céljainak támogatására;
- a vámok és szubvenciók igazságtalan alkalmazását;
- azon a vállalati tevékenységeket, melyek során igazságtalan munkaügyi politikát alkalmaznak a haszon növelése érdekében;
- a mezőgazdaság olyan átalakítását, amely kiszorítja a kistermelőket;
- az olyan strukturális alkalmazkodási programokat, melyek munkanélküliséghez és a környezet kizsákmányolásához vezetnek;
- a nemzetgazdaságok destabilizálását a szabályozatlan devizaszpekulációk révén;
- a nemzetközi adósságok visszafizethetetlen szintjét;
- azt a felfogást, hogy a neoliberais kapitalizmusnak nincsen alternatívája.

Mi, mint Jézus Krisztus egyháza megvalljuk és megbánjuk

- hogy nem válaszolunk kellőképpen a szegények és a teremtés mind sürgetőbb jajsavára;
- hogy nem emeljük fel próféta szavunkat az elnyomó és szolgaságba döntő hatalmak ellen;
- hogy nem mutatunk fel olyan bibliai gazdasági víziót, amely szembe száll a jelenlegi piaci felfogással;
- hogy behódoltunk, különösen az északi országokban, a materializmusnak és a túlfogyasztásnak.

Mi, mint Jézus Krisztus egyháza, arra hívattunk

- hogy támogassunk minden olyan gazdasági tevékenységet, amely elősegíti a fenn tartható közösségek és ökoszisztémák kialakulását;
- hogy dolgozzunk a súlyos eladósodottság eltörléséért, ott ahol ez népeket és országokat dönt szolgasorba;
- hogy támogassuk a kormányzatokat népeik, piacaik és fejlődő infrastruktúrájuk, egészségügyük valamint oktatásuk megóvásában a helyben alkalmas módokon;
- hogy szigorú és nemzetközileg is végrehajtható szennyezési korlátozásokért küzdjünk;

- hogy támogassuk az általános emberi jogok megerősödését;
- hogy elősegítsük a munkavállalói jogok védelmét;
- hogy az általános és egyoldalú leszerelésért és a békéért küzdjünk;
- hogy érdemben hozzájáruljunk a környezet védelméhez és megőrzéséhez;
- hogy terjesszük az olyan fenntartható befektetéseket amelyek tekintettel vannak a szegényekre és a környezetre;
- hogy olyan életformákat alakítsunk ki, amelyek az Isten életért való gazdaságáról tanúskodnak;
- hogy hitvallást tegyünk és folytassuk a gazdasági igazságtalanságra és az ökológiai pusztulásra vonatkozó tudatosodást, oktatást és hitvallást egyházainkon belül.

Mi, mint Jézus Krisztus egyháza, a remény jeleként megerősítjük elkötelezettségünket arra, hogy együtt dolgozzunk

- a nemzeti, térségi és globális ökumenikus szervezetekkel és vallási közösségekkel hogy vállaljuk kötelezettségeinket az igazságosságért a gazdaságban és a földön;
- a civil, társadalmi és állampolgári mozgalmakkal az igazságosságért folyó küzdelemben;
- olyan csoportokkal, amelyek a fenntartható gazdaságot és környezetet építő alternatívákban dolgoznak (pl. a tisztességes és igazságos kereskedelemért dolgozó mozgalmakkal²⁵)

Imádkozunk

Dicsérünk téged, Ó Istenünk, teremtésedért; az emberi faj sokféleségéért; gondoskodásodért, amellyel megóvod az életet szerte a földön; a teremtés láncolatáért; a kiváltságért, amelyet nekünk ajándékoztál, hogy sáfárként működjünk együtt a teremtés megőrzésében.

²⁵ Fair Trade ill. Just Trade, olyan alternatív kereskedelmi hálózatok, amelyek a közvetítőket kiiktatva közvetlenül az - elsősorban harmadik világbeli - termelőktől vásárolnak árukat, tisztességes, a termelők számára emberhez méltó életet biztosító árat kínálva a termékekért, ugyanakkor a termelési módok ökológiai és környezeti hatásait is figyelembe véve, valamint támogatják a társadalmilag és természetileg fenntartható termelési módok elterjedését. A legismertebb ilyen szervezet az Oxfam. Bővebben lásd:

www.fairtradefederation.com

www.maketradefair.com

www.fairtrade.org.uk

www.oxfam.org

www.churchworldservice.org/news/archives/2004/01/152.html (a szerk.)

Megvalljuk, Ó Istenünk, hogy nem ismerjük fel mindig helyünket a teremtésben, mivel az embert arra teremtetted, hogy testvérként éljünk egymással és a földdel. Segíts nekünk, hogy a megújulás és a helyreállítás eszközei lehessünk, ne pedig a pusztulásé. Megvalljuk félelmeinket, ellentmondásainkat és gyengeségünket abban, hogy válaszoljunk hívásodra.

Imádkozunk, Ó Istenünk, a sebezhetőkért, akiket az ökológiai és gazdasági igazságtalanság súlyt, és kérünk téged, hogy adj nekik erőt és forrásokat, hogy felülkerekedjenek a nehézségeken.

Ajándékozd meg egyházadat, Ó Istenünk, a rossz és a halál erőinek közepette, erővel, hogy valóban hangod lehessen és társként együtt munkálkodjon veled az élet teljességének megvalósításában. *Ámen*

III. 2. AZ EVANGÉLIKUS EGYHÁZ

Az evangélikus egyház környezetvédelmi nyilatkozatai

Béres Tamás

A környezetvédelem napjainkban egyike az emberiség azon átfogó, nagy erőfeszítést igénylő feladatainak, amelyek akarva-akaratlanul a történelmi egyházakat is közös gondolkodásra, állásfoglalásra és cselekvésre készíthetik. Természetes azonban, hogy erre az átfogó feladatra adható válaszként az egyházak csak az után kereshetik a közös fellépés útját, miután megkísérelték megtalálni a saját teológiai hagyományaiknak leginkább megfelelő helyes és életszerű válaszokat. Ezért, jóllehet a környezettel való felelősségteljes együttélés iránti felszólítás minden történelmi keresztény egyház tanításában kezdetől fogva megtalálható, különböző korokban és felekezetekben mégis különbségeket találhatunk e tanítás kifejtésének módjában, retorikájában, intenzitásában.

Az első jellemző különbség oka, amely miatt eltérő megítéléssel kell kezelnünk az egyik oldalon a római katolikus és orthodox, a másik oldalon a protestáns, köztük az evangélikus egyházi állásfoglalásokat, az eltérő egyházszervezeti felfogásban keresendő. Az egyházi hierarchia eltérő értelmezése következtében az evangélikus egyház számára az egyház életének elsődleges és döntő közössége a helyi gyülekezet, amely mind hitgyakorlata kialakításában, mind a reformáció hagyományainak leginkább megfelelő tanítás elfogadásában elvileg is nagyobb szabadsággal él. Ez az alapelv, a gyülekezetek „nagy egyetértésének” elve (magnus consensus) az evangélikus egyház XVI. századi hitvallásainak megfogalmazása, elfogadása során is döntő szerepet játszott.

Mivel az evangélikus egyház nem rendelkezik olyan belső intézménnyel, amely örököndne nemzetközi szervezeti egységén vagy a tanítás mindenkori értelmezésének letéményese volna, szervezeti szintjein ma sem bocsáthatók ki olyan nyilatkozatok, amelyek megtartása feltétlenül irányadók volnának minden gyülekezete számára.

Ezért, amikor most ezekkel a környezeti tárgyú szövegekkel találkozunk az Olvasó, bennünk nemcsak a felvetődő kérdésekre teológiai-hitéleti válaszokat kereső és nyújtó erőfeszítést láthatja meg, hanem azt a vonást is, hogy a válaszok területenként jellemző különbségeket is mutatnak. A csaknem minden evangélikus egyház életét koordináló Lutheránus Világszövetség és a protestáns valamint orthodox keresztény egyházak közös munkájának keretét adó Egyházak Világtanácsa szervezeteinek állásfoglalásain kívül ezért helyet kapott itt a németországi protestantizmus összefogó szervezetének, az EKD-nak a környezettudatossággal foglalkozó nyilatkozata is.

Felelősséggel tartozunk a teremtett világnak

*A Német Evangélikus Egyház Tanácsa és a
Német Püspöki Konferencia közös nyilatkozata, 1985*

Szemelvények

1. A környezeti válság, és annak okai

1.1 Növekedő aggodalom környezetünkért

(1) A fenntartható fejlődésbe és egy gondtalan, igényekkel és elvárásokkal teli életstílusba vetett hit a 60-as években élte fénykorát. Nagyjából két évtizede érzékelhető a hit fokozatos és folyamatos gyengülése. Ma már senki sem kerülheti el annak beismerését, hogy regionális vagy globális összeomlást okozó környezeti pusztítás veszélyezteti életünket. Sokak számára most fenyegetőbbnek tűnik a veszély, mint valaha. Igaz ugyan, hogy az állami és társadalmi erőfeszítések elérték első sikereiket, hogy irányításuk alá vonják az állandósult szennyező forrásokat. Az is igaz, hogy hatásosnak tűnhet a gazdaság azon igyekezete, hogy drasztikusan csökkentse a környezet terhelését; és számos tudós, újságíró, civil szervezet, politikai párt, más intézmény és szervezet és nem utolsósorban bevetésre kész átlagemberek kongatják a vészharangot, mégis folyamatosan gyorsul környezetünk pusztulása.

(2) Az állampolgárok, az állam, és a gazdaság egyformán felelősek környezetünk alapvető problémáiért. Így a folyamatos zaj-, víz- és a levegő-szennyezésért, mérgező melléktermékek előállításáért a különböző ipari ágazatokban és azok talajba kerüléséért. Mérgező anyagok vannak jelen, akár még bio-élelmiszerekben is. Veszélyben van az állat- és növényvilág sokfélesége, és állatok százainak okoz felesleges szenvedést a nagyüzemi tartás és a tudományos kísérletezés. A gazdaság a jövő generációk érdekeire tekintet nélkül pazarolja a nyersanyagokat és az energiát. Ezek a problémák megoldásra várnak. A fák pusztulása intő jelként figyelmeztet a fejlődés káros hatásaira.

A krízis a harmadik világ országait sem kíméli. Az afrikai sivatagok terjeszkedése, a nepáli és indiai erdőállomány rohamos ritkulása, amely a talaj pusztulása követ majd, a növényvédők koncentrált alkalmazása az ültetvényeken mind olyan problémák, amelyekre ebben az évtizedben figyeltek fel hatásaink minőségi és mennyiségi változásai miatt. A környezeti terhek Európában és a harmadik világban sok szállal kapcsolódnak egymáshoz, így egymás melletti vagy egymást erősítő hatásaik jelentősen kihatnak környezetünk egészére.

(3) A napjainkban előforduló környezeti károk és terhelések közül az alábbiak a legjellemzőbbek:

- a nehezen, vagy egyáltalán nem megújuló természeti erőforrásokat elpocsékolják;
- a természetes lét feltételeit úgy módosítják, hogy az az emberi egészséget károsítja;
- ökológiai kapcsolatokat pusztítanak el (csak látszólagosan) ellenőrzött beavatkozásokkal;
- az ipari társadalom a különböző életszínvonalú, ingatag, ezért politikailag instabil térségek létrejöttét részesíti előnyben regionális, országos és globális szinten is, ennek szerves része a különböző térségek elválasztása, a nyersanyagszállító és termelő iparvidékek és az elsősorban mezőgazdasági vagy pihenést szolgáló területek szigorú elhatárolása.

(4) Korábban is létezett környezetszennyezés és előfordultak környezeti katasztrófák, de mégis döntően különbözik a mostani helyzet a régittől: a természetes ok-okozati összefüggésbe való beavatkozás mennyiségében és minőségében is vészesen megnövekedett; az ez által elindított folyamatok egyre gyorsulnak; a mérgeanyagok tömege és koncentrációja állandóan növekszik; az ökológiailag indokolt döntések játéktere egyre szűkül. Végso soron minden élőlény létalapja veszélyben forog.

(5) Már nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak lehetőségét, hogy az ember végül e veszélyekkel teli fejlődés áldozata lesz. Ő maga indította el az önmagát erősítő káros körforgást az először naiv, majd a természet érdekeit figyelmen kívül hagyó magatartásával, mely rövidlátó gondolkodáson, és gátlástalanul használt technikáján alapult. Most eljött az idő, hogy beismerje: ő a baj okozója és elszenvedője is egyben. Az az ár, melyet a többségnek kell megfizetnie ezen fejlődés eredményeiért, most már túl magasra rúg.

(...)

3. Az ökológiai válság mint etikai kérdés

(26) Ez a súlyos ökológiai válság nem pusztán szerencsétlen baleset, és nem is egy olyan katasztrófa, mint amilyen a jégkorszak volt. Oka az emberi gondolkodás és cselekvés kudarca. Így megkerülhetetlen a kérdés: milyen erkölcsi normákhoz kell igazodnunk, hogy felelősséget vállalhassunk az emberiség életéért és túléléséért, valamint a természetes földi létező megóvásáért. A ma élő emberiségnek, különösen a politikai és a gazdasági döntéshozóknak e sürgető kérdése az etika tudományától vár választ.

Ósidők óta tekinti eredendő kötelességének a kereszténység¹ és az egyház, hogy olyan etikai normákat fogalmazzon meg, amik nem csupán hívő keresztyéneknek, hanem sokkal inkább minden embernek elfogadható utat mutatnak, így teremtve széles konszenzust az eltérő világnézetek között.

(...)

4. A Krisztusi üzenet a teremtésről, a megváltásról és a világ kiteljesedéséről

(41) Társadalmunkban már évek óta több szinten folynak viták arról, hogy létünk természetes bázisaival miként bánhatunk erkölcsileg helyesen és felelősen. Ezekben az eszmecserékben sok elszánt keresztyén vesz részt, akik különleges világképükből és történelemszemléletükből kifolyólag bizonyos útmutatással és alapvető magatartási példával szolgálnak. Idővel bebizonyosodik majd, hogy a keresztyén hit feltárhatja számunkra a környezetről mint teremtett világról alkotott képünk mélyebb összefüggéseit, gondolataink és tetteink számára pedig egy új, szélesebb világot nyithat. Ezáltal képessé válhatunk arra, hogy a kockázati tényezőket kritikusan szemléljük, és a pozitív változásokat támogassuk. A társadalmi tudatot minden bizonnyal nem csak az etika és a teológia befolyásolja. Más hatások is alakítják a világról, mint egésről alkotott képünket, véleményünket, és az előremutató politikai cselekvésünket. De világosan kell látnunk, hogy a krisztusi üzenet nagy fontossággal bír nemcsak a tettek motivációjaként, hanem a helyes út megtalálásában is.

(42) Manapság sokhelyütt a kereszténység szemére vetik, hogy a környezeti válság történelmi következménye a bibliai teremtéstörténetnek, melyben Isten elhagyta a világot, és azt az emberre bízta, védtelenül és kiszolgáltatva korlátlan hatalmának. Az ilyen megalapozatlan vád sem történelmileg, sem ténylegesen nem állja meg a helyét. A jelenlegi ökológiai válság az ipari forradalom idején kezdett kibontakozni. Nem a keresztyén gondolkodás, hanem egy olyan egyoldalúan tudományos-technikai valóságértelmezés következménye, mely az embert mindenek fölé helyezte. Úgyszintén tartathatatlannak egy másik, de ugyancsak minden alapot nélkülöző szemrehányás, miszerint a kereszténység időtlen idők óta elzárkózik a világi dolgoktól, és ezért az utóbbi évszáz-

¹ A szövegben az egész keresztyén világra, vagy általában a keresztyén vallásokra vonatkozó helyeknél az általánosabb „keresztyén” kifejezést mellett döntöttünk, ahol azonban csak az evangélikus vagy a protestáns egyházakról van szó, ott az általuk hagyományosan használt „keresztyén” szót alkalmaztuk. (a szerk.)

zadokban nem alakított ki megfelelő kapcsolatot a tudománnyal és a technikai fejlődéssel. Bár az egyház nem mindig lépett fel kellő határozottsággal a káros tendenciák ellen, mégsem mondható el, hogy e kérdésekben ne foglalt volna állást.

(43) Az egyház folyamatosan ismertette, és istentiszteletein ünnepelte hitét Istenben, a Teremtőben, Jézus Krisztus örök Atyjában, aki a világot azért adta nekünk, embereknek, hogy fenntartsuk és formáljuk azt. Mindazonáltal az említett vádak az egyház nem hagyja figyelmen kívül. Hiszen a modern természet-felfogás és a természetel való bánásmódról alkotott képünk válsága a keresztény teremtéstörténet némely értelmezésében is kifejezésre jutott. Mi keresztények nem alkalmazkodtunk megfelelően az idő és a természet szerepének változásához, és a teremtéstörténetek magyarázatát indokolatlanul leszűkítettük. A teológia és az ígéhirdetések csupán Istennek az emberhez fűződő kapcsolatáról beszéltek, és csak később kapcsolták össze őket az újkori természettudományok megállapításaival. Hogyan történhetett mindez? A kérdést nem szemrehányásként tesszük föl, hanem azért, hogy megértsük a történeteket és pótolhassuk a mulasztást.

(44) Az egyházak az új természettudományos felfedezésekre, és az antik és középkori gondolkodás paradigmáinak újkori filozófiára való cserélődésére először csak úgy reagáltak, hogy megelégedtek a bibliai teremtéstanok és a természettudományos világlátás összeegyeztethetőségének bizonyításával. Óva intettek továbbá attól, hogy az orvostudomány és a pszichológia eszközei túlzott mértékben avatkozzanak be a természet rendjébe. Az ipari forradalom során felismerték és hangsúlyozták az emberi méltóság és a szociális igazságosság megőrzésének elengedhetetlenségét. Így szavakkal és tettekkel is állást foglaltak e kérdésekben. Emellett azonban kevés erőfeszítést tettek arra nézve, hogy a természet érdekeit képviseljék.

(45) A folyamatokat ekképpen megvilágítva érthetővé válik, hogy a keresztény teológia nem ismerte fel időben a természetet fenyegető veszélyeket, és zavarba jött, mikor a környezet veszélyeztettsége berobbant a köztudatba. A teológia időközben elfogadta a kihívást, és a bibliai teremtéstörténetek újbóli felfedezésével és közvetítésével kíván hozzájárulni a ma problémáinak megoldásához. A *bibliai és rendszeres teológia* eddig elfeledett, kincset érő örökséget hozott napfényre.

4.2 Isten és az ember kapcsolata a Biblia fényében

(46) A környezet pusztulásának nagysága mára már nyilvánvalóvá vált. Ennek tudatában és a modern írásmagyarázat eszközeivel és tapasztalataival vizsgálhatjuk meg az

Ó- és Újszövetség tanítását az ember kapcsolatáról élőlénytársaihoz. Nem csupán a Teremtő eredeti szándéka meghatározó, hanem e kapcsolat megbomlása is a bűnbeesés által, és ennek újjászületése a Jézus Krisztus által hozott megváltásban.

4.2.1 Az Ember küldetése: a hatalom gyakorlása

(47) A Teremtő minket, embereket azért hívott el, hogy küldöttjeiként alázattal és tisztelettel viseltessünk a teremtett világ iránt, azt alakítsuk, használjuk és megőrizzük. Ezen összefüggésben nem csak az ember méltósága, hanem cselekvésének korlátai is megfogalmazásra kerültek. A teremtéstörténetben (1Móz)² az ember különleges szerepet és helyet kap a teremtett lények közt. „...Hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen” Így szól feladatunk rövid és tömör összefoglalása (1Móz 1, 1-28).

A két kulcsszóval, melyek a meghódítani és az uralkodni, óvatosan kell bánnunk. Már korábban is többször kifejezte az egyház, hogy ezen kifejezések semmiképp sem érthetők úgy, mintha felhatalmazást kaptunk volna az elnyomásra és a kizsákmányolásra.

(...)

(49) E szövegek keletkezésének idején az emberek a természetes környezetük egyes részeit érinthetetlennek tekintették, az ismeretlentől való félelmük miatt. A természetről alkotott elképzelésüket meghatározta annak hatalma saját életük felett. Akkoriban még elképzelhetetlen volt, hogy az ember valaha is olyan erős lehet, hogy uralma alá hajthatja és el is pusztíthatja a Földet. A Biblia írói arra törekedtek, hogy elősegítsék az ember kiszabadulását a felette álló befolyásolhatatlan természet uralma alól. Ma éppen ennek ellenkezője vált jellemzővé: az ember jelent komoly fenyegetést a természet számára.

(50) A Föld „meghódítása” a talaj művelésbe vételét, annak „engedelmisségre szorítását, kezelhetővé tételét” jelenti. Ez történik a Kánaán földjének meghódításakor is, ahogyan arról az Ótestamentum is beszámol.³ A föld ezáltal függő viszonyba kerül, mint ahogy a szolga is függ urától. Engedelmisséggel tartozik, de sem kizsákmányolni, sem pedig védelem nélkül hagyni nem szabad. Isten tehát úgy adott az embernek

² A Bibliai idézetekhez az újfordítású Bibliát (Református Zsinati Iroda, Budapest, 1990.) vettük alapul (a ford.)

³ 4Móz 32, 29, Józsué 18,1

hatalmat, hogy a Földet annak természete szerint óvja, alakítsa, változtassa, hogy lakhatóvá váljon és gyümölcsözőn.

(51) Az ember állatok feletti hatalmát rejtő ige szóhasználata eltér az előzőkben leírtaktól. Egy pásztor felelősségére utal, aki a nyáját őrzi.⁴ Isten az állatok irányítását és védelmét adta feladatul (1Móz 1, 25-26). Meg kell óvnia őket ellenségeiktől, más állatoktól, akár úgy is, hogy egyes fajokat más fajok hátrányára részesít védelemben. Hogy Isten az állatokat mennyire nem szolgáltatta ki az ember kénye-kedvének, azt jól mutatja, hogy mind az állatok, mind pedig az ember számára növényi táplálékot ír elő az első teremtéstörténetben. Az áldásban, mely eledelül ad minden zöld növényt az állatokra és az emberre egyaránt vonatkozik (1Móz 1, 29-30). A hatalom gyakorlásának lehetőségét és módját meghatározza az is, hogy Isten saját képmására teremtette az embert. És ez nem függ attól, hogy valaki tagja-e Isten népének vagy sem. Független a nemtől, fajtól, társadalmi hovatartozástól is. Csak akkor és csak addig cselekszik az ember Isten akaratának megfelelően, amíg Istennel való egyedülálló és közvetlen kapcsolatát megtartja, hisz Isten a maga képmására teremtette, és ennek megfelelően, Isten választottjaként gyakorolja hatalmát.

(52) Az Éden kertjében elhangzó igék csak még nyilvánvalóbbá teszik az ember eltérő viszonyát a földhöz és az állatokhoz. (1Móz 29) A föld az emberi élet alapja. Az ember és a föld kapcsolatát a héber nyelv jól példázza, hiszen a föld csak egy hanggal több, mint az ember: adam és adama. Az ember a földből lesz és oda tér vissza, erejét belőle meríti.⁵ Legfőbb küldetése, hogy megművelje a földet, melyet a héber úgy fejez ki, hogy adam szolgálja az adamát. Ádám Isten parancsára nevet adott az állatoknak, így kapták meg helyüket a természet körforgásában. A teremtéstörténet az állatokat lélekkel rendelkező lényeknek tekinti.

4.2.2. „A Föld tönkretétele az emberi bűn által”

(53) Az ember a kezdetek óta igyekszik kibújni azon kötelezettsége alól, hogy a teremtésnek megfelelő, a világot megtartó és alakító magatartást tanúsítson. Ezzel nem csak saját létét fenyegeti, hanem az egész világot. A bűnbeesés egyértelműen azt mutatja, hogy bár az ember tisztában van feladatával, önmegsemmisítő önhittségében és konokságában szembeszáll vele, és minden teremtett lényt magával ránt a romlásba. A történet Isten teremtett és jó világa és a szétrombolt valóság közti szörnyű ellentétet rögzíti. Meg kell

⁴ Ezékiel 34,4 és Zsolt 49,15

⁵ 1Móz 2, 15 sk és 1Móz 2,6-7;3,23

említeni, hogy a bűnbeesés az Isten által teremtett világra is kihat. Az ember Istentől függetlenül, teljes hatalmának tudatában saját maga kívánja meghatározni létezésének szabályait, hogy eldönthesse, mit tekint jónak és rossznak. Ezen hibás gondolkodásmód következményei (1Móz 3, 7-24, Róm1,18-32 és 7,14-24) minden élőlény kapcsolataira kihatnak. Átkai így megnyilvánulnak a férfi és nő, az állat és ember, ember és föld, és ember és munka viszonylatában is. Halált hordozó energiák szabadulnak fel általa (1 Móz 4, 8-16). Isten eredeti szándékának betöltésére bár méltatlanná váltunk, de Ő ennek ellenére is megtartotta azt és áldásaiban részesíti az embert. (1Móz 8,21-22.)

(54) Az özönvíz története is az isteni útról való letérés következményeit példázza. Kiváltó oka az volt, hogy minden, ami húsból való, vagyis az ember és az állat annyi gonoszsággal és szenvedéssel töltötte meg a világot, hogy azt romlásba taszította. Elérkezett az az idő, amikor a pusztításának következményei visszaszálltak az ő fejére. (1Móz 6, 11 skk.) Az ember zsarnoki hatalma leginkább az állatok vonatkozásában teljesedett ki: „A Föld minden állata fél és retteg tőle. ... Minden, ami él és mozog szolgáljon a Ti eleségetekül.” (1Móz 9,3.) Az ember és állat kapcsolatát a félelem és a közösségi, testvériségi érzés hiánya jellemzi. Ezzel egyidőben azonban Isten megújítja szövetségét az emberrel, és ebbe az isteni kötelékbe bevonja az állatokat is (1Móz 8, 21-9, 7 és 1 Móz 9, 8sk).

(55) A megérdemelt büntetés minden teremtett lény felett, és az ennek ellenére megmaradó isteni szeretet megjelenik az Újszövetségben is. Pál apostolnak a rómaibeliekhez írott levelében ez áll: „Mert a teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését. A teremtett világ ugyanis a hiábavalóságnak vetetett alá, nem önszántából, hanem az által, aki alávetette, mégpedig azzal a reménységgel, hogy a teremtett világ maga is meg fog szabadulni a romlandóság szolgaságából Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságára. Hiszen tudjuk, hogy az egész teremtett világ együtt sóhajtozik és együtt vajúdik mind ez ideig.”(Róm 8, 20-22)

4.2.3. Az ember és élőlénytársai

(56) Az özönvíz változásokat hozott az ember állatokhoz való viszonyában is. A korábbi megtartáson, megőrzésen alapuló kapcsolatot felváltotta a használat, a kizsákmányolás és az állatok megölése. Egy fontos, rituális megkötéssel: „De húst az éltető vérrel együtt ne egyetek!” (1Móz 9,4) Az Ótestamentum emberének korlátlan hatalma számára ez a tilalom az utolsó korlátot jelentette.

A tisztelet utolsó felvillanása volt. Az állat több, mint egy egyszerű dolog. Önálló, saját létéből fakadó értéke van, melyet Istentől az élet adományával együtt kapott meg. Ezt pedig az embernek tiszteletben kell tartania.

(57) Az, hogy az állati élet milyen értéket képvisel, jól látszik abban, hogy egyes áldozatokban az emberi élet kioltását az állaté helyettesítette. (3Móz 17,11) Az életek értéke közt azonban rangsor van, és az ember élete mindenk felett áll.

(58) Ebből egyenesen következik az, hogy az ember és állat kapcsolatában meghatározó az erkölcs szerepe: „Az Istenfélő megnyitja szívét az állatok számára, de az istentelen szíve zárva marad.” (Példabeszédek 12,10) Éppen emiatt egyes aspektusai ennek a kapcsolatnak az ószövetségi törvényekben szabályozásra kerülnek (3Móz 19,19.23 5Móz 22,6 sk.). Az állatkínzás vallási bűncselekmény volt. A tulajdonos és állata közt mintegy közösség jött létre. Az állat több volt, mint csupán egy tárgy, melynek húsát fogyasztották, értéke nagyobb volt a pusztá használatnál. A keresztyén etika nem szűkítheti le vizsgálódásának körét az emberi életre. Az állatokra, növényekre, de talán még az élettelen környezetre is ki kell terjednie.

4.2.4 Az élettelen teremtmények értelem és küldetése

(59) A világ Isten szemében nem csupán azért jó (1Móz 1,31), mert az ember számára az élet feltételeit biztosítja. Ezen felül olyan szépséget kell sugározni, mely viszatükrözi Isten fényességét és szellemének titokzatos munkáját. A Nap, Hold és a csillagok által a Teremtés időbeni keretei jönnek létre. Nem csak az ég zengi az Úr dicséretét, hanem a patakok, folyók, a szelíd és vadállatok ugyanahhoz a felismeréshez vezethetnek el: „Milyen nagy alkotásaidnak a száma Uram! Valamennyit bölcsen alkotad, tele van a föld a teremtményeiddel.” (Zsolt 104, 24) A természet nem egyenrangú a krisztusi kinyilatkoztatással, de megmutatja isten kapcsolatát teremtett világával. Ezáltal az ember, eltűnődve a természet szépségein, utat találhat Teremtőjéhez.

4.2.5. Az Újtestamentum reménye valamennyi élőlény számára

(60) Az Újszövetség krisztusi üzenete visszanyúl az ember kapcsolatához minden élővel, de az Ószövetségi tanításhoz képest hozzátesz egy végső célt is. Jézus tanításában és csodáiban nyilvánvalóvá válik, milyen dicső is a teremtett világ. Jézus keresztre az evilági szenvedéseket példázza, és megteremti az elhivatottságot a keresztyénekben, hogy felvegyék e keresztet. A feltámadás reményt hozott az egész világnak, amelynek nem csupán az ember részese.

(61) Ezen egyetemes reményről több apostol is szól leveleiben. Jézus Krisztus megváltásából nem csak az ember, hanem minden lény részesedik. A kolossébeliekhez írott levél erről így szól: „Ő a láthatatlan Isten képe, az elsőszületett minden teremt-

mény közül. ...*Úgy tetszett (az Atyának), hogy benne lakják az egész teljesség, s hogy általa békítsen ki magával mindent a földön és a mennyben, minthogy ő a kereszten vérevel békességet szerzett.* (Kol 1,15-20 és hasonlóképpen Ef 1, 3-14) A teremtés gyógyírját hozta Krisztus, mint ahogy az utat is, mely visszavezet Istenhez. Ez kötelezettségeket ró a keresztyénekre is. Isten útja nem csupán az emberiség, hanem az egész teremtett világ megújulását jelenti.

(62) Az Istenbe mint Teremtőbe vetett hithez kapcsolódik a hit Benne mint e világ megtartójában és irányítójában. Túl sokszor felejtettük ezt el. Ha az ember ezen igazsággal szembeszáll, és elpusztítja a világot a Teremtőjével és a teremtés lényegével fordul szembe. Isten felelősségvállalása népéért felelősséget jelent az ember számára is, hogy megőrizze a teremtett életet. Csak így teljesedhet ki az Isten képására teremtett ember a világban.

4.3 Alapvető teológiai következtetések

(63) Ezekből a teológiai meglátásokból nem lehet közvetlenül felhasználható konkrét következtetésekhez jutni, pl. a növekedési rátákhoz, az atomenergia biztonsági problémáihoz, vagy a környezeti terhelés megengedhető kvótáinak meghatározásához. Az elvi alapokra kell helyezni a hangsúlyt. Ezek szerint gyökeres fordulatra, új gondolkozási és cselekvési módra, és a látókörünk kiszélesítésére van szükség. Az ökológiai problémák legyőzéséhez a keresztyének főként azzal járulhatnak hozzá, hogy támogatnak minden új gondolatot, mely az embert érzékenyebben kapcsolja össze a világgal, történelemmel, természettel. A lényeg, hogy úgy „uralkodjunk” a természet fölött, hogy ne pusztítsuk el. Ennek érdekében újra hozzá kell szoknunk a kíméletes bánásmód régi módszereihez. Újból fel kell fedoznunk, hogy a világban mi is teremtett lények vagyunk, akik használjuk a természet kincseit, és az élőlények körülöttünk társaink ebben.

4.3.1 A teremtésbe vetett hit: a felelősség hivatása

(64) A kinyilatkoztatás által Isten teremtésének lényegét ismerhettük meg. Lehetőséget kaptunk arra, hogy megtudjuk, honnan származunk. Így megértheti az ember, hogy ő is élő, teremtett lény, és kapcsolata a természettel megbonthatatlan. Ha vállaljuk újra a felelősséget a természetért, akkor a mélyen nyugtalanító lelkiismeret-furdalásunkat az ellene elkövetett bűnök miatt nem csillapíthatjuk ígéretekkel. Szembe kell néznünk cselekedeteink végzetes következményeivel, méghozzá úgy, hogy teljes mértékben vállaljuk érte a felelősséget.

(65) Az embernek el kell fogadnia megváltoztathatatlan összefonódását a természettel, ahelyett, hogy uralkodói nagyképűsködésével veszélyeztetné életterét és ezáltal saját magát. Az ember köteles teremtett társai életének értékeit figyelembe venni, nem szabad a természetet a teljes hasznosításra irányuló fejlődési elképzelések miatt öncélúan csak a használati értékén mérni. Hiszen a tárgyak és az élőlények lényege és értéke éppen a pusztá létezésükben, szépségükben és gazdagságukban rejlik. A világot Isten útmutatása szerint kell kezelni és fenntartani.

(66) A teremtésről szóló bibliai tanúság ad betekintést a jelen létező világ sokszínűségébe és összefüggéseibe. Ez megköveteli az embertől, hogy kitartóan és hívő bizalommal munkálkodjék a környezetében a teremtéstől fogva tapasztalható törvényszerűségek, értelmi formák és hajtóerők megismerésén, és – a keserű csalódásokat is elfogadva – erőfeszítései következményeként eljusson annak belátására, hogy a tapasztalatból nyerhető ismeret mindig korrekcióra szorul.

(67) Ebből a tudatosságból nyeri el az emberiség a jövőért való felelősségvállalás képességét a halandóság és a teremtés tökéletlenségének tudatában. Ennek tudatában vesz részt a világ isteni irányításában, a mennyei világterv megvalósításában. Lehetősége, sőt kötelessége az Istentől kapott erővel és bölcsességgel a teremtésre visszavezethető lehetőségeket a történelem során ésszerűen kibontakoztatni: Ez akkor történik helyesen, ha az ember tudatosítja magában, hogy ő maga és környezete Isten ajándéka, és ezért tetteit az Istenhez fűzött dicséret és köszönet, imádat, kérés és könyörgés kíséri mindenkor.

4.3.2 A krisztusi üzenet: A jövő kitárulkozása a történelmen túl

(68) A megváltás híre megerősíti az üdvözülésbe vetett hitünket és az evilági jövőnkön is messze túlmutat. Nem lehet következmények nélküli ez az ökológiai erkölcs számára sem, amely kihangsúlyozza azt is, hogy felelősséget kell vállalni az evilági jövő érdekében. A Jézus Krisztusban való hit nem menti fel az emberiséget a világgal szemben fennálló felelőssége alól, és nem is veszi le az ember válláról a technikailag fejlett világ gondjait. Az emberiséget olyan szolgálatba állítja a világban, melyben hála kíséri, és kudarcai nem járnak együtt csalódással. Építő és védelmező feladatokat ró ez a hit az emberre, amely így számára nem csak ajándék. Mint ahogyan azt újszövetségi történetek is mutatják (pl. Mt 25,14ff; Mk 12,1 f), amit az emberiség a világgal tesz, az semmi esetre sem jelentéktelen a történelmen túli új világra nézve.

4.3.3 Az ember útközben: figyelmeztetés egy valószínűbb felelősségvállalásért

(69) Az ember Isten nélküli és Isten elleni önmeghatározásáról szóló bibliai tanok, melyek végső soron csak magunk Jézus Krisztusnak való odaadásával haladhatók meg, történelmi józanságra intenek bennünket (2Kor 4, 7 sk). Az emberi lét törekenysége más fényben tünteti fel az emberi fejlődést is. A bűnbeesés bibliai történetei (1Móz 3-11) a bűn és kudarc saját élményeivel együtt megtanítanak minket arra, hogy a tudományos, technikai fejlődés másik oldalát is lássuk.

(70) A teremtéstörténetben központi helyet kapott az emberi felelősségvállalás. De nem csak ekkor, hanem a megváltás után is csak egyetlen támaszunk lehet: Jézus Krisztus, Isten fia. A keresztyén életet így áthatja a folytonos és fejlődő megújulás, mely új értelmet ad az életnek. A régi emberkép halott, az új pedig él. Krisztushoz fűződő kapcsolatunkban alakítanunk kell környezetünket és kultúránkat oly módon, hogy gátat szabunk tetteinknek. Ebben a világban az ember Isten küldötte, mert erre lett kiválasztva a teremtés során, és a technika korában is annak kell maradnia.

5. *A gondolkodásmód és a cselekvés változásai*

(71) Az imént bemutatottakból és az alapvető, a teremtésről és megváltásról való hitbéli elméletekből le kell vonnunk a következtetéseket, melyek gondolkodásunknak és cselekvésünknek új utat szabhatnak. Olyan eredményekhez juthatunk, melyek alapjaikban nem újak, de a Biblia üzenetének fényében új értelmezést nyernek. Nem szabad őket azonban balga módon csodatevő formulaként értelmezni. Mert bár a gyökeres változás fontossága általánosan elfogadott, a módszerekről, a szükséges áldozatokról és a beavatkozás mértékéről még viták zajlanak. Konszenzusra kell jutni a társadalommal, amely megalapozhatja az egyéni életvezetést, a gazdasági rendet, és az ökológiai kérdésekre érzékeny politikát. A templomok fontos feladata, hogy felhívják a figyelmet a kihívásra és a felelősség mértékére. Élesíthetik az elmét, segítséget nyújthatnak az értékelés mércéjének megállapításában, építő kritikai párbeszédre invitálhatják a különböző társadalmi csoportokat, valamint jó példát mutathatnak saját híveiknek. A teremtett világ iránti felelősségben az egyház küldetése az emberi tevékenység felé azzal a négy fő követeléssel fordul, amelyek ezen kívül is egyre nagyobb figyelmet és fontosságot nyernek: egy új életstílus szükségessége, ökológiailag összeférő gazdálkodás és ökológiai nézőpontú politika, valamint a teremtésről szóló egyházi tanok újbóli vizsgálata.

(...)

5.4 A templomok és hitközségek feladatai

(94) A templomoknak és a híveknek ezentúl tudatosabban és körültekintőbben kell hozzájárulniuk életfeltételeik megőrzése és javítása érdekében. A lakosság, műszakiak és tudósok, vállalkozók és politikusok joggal várják el az egyháztól, hogy a jövőnk biztosítása érdekében tett erőfeszítéseikkel ne maradjanak a jövőben egyedül. Az egyéni, túlvilági üdvösség iránti felelősségteljes hivatásuk ellenére sem tarthatják távol magukat a világ formálásának folyamatából. Önmeghatározásukból adódóan négy eszközzel kell szolgálniuk: az igazság fényével, a helyes döntéshez elegendő erővel, vitázó felek közti megbékítés szolgálatával, valamint érdeklődéssel, és reménnyel...

(95) Az Istenbe, a Teremtőbe, a világ Megváltójába és Kiteljesítőjébe vetett hit mélyrehatóan és kitartóan hat az emberi gondolkodásra és viselkedésre. Éppen az egyháznak címzett kemény kritika, miszerint a teremtés világos igazságát felelőtlenül véka alá rejtette volna, vagy hogy a múltban ő lobbantotta volna fel a világot kizsákmányoló önkényeskedés lidércfényét, igazolja közvetetten hogy e lelki-szellemi iránynak vagy elleniránynak hatalma van. A döntő válasz ezekre a részben nem teljesen jogtalan kritikákra a következőképpen szól: az egyháznak pontosabban és érthetőbben kell megfogalmaznia tanait az emberről mint Isten képmásáról és a világról mint Isten teremtéséről, és ezeket a tanokat ki kell nyilvánítania. A hit által megkövetelt és felszabadított erkölcsi felelősséget hirdetni kell a hívők körén kívül is, érthetően fogalmazva és kezlet nyújtva. Prédikációk és tanítások során, dalban és imában az első szavak mindig arra ösztönözzenek, hogy a természethez mindig a Teremtőt dicsérve, köszönettel, csodálattal forduljunk, hogy így hirdessünk egy a racionális hasznosságközpontú gondolkodást túlhaladó bánásmódot a természettel szemben. A templomok rendelkeznek olyan lehetőségekkel, melyek helyet adhatnak ezen gondolatoknak: istentisztelet és igehirdetés, közösségi katekizmus és felnőttképzés, teológiai fakultások és akadémiák, templomi összejövetelek és tudományos konferenciák. Nem csak a mindennapok emberéhez kell szólni, hanem párbeszédet kell kezdeményezni a gazdasági és politikai döntéshozókkal, amelyhez az egyháznak minden erejét mozgósítania kell. Nekünk keresztyéneknek akik az ember és a világ túlélésének kérdésével állunk szemben emlékeznünk kell a Harmadik Birodalom szörnyűségeire és tudnunk kell, hogy a hallgatás és tétova tettek is bűnössé tehetnek.

(96) A felelősség kinyilvánítása még nem elegendő. Az egyháznak segítséget kell nyújtaniuk ahhoz, hogy az emberek meg tudjanak felelni a velük szemben támasztott elvárásoknak. Hiszen ki más nyújthatna lelki támaszt, hogy ne futamodjanak meg az irtózatosan nagy feladat elől. A jóakaratsnak emellett olyan lehetőségekre van szükség-

ge, ahol megvalósíthatja elképzeléseit és már bejárt utakon juthat el a jövő világába. A mindennapok erényei közé kell beépíteni ezeket a gondolatokat, csoportokban, közösségekben és mozgalmakban. A hatás hosszútávon jelentős lehet, mint ahogy azt a kereszténység története is bizonyítja. A rendek kultúráját teremtő hatása az ókorban és középkorban, vagy a gyógyító és ápoló rendek léte, az egyház szociális szerepvállalása a múlt században, és Németország újjáépítésében vállalt szerepük a 2. Világháború után álljon példaként arra, hogy a Krisztusba vetett hit erejével rengeteg mindent el lehet érni. Így vállalható feladatként az ökológiai válság, az ezzel kapcsolatos túlnépesedési kérdés és a harmadik világ szenvedő tömegei is. A gyülekezetek és mozgalmak a lehető legközelebről tudnak hatni az emberek jelentős részére. Ezt az egyedülálló lehetőséget kell kihasználni a társadalmunkban, ahol a kereszténység még ma is érték. Az, hogy a keresztény világból olyan elméletek is napvilágot láttak és bejárták a világot, melyek csak elősegítették a válság kibontakozását, még egy okot szolgáltatnak a beavatkozásra. Az egyháznak felelősséget kell vállalnia a történelemben betöltött szerepéért.

(97) A templomoknak és gyülekezeteknek példát kell mutatnia tulajdonosként, földművesként, építettként és szolgálatot teljesítőként is. Így a nevelői és képzési lehetőségeket kell igénybe venni. Ám a ferences renddel való szimpátia, a környezettudatos csoportok, civil kezdeményezések támogatása, a környezetre odafigyelő vállalkozók foglalkoztatása és a teremtés istentiszteleteken történő ünneplése nem nyugtathatja meg a lelkiismeretet. Nem adhatják azt az érzést, hogy keresztényként ennyit tenni már elegendő. A templomoknak és egyházi alkalmazottaknak jó példával kell előjárniuk. Ez megmutatkozhat példának okáért abban, hogy a szolgálati utakhoz nem gépkocsit, hanem a tömegközlekedést veszik igénybe, nem használnak vegyi anyagokat a kertekben és parkokban, energiatakarékos eszközöket használnak az egyházi épületekben, vagy megszervezik a hulladék szelektív gyűjtését, hogy ezáltal lehetővé váljon annak újrahasznosítása.

(98) Végül soron a templomoknak és a hitközségeknek a különböző nézetek közötti közvetítést és kibékítést kell szolgálnia. A hit hírnökeként hozzájárulhat az eszmecserék mélyítéséhez és tárgyilagossá tételéhez, ugyanis a köztudottan komoly tárgyi kérdéseket, mint a nyersanyagok, energia, környezet és népességnövekedés problémái, nem elfogultan, ideológiákat ütköztetve kezeli, nem is legyint rá kételkedően, rezignáltan, hanem a probléma gyökeréig hatol: Mi legyen a Teremtőnk akaratóból az emberből és a Földből? Ugyanakkor a hit küldetése iránt elkötelezettségük miatt a templomok kevésbé kell, hogy függjenek a tagjaik, vagy befolyásos támogatóik jóindulatától és engedélyétől, mint a demokratikus pártok, akik néhány évente, megméretik magukat a választásokon, vagy mint a vállalkozói vagy szakszervezeti érdekképvisele-

tek, amelyeknek bizonyos társadalmi csoportok érdekeit kell képviselni. Az egyháztól ezért várják el, hogy a legszegényebbek és a leggyengébbek védője legyen: a harmadik világ népeit képviselje, akik nem tömörülnek érdekvédelmi csoportokba. Amilyen közel vannak az egyházhoz a saját országában élő hívek, legalább annyira közelinek és fontosnak kell lenniük a harmadik világ népeinek is. De a teremtésnek is, amit veszély fenyeget, és az egyháznak kell védelmében a szavát felemelnie. Az egyháznak nem csak kellemes feladata, de még Isten adta kötelessége is érvényesítenie ezt a lehetőségét minden erejével, és tudásával, hogy mindennapok kérdéseinek küzdelmében illőképpen győzelemre segítse az emberek igazságát, és teremtett lények saját értékeit. Erre a feladatra a templomok és hitközségek még nincsenek illőképpen felvértezve. Egyre inkább megértik a feladataikat, de ezentúl ki kell állni bátran, tette készen az érdekeikért.

(99) A leglényegesebb, hogy a templomok és hitközségek reményt terjesztenek, és világossá teszik: nem szabad, hogy az isteni teremtés iránti felelősségünk elfogadását apokaliptikus félelmeink bénítsák, sokkal inkább – bízva Isten segítségében – az emberi alkotó erőket kell felfedezni és felszabadítani. A keresztyénség az apostoli hitvallásban így szól: „Hiszek egy Istenben, Mindenható Atyában, Ég és Föld Urában”. Az egész keresztyény világ hisz a Teremtőben, aki az Ég és Föld Teremtője. Ő teremtette az embert is és a Földet, amely körülveszi. Ezzel a keresztyények elismerik Isten igénnyét a világra, és bíznak az ígéletében, hogy a Teremtő őrzője és megváltója a világnak, és az is marad. Az, aki ebben hisz, elválasztja a teremtést a Teremtőtől, de törődésben egymás mellett hagyja őket. A teremtés múlandó és elpusztítható. A rombolás erői és a bűn hatalma veszélyeztetik és fenyegetik őt. Mi, a ma emberei akkor érzékeljük az ember és a természet veszélyeztettségét és elpusztíthatóságát, ha készen állunk a világra önzetlenül tekinteni. Ebből a szemszögből nézve észre vesszük erkölcsi feladatainkat és kötelességeinket. Ahhoz, hogy el tudjuk látni őket, szükségünk van Isten segítségére. Ezért könyörögünk a világ fennmaradásáért, és reménykedünk minden teremtmény megváltásában. A hívők a zsoltárral együtt vallják: „Az Úr a Föld és ami betölti, a földkerekség és a rajta lakók. Mert ő vetette meg alapját a tengereken, ő rögzítette a folyókon.” (Zsolt 24,1-2)

Gondoskodás a teremtett világról: vízió, remény és igazságosság

1993. augusztus 28-án Kansas City-ben (Missouri állam) több mint kétharmados többséggel fogadták el az Amerikai Evangélikus Egyház (Evangelical Lutheran Church in America, ELCA) társadalmi nyilatkozatát a III. Egyházi Gyűlésen.

Előszó

A környezettel való keresztyén törődést Istennek a teremtés során kimondott Igéje, Isten kereszten függő Szeretete és Istennek a Földet naponta megújító Lehelete formálja.

Mi, az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) részéről, mint az egyház és a társadalom tagjai lokális és globális környezetünkért egyaránt mélységesen aggódunk. A politikai, gazdasági és tudományos vitában megkezdődő részvételünk mellett is tudjuk, hogy a Földről való gondoskodás valójában nagyon is lelki természetű kérdés.

Mint evangélikus keresztyének megvalljuk, hogy Isten teremtett világában megtapasztalt jószágáról tett tanúságtételünk és gondoskodó felelősségünk elfogadása gyakorlati esendő és bizonytalan. Ez a nyilatkozat

- egy víziót tár fel, amely bemutatja Isten szándékát a teremtett világgal és az emberiséggel, a teremtés őrzőjével;
- elismeri az emberiség Istentől és a teremtett világ többi részétől való elszakítottságát mint a környezeti krízis központi okát;
- felismeri a válság komolyságát;
- reményt fejez ki, és figyelmet szentel az igazságosságra valamint az elköteleződésre hívó szónak.

Ez a nyilatkozat elsősorban arra int bennünket, hogy a Bibliában felvázolt vízióhoz hűséggel térjünk vissza.

I. Az egyház képe a teremtett világról

A. Isten, Föld és minden teremtmény

A környezet kifizasztását úgy tekintjük, mint mindannak a semmibe vételét, amit Istentől a teremtett világban kegyelemből ajándékkul kaptunk.

A Szentírás bizonyosságot tesz Istenről, mint akié a föld és ami betölti (Zsolt 24:1). Az igeolvasásunk vezérfonalaként szolgáló hitvallások Istent, Jézus Krisztus Atyját „menny és föld teremtőjének” nevezik, Jézus Krisztust annak, „akiben minden teremtett”, a Szentlelket pedig „Úrnak, az élet adójának”. (Níceai hitvallás)

Isten megáldja a világot és „jónak” látja, még mielőtt az ember színre lép. Isten szemében nem csak az ember, hanem a teljes teremtettség is „igen jó” (1Móz 1:31). Isten folyamatosan megáldja a világot: „Ha kiárasztod lelkedet, új teremtmények keletkeznek, és megújítod a termőföld felszínét” (Zsolt 104:30). Hit által értjük meg, hogy Isten mélységesen, titokzatosan és szakadatlanul része mindannak, ami a teremtett világban történik. Isten gondoskodásával árasztja el az ég madarait és a mező virágait (Mt 6:26-30), és „esőt ad a lakatlan földre, az ember nem lakta pusztára” (Jób 3:26).

Istennek a világban való mélységes részvételéről alkotott képünknek központi eleme a Megtestesülés (Inkarnáció). Krisztusban az Ige a megváltás jelentőségével lett testté, amelynek beteljesülésére az egész teremtett világ sóvárogva vár (Róm 8:18-25). Az Ige a keresztségben valamint a föld gyümölcseiben és az emberi kéz munkájában, nevezetesen a kenyérből és a borban, illetve ezek alatt és által érkezik hozzánk ma is. Isten állhatatosan találkozik velünk ott, ahol élünk: a fizikai világ anyagában.

B. Helyünk a teremtésben

Az emberiség bensőséges kapcsolatban áll a teremtettség többi részével. Más teremtményekhez hasonlóan mi is földből vétettünk (1Móz 2:7, 9, 19), és a Szentírás beszél az emberiség és más teremtmények rokonságáról is (Jób 38-39, Zsolt 104). Isten hűségesen gondot visel ránk, és együtt énekeljük „minden teremtmény himuszát” (Lutheran Book of Worship, 61. oldal; Zsolt 148) (*Énekeljétek Isten minden népével, és együtt zengjétek minden teremtmény himnusát: Áldás, dicséret, dicsőség és hatalom Istennek és a Báránynak mindörökké. Ámen. – a fordító*). Olyan megváltásnak nézünk elébe, amely egybefoglalja az egész teremtettséget (Ef 1:10).

Isten szolgálatában és a teremtett világ egészének érdekében minden ember különös szereppel bír. Isten képére teremtvé elhívásunk arra szól, hogy úgy törődjünk a Földdel, amint Isten törődik vele. Isten parancsa, miszerint a földet uralmunk alá kell hajtani, nem zsarnokoskodásra és kizsákmányolásra hatalmaz fel bennünket. Az ember uralma (1Móz 1:28, Zsolt 8) különleges felelősség, amelynek az Isten szerinti pásztor-királyi uralmat kellene tükröznie, aki töviskoronát viselve szolgál formát vesz fel (Fil 2:7).

1Móz 2:15 szerint a teremtett világon belüli szerepünk Isten kertjének, a földnek szolgálata és megőrzése. A „szolgálatot” gyakran „művelésnek” fordítják, amely újfent arra hív minket, hogy szolgáljunk tekintsük magunkat, míg az „örzés” arra, hogy úgy törődjünk a Földdel, ahogy Isten törődik velünk (4Móz 6:24-26). Elhívást kaptunk arra, hogy az állatokat elnevezzük (1Móz 2:19-20). Amint Isten nevet ad Izraelnek és az egész teremtett világnak (Zsolt 147:4, Ézs 40:26, 43:1), és amint a pásztor minden egyes juhót név szerint hív (Jn 10:3), a néven nevezés gondoskodó kapcsolatban egyesít mindannyiunkat. Mindezen túl abban a szövetségben kell élnünk, amelyet Isten

minden élőlényel (1Móz 9:12-17; Hós 2:20), sőt a nappallal és az éjszakával is kötött (Jer 33:20). Úgy kell szeretnünk a Földet, ahogy Isten szeret bennünket.

Elhívást kaptunk arra is, hogy a teremtett világban Isten bölcsessége (Péld 8) szerint éljünk, amely Isten igazságát és jóságát egyesíti. A bölcsességet, amellyel Isten a teremtett világot kormányozza, minden kultúra és kor más-más módon különbözteti meg. Ma a tudomány és a technológia segíthet felfedezni, hogy hogyan élhetünk Isten teremtő bölcsessége szerint.

Ez a bölcsességből fakadó gondoskodás, szolgálat, őrzés, szeretet és élet foglalja össze, hogy mit jelent Isten földi gondnokainak lenni. Isten ajándéka, a Földért való felelősség tünteti ki az emberiséget a teremtett világ többi részének lealacsonyítása nélkül. Istentől függünk, aki egymással és az egész teremtéssel együtt az élet hálójába helyez bennünket.

II. A sürgető probléma

A. Bűn és fogság

Az Isten képerre való teremtettséggel szemben elégedetlenül (1Móz 3:5, Ez 28:1-10) fellázdunk, és szakadást támasztottunk a teremtésben. Amint az ősi Izrael, mi is Isten ítéletének eszközét látjuk a természetben (vö. 5Móz 11:13-17; Jer 4:23-28). Az teremtésen tátong szakadás ítélet gondnoki hűtlenségünk felett.

Istentől és a teremtett világtól elidegenítve, valamint saját büszkeségünk által vezetve (1Móz 11:4), démoni erők és igazságtalan hatalmasságok foglyaivá váltunk (Gal 4:9; Ef 6:12; Jel 13:1-4). Fogságunkban a Földet határtalan raktárkészletnek tekintjük, és a hatalommal rendelkezők számára megengedjük, hogy az általa kínált bőséget saját céljaikra zsákmányolják ki (Ám 5:6-15). A jelenlegi krízis gyökere bűnünk és fogságunk.

B. A jelenlegi krízis

A Föld a szépség és bőség bolygója, és egy olyan rendszer, amely egyrészt csodálatosan összefüggő, másrészt pedig hihetetlenül bonyolult. Azonban az élőlényekre és a létüket segítő levegőre, termőföldre és vízre eddig nem ismert veszélyek leselkednek. Sok veszély globális jellegű, amelyek nagyrészt valamilyen emberi tevékenységből erednek. Ezek a tevékenységeink úgy változtathatják meg az élővilágot, hogy az képtelenné válik a jelen fogalmaink szerinti élet fenntartására.

Együttesen fellépő problémák, úgy mint az iparosított országok túlzott fogyasztása és az emberi populáció világszerte tapasztalható folyamatos növekedése, veszélyezteteti a fenntartható jövő megalkotásába fektetett erőfeszítéseket. Ezen problémák a társadalmi igazságtalanságoknak egyaránt okai és további gerjesztői. Például a globális populáció növekedése kapcsolatban áll azzal, hogy sok nő nem jut hozzá megfelelő csa-

ládtervezési és egészségügyi szolgáltatáshoz, minőségi oktatáshoz, hivatásszerű álláshoz és egyenlő jogokhoz.

A környezeti pusztulás folyamatai egymást erősítik. Egy-egy döntés, amely a közvetlen környezetet érinti, gyakran hatással van az egész bolygóra. Mindennek következtében a környezeti rendszereket ért károk ijesztőek:

- a nem-megújuló erőforrások, különösképpen az olaj kimerülése;
- az élet sokszínűségének elvesztése, amint az élettereket nagy sebességgel pusztítjuk;
- a felső termőrétteg eróziója, mint a fenntarthatatlan mezőgazdasági és erdészeti gyakorlat eredménye;
- a levegő szennyezettsége, amelyet az ipar és a gépkocsik által kibocsátott toxikus gázok okoznak, és a vizek szennyezettsége, melynek oka a szennyvíz és a hulladék;
- növekvő mennyiségű szennyvíz és hulladék;
- a savas eső elterjedése, amely károkat okoz erdőkben, tavakban és folyóvizekben egyaránt.

A tudósoktól világszerte származó bizonyítékok túlsúlya szerint mindezeknél komolyabb és szélesebb körű veszélyt jelent a

- védelmünket szolgáló ózonréteg csökkenése, amelynek elsőszámú oka a klórt és brómot tartalmazó illékony anyagok használata, és a
- veszélyes mértéket öltő globális felmelegedés, amelyért az üvegházhatást okozó gázok, elsősorban a szén-dioxid tehető felelőssé.

A Földet végtelen raktárkészletnek tekintő megközelítés nemcsak hibásnak, de veszélyesnek is bizonyult. A szűkös erőforrások miatt egyre gyakrabban kitörő konfliktusok, az élelmiszerek biztonságának hiánya, és a betegségekkel szembeni védtelenség formájában a környezeti károk a legtöbb emberre is hatással lesznek.

Egyházunk már jelenleg is végez szolgálatot olyan emberek közreműködésével illetve olyan emberek számára, akik:

- elsőkézből ismerik a környezet pusztulását, mert környezetszennyező ipartelegeken dolgoznak, illetve szemétegetőművek és szeméttelpek közelében laknak;
- akik döntéseket hoznak a környezet védelme és további rombolása, illetve a pazarlás és a túlélés között;
- akik már nem képesek biztosítani a megélhetésüket az erdőből, tengerből és a termőföldből, mert ezek mind kimerültek, vagy a törvény védelme alatt állnak.

Szolgálatunk során megismerkedünk a környezeti krízis mértékével, annak összetettségével és a vele járó szenvedéssel. Ahhoz, hogy a mai nemzedék éllelmezési, ruházati és lakhatási szükségleteit kielégítsük, alapfeltétel az ép környezet. A pusztulás ellen elengedhetetlen még az évtized során cselekednünk is ahhoz, hogy gyermekeink és unokáink számára is biztosítsuk a jövőt. Az idő rövid.

III. A reménység

A. A remény ajándéka

A környezetre leselkedő veszélyekben nem a szemmel látható bűn és fogság mondja ki az utolsó szót. Ellehetetlenült helyzetünket Isten „a bűnök bocsánata, az élet és a megváltás” (Luther: Kiskaté) ajándékával szólítja meg. Jézus Krisztus keresztyén és fel-támadása által Isten megszabadít minket bűntől, fogságtól, és erőt ad ahhoz, hogy a teremtett világ szerető szolgálói lehessünk.

Bár bűnösök maradunk, a bűn régi fogságától szabaddá leszünk. Utunk Isten jöven-dő áldásainak ígérete felé mutat. Csakis Isten ígérete által nem vagyunk többé démoni erők és igazságtalan hatalmasságok fogságában. A remény foglyai vagyunk (Zak 9:11-12). A remény fogságában jelentjük ki, hogy Isten a keresztyén kiontott vér által békéltetett meg mindent önmagával (Kol 1:15-20), és hogy Isten Lelke, „az élet adó-ja”, megújítja a föld felszínét.

A remény fogságában bátran álmodunk és új teremtést várunk. Isten nem csupán meggyógyítja ezt az emberi bűn által megsebzett világot, hanem egy napon mindent tökéletessé tesz: „új eget és új földet várunk..., ahol igazság lakik” (2Pt 3:13). A te-remtett világ – mely most még a szétszakítottság és a halál foglya – megismeri majd a várva várt szabadságot.

B. Cselekvő reménység

Bizonyosságot teszünk a minket lelkesítő és bátorító reménységről. Ezt a reménységet minden nép számára hirdetjük, és tanúságot teszünk Isten Lelkének megújító munká-ja mellett. Hírnököknek kell lennünk és már most élő példának a jövendő új terem-tés számára.

A kétségbeeséssel szemben hagyományunk a győzedelmes reménység számos pilla-natát vonultatja fel. Az ókori Izraelben, amint Jeruzsálemet ostromgyűrű fogta közre és a város népe a száműzetés szélén állt, Jeremiás egy darab földet vásárolt (Jer 32). Amikor Luther Mártont megkérdezték, hogy mit tenne, ha holnap eljönne a világ vé-ge, válaszáat így jegyezték föl: „Még ma egy almafát ültetnék”. A jelenlegi krízissel szemben így mi sem esünk kétségbe, hanem cselekszünk.

IV. Az igazságosságra hívó szó

Gondoskodás, szolgálat, örökös, szeretet és bölcs életvezetés – ezek mind-mind le-fordíthatók a politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti kapcsolatok sokaságában érvényesülő igazságosságra. Az igazságosság ebben a kapcsolatrendszerben a teremtés egységének tiszteletét, és az emberek közti tisztességességet jelenti. Isten megígért tel-

jességének reményében halljuk meg az igazságosságra hívó szót. Amikor a teremtett világ belső összefüggéseinek ismeretében és azzal szolidárisan cselekszünk, igazságosak vagyunk. A földet szolgáljuk és őrizzük bízva abban, hogy bősége mindenki számára fenntarthatóan elegendő.

A. Igazságosság a participációban

Az Isten által minden teremtménnyel kötött szövetségen belül élünk, akikkel folyamatos kapcsolatot is fenntartunk. *A participáció elve azt jelenti, hogy döntéshozatal során mindenkinek joga van ahhoz, hogy a hangját hallassa, és érdekeit megfontolják.*

A teremtett világ egésze, így a most élő és a jövőző nemzedékek egyaránt kell, hogy szólni tudjanak. Meg kell hallgatnunk minden embert: azokat, akik a tengerekben halásznak, az erdőben vadásznak, a termőföldet művelik vagy ásványkincseket bányásznak éppúgy mint azokat, akik a környezet megőrzésén és védelmén munkálkodnak.

Számos tényezőt ismerünk, amelyek a participáció akadályai lehetnek. Sokan gyarkorta híján vannak a teljes participációhoz szükséges politikai vagy gazdasági erőnek. Manipulált információval bombázzák őket, és könnyen válhatnak egyedi érdekek nyomásának áldozatává. Az emberi döntésekben nem kap megfelelő képviseletet a teremtett világ többi része.

Imádságunk, hogy egyházunk olyan helyé váljon, ahol eltérő érdekű csoportok találkozhatnak, ahol akár súlyos problémák is mérlegre tehetők, és ahol a közös jóra együttesen törekedhetünk.

B. Igazságosság a szolidaritásban

A teremtett világ egyrészt függ a Teremtőtől, másrészt pedig önmagán belüli kölcsönös függésben él. *A szolidaritás elve azt jelenti, hogy Isten teremtett világaként egységet alkotunk.*

Elhívásunk arra szól, hogy a többi teremtménnyel való kölcsönös függést elismerjük, valamint hogy lokális és globális döntéseinket az egész teremtett világ nevében hozzuk meg. A szolidaritás továbbá arra is szólít minket, hogy álljunk midazok mellé, akik tűzvészek, árvizek, földrengések, viharok és egyéb természeti katasztrófák áldozatául esnek.

Azonban azt is látjuk, hogy a teremtettség egységéből sokféle módon kiszakadtunk. A gazdagok és erősek egyes területeket és a rajtuk lakókat gyakran jogfosztottá teszik. A környezet pusztulása ott történik, ahol az emberek – faji, nemi vagy gazdasági diszkrimináció következtében – nem hallathatják a hangjukat. Helyzetüket a pusztulás tovább súlyosbítja, és megnöveli a városi vagy vidéki szegénység csapdájában vergődők számát.

Így alázatért és bölcsességért imádkozunk, hogy a teremtett világért ki tudjunk állni, és állhatatosan támogatni tudjuk a személyes kockázat árán is szót emelőket.

C. Igazságosság az elégségességben

A föld és annak teljessége az Úré. Senki és semmilyen csoport nem léphet fel abszolút igényrel a földdel vagy annak termésével szemben. *Az elégségesség elve az emberség és a teljes teremtett világ alapszükségleteinek kielégítését jelenti.*

Mivel a világ erőforrásai végesek, hogy mindenkinek elegendő jusson, azt jelenti, hogy azok, akik a számukra elegendőnél többel rendelkeznek, meg kell, hogy változtassák a dolgok megszerzésére és elfogyasztására irányuló szokásaikat. Az elégségesség az egymással és a környezettel való együttes munkálkodásra szólít fel bennünket, hogy a szükségleteket máshol megjelenő aránytalan terhek nélkül elégítsük ki.

Az elégségesség a megművelhető földek gondoskodására is sarkall bennünket, hogy azokon az emberi szükségletek betöltéséhez a jövőben is elegendő élelmiszert és rostot termeljünk. Ezért elismerőleg szólunk a termőföldek sáfáiról, akik az Úr adta drága földet óvták és óvják.

Számos erőt is ismerünk, amelyek az elégségesség ellen hatnak. A dolgok megszerzése gyakran személyes beteljesedést jelent a számunkra. Politikai és gazdasági rendszereink alapját a kapzsiságba, valamint a javak és szolgáltatások egyenlőtlen elosztásába vetjük. Előre látható, hogy mindez a tisztességes és méltóságteljes élethez szükséges erőforrásoktól foszt meg sokakat. Így hát a végsőig is azért az erőért imádkozunk, amivel meg tudjuk változtatni személyes és közösségi életünket annak érdekében, hogy mindenkinek mindenből elegendő jusson.

D. Igazságosság a fenntarthatóságban

A héber hagyomány sabbátra és nyugalomra vonatkozó törvényei arra emlékeztetnek bennünket, hogy nem facsarhatjuk ki könyörtelenül a teremtett világot azért, hogy a termelékenységet a lehető legmagasabb szintre tornásszuk fel (2Móz 20-8-11, 3Móz 25). *A fenntarthatóság elve a jelen generáció számára való elfogadható életminőséget jelenti anélkül, hogy az a jövőendő nemzedékek számára elfogadható életminőség rovására menne.* Fajok és életterük védelme, a tiszta termőföld és víz megőrzése, a hulladékok csökkentése mind-mind elsőszámú feladat. De az alapvető termékek és szolgáltatások termelése, azok méltányos elosztása, az elérhető piacok megteremtése, a népesség stabilizálása, a minőségi oktatás és a teljes foglalkoztatottság ugyancsak fő feladatok.

A fenntarthatóság akadályait ismerjük. Sem a környezeti költségekről tudomást nem vevő gazdasági növekedés, sem pedig az emberekben esett károk fölött szemet hunyó természetmegőrzés nem fenntartható. Mindkettő igazságtalanságot, így természeti pusztulást eredményez. Tudatában vagyunk, hogy egy egészséges gazdaság csakis egészséges környezetben létezhet, és hogy nem könnyű mindkettő javára dönteni.

A fenntarthatóság elve arra szólítja fel egyházunkat, hogy a szegényekkel való globális munkájában a fenntartható fejlődés stratégiáit keresse. Továbbá arra hívja egyhá-

zunkat, hogy azokat az Egyesült Államokbeli farmereket támogassa, akik fenntartható módszereket vezetnek be, és az iparágakat a fenntartható termelésre buzdítsa. A hívás mindegyikünknek szól életünk minden területén, hogy cselekedeteinket bolygónk hosszú távú fenntartható fejlődésével hangoljuk össze.

Így hát találékonyasággért és odaszánásért imádkozunk, hogy szelídebben bánjunk a Földdel.

V. Egyházunk elkötelezettségei

Mi, az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) tagjai, az igazságra hívó szóra válaszolunk, és elkötelezzük magunkat annak elvei, a participáció, a szolidaritás, az elégségeség és a fenntarthatóság mellett. Ezen elvek egyes helyzetekre való alkalmazásában olyan döntésekkel kell, hogy szembenézzünk, amelyeket az emberi korlátoltság és bűn nehezített meg. Cselekszünk, de nem azért, mert biztosak vagyunk a kimenetelében, hanem mert biztosak vagyunk Krisztusban való megváltásunkban.

Az emberi viselkedés megváltozhat a gazdasági ösztönzők, a múlt miatti büntudat vagy a jövőtől való félelem miatt. De mint a bibliai hit népét, akik bizalomban és reményességben élnek együtt, elsődlegesen az a hívás hajt, hogy Isten szerinti gondviselők legyünk, és hogy igazságosan cselekedjünk.

Örvendünk a teremtett világ számára adott remény és igazság víziója felett, és újból odaszánjuk magunkat. Cselekedeteinkben is megjelenítjük azt a meggyőződést, hogy a Szentlélek szívet és lelket egyaránt megújít, és szokásainkat a társadalmi rendszerhez hasonlóan reformálni kell.

A. Mint egyes keresztyének

Mint egyházunk tagjai elkötelezzük magunkat az olyan személyes életstílus mellett, amely hozzájárul a környezet egészségéhez. Számos szervezet bocsát ki anyagokat, amelyek a körülményeinkből adódó lehetőségek megvizsgálásában, és a változtatások megtételében segítenek bennünket.

Azt a kihívást adjuk magunk, különösen is a gazdaságilag biztonságban élők számára, hogy környezettudatosan adjunk tizedet. A tizedet adók csökkentenék a Föld bőségére rótt terhüket, mert 10%-kal kevesebb hulladékot bocsátanának ki, 10%-kal kevesebb nem-megújuló erőforrást használnának, és a Földről gondoskodó erőfeszítésekhez járulnának hozzá. A környezettudatos tized befizetése továbbá a környezeti problémák megismerésére és az azok megoldásán való együttműködésre szánt időt is magában foglalná.

B. Mint az istentisztelet és tanulás közössége

1. A gyülekezet, mint környezettudatossági központ

Minden egyes gyülekezetnek úgy kellene magára tekintenie, mint a környezetről való gondoskodás szentírásbeli és teológiai alapjait vizsgáló központra.

Ezt a tudatosságot fokozhatják olyanok, akik már eddig is közöttünk voltak, például: óslakosok, akik a föld és az ember közötti bensőséges viszonyt gyakran sokkal mélyebben értik; tudósok, mérnökök és műszaki szakemberek, akik abban segíthetnek bennünket, hogy a teremtett világban Isten bölcsessége szerint éljünk; a környezet megőrzésében és védelmében jártas szakemberek; illetve azok, akik a termőföldből vagy a tengerből élnek, ezen túl pedig tanulni szeretnénk mindazoktól, akik maguk is a környezeti pusztulás súlyos hatásaitól szenvednek.

2. A teremtett világ hangsúlyozása az egyházi esztendőben

Az egyházi esztendő során a gyülekezetek előtt sokféle lehetőség tárul fel arra, hogy a teremtett világra figyeljenek. Ezek között sorolhatjuk fel a Hálaadást, az aratási ünnepeket, a mezők, vizek, növények és állatok megáldását. Számos gyülekezet hagyományokkal rendelkezik a Föld Napja illetve a Gondoskodás a Termőföldről és Vizekről Hete megünneplésében. Mint egyházi testület, a Pünkösöd utáni második vasárnapot a Gondoskodás a Teremtett Világról Vasárnapjának jelöljük ki az ehhez illő igei olvasmányokkal – a termésért való imádkozás hagyományos liturgiai rendjének továbbfejlesztéseként.

3. Oktatás és kommunikáció

Egyházunk bátorítja mindazokat, akik liturgiai, igehirdetési és oktatási anyagokat készítenek annak érdekében, hogy Isten teremtett világát ünnepeljük. A keresztyén oktatás számos területén megjelenő megnövelt tananyag a már használatosra fog építeni. Támogatjuk az egyházi sajtó környezetről szóló jelentéseit, és szeretnénk, hogy egyházunk környezeti aggályairól a közszolgálati és kereskedelmi médiumokban is szó essék.

4. Egyházunk programjai

Egyházunk ajánlja az egyházkerületi és regionális szinten már jelenleg is folyó környezeti oktatási programokat, mint táborokat és szabadtéri szolgáltatásokat, főiskolákat, teológiai fakultásokat és egyéb oktatási tevékenységet, valamint az Egyház országos Éhség Programját. Különösen is figyelembe ajánljuk az Egyház a társadalomban divízióin belül működő Környezeti Gondnokság osztályunkat, amely e téren tevékenykedők széles hálózatával ápol kapcsolatokat, és egyháztagok illetve egyházi szervezetek számára az innovatív gondoskodás témakörében tanácsadással, valamint környezeti audit során használatos anyagokkal áll rendelkezésre.

C. Mint elkötelezett közösség

Gyülekezeti és egyéb egyházi szinten keressük annak a módját, hogy az elégségesség és fenntarthatóság elveit hogyan építsük be az életünkbe. Támogatjuk a környezettudatos tizedet, és további lépéseket is teszünk annak érdekében, hogy fogyasztásunknak határt szabjunk illetve csökkentsük a kibocsátott hulladékot. Költségvetésünkben és egyházunk anyagi eszközeinek befektetésében is megmutatjuk, hogy törődünk környezetünkkel. Környezeti auditokat szervezünk, és a folyamatos elkötelezettség biztosítása érdekében azok eredményeit utólag is ellenőrizzük.

D. Mint erkölcsileg megfontolt közösség

Gyülekezeti és egyéb egyházi szinten a participáció elvét meg is valósítjuk. Vitáinkban szívesen látjuk a környezeti problémákról alkotott eltérő nézeteket és tapasztalatokat olyan témákban, mint

- a nukleáris és toxikus hulladéklerakók,
- az őserdők kitermelése,
- az élelmiszerfogyasztás személyes szokásai,
- a mezőgazdasági gyakorlatok,
- az állatokkal való bánásmód az állattenyésztés, laboratóriumi kutatás és vadászat során,
- a termőföld használatának tervezése valamint
- a globális élelmiszerelosztási, fejlődési és népességi kérdések.

Megvizsgáljuk, hogy a környezeti károkra milyen hatással van a rasszizmus, a nemek közötti hátrányos különbségtétel és az osztálytársadalmi berendezkedés, illetve hogy a környezeti krízis erre válaszul miképp súlyosbítja a faji, nemi és osztályalapú diszkriminációt. Álláspontunk kialakítása során mérlegre tesszük azokat az érveket, amelyek a felsoroltakban negatívan érintettektől származnak, akik gazdasági biztonságát veszély fenyegeti, és akik a természet- és társadalomtudományokban szakértelemmel rendelkeznek.

Aktív szerepet játszunk abban, hogy egy asztalhoz ültessünk le egymással konfliktusban álló érdekcsoportokat: nem csak egyházunk, hanem a társadalom más tagjait is. Egyházunk kiterjedt jelenléte és szavahihetősége egyedülálló lehetőséget ad számunkra, hogy közvetítsünk, konfliktust oldjunk és a konszenzus irányába mozduljunk.

E. Mint pártfogók

Helyi és regionális, nemzeti és nemzetközi szinten hallatott hangunkat a participáció, szolidaritás, elégségesség és fenntarthatóság elvei formálják. Pártfogó tevékenységünk egyházunkon kívül is folytatódik az ökumenizmusban és mindenki mással, akik osztják a környezettel kapcsolatos aggodalmainkat.

A teremtett világ pártfogása akkor a legcélravezetőbb, ha informált egyének vagy helyi csoportok végzik, ezért a kormányzattal és a civil szférával való kommunikációjukat éppúgy bátorítjuk, mint a közmeghallgatásokon való részvételüket, a szelektív vásárlást, befektetést és szavazást.

Támogatjuk egyházunk állami, nemzeti és nemzetközi szinten kijelölt szószólóit, de kiállunk mindazok mellett, akiket az igazságért vívott személyes harcuk magányos és sebezhető helyzetbe hozott.

1. A magánszféra

Egyházunk dialógust létesít részvénytársaságokkal a teremtettség számára megjelenő igazságosság előmozdításának érdekében. Üzleti vezetőkkel a dolgozók, a fogyasztók és a környezet egészségéről tárgyalunk. Örömmel vesszük meglátásaikat és aggodalmait a felelősségteljes környezeti cselekvésről. A vállalkozásokat arra biztatjuk, hogy működésükben átfogó környezeti elveket vezessenek be.

A kormányzat szabályozásokat és piaci ösztönzőket egyaránt be tud vetni a fenntarthatóság érdekében. Mindezek kialakítását könnyítendő a kormányzat és magánszféra közt nyílt kooperációt segítünk elő.

2. A közszféra

Egyházunk támogat minden olyan ajánlatot és cselekedetet, amely a környezeti problémákat a participáció, szolidaritás, elégségesség és fenntarthatóság elveivel összhangban veti fel.

Ezek az ajánlatok és cselekedetek a túlfogyasztás, a népesedési problémákból adódó nyomás, a nemzetközi fejlődés, kereskedelem és adósság, az ózonréteg elvékonyodása és a klímaváltozás problémakörét érintik, célul pedig a fajok és életterük védelmét, a tengeri fajok védelmét és megfelelő kihasználását, valamint bolygónk közösen használt részeinek, ideértve az óceánok és a légkör védelmét tűzik ki.

Egyházunk támogatja az Egyesült Államokban és a Karib-tengeren a környezet minőségének védelmét és annak visszaállítását. A környezet alatt értve

- a természetes és emberi élettereket (tengereket, mocsarakat, erdőket, pusztaságokat és városi területeket)
- a levegőt, különös figyelmet szentelve a városlakókra
- a vizet, leginkább az ivóvizet, de a talajvizet, és az ipari illetve városi szennyvizet, és
- a termőföldet, különös tekintettel a termőföld használatára, a toxikus hulladékok elhelyezésére, a szél és a víz okozta erózióra, a mezőgazdasági művelésű földek megőrzésére a városfejlesztések során.

Egyházunk olyan politikát folytat, amely lehetővé teszi a részvételt az emberek számára minden olyan döntésben, amely egészségüket és megélhetésüket érinti. Szolidárisak leszünk minden olyan emberrel, akiknek közvetlenül kell szembenézni a toxikus anyagok okozta környezeti veszélyekkel, történjen ez az iparban, a mezőgazdaságban

vagy otthonukban. Ragaszkodunk ahhoz, hogy az egészséges környezet fenntartásának költségeit arányosan osszuk meg.

Egyházunk a participáció, szolidaritás, elégségesség és fenntarthatóság elveit a nemzetközi elfogadás felé mozdítja, és bátorítja az ENSZ gondoskodó szerepét. Együttműködünk partnereinkkel a nemzetközi egyházi közösségben, és elkötelezetten tanuljuk tőlük, hogy hogy kell Isten teremtett világáról gondoskodni.

Megragadjuk az ígéretet

Ismerve a bűn és a gonosz erejét a világban, valamint a környezeti problémák összetettségét, tudjuk, hogy gyors megoldást nem találhatunk – sem technológiai, sem gazdasági, sem pedig lelki értelemben. A fenntartható fejlődés mindenkitől folyamatos erőfeszítést igényel.

Sokat kétségbe ejtenek azok a vélemények, hogy túl későn túl keveset teszünk. De mint a hit emberei, a remény foglyai, és Isten ígéretének hordozói, szembenézünk a krízissel.

Megragadjuk az „új ég és új föld” ígéretét (Jel 21:1), és együtt hajtjuk meg fejünket a felajánlási ima szavaival (Lutheran Book of Worship, 109. oldal): „Áldott vagy Te, Urunk, Istenünk, mindenek alkotója. Jóságodon keresztül ezekkel az ajándékokkal áldottál meg minket. Velük együtt a Te szolgálatodra ajánljuk magunkat, és életünket odaszánjuk a Te műved gondozására és megváltására Jézus Krisztusért, Urunkért, aki önmagát adta értünk. Ámen.”

A LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG X. NAGYGYŰLÉSÉNEK ZÁRÓDOKUMENTUMA

Winnipeg, Kanada, 2003. július 21-31.

Bevezető

A VILÁG GYÓGYULÁSRA SZORUL

(1) A világ különböző tájairól érkezve gyűltünk össze a kanadai Winnipegben, a Lutheránus Világszövetség X. Nagygyűlésén. Olyan világban élünk, mely Isten terve szerint jónak teremtett, de most megsebezve kiált segítségért, mert elhatalmasodott rajta a pusztítás, szenvedés, az erőszak, a tagadás, a bizalmatlanság és a mindent elvakító jólét. Világunkat számunkra érthetetlen erők szakítják ketté, éles ellentétet szülve a haszonélvezők és a kihasználtak között. Különösen igaz ez a globalizáció jelenségére. Napjainkban égető szükség van a „terrorizmus” kórjából való gyógyulásra is; arra, hogy megszabaduljunk mind annak okaitól, mind pedig az általa az emberekben keltett félelemtől. Az emberek közötti kapcsolatokat megtépázza a kapzsiság, valamint az igazságtalanság és az erőszak különböző módoszatai. Az emberek továbbra is kihasználják és kirekesztik egymást akár intézményesített formában is. Távol tartják és visszautasítják a „más” valláshoz, néphez, kaszthoz vagy etnikumhoz tartozókat és a más körülmények között élőket.

(2) Mindezt találóan példázza, hogy több mint 50, afrikai és ázsiai szegény országból származó résztvevő nem tudott részt venni a nagygyűlésen, mert nem engedték be őket Kanadába. Ez a konkrét eset megmutatja, hogyan működnek a kirekesztő mechanizmusok mai félelmetes, globalizált világunkban. Testvéreink hiánya fájdalommal tölt el bennünket.

(3) A világ számtalan betegsége egyértelműen megmutatkozik körülöttünk és bennünk is. Lutheránus keresztyénekként valljuk, hogy mi sem menekülhetünk el a bűn és a gonosz ilyen módon megnyilvánuló, állandó jelenléte elől. Bár vágyódunk arra, hogy végső megoldást találjunk a bűn és a gonosz ellen, mégis meg kell elégednünk az-
zal, hogy néha belepillanthatunk Istennek, a legnagyobb gyógyítónak ígéreteibe. Isten „új eget és új földet” ígér (Ézs 65:17-től), ahol nem lesz több szenvedés, betegség és halál. Ebből az ígéretből élve tudhatjuk, hogy Isten a töredékesség és a szenvedés közepette is képes titokzatos és váratlan módon gyógyulást hozni és ehhez emberi közvetítőket is felhasználni. Isten elkötelezte magát a világ mellett, és szavát adta, hogy velünk lesz. Ebből meríthetünk bátorságot ahhoz, hogy nevén nevezzük a sebeket, hegeket és betegségeket, gyógyulást keressünk rájuk és tanúskodjunk a végbemenő gyógy-

ulásról. Ezt tettük ezen a nagygyűlésen is, azzal az egyre erősödő tudattal, hogy közösségünk van egymással és azzal a meggyőződéssel, hogy Isten a Szentírásban kinyilatkoztatott ígéretei beteljesülnek.

(4) Az Úrvacsora és a Szentírás tanulmányozásának naponkénti alkalmai során bepillantást nyerhettünk ezekben az ígéretekbe, és együtt ünnepelethettük a gyógyító Istenbe vetett hitünket. Újra megélhettük, hogy más felekezeti testvéreinkkel együtt mindannyian Krisztus testéhez tartozunk. Isten Szentlelkének gyógyító ereje megérintett bennünket, és megerősített minket az Ő világot átformaló, gyógyító missziója melletti elkötelezésünkben.

(5) Ezért így kiáltunk: „Urunk, gyógyítsd megsebzett világunkat, gyógyítsd sebeinket és gyógyítsd azokat a sebeket, melyeket egymásnak okozunk! Ő, Istenünk, vigasztalj bennünket, ments meg minket, és indíts, hogy részesei legyünk világunkban végzett, gyógyító munkádnak.”

(...)

IX. A GAZDASÁGI GLOBALIZÁCIÓ ÁTFORMÁLÁSA

(57) A gazdasági globalizáció átalakítja világunkat. Hallhattuk, milyen hatással van a globalizáció közösségeinkre szerte a világban, és láthattuk, hogy egyes gazdasági irányzatok minden döntést a piac törvényeinek vetnek alá, anélkül, hogy figyelembe vennék az emberi, szociális, ökológiai és spirituális következményeket.

(58) A gazdasági globalizáció sokakban a reménytelenség érzését kelti. A gazdasági globalizáció számos aspektusa milliók számára ugyanis a megígért jólét helyett szenvedést, nyomort és halált hozott. Bár az élelmiszertermelés növekedik, az anyagi javak egyenlőtlenül oszlanak meg és így több mint egy milliárd ember szenved továbbra is helyi éhínségektől. Számos déli ország az elviselhetetlenségig eladósodott. Az eladósodás okai szorosan kötődnek a gyarmatosításhoz valamint a modern kereskedelmi és pénzügyi rendszer méltánytalan alakulásához. A globalizáció terhe nagyobb mértékben nehezedik a nőkre; ők ugyanis nem csak annak közvetlen hatásaitól szenvednek, de feladatuk az is, hogy gondoskodjanak azokról, akiket a globalizáció tett kizsájtottá.

(59) Bár tapasztalataink sokfélék, mégis mindannyian a neoliberais gazdasági törekvések (pl. a Washingtoni Konszenzus⁶) ugyanazon negatív következményeivel állunk szemben. Ezek közösségeinkben egyre több nehézséget, szenvedést és igazságtalanságot okoznak. Közösségként kell harcolnunk a neoliberais gazdasági globalizáció hamis ideológiája ellen, mely mögött az a feltételezés húzódik meg, hogy a magántulajdon-

ra, korlátlan versenyre és centrális szerződésekre épülő piacgazdaság az emberi élet, a társadalom és a természeti környezet kizárólagos irányítója. Ez a gondolkodás bálványimádás; eredményeképpen a magántulajdonnal nem rendelkezők háttérbe szorulnak, a kulturális sokszínűség megsemmisül, a törékeny demokráciák felbomlanak, a Föld pedig pusztul. Ezt a valóságot és annak következményeit elleneznünk kell, meg kell változtatnunk, és át kell alakítanunk.

(60) A gazdasági globalizáció negatív hatásai közösségeinkben mindenhol megfigyelhetők, legkiemeltebben azonban mégis a déli országokat illetve Kelet- és Közép-Európát érintik. A gazdasági globalizáció hatásai a következők:

- egyre szélesebb a szakadék a nagyon gazdagok és a szegények között; ez különösen kedvezőtlenül befolyásolja a nők, fiatalok és gyermekek életét;
- az őslakos népek kisodródznak a társadalom szélére, és elvesztik a földhöz, esz-közforrásaikhoz, ősi tudásukhoz, kultúrájukhoz valamint az önrendelkezéshez való jogukat;
- a külföldi adósság a hatalom gyakorlásának eszközévé válik, a fizetendő kamatok az uzsoráéhoz hasonlóak, az adósságok nagy része törvényellenes (köztük az ún 'gyűlöletes adósságok'⁷), a kormányok és a nemzetközi pénzügyintézetek megoldási kísérletei pedig kudarcot vallottak;
- a világ különböző pontjain élő embereket összekötő információ is globalizálódik, ám a hozzáférés a többség számára lehetetlen;
- az egyházak forrásai kimerülőkben vannak, mivel az őket támogatóknak maguknak is megélhetési gondjaik vannak;
- a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság következtében az emberek megélhetési lehetőségei csökkennek, és így egyre többen kényszerülnek emberhez méltatlan tevékenységet folytatni (nő- és gyermekkereskedelem, prostitúció, bűnözés);

⁶ A Washingtoni Konszenzus néven ismerté vált neoliberális gazdaságpolitikai doktrína a nyolcvanas évek végén született meg, s lényege, hogy az állam legfőbb feladata a makrogazdasági stabilitás biztosítása, a külkereskedelem liberalizálása, a szabadkereskedelem intézményeinek kiépítése, és az állami beavatkozásnak a lehető legkisebbre csökkentése. (a szerk.)

⁷ 'odious debts' A fogalmat Alexander Nahum Sack, a cári Oroszország egykori minisztere, párizsi jogászprofesszor alkotta meg, a lényege, hogy amennyiben az adósságot egy illegitim rendszer halmozta fel, és a pénzt nem a nép hasznára, nem a nép érdekében költötte el, akkor az ún. gyűlöletes adósság, és nem is vonatkoznak rá a nemzetközi kapcsolatok hagyományos szabályai, azaz a rendszer megdöntése után nem is kell visszafizetni. További információ: <http://www.odiousdebts.org/>

- míg az áruk és a tőke szabadon mozoghatnak egyik országból a másikba, a meggyengült helyi gazdaságok miatt reménytelen helyzetbe jutott emberek kivándorlása elé gyakran akadályokat gördítenek

- a kormányok erőtlenekek és egyre kevésbé hajlandók az emberek jóléte érdekében tevékenykedni

(61) Mi, az evangélikus közösség tagjai egy olyan gazdaságpolitika kidolgozását sürgetjük, mely az élet szolgálatában áll. Megerősítjük a gazdasági globalizáció átfarmálását célzó LVSZ dokumentumot (*'A Call to Participate in Transforming Economic Globalization'*) és elkötelezzük magunkat a benne foglaltak továbbfejlesztése mellett. Tevékenységünket a kommunió fogalom teológiai jelentéstartalmára alapozzuk. Luther Márton nyomán hangsúlyozzuk azt is, hogy elutasítandó és más alternatívákkal helyettesítendő az olyan gazdasági gyakorlat, mely aláássa embertársaink (különösen a legsebezhetőbbek) boldogulási lehetőségeit. Luther arra is emlékeztet, hogy a lelképásztoroknak kötelességük feltárni azokat a rejtett igazságtalanságokat, melyek az esetetek kizsákmányolását eredményezik.

(62) Tisztában vagyunk azzal, hogy ha egy olyan gazdaságpolitikát szeretnénk megvalósulni látni, amely az élet szolgálatában áll, ökumenikus összefogásra van szükségünk. Az Egyházak Világtanácsával, a Református Világszövetséggel és más felekezetek szervezeteivel együttműködve továbbra is folytatni kívánjuk azokat az ökumenikus törekvéseket, melyeknek célja megfelelni a gazdasági és ökológiai igazságtalanságok támasztotta kihívásoknak.

(63) Ezért felkérjük tagegyházainkat, hogy támogassák célkitűzéseinket, melyek mellett elköteleztük magunkat:

- részt veszünk a gazdasági globalizáció átfarmálását célzó programban, és együttműködünk a civil társadalommal különösen az igazságosság és az emberi jogok előmozdításának ügyében, hiszen ezeken a területeken az egyház profétikus szerepe elismert;

- aktívan foglalkozunk a gazdasági globalizáció olyan kérdésköreivel, mint a kereskedelem, adósság, katonai megszállás, korrupció, vállalati felelősségvállalás, nemi egyenlőség és migráció;

- ökumenikus kapcsolatokat építünk ki, és erősítjük a meglévőket, együttműködünk a különböző világvallások képviselőivel, valamint olyan civil társadalmi szervezetekkel, mint a Szociális Világforum;

- lehetőséget és teret adunk a gazdaság szereplőit, a politikai döntéshozókat, az állampolgárokat, az irányító szerepet betöltőket és a közösségek számára vitákra, megbeszélésekre és az erkölcsi szempontok megfontolására;

- tudatosítjuk tagjainkban a gazdasági globalizáció következményeit, és ellátjuk őket a konkrét lépések megtételéhez szükséges eszközökkel.

X. A TEREMTETT VILÁG GYÓGYULÁSA

(64) A megsebzett teremtés szintén gyógyulásért kiált. A Föld egyre szennyezettebbé válik; ennek okai az emberi kapzsiság, a tudatlanság, a túlnépesedés, a fogyasztói szemlélet elterjedése valamint a háborúk. Mindez pedig szárazsághoz, elszivatagosodáshoz, fajok kihalásához, szegénységhez és éhínséghez vezet. Megvalljuk, hogy mi is kivesszük részünket a természet kizsákmányolásából és pusztításából, mert gyakran úgy tekintünk rá, mint ami a rendelkezésünkre álló használati tárgy, és nem vesszük észre, hogy mi is részei vagyunk Isten értékes ajándékának, a teremtésnek. A helyzet kialakulásához hozzájárultak egyes félrevezető teológiai nézetek is, melyek szerint nem a föld, hanem a menny számít, az emberek kihasználhatják és leigázhatják a teremtés egészét, beleértve az emberi és ökológiai kapcsolatrendszereket is, a megváltás pedig csak az emberi lényekre korlátozódik.

(65) Mindezekkel ellentétben, evangélikus közösségként azt valljuk, hogy

- Isten nem csak az emberekben és az emberekért van jelen, hanem az egész teremtésben és a teremtésért is. Krisztus együtt szenved a teremtéssel, amikor azzal visszaélnék, megsebzik és meggyalázzák; a Szentlélek együtt kiált a megsebzett teremtéssel;
- Krisztusban Isten megbékélt az **egész** teremtéssel, átformálja és meggyógyítja azt;
- az emberek Isten teremtő, helyreállító és fenntartó munkájának eszközei kell hogy legyenek ezen a földön;
- Krisztusban, aki megbékéltetett bennünket a Teremtővel, lehetőségünk van a bűnvallásra, és a hitben megigazulva ennek megfelelően cselekedhetünk. Ezáltal elfogadjuk helyünket a teremtésben, és azt, hogy felelősséggel tartozunk a teremtés iránt.

(66) Az 1990-es curitibai nagygyűlésen a tagok elkötelezték magukat, hogy kialakítanak egy „egységes, globális mentőháló, mellyel az egyházak szembeszállhatnak az Isten által teremtett világot fenyegető jelenségekkel”⁸. Ezen helyen kiemeljük annak a fontosságát, hogy

- úgy egyéni, mint vállalati és nemzetközi szinteken kétségbevonjuk azoknak a tevékenységeknek a jogosultságát, amelyek meggyalázzák és megsebzik a teremtést;

⁸ „...one global lifeline of churches confronting threats to God's creation.”

- munkálkodunk az életet tiszteletben tartó elvek és tevékenységek érdekében, valamint ellenezzük az élőlények szabadalmaztatását, illetve az ilyen életformák előállítására szolgáló eljárásokat, különösen ha mindez a függő helyzetben lévők kárára történik;
- elősegítjük a fenntartható mezőgazdaság kialakítását. A fenntartható mezőgazdaság ökológiailag stabil, gazdaságilag életképes, szociális szempontból igazságos, megfelel a kulturális hagyományoknak, emberséges és holisztikus ökológiai nézőpontot képvisel a kisebbségi kultúrák és az őslakos népek meglátásainak és tapasztalatainak figyelembevételével;
- ellenezzük a fogyasztó- és profitcentrikus termelési és gazdaságfejlesztési modelleket, melyek figyelmen kívül hagyják a méltányosság és igazságosság egész teremtésre érvényes elveit;
- mérlegeljük a modern biotechnológia által felvetett etikai és jogi kérdéseket, valamint az előre még nem látható szociális és orvosi következményeket;
- kiemeljük és támogatjuk az olyan alternatív módszereket, melyek biztosítják a méltányos kereskedelmet és a tisztességes béreket.

(67) Ezért felkérjük tagegyházainkat, hogy támogassák célkitűzéseinket, melyek mellett elköteleztük magunkat:

- tiltakozunk az olyan módszerek ellen, melyek Isten mindenki számára teremtett ajándékait igazságtalan és szükségtelen módon árucikké teszik és ezzel különösen is megnehezítik a szegények helyzetét. Ezek közé a gyakorlatok közé tartozik a víz magántulajdonba vétele, a vetőmagok, egyéb élőlények és más, az emberi élethez nélkülözhetetlen természeti kincsek szabadalmaztatása.
- igyekszünk magunkévá tenni egy ököcentrikusabb látásmódot és ezáltal nagyobb harmóniában élni a természettel. A természettel való együttélés és annak megőrzése tekintetében sokat tanulhatunk az őslakos népektől és más, hagyományos életmódot képviselő népcsoportoktól.
- a teremtés javainak igazságosabb elosztását tartjuk szem előtt. Figyelembe vesszük azt a tényt, hogy sokak számára a napi életben maradás a természethez való viszonyulástól függ, és nem felejtjük el, hogy közülünk egyesek sokkal többet fogyasztanak, mint mások. Együttműködünk annak érdekében, hogy csökkentsük a fosszilis tüzelőanyagok fogyasztását, megújuló energiaforrásokat használjunk, és ezzel gátat szabjunk az éghajlatváltozásnak és az üvegházhatásnak.
- mérlegre tesszük az új biotechnikai fejlesztéseket és ellenezzük azokat, melyek megsértik az Isten képére teremtett ember méltóságát és épségét.
- támogatjuk azokat a nemzetközi egyezményeket (pl. kiotói jegyzőkönyv), melyek a természet megőrzésére és a teremtés épségének fenntartására törekszenek.
- felsőfokú oktatási intézményeinkben a tanmenet részévé tesszük a teremtés teoló-

giájának tanulmányozását. Ugyanakkor szükséges, hogy a teremtés teológiáját közösségeinknek is tanítsuk.

- megszenteljük a vasárnapot mint a pihenés napját, hogy a teremtés egésze helyreállhasson és megújulhasson.

Zárszó

(68) Világunk valóban sok kihívás elé állít bennünket. Ezért újra megerősítettük az LVSZ korábbi vállalásait, valamint újakat is felvázoltunk. Ígérjük, hogy odaadóan munkálkodunk ezek megvalósulásának érdekében, és mindent megteszünk, hogy hűek maradjunk hozzájuk. Ugyanakkor túlságosan is tisztában vagyunk saját képességeink korlátaival és azzal, milyen tragikus következményekkel jár az egyházainkat és közösségeinket is átjáró bűn.

(69) Alkalmatlanságunk ellenére mélyen megsebzett világunknak minden eddignél nagyobb szüksége van a remény üzenetére, mely egyedül Isten ígéreteiből fakadhat. Krisztus által tudhatjuk, hogy Isten meggyógyít bennünket, és meggyógyítja a világot is. Jézus Krisztus eljött ebbe a világba, és közöttünk élt, hozzánk hasonló módon. Magára vállalta az egész világ szenvedéseit. Megalázta magát a halálig, de halála és feltámadása által mi új reménység és új jövő birtokosai lehetünk. Jézus Krisztus maga az az értékes ajándék, mely reménységet hoz az egész emberiség és a teljes teremtett világ számára.

(70) Ezért valljuk, hogy Isten az élet Istene, és hogy a gyógyulás az élet teljessége felé mutat. A világ, melyben élünk továbbra is töredékes, és szenved a bűntől; az emberek továbbra is az igazságtalanság és a hatalommal való visszaélés áldozataivá válnak. De Isten minden szenvedés és igazságtalanság közepette is munkálkodik világunk gyógyulásán. Krisztus által Isten teljessé tesz bennünket, gyermekeiként fogad el minket, helyreállítja emberi kapcsolatainkat, és a tanítványság ösvényére hív.

(71) Így megigazult bűnösökként elhívást kaptunk, hogy részt vegyünk Isten világot gyógyító munkájában. Még nem Isten kiteljesedett uralmában élünk. Tanítványságunk azt jelenti, hogy a kereszttől kell követnünk Jézust. Isten Igéje és a szentségek elvezetnek bennünket a kereszttől a feltámadásig. A Szentlélek vezérli az egyházat a hit és a remény útján és emlékeztet arra, hogy imádsággal és együttérzéssel hordozzuk egymás terhét. Ezért „állhatatossággal fussuk meg az előttünk levő pályát, nézzünk fel Jézusra, a hit szerzőjére és beteljesítőjére” (Zsid 12:1b-2a). Ó Istenünk, segíts bennünket ebben „a világ gyógyulásáért”.

III. 3. AZ EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA (WORLD COUNCIL OF CHURCHES) DOKUMENTUMAI

Leomló határok

*Az Egyházak Világtanácsa 5. Nagygyűlésének hivatalos állásfoglalása
Nairobi, 1975. november 23. – december 10.*

Szemelvények

(...)

Társadalmi felelősség a technológia korában

Bevezetés

18. Sok tudós nézete szerint a világ végzetes pályán halad a tömeges éhezés, az erőforrások kimerülése és a globális környezeti hanyatlás felé. A feladat, mely most az emberiség előtt áll, egy fenntartható globális társadalomra való megfontolt áttérés, ahol a tudományt és a technikát az emberek alapvető fizikai és spirituális igényeinek megfelelően arra használják, hogy csökkentsék az emberi nélkülözést, és hogy egy olyan környezetet alakítsanak ki, mely megfelelő életminőséget tud biztosítani minden ember számára. Ez a civilizáció radikális átalakítását, új technológiákat és a meglévő technológia más felhasználását, valamint új, átfogó gazdasági és politikai rendszert fog magával hozni.

19. Ez az új helyzet, mellyel az emberiség most szembenéz, kevesebb mint egy emberöltő alatt alakult ki. Azonban még ennél is kevesebb idő van a fenntartható globális társadalom kialakítására, ha az emberiség célja a túlélés.

A technológia értékelése és a „helyes technológia” kritériumai

20. A világ a végére ért egy diadalmas kornak a technika és a tudomány felhasználásában és fejlesztésében. Eljött az idő, hogy megkülönböztetéssel éljünk azon technológiák javára, melyek kivitelükben egyszerűek, egyszerűen fenntarthatók, melyek összehatása kisebb a környezetükre és a helyi alapanyagokon és kultúrán alapulnak. A technológiának összhangban kell lennie egy ökológiai értelemben vett „fejlődéssel”. A technológia által az embereknek okozott károkat minden esetben meg kell fizettetni, hogy az nagyobb súllyal essen latba, mint a technológia látszólagos előnyei. A technológiai fejlődés változatosabbá válását szintén támogatni kell.

21. A kockázatok felmérése.

A technika nagyléptékű fejlődése újfajta potenciális katasztrófaforrásokat vetett fel, mint pl. a „zöld forradalom”¹ és a centralizált termelési rendszerek instabilitása. Erkölcsei alapon kell átgondolni az olyan kérdéseket, mint pl. a választás a kalkulálható kockázati tényezőjú szénbányászat és a nukleáris energiatermelésben lehetséges katasztrófa között. Ehhez a célok és érdekek egységesítésére, tisztaságára van szükség, mely nem valósulhat meg, ha a társadalom egyes részei nem rendelkeznek beleszólással. Bármilyen új technológia megjelenésekor csak ezeken az alapokon lehet a döntéseket meghozni. El kell fogadtatni azt az alapelvet, hogy a közösségeknek meg kell adni a lehetőséget, hogy részt vehessenek a technológiák közötti választásban.

22. Energiamegtakarítás.

Az elsődleges teendő a szembetűnően magas energiafogyasztás visszaszorítása azokban az országokban, melyek a legnagyobb részt hasítják ki a globális olajpiacból. Ez kitolhatja a jelenleg ismert kinyerhető készletek élettartamát. Ugyanilyen fontosak más intézkedések: a energiatakarékosság, az áttérés kisebb autókra és a tömegközlekedésre, az üzemanyag-felhasználás csökkentése az élelmiszer-termelésben és -előállításban, az épületek jobb szigetelése, decentralizált villamosenergia-termelés, a helyiségek elektromos eszközökkel történő fűtésének megszüntetése, kevesebb csomagolóanyag alkalmazása és a termékek újrahasznosítása.

23. Atomenergia.

A nemzetközi olajpiacra nehezedő nyomás gyors elterjedést biztosít az atomerőművek számára a legkülönbözőbb fejlettségű országokban. Ez etikai dilemmákat vet fel (a) a nukleáris energiatermelés és az atomfegyver-fejlesztés kapcsolata miatt, (b) a nukleáris hulladék hosszú távon történő tárolásával járó veszélyek miatt, illetve (c) a lopás és szabotázs problémája miatt. Ezen kérdések ökumenikus megvitatása csak most kezdődött, és annak folytatására van szükség. A párbeszédnek a nukleáris fűtőanyag-körforgás nemzetközi szintű kontrolljának hatékonyságára, az Atomsorompó-egyezmény minden nukleáris technológiával bíró ország általi aláírására, a nukleáris energiára alapuló gazdaság kialakulására, annak következményeire valamint a nukleáris technológia további terjedésének politikai és katonai jelentőségére kell koncentrálnia.

24. Alternatív energiatermelés.

A következő évtizedben fokozódni fognak a kutatások és az eredmények az energiatermelés alternatív rendszereinek területén. A világ a kőolajtól való függésből most

¹ A „zöld forradalom” a hatvanas évek végén indított program az éhezés felszámolására a harmadik világbeli országokban, a mezőgazdaság nagyüzemi modelljének (módosított gabonafajták, műtrágya, öntözés, gépesítés) bevezetésével. (a ford.)

kezd majd átlépni más energiahordozók, pl. napenergia, szél, víz, geotermikus energia használatának korába. Elsődleges figyelmet kell fordítani arra, hogy ezek a kutatások megfelelően finanszírozottak legyenek, különösen azért, mert ezek az energiatermelési formák kiemelkedő előnyöket nyújtanak majd a fejlődő országok számára.

25. *Haditechnológia és az erőforrások felhasználása.*

A világ jólétének, tudományos és technikai tudásának nagy része fegyverekbe és haditechnológiába áramlik. Az egyházaknak nyíltan fel kell lépniük a források ilyen pusztító célokra történő növekvő felhasználása ellen, és segíteni kell ennek a ténynek a széleskörűen ismertté válását.

26. Az emberi kommunikációban használt modern technika társadalmi következményei. A modern technika egyre inkább lehetővé teszi a magánélet megsértését lehallgatókészülékek és számítógépes adatbázisok által. A rádió, televízió és a sajtó viszonylag kevés kézben való összpontosulása csökkenti az egyének képességét arra, hogy felelős, társadalmat érintő döntéseket hozzanak.

A közös források elosztása, melyre egyes nemzetek még nem tartanak igényt

27. Annak biztosítása, hogy a jelenleg az egyes államok, illetve a multinacionális társaságok kontrollján kívül eső régiók kőolaj- és ásványkincsei a jövőben várható igazságosabb elosztás számára legyenek fenntartva, egy lehetséges mód arra, hogy éket verjünk a jelenlegi nyersanyagforrás „birtoklás” és az egyenlőbb elosztás hosszú távú igénye közé. Sürgető feladat annak minél gyorsabb biztosítása, hogy ezen területek nyersanyag-kitermelése ne kerüljön közvetlenül azon országok kezébe, melyek az ehhez szükséges technológiával rendelkeznek. Egy kereskedelmi és állami vállalatokra kivetendő új adórendszer – melyet olyan „nemzetközi tulajdon” után fizetnének, mint pl. a tengerfenék – segítene bevételt áramoltatni a fejlődő országokba a rászorultság alapján. A természeti erőforrások átlátható, etikus kontrolljára lesz szükség, amennyiben egy ilyen adórendszer bevezetésre kerül.

Mezőgazdasági technológia és élelmezési válság

28. Rövid távú feladat egy tartalék élelmiszer program létrehozása, mely széles körű terméskimaradás, vagy más természeti csapás esetén lenne használható. A hosszú távú feladat minél több olyan élelmiszer-termelési technológia kifejlesztése, melyek ökológiailag megfelelőek, és az önfenntartás felé mutatnak. A mezőgazdasági fejlődés, és az élelmiszer-termelés változó rendszereit a világ nagy élelmiszer exportáló területein – mint Észak-Amerika, Ausztrália, Új-Zéland – szintén módosítani kell, hogy megfeleljenek a fenntartható, hosszú távú termelés feltételeinek.

Etikai problémák a fenntartható és igazságos társadalomba való átmenetben.

29. Manapság egyre nagyobb hangsúly kerül egy fenntartható társadalom kialakítására, melyben minden egyes ember biztonsággal érezheti, hogy az élet minősége fennmarad, vagy fejlődik. Ez a fejlett országok számára elsősorban a gazdasági tevékenység fenntartható alapjait jelenti, összefüggésben a helyi erőforrás felhasználási mintákkal, pl. a földhasználat, az élelmiszer-ellátás és energiatermelés területén, sokkal hosszabb távon tervezve, mint amit az aktuális fogyasztási piac sugall. Ez az alapvető források világherkedelmét irányító hatalom alapvető újrafelosztását is maga után vonja. Szükségessé teszi továbbá a munkások növekvő részvételét a döntéshozatali folyamatokban az ipar területén.

30. A fejlődő országok számára ez azt jelenti, hogy a hangsúly az alapvető emberi szükségleteket ellátó termelésre kerül, beleértve az élelmet és az energiát. Azon technológiák megkeresését jelenti, melyek garantálják ezt, és melyekkel emellett elkerülhető a növekvő kiszolgáltatottság a fejlett ipari országokból származó technikától, mely közvetlen konfliktusban áll a társadalmi és kulturális identitással.

31. Meg kell találni a módját annak, hogy enyhíthetők legyenek a fejlett országok termelési és fogyasztási stabilizációjának hatásai a kevésbé fejlett nemzetekre és a fejlett országok foglalkoztatottságára. Ez szükségessé teszi új, alternatív fejlesztési stratégiák keresését a kevésbé iparosodott országokban, a nemzetközi munkamegosztás új optimális rendszerét, a külföldi tőke és szakértelem használatát, és az olyan ügyek nemzetközi felügyeletét, mint pl. a szennyezés és az erőforrás-elosztás. Az alapvető cél továbbra is: senki se növelhesse a gazdagságát, amíg nem rendelkezik mindenki a szükségessel.

Etikai dilemmák, melyek a modern biológia emberi problémákra való alkalmazásából adódnak

32. A kereszténység története folyamán az abortusz gyakorlata, valamint a fogamzásgátlás és az eutanázia alkalmazása mindig is etikai és teológiai kérdéseket vetett fel, és vitatott témák maradtak. A biológiai és orvosi tudományok felfedezései újabb etikai kérdéseket hoztak felszínre bizonyos területeken. Valljuk, hogy minden egyes önálló élet végtelenül értékes Isten szemében, és a keresztények felelőssége az emberi élet szentségének megóvása. Ezen felelősség számára kihívást jelentenek az alábbi, egyre bővülő lehetőségek, és arra kényszerítik az egyházakat, hogy újrafogalmazzák az élet szentségével kapcsolatos keresztény tanításokat.

1. Kísérletezés emberi magzatokon, beleértve a testen kívül megtermékenyített petesejtek beültetését.
2. Az emberi élet mesterséges meghosszabbítása kómás betegeknél.

3. A biológiai halál folyamatként való értelmezése, és ennek kapcsolata a szervátültetés gyakorlatához.
4. A lehetőség a születendő csecsemő nemének meghatározására.
5. Génebézészet. Ez magában foglalja a jövőbeli lehetőségét az emberi gének közvetlen manipulálásának egyes káros gének „normálisra” való kicserélésének céljából. A jelenlegi génebézészeti kísérletek túlnyomó része jelenleg vírusokon és baktériumokon történik. Ezek magukban hordozzák a veszélyét káros vírusok halálossá való nem szándékos átalakításának. Az egyházakat be kellene vonni a kockázatnyereség analízisbe, és az ilyen kísérleti veszélyek csökkentésének problematikájába. A génebézészet embereken való alkalmazásának lehetősége az embereken végzett kísérletek kritikus kérdéseit veti fel.
6. Magatartás befolyásolása. A gyógyszerek, az elektrosokk, a pszichológia célú sebészeti beavatkozások és más pszichológiai metódusok alkalmazása a viselkedés megváltoztatására annak érdekében, hogy a társadalmilag nem elfogadott magatartást kontrollálni lehessen, több megválaszolatlan etikai kérdést is felvet.
7. Az állati viselkedéssel foglalkozó tanulmányok helytelen alkalmazása az emberi viselkedés értelmezésére. Ezek a tanulmányok új kontextusban vetik fel a kérdést: „Mi is az ember?”

Tudomány és hit szembekerülése

33. A tudomány és hit szembekerüléséről két területen beszélhetünk. Az egyik az etika. A tudományos eredmények emberrel kapcsolatos dolgokra való alkalmazása olyan etikai problémákat vetnek fel, melyekre a tudomány önmagában nem tud választ adni, mivel önmagában nem tudja megállapítani, hogy mi a jó.

34. A második területet az a szembenállás jelenti, mely Isten teremtő cselekedetének keresztény felfogása és a materializmus és redukcionalizmus uralkodó tudományos nézete között feszül. Szükség van egy új, keresztény irányvonal kialakítására a teremtéssel kapcsolatban, mely arra törekszik, hogy megtartsa Isten személyes szerepét, és egyúttal magába foglalja a modern tudomány helytálló meglátásait a teremtés természetéről.

(...)

Az Egyházak Világtanácsa

A Szentlélek jelei

*Hivatalos jelentés a hetedik nagygyűlésről
Canberra, Ausztrália, 1991. Február 7-20.*

(...)

3.2. JELENTÉS AZ I. SZEKCIÓ MŰKÖDÉSÉRŐL

„ÉLET AJÁNDÉKOZÓJA – TARTSD FENN TEREMTÉSEDET!”

Előszó

Az I. szekció, mely a következő nevet kapta: „Élet Ajándékozója – Tartsd fenn teremtésedet!”, munkája során számos háttéranyagot tudott felhasználni, amelyeket a küldöttek szeretnének megemlíteni. Ezek között szerepelt a Forrásanyagok a szekciók számára c. könyv valamint az Ortodoxia és az ökológiai krízis c. anyag, amit az Ökumenikus Patriarkátus készített és egy jelentés, amely számos egyház és ökumenikus szervezet Gwattban (Svájc) tartott gyűléséről készült a következő címmel: Az egyházak szerepe a Föld légkörének védelmében.

A szekció képviselői különösképpen szeretnék aláhúzni azoknak az eredményeknek a jelentőségét, amelyek a Kuala Lumpurban, Malajziában, 1990 májusában az I. számú altémáról tartott elő-konferencián születtek.

I. A teremtés teológiája : korunk feladata

A/ BEVEZETÉS

1. Az univerzum határtalan misztériuma, a teremtés bősége, szépsége és nagysága ezen az értékes bolygón mind Isten dicsőségét testesíti meg. Valljuk, hogy a Szentháromság Isten minden élet forrása. A Szentlélek, akihez imádkozunk ennek az összefüvetelnek az ima-témájában, Isten mindenben jelen levő élet-energiáját jeleníti meg, és emlékeztet bennünket arra, hogy minden létező teljes mértékben Istentől függ. Minden dolog Jézus Krisztusra nézve teremtett, és Isten teremtése benne jutott teljességre. Krisztus keresztre és feltámadása által megbizonyosodtunk afelől, hogy az egész teremtés megújult. Minden létező Jézus Krisztusban megbékült Istennel és a Lélek által kezdjük megtapasztalni az Isten által készített jövőt.

2. A Szentlélek jelenléte a teremtésben összeköt bennünket, embereket minden teremtett étellel. Isten előtt felelősek vagyunk a közösség életéért. Felelősségünket különbözőképpen lehet leírni: mint szolgálók, sáfárok, gondnokok, szántóvetők, őrzők, a teremtés papjai, gondozók és alkotótársak. Ez az együttérzés és alázat, a tisztelet és hódolat lelkületét igényli tőlünk.

3. Jóllehet Isten a földet a semmiből teremtette tisztán csak a szeretete által, és a Lélek soha nem hagyta magára ezt a teremtett világot, nem szűnt meg fenntartani, ez a föld, amelyen élünk mégis veszélyben van. A teremtett világ tiltakozik az ellen a bánásmód ellen, ahogy az emberiség bánik vele...”az egész teremtett világ együtt sóhajt az együtt vajúdik mind ez ideig.” (Róma 8, 22) Az ökológiai egyensúly súlyosan felborult. Hitünk téves értelmezése miatt, hibás közösségi és egyéni magatartásunkkal mi, keresztyének is részt vettünk a rombolás folyamatában, ahelyett, hogy a bűnbánatban vettünk volna részt, amit Isten kíván tőlünk.

4. A veszély és a pusztulás a Bibliában az idők jeleinek tekintendők, amelyek bűnbánatra szólítanak és kapcsolatunk megújítására Istennel és az egész teremtéssel. A mi korunk határozott jele a kezeink között veszélyben forgó föld. Meghívást kaptunk arra, hogy visszatérjünk Istenhez és kérjük a Szentlelket, hogy adjon új irányt az életünknek ennek megfelelően. Ezen a nagygyűlésen újból elkötelezzük magunkat arra, hogy olyan közösségekben éljünk, amely felelősséget érez a teremtett világért.

5. A felelősségvállalás megköveteli, hogy felismerjük a válság jellegét saját köreinkben. A jelenlegi nemzetközi helyzetben két alapvető problémával nézünk szembe: a/ az egész világon létező szociális igazságtalanság problémájával és b/ a globális ökológiai és környezeti válsággal. Az igazság követése azt kívánja tőlünk, hogy megtanuljuk, hogyan figyeljünk oda minden teremtményre: a földre, a vízre, a levegőre, minden emberre, a növényi életre és más élőlényekre. Ez az új látásmód összefogja majd egymással összefüggő ökológiai, szociális, gazdasági, politikai és spirituális igényeinket. Olyan erőteljesen, amennyire csak lehet, állítjuk: a minden emberre vonatkozó szociális igazságosság és a minden teremtménynek járó ökológiai igazságosság egymással összefügg. Szociális igazságosság nem jöhet létre egészséges környezet nélkül és egy fenntartható és megtartó környezet nem fog létrejönni egy igazságosabb társadalom nélkül. Az igazság feloszthatatlan, mind teológiai meggyőződésként, mind pedig a gyakorlatban. Az igazság bibliai szemlélete szerint a teremtett világ egészében egészséges kapcsolatokra van szükség. Az igazságnak ez a megközelítési módja segít bennünket abban, hogy megértsük a kapcsolatot a szegénység, a hatalomtól való megfosztottság, a társadalmi konfliktusok és a környezet pusztulása között.

6. De most nagy veszély időszakában élünk. Először a történelem során, a felhalmozódott emberi tevékenység veszélybe sodorta nemcsak a helyi és a regionális ökoszisztémát, hanem a bolygó egész ökológiai rendszerét. A földi légkör melegezése súlyos

veszélyt jelent az emberi és más életek túlélésére és virágzására nézve. További veszélyt jelent az, hogy egyéb tényezők hatása halmozódik. Ezek a tényezők a következők: a földet védő ózonpajzs sérülése, a talaj pusztulása az erdőirtások miatt, erózió, elszivatagosodás, szikesedés, gazdasági kizsákmányolás, fegyverkezés és háborúk, víz és légszennyezés, egyes fajok kihalása, stb. Úgy tűnik, hogy az egész teremtett világ tönkrement és megsebzett. Számunkra megdöbbentő és ijesztő az a tény, hogy az emberi faj, amely mintegy 80 000 évvel ezelőtt jelent meg a föld 4,5 milliárd éves történelmében, képes volt tönkretenni az élet alapjait bolygónkon az iparosítás mintegy 200 éve alatt. Ennek a válságnak a gyökerei visszanyúlnak az emberi mohósághoz, a kizsákmányoláshoz, az olyan gazdasági rendszerekhez, amelyek tagadják azt az elemi igazságot, hogy bármely szociális és gazdasági rendszer mindig egy alrendszere az ökoszisztémának és teljes mértékben függ tőle. Az ipari és poszt-ipari gazdasági rendszerek a természetet egyszerűen „természeti erőforrásokként” kezelik és a profitszerzés érdekében zsákmányolják ki.

7. A környezet pusztulása sürgős bűnbánatot és megtérést követel. Megbízást kapunk arra, hogy újra felfedezzük a bibliai világlátást, hogy újraértelmezzük önmagunkat és Isten teremtését. A jelenlegi válság által felkínált egyetlen társadalmi és gazdasági jövőkép rengeteg szenvedést „kínál” mind az emberiségnek, mind pedig az emberiségen kívüli világnak. „Élet Ajándékozója – Tartsd fenn teremtésedet!” – ez a mi imánk és szüntelen ezt kellene imádkoznunk.

B/ TEREMTÉS MÉLYEBB MEGÉRTÉSE FELE

8. „Élet Ajándékozója – Tartsd fenn teremtésedet!” imádságos témánk vizsgálatakor általános tendenciákat fedeztünk fel a következő irányvonalak mentén.

9. Az Írás, az Ószövetség és az Újszövetség alapvető igazságokat nyilatkoztat ki a teremtésről és az embernek a teremtéshez való kapcsolatáról: Isten a teremtője mindannak, ami létezik, azaz a teremtett világnak (Gen 1, 17) és kijelentette, hogy „minden nagyon jó”. (Gen 1, 31; 1Tim 4,4) Isten Lelke folyamatosan fenntartja és megújítja a földet (Zsolt 104, 30). Az írások azt tanítják, hogy az embereket Isten teremtette a földből. Ráadásul az élet lehetőségét bocsátotta rájuk, (Gen 2, 7) és Isten a maga képére és hasonlóságára teremtette őket (Gen 1, 26-27). Az ember istenképiségének egyik sajátos vonása az, hogy visszatükrözi Isten gondviselését a teremtett világban, tördököl vele, és védelmezőként szolgálja azt. Így az emberiség nemcsak része a teremtett világnak, hanem Isten azzal is megbízta, hogy sáfára (= gazdája) legyen annak. Az emberek arra kaptak megbízást, hogy „őrizzék” a földet és „szolgálják” azt (Gen 2, 15) az áldott szelídség jegyében, amely örökölni fogja a földet.

10. A bibliai teremtéstörténetek szerint az emberiség szerves része a teremtett világnak, de különleges felelősséget kell vállalnia érte. Ez a kapcsolat a Teremtő, a te-

remtett világ és az emberiség között gyakran szövetségekötésekben fejeződik ki kezdve a Noéval kötött szövetséggel és megújítva később Isten népével. Az emberi bűn ezt a szövetséget megszegte, és ez vezette a teremtett világot a torzuláshoz, szakadáshoz és szétbomláshoz – a „hiábavalósághoz” (Róma 8, 20). Gazdaságunk és mohóságunk pedig a pusztulás szélére sodorta.

11. Azonban a Biblia emlékeztet bennünket arra is, hogy Jézus Krisztus megváltó munkája nemcsak az emberiség számára hozott megújulást, hanem az egész világegyetemnek. Így módon megvan a reményünk arra, hogy ebben a szövetségben a föld egészére vonatkozó ígéretek beteljesedhetnek. Krisztusban „a teremtett világ maga is meg fog szabadulni a romlandóság szolgaságából Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságára” (Róma 8, 21).

12. Egész keresztyén életünk folyamán vállaljuk a világ teremtett dolgait és felajánljuk őket Istennek, hogy szentelje meg és változtassa át őket úgy, hogy megjelenítói legyenek annak a királyságnak, amelyben Isten akarata érvényesül, és amelyben a teremtés Istent dicsőíti az idők végezetéig. A keresztyén istentisztelet szentségei a teremtett világ elemeit használják, hogy ezzel is kifejezzék, hogy a Szentháromság Isten jelen van közöttünk és bennünk. A szentségeknek ez a keresztyén felfogása hatással van általában véve is a teremtés-szemléletünkre. Soha nem szabad elfelejtenünk, hogy „Az Úr é a föld, és ami betölti, a földkerekség és a rajta lakók” (Zsolt 24, 1).

13. Az „Élet Ajándékozója – Tartsd fenn teremtésedet!” imádság vizsgálata felhívta a figyelmet a múlt nagy teológiai tévedéseire is. A hagyomány sok irányzata az uralkodást (Gen.1, 28) kizsákmányolásként értette, Isten transzcendenciáját pedig hiányként értelmezte. A teológia minél inkább Isten transzcendenciájára és az anyagi világtól való távolságára helyezte a hangsúlyt, annál inkább úgy tekintett a földre, mint az emberi kizsákmányolás tárgyára és egy „lélektelen” valóságra. A természet az emberiség tulajdonába került és korlátlan manipuláció áldozata lett. Isten képe és hasonlósága arrogáns, lelketlen uralkodássá alakult át, amely alig van tekintettel a földre és az embertársakra. A dualista gondolkodásmód szellemről és anyagról, a férfiról és a nőről, valamint az emberi rasszokról az uralkodás és a kizsákmányolás rendszereihez vezettek, amelyekkel párhuzamosan zajlik a természet leigázása is. Miközben elutasítjuk ezeket a következményeket, meg kell vallanunk, hogy ezek a tények olyan életmódokhoz és hatalmi struktúrákhoz tartoznak, amelyek a teológiától támogatást és szentesítést kaptak.

14. Ha felélesztjük azokat a bibliai fogalmakat, amelyek a szolgálatra és a gondnokságra (sáfárságra), a világ minden egyes részének együtt létezésére és egymástól való függésére, valamint a kollektív felelősségre vonatkoznak (Máté 25, 21), akkor meg kell hallgatnunk a különböző keresztyén és nem keresztyén hagyományokat és gondolkozási irányzatokat is.

a/ A nők világszerte megfogalmazzák azokat párhuzamos képzeteket, ahogyan őket és a földet elképzelik és bánnak velük, valamint a Szentléleknek azon munkájáról is, amellyel meggyógyítja mindkettőnek a sebeit. A nők tapasztalatai nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy megértsük a kapcsolatot az emberiség és a föld között, és hogy ezt gyógyítani is tudjuk. Ehhez hasonlóan, azok, akik a földet megművelik és táplálják, gazdag tapasztalatokkal rendelkeznek, amelyeket meg kellene osztaniuk másokkal.

b/ A szegények taníthatnak nekünk olyan dolgokat, amelyeket tudnunk kell ahhoz, hogy kialakítsuk teremtés helyes teológiáját. Ők változatlanul szenvednek, mindenekelőtt az elpusztított környezettől. Egy olyan világban, amelyben minden bonyolult módon összefügg egymással, az ő küzdelmük ily módon fontos kiindulópont ahhoz, hogy a dolgokat helyre hozzuk, és jól-létet teremtsünk.

c/ Az Ótestamentum tanulmányozása és zsidó értelmezése a teremtéshez való viszonyunkat illetően kulcsfontosságú az új ökológiai érzékenység kialakításában. Értékes gondolatokat kaphatunk a más vallásokkal folytatott párbeszédekből, a természeti népek örökségéből és a nem nyugati típusú civilizációktól, különösen azoktól, akik megőrizték a föld spiritualitását, és minden élet szentségét.

d/ A tudósok tudása és nézőpontja szintén nélkülözhetetlen. A tudósok birtokában vannak az empirikus megközelítés leghatékonyabb eszközeinek, amellyel megérthetjük a természetet és a természet sérülékeny mivoltát, amely az emberi támadás miatt bekövetkezik. A tudomány felfedezései növelik érzékenységünket az élet misztériumára, és tiszteletünket és csodálatunkat a Teremtő keze munkájára vonatkozóan.

e/ A megváltozott képességekkel köztünk élő embereket mostanáig nem hallgattuk meg. Nincs azonban kétség afelől, hogy sok mondanivalójuk van a teremtés teológiájával kapcsolatban.

C/ VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

15. Hiszünk abban, hogy ennek a teremtés-teológiának a kifejtését tovább kell folytatni. Az EVT képviselőiben kezdeményezzük, hogy induljon meg egy nagy, egész világot átfogó munka, amelynek keretében tanulmányozzuk azt, hogy hogyan értelmezzük a teremtés fogalmát és annak bibliai alapjait.

16. Megerősítjük elkötelezettségünket a teremtett világ meggyógyítására, és kapcsolatok helyreállítására, amelyek harmóniát, egységet adnak, és Isten országát építik. Erősen hisszük, hogy az EVT-nek, a tagegyházaknak és minden keresztyénnek együtt kell keresni az igazságot, a békét és a teremtett világ megújulásához vezető utat. Ez kihívás az egyházak számára, hogy tanulmányozzák a jelenlegi helyzetet, és radikális társadalmi változásokon gondolkozzanak. Felhívjuk az egyéneket és a vállalkozásokat, hogy változtassanak életstílusukon, viszonyaikon, és az egész gazdasági rendszeren. Canberrában lehetőségünk volt arra, hogy mint keresztyének, újra megvizsgáljuk, el-

mélyítsük, változtassuk és fejlesszük szemléletünket a teremtésről. Ezen erőfeszítéseink közben imádkoztunk, hogy a Szentlélek vezessen bennünket, tudva, hogy nem engedhetünk akármilyen léleknek, csak annak, amelyik az igazsághoz vezet. Hálások vagyunk azért a lehetőségért, hogy megtapasztalhattuk itt a keresztyén testvérekkel a közösség élményét.

II. A gazdaság és az ökológia etikája felé

A/ JÖVŐKÉP

17. Az a mi elképzelt látomásunk, hogy a különböző vallásokhoz tartozó emberek elkezdenek lelkületet és inspirációt meríteni egymástól, miközben a gyakorlatban példát adnak a közösség és az osztozás iránti elköteleződésre. A mi elképzelésünk azoknak szól, akiknek elegendő anyagi javaik vannak ahhoz, hogy elkezdjék beérni kevessebbel, miközben a fogyasztás bálványának helyére egy új szellemiséget helyeznek. Azoknak szól, akiknek gazdasági és politikai hatalom van a kezében, hogy amikor döntést hoznak, minden teremtmény érdekét tartsák szem előtt, hogy mindenki számára teljesebb életet biztosítsanak. A mi elképzelésünk szerint ennek a bolygónak a helyi közösségei elég hatalommal rendelkeznek ahhoz, hogy ellenálljanak a túlélésünket veszélyeztető fenyegetéseknek. Csak akkor remélhetjük, hogy megfordíthatjuk a romboló, ember-teremtette folyamatok irányát, ha elismerjük, hogy minden teremtmény alapvető értékkel rendelkezik. Csak alulról jövő kezdeményezésekkel lehet az embereket rávenni arra, hogy kövessék az evangéliumot és álljanak ellent a mohóság és a sóvárság kísértésének. Egy olyan világot képzelünk el, amelyben minden teremtett lény szükségletei beépülnek a kormányok és nemzetközi gazdasági vállalkozások tevékenységébe, és ahol az import és az export nem okoz éhínséget és környezetrombolást a szegények körében. Egy ilyen világban a biológiai régiók fontosabbak, mint az országhatárok. A mi elképzelésünk az, hogy az ipari államok az energia-felhasználás új módszereit fejlesztik ki, abból a célból, hogy jelentősen lelassítsák az általános felmelegedés veszélyes folyamatát. A mi új elképzelésünk szerint a különböző tudományágak eredményei, a technológiai kutatás és a gazdasági elemzés az egész teremtett világot szolgálják. A gazdasági fejlődés új koncepciói, amelyek a szellemi erőfeszítés eredményeként születnek meg, méltányolni fogják minden létforma integritását. A technológia célja az lesz, hogy együttműködjön a természettel és annak misztériumával, és nem az, hogy uralkodjon felette.

18. A zsidóság és a keresztyénység számára a szombat, a szombatév és a jubileumi év intézménye világos képet ad a gazdasági és az ökológiai megbékélésről, a társadalom megreformálásáról és az egyéni megújulásról. A szombat (Sabbath) arra emlékeztet minket, hogy az idő, amely a létezésnek keretet ad, nemcsak egyszerű szükséglet, ha-

nem van egy szent minősége is, amely ellenáll annak a szándékunknak, hogy ellenőrzésünk alá vonjuk, irányítsuk és leigázzuk. A szombatév és a jubileumi év koncepciójában a kevés adatforrás szerint, a gazdasági hatékonyság párosul a környezettel való helyes sáfárkodással, a jog a környékiséggel, a gazdasági rend a társadalmi igazságossággal. Nem a termelés és a fogyasztás az, ami fenntartja a földet, hanem az ökológiai rendszerek azok, amelyeknek segíteniük kell az emberi életet. A gazdaság és az ökológia között létezik egy bensőséges és széttörhetetlen kapcsolat, ahogyan ezt az egyházak az „Igazság, Béke és a Teremtett világ megőrzése”² folyamat során részletesen bemutatták. Nem kellene hát újragondolnunk és felélesztenünk a szombat, a szombatév és a jubileumi év bibliai koncepcióját, hogy az ökológusok által mostanában megjósolt sötét jövőt helyettesíthessük ötven éven belül a teremtett világ felszabadításával?

B/ AKADÁLYOK

19. A teremtés beteljesítésére vonatkozó bibliai elképzelések megvalósításának egyik legnagyobb akadálya azokban az ideológiákban rejlik, amelyek elválasztják az alanyt a tárgytól, az észet az anyagtól, a természetet a kultúrától. A politikai gazdaságtan gondolkodásmódja a fejlődést még mindig egyre több termék előállításában és elfogyasztásában látja és ebben az értelemben a fejlődés a növekedéssel azonos értelmű. De a bolygó véges és az a képessége, hogy fenntartsa a fejlődést, már súlyosan károsodott.

20. A második akadály abban a tényben rejlik, hogy a világ ipari és nem-ipari országokra oszlik. A jólét elszakadása a szegények szükségleteitől Észak és Dél szembenállását eredményezte, amely egyre több ellentétet és konfliktust hoz felszínre. A nemzetek más nemzetek, és az emberek cégek általi kizsákmányolása valamint azok a kizsákmányolása, akik csak két kezük munkáját tudják felajánlani azoknak, akik hozzájutnak a gazdasági forrásokhoz – mindez nagyon rossz irányban befolyásolja a teremtett világot. Az az étel, amelyet akkor eszünk, amikor a szomszédunk éheznek, valamint az a gazdagság, amelyet mások kárára élvezünk, elválaszt bennünket az élet birodalmától és lerombolja lelkünk integritását. II. János Pál pápa szavai szerint a bűn struktúrája az, amit le kell rombolni. Minden olyan intézkedést vagy akciót meg kell kérdejezni, amely fenyegeti a teremtett világ fenntarthatóságát bármilyen módon, legyen az a környezet vagy az emberek kizsákmányolása, az ipari szennyezés, a mezőgazdasági túltermelés, a tudományos fejlődés vagy a pazarló fogyasztás. Többé nem hagyhat-

² Justice, Peace and the Integrity of Creation (JPIC). A folyamatot megalapozó dokumentumokat lásd:

<http://www.warc.ch/where/22gc/section/sec3.html>

<http://www.warc.ch/where/22gc/study/32.html>

juk figyelmen kívül a vissza nem fizethető adósságok a terhét.. A túlzó és állandó adósságteher, amely sok szegényebb országot sújt, csak annyi lehetőséget nyújt számukra, hogy tönkretégyék a teremtett világot és ezzel párhuzamosan társadalmukat és a kultúrájukat is. Ezt a problémát tovább növeli sok olyan rezsim állandósulása, amelyek politikájukat és viselkedésüket nem a szegények jogaira, az emberiségnek a természet iránt vállalt kötelezettségeire alapozzák és amelyek nincsenek demokratikus ellenőrzés alatt. Ugyanez vonatkozik egyéb intézményekre, beleértve a globális vállalatokat. Ezek az intézmények egyesek pénzügyi gazdagságát növelik a mindenki tulajdonát képező természeti gazdagságban bekövetkező pusztítással párhuzamosan. Azon erőfeszítések során, amelyek a GNP (bruttó nemzeti össztermék) növelésére irányulnak, a „bruttó természeti össztermék” csökken.

21. Nem csukhatjuk be a szemünket a biotechnológiával való esetleges visszaéléssel kapcsán sem, amelynek során az élet erkölcsi és spirituális dimenziói figyelmen kívül kerülnek. Többé nem hagyhatjuk figyelmen kívül a népességnövekedés alapvető okait sem, amelyek mindennél inkább a szegénységben és a társadalmi biztonság hiányában találhatók amelyek világunk kétharmadában még mindig megtalálhatók.

22. Végül, elképzelésünk megvalósításának legnagyobb akadály a saját szívünkben, a változástól való félelmünkben, lagymatagságunkban, spiritualitásunk hiányában, az apátiában , a status quo-hoz való ragaszkodás kritikátlan konformitásában és Istenbe vetett bizalmunk hiányában rejlik. Nagy szükségünk van a Lélek erősítő hatalmára, hogy összhangba hozza a hitünket mindennapi életünkkel, az istentiszteleteinket a cselekedeteinkkel és a megigazulásunkat a megszentelődésünkkel.

C/ STRATÉGIÁK

23. A szabadpiaci gazdaság olyan mechanizmusokat hoz létre, amelyek gyorsan reagálnak azokra a szükségletekre, amelyek pénzben kifejezhetőek és amelyek mögött pénzbevétel áll. Bármennyire is fontosak az ilyen piacok és árak, nem rendelkeznek semmilyen belső erkölcsiséggel. A szégyenteljes fegyverkereskedelem, amely egyik alapvető oka volt az Öböl-háborúnak, valamint szegénységnek, éhínségnek és alultápláltságnak nagyon sok régióban, világos példáját mutatja napjaink erkölcstelen üzleti életének. Miközben számosan éheznek, értékes anyagi forrásokat költenek háborús felszerelésekre. Most azok az államok, amelyek a fegyvereket szállították Iraknak, fontosnak tartották, hogy létrehozzanak egy szövetséget abból a célból, hogy megsemmisítsék azt a katonai felszerelést, amelyet ők maguk szállítottak oda. A fegyverkezés áldozatainak másik fájdalmas példájaként meg kell említenünk a Csendes-óceáni régióban élő embereket, akik szenvednek és meghalnak a nukleáris kísérletek és az óceánba rejtett nukleáris hulladék miatt. Mint keresztyének szégyelljük magunkat, amikor látjuk az erkölcstelen fegyverkereskedelmet és világunk felfegyverkezését.

24. A világra kiterjedő ökumenikus mozgalomnak a gazdasági rendszert illető erkölcsi kritikája hosszú múltra tekint vissza. Ez a kritika utalt a gazdasági demokrácia hiányára, a társadalmi igazságtalanságra és az emberi mohóság ösztönző szerepére. Jóllehet a világ egyes részeiben lehetőség nyílt arra, hogy hatalmas egyenlőtlenségeket és a gazdasági hatalmat birtoklók teljes felelőtlenségét korrigálják, mégis, még mindig felháborító egyenlőtlenség él tovább nemzetközi szinten a jövedelmek, a tudás, a hatalom és a gazdagság elosztásában, miközben a szerzésre irányuló materializmus napjaink uralkodó ideológiájává vált. Állandó a készlet arra, hogy az ember egyre feljebb lépjen a javak birtoklóinak hierarchiájában.

25. A korábbi ökumenikus összejöveteleknek a gazdasági rendre vonatkozó, mind a mai napig érvényes kritikájához hozzátettük a teremtett világ teljesen felelőtlen kizsákmányolását, amelynek eredményeképpen földi bolygónk borzalmas pusztulást szenvedett.

26. Meg kell jegyeznünk, hogy a múltban a gazdasági rend reformja sohasem következett be automatikusan, hanem mindig ellentmondásokon, ellenálláson, társadalmi harcon keresztül vezetett. Tudatában vagyunk annak, hogy a piacgazdaságnak reformra van szüksége, sokkal jobban, mint valaha. A következő eszközöket jelöltük meg ahhoz, hogy megszüntessük korunk alapvető kényszerpályáit, abból a célból, hogy megvalósuljon a társadalmi igazságosság és az ökológiai felelős emberi viselkedés.

1. A helyi közösségek megerősödése

27. Szerinte a világban azt látjuk, hogy emberek kis csoportjai, akik különböző népcsoportokhoz és társadalmi osztályokhoz tartoznak, bátorsággal és reménnyel elterelve, változásokat eszközölhetnek ki. Az ő akcióik kétféle formát ölthetnek. Először is megszervezik magukat, hogy ellent tudjanak állni. Az ő ellenállásuk a multinacionális cégeket célozza meg, akik felülről indított, ún. „fejlesztési” tervekkel jelennek meg. A kisközösségek akcióinak alapelve az az erős hit, hogy ami nem jó a marginalizált csoportoknak, nem jó a társadalomnak sem.

28. Másodsor, ezek a helyi kisközösségek megpróbálnak úgy élni, hogy ellenálljanak a szerzésre irányuló társadalmi folyamatoknak, ahol az egyéni mohóság valamint a társadalmi és ökológiai kizsákmányolás dominál. Egyes helyeken, ahol a gyarmatosítás és az emberek marginalizációja a közösség életét tönkre tette, a közvetlen helyi akciók gyakran olyan új életminőséget hoznak, amely elsődlegesen nem a javak megszerzésén alapul, hanem azon, hogy az emberek megfelelő kapcsolatban éljenek az egész teremtett világgal.

29. Szomorúsággal kell bevallanunk, hogy a helyi közösségek erőfeszítései, hogy ellenálljanak és megváltoztassák a trendeket, nem mindig sikeresek. Ahol azonban ez sikeres, a tapasztalatok ösztönözhetik és erősíthetik más helyi csoportok megerősödését.

sét. Ennél fogva azt javasoljuk, hogy kísérjük figyelemmel azokat a pozitív változásokat, amelyek a döntéshozói folyamatokról, a pénzügyi ellenőrzésről szólnak, valamint arról, hogy a meghozott döntések hogyan bátorították az embereket.

30. Fontos megjegyezni azt is, hogy a helyi közösségek közvetlen akciókkal kapcsolatos tapasztalatai nemcsak a marginalizált csoportokat ösztönözhetik. Különösen azokat kellene bátorítani életstílus váltásra, akik kivételezettebb helyzetben vannak. Sok konstruktív javaslat történt már erre vonatkozólag és csak követni kellene őket.

2. A nemzetközi gazdasági rend reformja

31. Amikor a helyi közösségek megerősödéséről beszélünk, nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az egész világ közösségének számot kell adnia az egész teremtett világnak és felelősséget kell vállalnia azokért a gazdasági és ökológiai választásokért, amelyekhez a világ kereskedelmi rendszere vezet. Az emberi jogok ún. második generációja, a gazdasági, szociális és kulturális jogok érvényesítésében éppen csak megkezdjük a munkát. Illúzió lenne azt gondolnunk, hogy az Egyesült Nemzetek gyűlése által megfogalmazott jogokat a gyakorlatban alkalmazni lehet, miközben egyes nemzetek mások általi kizsákmányolása tovább folytatódik. Különösen az ipari országokban található egyházaknak kell nagy nyomást gyakorolniuk kormányaikra azért, hogy a kereskedelemben igazságos tranzakciók jöjjenek létre és hogy ezek az országok megosszák forrásait a szegényebb nemzetekkel. Kezdeményezéseket kellene indítani a nemzetközi adósság-válság leküzdésére. A multinacionális vállalatok óriási hatalmának ellenőrzése még mindig a legnagyobb kihívást jelenti a döntéshozatal nemzetközi szintjén.

3. A közgazdaságtudomány újragondolása

32. A modern kommunikációs technológia segítségével az árak azonnal ismertté válnak az egész világon. Az a tény azonban, hogy valaminek ismerjük az árát, még nem jelenti azt, hogy ismerjük az értékét is. Azt gondolni, hogy az ár megegyezik az értékkel, hagyományos közgazdasági tévedés. Az ár csak egy speciális kifejezési módja az értéknek: a csereértéknek. Egy piacgazdaságban az ár a szükségleten és annak kielégítésén alapul és mindkettőt nagyon szűklátókörű, rövid távú szemlélet alapján számítják ki. A nem anyagi jellegű szükségleteknek nincsen ára, és ezáltal ezeket a szükségleteket megnövelik, ahelyett, hogy fogyasztás révén kielégítenék őket. A szemét fogalmát lebecsülik, pedig minden anyagi jellegű termék így végzi. És mivel a szegényeknek kevés pénzük van, az ő szükségleteiket nem veszik figyelembe. Ráadásul, előnyt jelent a termelőknek, ha figyelmen kívül hagynak és nem fizetnek meg bizonyos költségeket, mint például a környezet elpusztításából eredő károkat és az ebből eredő betegségeket. Ennek a következménye a nagymértékű környezeti károsodás, amely nem kerül be könyvekbe.

33. Ezért, amire szükségünk van, az mindenekelőtt az érték új koncepciója, amely nem a pénzen és a cserén alapul, hanem sokkal inkább a fenntarthatóságon és a használaton. Az emberiség elmulasztotta a különbségtételt a növekedés és a fejlődés között. Nagyon sokan, egyének és csoportok, miközben kiálltak a „fenntartható fejlődésért”, rájöttek, hogy valójában a „növekedést” támogatják. Növekedés a növekedés kedvéért – a folyamatos hozzáadódás ahhoz, ami már jelen van – ez a rákos sejt stratégiája. A növekedés a növekedés kedvéért korlátlan méretbeli növekedést jelent, amely nincs tekintettel az őt fenntartó rendszerre. Legvégül pedig pusztuláshoz és halálhoz vezet. Másrészt azonban a fejlődés – amilyen az embrió stratégiája – a megfelelő dolgokat a megfelelő helyre hozza a megfelelő mennyiségben a megfelelő időben a megfelelő kapcsolatokat felhasználva. A fejlődés, ha mind a növekedés mind a csökkenés a részét képezi, önfenntartó egységet eredményez. A föld az emberiség által történő fejlesztése, ha az emberi test fejlesztéséhez hasonló módon végezzük, fenntartja az egyensúlyt az egész minden része között. Így a választ arra a kérdésre, hogy mi az „igaz” és a „helyes”, az emberiséget és a földet magába foglaló társadalmi, biológiai és fizikai viszonylatokban találjuk meg. Az igazi fejlődés, mint az egyszerű növekedés elmentette, az ökoszisztémára koncentrálna.

34. Elkerülhetetlen tehát az árak olyan korrigálása, hogy azok figyelembe vegyék a természet által az emberiségnek nyújtott ökológiai funkciók fenntartásának szükségességét. Például azoknak, akik a gazdag országokban élnek, jóval többet kellene fizetniük a meg nem újuló energiaforrásokért. Meg kell jegyeznünk, hogy különösen az energiaárak, a nyersanyagok árai és a mezőgazdasági termékek árai már most hatékony manipuláció tárgyát képezik. A nyilvános ármanipuláció eszközeit arra kellene felhasználni, hogy megfeleljünk mind az ökológiai igényeknek mind pedig a igazságos elosztás követelményeinek. Az egyházaknak az Európai Unióban a radikális változásokat kellene sürgetniük a Közösség agrárpolitikájában, mivel ez a politika jelenleg árt mind a környezetnek, mind pedig az afrikai, ázsiai és latin-amerikai mezőgazdasági termelőknek. Szigorúan szembe kell helyezkedni az Egyesült Államok azon gyakorlatával is, amelynek alapján a mezőgazdasági túlermelésből származó termékeket a fejlődő országokba ömlesztik.

4. Az Egyesült Nemzetek Szövetségének emberi jogokkal kapcsolatos irányvonala

35. A világ tudatában van, hogy létezik az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Jóllehet ezen jogok jogi alkalmazási mechanizmusa még mindig nagyon nehézkes, de megfogalmazásuk erkölcsi mérceként szolgálhat ahhoz, ahogyan a kormányoknak és egyéb intézményeknek, valamint az egyéneknek embertársaikkal bánniuk kellene.

36. A gyermekek az emberiségnek teljes és integrált részét képezik. El kell ismerünk jogait, és emberi kötelezettségeinket az iránt a világ iránt, amelyet ők fognak örökölni. Sürgős szükség van arra, hogy megvalósítsuk az Egyesült Nemzetek Egyez-

ményét a Gyermeki Jogokról. Mint keresztyének, nekünk is ki kell hangsúlyozni kötelezettségeinket a jövő generációk felé és felelősségünket arra, hogy megbecsüljük az életet már a kialakulása folyamán.

37. A természettel szembeni emberi kötelezettségek általános nyilatkozatának megfogalmazása során össze kell fognunk más civil szervezetekkel, valamint a kormányokkal és az Egyesült Nemzetek Szervezetével is. 1992 júniusában az Egyesült Nemzetek Szövetségének második Nemzetközi Konferenciája a Környezetről és a Fejlődésről Brazíliában kerül megrendezésre. A konferencia „Föld Charta” néven egy tervet fog bemutatni. Ennek a dokumentumnak nemzetközi egyezményt kell tartalmaznia a kormányok azon kötelezettségeiről, hogy ismerjék el az egész földi környezet önmagában való értékét és hogy vállalják a felelősséget a jövő generációk iránt. A Chartát előkészítő folyamatban érzésünk szerint a következő pontokat kell kihangsúlyozni:

a) Az a fejezet, amely a kormányok kötelezettségeiről szól, ki kell hogy egészüljön egy olyan szakasszal, amely a javak és szolgáltatások ipari és mezőgazdasági termelőinek kötelezettségeiről szól, különös tekintettel a multinacionális vállalatokra. Emellett külön szakaszban kell foglalkozni a fogyasztók kötelezettségeivel figyelembe véve magatartásuk környezeti hatásait.

b) A Charta megvalósításának jogi mechanizmusát nemzetközi, kontinentális valamint nemzeti és regionális szinten kell megalapozni. Amikor az államok ökológiai bűntényeket követnek el, ennek nemzetközi figyelmet, aggodalmat és akciókat kell kiváltania.

c) Annak érdekében, hogy a Chartában lefektetett értékeket a viselkedés erkölcsi normáiként használjuk, az Amnesty Internationalhez hasonló nemzetközi szervezet kellene alapítani, melynek célja, hogy bemutasson minden olyan eseményt, amely megsérti a Chartát és szíven érzetet váltson ki nemzetközi szinten. Alá kell húznunk a kollektív fogyasztói akciók fontosságát is, mint egy olyan utat, amely a termelőket ökológiailag igazolható viselkedésmódra kényszerítheti. A fogyasztói akciók ellensúlyként szolgálhatnak az emberi mohóságra alapozó hirdetések hatalma elleni küzdelemben.

5. A demokrácia és a jó kormányzat

38. Tévedés lenne azt gondolni, hogy a központosított parancsuralmi gazdaságok összeomlásával megoldottuk az igazságos és felelősségteljes társadalom problémáját, amely a szabad piacgazdaság ötvözése lenne a parlamentáris demokráciával. Azon számos reform közül, amelyek a nemzeti politikai és gazdasági rendszerekben szükségessé, kiemeljük a politikai és gazdasági döntéshozatalban való határozottabb részvétel érdekében folyó küzdelmet, valamint a jó kormányzat szükségességét.

39. Politikai és gazdasági demokrácia nélkül a teremtett világ sem lesz megbecsülve. Ha azok az emberek, akik a legközelebb vannak a földhöz, nem vehetnek részt a tár-

sadalom hatalmi szervezeteiben, hogyan remélhetjük, hogy ökológiailag felelős döntések szülessenek?

40. A demokráciának jó kormányzattal kell párosulnia. Ez olyan adminisztrációs rendszert tesz szükségessé, amely megfelelően működik és jó a saját népe számára. Sajnos a világ számos részében még mindig rossz kormányokkal állunk szemben a szó kettős értelmében, tudniillik, ezek a kormányok alkalmatlanok és korruptak.

41. A bürokratikus kontrol korlátai világszerte láthatóakká váltak. A törvényhozás csak akkor érheti el a célját, ha a társadalmi változások átfogó folyamatában helyet kap és megfelelően funkcionáló jogi rendszerben alkalmazzák. Számos országban sokkal többet lehetne tenni, hogy elősegítsük a kormányzati munka hatékonyságát és demokratikus jellegét.

42. A kormányoknak mindent meg kellene tenniük, hogy bátorítsák az ökológiailag felelős gazdasági magatartásmintákat. Az ökológiai bűncselekményeket ki kellene vizsgálni, peres eljárást indítani ezekben az esetekben és megbüntetni a felelősöket. Az ökológiai bűncselekmények világszerte tapasztalható nyilvánvaló büntetlensége szintén komoly figyelmet érdemlő probléma.

6. Tudatosítás, nevelés, és spiritualitás

43. Olyan lelkültre van szükségünk, amely életünket összeköti a múlttal, jelennel és a jövővel, valamint Istennel, aki mindezt fönntartja. A globális egymástól függés szellemisége segít felismerni a teremtett világ egységét. Ezzel a lélekkel, melynek az erős helyi közösségek adnak háttérrel, lehet bátorságunk és reménységünk arra, hogy közvetlen akciókat indítsunk leküzdhetetlennek tűnő akadályokkal szemben, amelyek azt sugallják, hogy úgysem tudjuk megváltoztatni a dolgokat. Ezzel a lelkülettel, mely olyan elterjedt lesz, mint a mai tömegtájékoztató, szembeszállhatunk azokkal a hatásokkal, amelyek bennünket kizsákmányoló, kapzsi, ember központú lényekként. A „fenntarthatóság” lelkülete fog erőt adni nekünk ahhoz, hogy megtegyük a szükséges változtatásokat, hogy megmentjük az életet bolygónkon, úgy, ahogy ismerjük azt. Csakis a bolygó jólétével való törődés fogja a nemzeteket olyan globális közösséggé kövácsolni, amely a békén alapul. A teremtés egységének világméretű elismerése biztósíthatja egyedül azt az alapvető globális tudatosságot, amely ahhoz szükséges, hogy új irányvonalat vázoljunk fel a fenntartható jövő számára.

44. Ezzel a lelkülettel nevelhetjük önmagunkat, egymást és a gyerekeinket az új ökológiai értékekre és felelősségre. Egy ilyen típusú nevelésnek több szinten kell zajlania: a családokban, az iskolákban, az egyházakban, a munkahelyeken, stb. A természettel szembeni emberi kötelezettségek egyetemes nyilatkozata alapul szolgálhatnak a közoktatásban is.

45. A tanulási folyamat nem csak könyvek kérdése. A tanulás történhet megfigyelés, gondolkodás és cselekvés által, minden adandó alkalommal, amelyet átélünk.

46. Sürgős szükség van ma egy új típusú misszióra, amely nem az idegen földekre irányul, hanem az „idegen” struktúrákat célozza meg. Ezen a kifejezésen azon gazdasági, társadalmi és politikai struktúrákat értjük, amelyek nem egyeznek meg a keresztyén erkölcsi értékekkel. Természetesen tudatában vagyunk a hatalom korrumpáló hatásainak, amelyek gyakran bárkit átformálnak, aki szerepet vállal a hatalmi struktúrákban, és önmaga is a probléma részévé válik, ahelyett, hogy segítene azt megoldani. Emiatt az egyházaknak folyamatosan nagy erőfeszítéseket kell tenniük, hogy erkölcsileg felkészítsék tagjaikat arra a missziós munkára, amit napjaink „idegen” struktúráiban végeznek.

III. Az egyház: Szövetségkötés minden élőlényért a teremtésben

47. A válság, ami az élők egész közösségének sérülésével megjelent, feladatot jelent az egyházaknak, hogy megújítsák elkötelezettségüket az igazságra, a békére és a teremtés megőrzésére. Az egyházakban megvan az a felelősségtudat, hogy ezt az elkötelezettséget konkrét és gyakorlati cselekvéssé változtassák.

48. Mindenekelőtt azonban meg kell vallanunk, hogy mi – akiket a Szentlélek gyűjtött egybe egy közösségbe – nem ismertük fel és nem teljesítettük emberi felelősségünket a teremtett világ iránt. Az a keresztyén tanítás és gyakorlat, amely az Írás félremagyarázásán alapult, megerősítette azokat a rendszereket és hatalmi struktúrákat, amelyek életellenesek. Ezt meg kell vizsgálnunk és tisztáznunk kell.

49. Az egyház a Krisztusban való „új teremtés” jele, a megváltás által az összetörtből egész lett, a halálból életre kelt. Mint megváltott közösségnek, az egyháznak alapvető fontosságú feladata van a teremtés megújításában. Ez az egyház próféta feladata, és arra kapott elhívást, hogy erre hittel, bátorsággal és reménységgel válaszoljon.

50. A Szentlélek ereje képessé teszi az egyházat arra, hogy életadó, gyógyító és fenntartó közösség legyen, ahol a sebzett és az összetört újra egészséges és megújult lehet. Ez a megerősítés lehetőséget biztosít arra, hogy igazságos és fenntartható társadalmi és gazdasági formákat találjunk, és felfedezzünk kreatív és összefüggéseiben is megfelelő módszereket, amelyekkel felelősségünknek eleget tehetünk.

51. Szükséges lehet az egyház hitének, politikájának és struktúrájának kritikai vizsgálata, amennyiben az egyház spirituális és szervezeti erőforrásai emberi és ökológiai igényeket akar kielégíteni. Ez új irányok kitzését jelenti az egyház politikájában, prioritásaiban és programjaiban.

52. A teremtés-teológia, valamint a gazdasági és az ökológiai etika megértésének vissza kell tükröződnie az egyház életében és munkájában: a Biblia tanulmányozásában, a tanításban, az énekekben, a liturgiában, az imádságban, a szentségek kiszolgáltatásában és a bizonyágtételben.

53. A megújulás feladata azt igényli, hogy észrevegyük Isten teremtő munkáját a világban, Krisztus megváltó munkáját és a Szentlélek hatalmát, amely képessé tesz arra, hogy hűségesek legyünk.

54. Végül felhívjuk az EVT tagegyházait szerte az egész világon, hogy tegyék meg az alábbi sürgős intézkedéseket:

Élet és istentisztelet

55. Gondolkozzanak el és vizsgálják felül belső struktúráinkat, tanításainkat, politikánkat és gyakorlatunkat, amelyek befolyásolják a környezetet és magatartásunkat a teremtett világ iránt.

56. Bátorítsák az egyházakat és a helyi gyülekezeteket arra, hogy nyilvánítsák ki elkötelezettségüket az istentiszteleteken, különösen a szentségekkel élve. Például a keresztelés és az eukarisztia, Isten megváltó munkájának megünneplése a teremtett világ elemeit hozza elő. A szentségeknek ilyen szemlélete befolyásolja magatartásunkat a teremtett világban.

57. Segítsék a gyülekezeti tagokat, hogy saját hatáskörükben maguk döntsenek, hogy megváltoztassák életstílusukat, hogy alternatív életmódokat alakíthassanak ki, amilyen például a Gandhi féle megközelítés. Egy másik ajánlás lenne az, hogy az ipari társadalmakban segítsenek csökkenteni az energia-felhasználást és pártfogolják az új, alternatív energiaforrások felfedezését, a hulladék újrahasznosítását, stb. További konkrét lehetőségeket kínál a cselekvésre „Az egyházak szerepéről a Föld légkörének védelmében” c. Gwatt jelentés (1991. 25. oldal)

Nevelés

58. Jelenjen meg a teremtett világ iránti felelősségünk az ökumenikus kalendáriumban. Az EVT-nek kezdeményeznie kellene, hogy szenteljünk egy évtizedet az egész földön az igazságosságnak, a békének és a teremtett világ megőrzésének, amit évenként egy tíz napos ünneppel – imádkozással, elmélkedéssel és tevékenységgel kellene elmélyíteni minden tagegyházban.

59. Dolgozzák ki a teremtés teológiájának új értelmezését egyházaink életének minden vonatkozásában, amelyek a következők:

- forduljanak az egyházi renden belüli, a nemek, életkor, rassz, osztály, fizikai képességek stb. szerinti különbségekből fakadó feszültségek felé;
- használják fel azokat a különleges ajándékokat és tudást, amelyek az elnyomás alatt szenvedők értékrendszeréből fakadnak;
- bátorsággal, erővel, elkötelezettséggel és a Szentlélekre figyelő engedelmességgel álljanak ellen az olyan erőknak, nyomásnak, amelyek károsak az emberekre és pusztulást hoznak a természetre;

- támogassák azokat, akik már részt vesznek a teremtés megújításának folyamatában;
- használják fel saját kultúrájukat, tradícióikat és helyi lehetőségeiket;
- kövessék figyelemmel azokat a kérdéseket, amik az evangéliumnak a kultúrákhoz való viszonyára vonatkoznak.

60. Fejlesszenek ki és vezessenek be nevelési programokat (az információ, a nevelés és a kommunikáció témakörében) az egyházakon belül és más közösségekben olyan tárgyakkal, amelyek kapcsolatban vannak a környezetvédelmi és ökológiai gondokkal. Ide kell érteni az emberi termékenységért vállalt felelős magatartást is, ami a teremtés megbecsüléséhez és tiszteletéhez kell, hogy vezessen.

61. Tanulmányozzák, fejtsek ki véleményüket és kezeljék megfelelő érzékenységgel azokat az etikai kérdéseket, amelyek a biotechnológiával (beleértve a géntechnológiát is), az élet meghoszszabbításával, az eutanáziával, a bérnyasággal stb. kapcsolatosak.

Gyakorlati tevékenységek

62. Folytassák az Igazság, Béke és a Teremtett világ megőrzésének folyamatát, mint ami ezeknek a témáknak a tanulmányozásához és a megfelelő cselekvéshez keretül szolgál. Ez részét képezi az egész világot átfogó ökumenikus mozgalomnak, hogy újrarendezzük személyes és közösségi életmódunkat, a természethez való viszonyunkat, ami egész gazdasági rendszerünk ökológiai irányváltását eredményezheti. Ahhoz, hogy ily módon folytathassuk a JPIC³ folyamatot, az EVT-nek a változás olyan központjának kell lennie, ahova a tagegyházak kezdeményezései és hozzájárulásai beérkeznek, összegyűlnek és összehangolódnak.

63. Küldjenek egyházi képviselőkből álló delegációkat a világ nyolc régiójából az Egyesült Nemzetek Szervezete Konferenciájára a Környezetről és a Fejlődésről (UNCED), amelyet 1992-ben, Rio de Janeiro-ban, Brazíliában fognak megtartani. 1972 óta ez lesz az első alkalom, hogy ilyen világkonferenciát tartanak abból a célból, hogy az egész világra vonatkozóan megvitassák napjaink legégetőbb környezetvédelmi problémáit, előkészítsenek egy szerződést a föld éghajlatának védelméről és a környezet és a nemzetközi kereskedelem kapcsolatáról. Dolgozzanak együtt a világ más valásaival az UNCED-del kapcsolatos tervek kidolgozásában és egy általános, az emberiségnek a természettel kapcsolatos kötelezettségeiről szóló nyilatkozat megfogalmazásában. Egy ilyen világot átfogó nyilatkozatnak el kell ismernie, hogy az emberek a teremtésnek, mint egésznek a részei és az a kötelezettségünk, hogy Isten tervének eszközei legyünk a teremtésben.

³ Lásd a 18. pontban.

64. Cselekedjenek együtt az élet védelmében. Segítsék és bátorítsák az emberek részvételét az elnyomás és a rombolás hatalmaival szembeni harcban. Építsék ki az egyházak és a keresztyének hálózatát, hogy megkönnyítsék az eszmecsere, az együttműködést és a megfelelő közös akciók megvalósítását az ökológia és a gazdaság területén.

65. Kezdjék újra a nemzetközi gazdasági rend tanulmányozását, tekintettel egy új, a verseny helyett az együttműködésen alapuló elméleti modell szükségességére. Kövessek figyelemmel azokat a kezdeményezéseket, amelyeknek célja, hogy könnyítsen azon az országok sorsán, amelyek változatlanul szenvednek a rendkívül súlyos adósságtörhektől. Helyezzék a hangsúlyt a szegény asszonyok és a gyerekek helyzetére, akik mindig a legnehezebb helyzetben vannak.

66. Biztassák az érintett tagegyházakat mind Délen, mind pedig Északon arra, hogy foglalkozzanak azokkal a problémákkal, és dolgozzanak ki koordinált akciókat megoldásukra, mint amilyen a szexturizmus, a nukleáris kísérletek, a mérgező anyagok helytelen tárolása, a globális felmelegedés, a halászat, a bányászat, stb. Mindezt tegyék azért, hogy tagjaik tudatában legyenek a fent említettek szörnyű következményeinek, és folytassanak párbeszédet kormányaikkal és az érintett szervezetekkel, hogy állítsák meg az ilyenfajta tevékenységeket, valamint hogy befolyásolják az emberi élet és a környezet védelmére vonatkozó törvénykezési gyakorlatot.

67. Indítsanak kampányt egyes régiók militarizálása ellen, hogy megvédjék az emberi életet és a környezetet (pld: a Csendes-óceán övezete). Nemzetközi szinten pedig szervezzenek kampányokat a háború intézményének eltörléséért.

A programok újratervzése

68. Fejlesszenek ki programokat, amelyekkel harcolni lehet a környezeti pusztulás ellen. Ezek a programok tartalmazzák a teremtés, a gazdaság és a fejlődés iránti érdeklődést. Hozzanak létre akcióterveket regionális és globális szinten.

69. Foglalkozzanak a tudomány és a technológia kérdésével, abból a célból, hogy olyan technológiai fejlődés valósuljon meg, amely megfelelő és alkalmas az emberek többsége igényeinek kielégítésére, különös tekintettel szegény sorsú nőkre és gyerekekre, akik világszerte a víz és a tűzifa beszerzői és szállítói.

70. Folyamatosan kísérjék figyelemmel a hit, a tudomány és a technológia közötti viszonylatokat, és keressék a lehetőséget arra, hogy folytatódjon a tudósok, teológusok és más érintettek közötti párbeszéd.

Bizonyos különleges régiók számára a következő ajánlások születtek:

71. A Csendes-óceáni Egyházak Konferenciáját (PCC) arra buzdítjuk, hogy:

- a) a következő PCC gyűlésen vegyék fel a napirendi pontok közé egy olyan októrázó program megvitatását, amely a teremtés megértésének új ökumenikus szemléletével foglalkozik;

- b) szenteljenek különös figyelmet a kis szigeteken működő egyházak ökológiai gondjainak (pl. Marshall- és Karolina-szigetek);
- c) tegyék lehetővé a nők és a fiatalok arányos részvételét a PCC-ben, azért, hogy az ő teremtéssel kapcsolatos nézeteik és problémáik megfelelően legyenek képviselve.

72. A kanadai és az Egyesült Államok-beli egyházakat arra buzdítjuk, hogy

- a) együttesen figyeljenek közös környezetvédelmi cselekvési tervükre és kölcsönös gondjaikra, mint például a savas eső, a bennszülöttek problémái, fenntarthatóság a mezőgazdaságban, stb.;
- b) dolgozzanak együtt más vallásokkal a régió környezeti problémáinak megoldásában.

73. Az európai tagegyházakat a következőkre buzdítjuk:

- a) kérjék fel az EVT-t arra, hogy hagyja jóvá az „Az egyházak szerepe a Föld légkörének védelmében” témájú ökumenikus tanácskozásról készült jelentést, (Gwatt, Svájc, 1991) mint ami alapul és vitaindítóul szolgál az Európai Közösséggel folytatandó párbeszédhez a globális környezetvédelmi és ökológiai kérdésekről.;
- b) figyeljenek oda az afrikai, ázsiai és csendes-óceáni egyházak véleményére, különös tekintettel a nukleáris hulladéklerakás mérgező hatásaira ezekben az országokban és tegyenek lépéseket annak érdekében, hogy ezt a hulladékot Európán belül helyezték el;
- c) erősítsék meg azt, hogy szükség van a környezeti problémákat célzó közös akciókra Európa-szerte.

IV. A ZSIDÓ VALLÁS

Judaizmus és ökológia

Staller Tamás

OR-ZSE – MTA Zsidó Vallástudományi Kutatócsoport

A judaizmus viszonyát a modern értelemben vett ökológiai problémákhoz, alapvetően ennek a vallásnak az etikához való kapcsolata jelenti. Még pontosabban az a sajtószerű körülmény, hogy a judaizmus voltaképpen az etika, vagy egy bizonyos etika megvallása. Ez az etika a törvényadással születik meg. Ezt a Törvényt, voltaképpen magát a Törvényt az ennek a vallásnak elkötelezett emberek egykori ősei a Sinai hegyének ködbevesző ormai között megjelenő Istentől kapták. Mózesnek hívták a zsidó nép vezetőjét, aki átvette (kaba'ál) a Törvényt Istentől. Megkötetett hát a szerződés Isten és ember között. Ezt tartalmazta a Törvény. A zsidók választva lettek tehát az Örökkévaló által. És nem kiválasztva. Szerződés (berit) kötöttetett Isten és a zsidó nép között. A zsidókat választotta Isten arra, hogy a Törvénynek vagy héberül Tórának nevezett szabályrendszer hatszáztizenhárom parancsolatát megtartják. Azért, hogy a világ valóban emberi legyen. Vagyis inkább, az ember újra lehetőséget kapott Istenétől az eredeti bűnbeesés után, hogy visszatérhessen az ő Teremtőjéhez. Istenét, az Egyetlenegyet kövesse, és vele élhessen az általa teremtett világban. A teremtett ember céljai és az isteni terv itt egybe kapcsolódnak. A zsidók cserébe a Törvénnyel élés egyetemes szabadságát és a világban való vég nélküli megmaradásukat kapták. A zsidók azonban a választottságukkal nem tudtak mindig mit kezdeni. Ezért az Örökkévaló újra meg újra megbüntette őket. A zsidók bűne, bűnhődése és büntetése, az emberiség egésze számára az Isten által adott Törvény próbája. A kaba'ál-ból a későbbiekben a Kabbala lesz. A zsidók ezoterikus hagyománya. A Tórából pedig az ősi zsidó államiság alkotmánya. Aztán, megszületik a Szentírás. A Tóra kiegészül a prófétákkal, a zoltárokkal, Jeremiás siralmaival, Jób Könyvével, a Királyok Könyvével. Aztán, a 2. századra a zsidó vallás másik nagy szöveggánonja, a Talmud is kész. A Sulchan Aruch-al (16. század) – a vallásos zsidók csak „József házaként” (a szerző József Káro után, de a Szentírásbéli Józsefre gondolva) emlegetik, – pedig megszületik a zsidó élet szabályainak rendje. – Mindezeket azért hoztuk szóba, mert a judaizmus azzal, hogy az emberi életformának a korábbiaktól gyökeresen eltérő módjában véli megtalálni Istennek, embernek és világnak az egymásra utaltságát, valószínűleg az első tudatos ökológiai perspektívát is megrajzolta. Az sem lehet érdektelen, hogy a zsidó hit kifejtése voltaképpen nem az

Istennek vagy éppen az isteneknek az attribútumait jelenti, hanem egy szociális tér berendezését, egy nép genezisének levezetését, az ételszabályok interiorizálásának és exteriorizálásának mikéntjeit és hogyanjait, a természet teremtett rendjével harmonizáltság kritériumait. De a judaizmus legfontosabb ismérve mégis ezek együttese: a szociális élet morális szabályainak büntetőjogi erővel való megjelenítése. Az a kifejezetten natura-barát gesztus, ami az állati égőáldozatok imával történő fölváltását hozta az i.e. 2. század körül, az isteni transzcendencia természetben jelenlétét interpretálta a zsidók számára. A huszadik századi izraeli filozófus Yesayahu Leibovitz erről azt mondta: „Ajnkainkkal helyettesítjük az ökröket.” A zsidóknál azóta is, mind a mai napig, az úgynevezett kóseriség vagy kasrut intézménye gondoskodik arról, hogy az állat a lehető legkisebb szenvedéssel múljon ki, amikor levágják. A vallásos zsidók csak vallási felügyelő jelenlétében, az általa hitelesített vágás során leölt állatból esznek.

A vágóhidakon csak a huszadik század végén tették kötelezővé az elektrosokkal kábítást az állatok leölését megelőzőleg. Az állat érzi a kivégzését és fél. A félelem egy speciális hormon kiválasztását eredményezi, ami a véráramba jut. Az állat húsa így kevésbé élvezhető lesz a feldolgozást követően. A zsidók voltaképpen mindig is panteisták voltak. A világban, a természetben mindenütt érzik Isten jelenlétét. Ez nem azt jelenti, hogy a dolgokat megszemélyesítik, vagy hogy valamiféle animizmussal lelket tulajdonítanak ezeknek. A Szentírásban az a meggondolás, hogy Isten gondoskodása az ember életének legapróbb részleteiben megmutatkozik, a legkülönbözőbb helyeken előfordul. Hogy az élet misztériuma éppen ez a jelenvalóság. Hogy az ember gondjaira bízott mindenség, benne a növényekkel, az állatokkal, a természetes és művi környezetekkel, az ember elsőszámú kötelessége. A Szentírás kulcstörténeteit ilyen – mondjuk: ökológiai – meggondolással is interpretálhatjuk. A „földből vett” Ádámot, például, aki azzal hívja ki Isten haragját, hogy a Teremtés titka után nyúl. Isten nem a kíváncsiságát bünteti meg, hanem hogy a természet rendjét zavarja meg. Noé története egy új emberiség lehetőségéről is szólhatna. Az archetipus Noé minden élő fajt fölvesz a bárkájába, amivel az Istentől bűnei miatt magára hagyott régi embert elpusztító özönvíz utáni világba hajózik. A mindössze néhány isteni parancsolattal a tarsolyában egy más világba vergődő Noé és állati társai abba világba törekszenek, ahol az ember és az állat békés koegzisztenciában, sőt: egymásra utaltságban élnek. Ahol az állatoknak éppen olyan jogaik vannak, mint az embereknek. És ahol jól tudják (mert alapvető szociológiai törvényszerűség): egy társadalom arról ismerzik meg, hogyan bánik az öregjeivel, a nyomorékaival, a gyerekekkel, és – az állatokkal. Isten pontosan ezért köti első szövetségét Noéval és az övéivel. Amibe az állatok is beletartoznak. Talán, ezt a törvényt nem értette a régi emberiség? És majd az új?! Aztán, itt van Ábrahám története. Isten megpróbálja Ábrahámot, hogy igazán hiszi-e őt. Hitét fiának, Izsáknak megölése bizonyíthatná. Ám, Isten lefogja Ábrahám kezét, amikor az kést emel fiára.

Az Isten iránti elkötelezettség több és magasabb rendű, mint éppenséggel a világ. Belsőleg mindazzal, ami a legértékesebb, a legbecselesebb, akár. Hiszen éppen Ádám példája mutatja, hogy az anyagi világot annak isteni törvényei nélkül mindenképp fölötteinek nyilvánítani, – ez több mint bűn. Hiba. A globális ökológiai katasztrófával fenyegető globális háttérben az anyagi világot kizárólagosnak gondoló emberiség története áll. Az életet semmibe venni, ez öngyilkos gondolat. Aki az életet semmibe veszi, az a természetet veszi semmibe. Ennek gyökere pedig az etika hiánya. Egy Isten nélküli világ. Egy embertelen világ. Káin és Ábel története az állattenyésztő nomád életmód veresége. Istennek Ábel, a juhász áldozata tetszik, és nem Káiné, aki földművelő. A föld megművelésén, a megállapodottságon, az építésen, a gyökeret eresztésen, a törvények meghozásán és annak betartásán, a természet rendjének az emberi rendbe bevonására irányuló törekvésen alapuló világ Káinjának szorul ökológiai keze és válik testvére gyilkosává. Ábelnek el kellett véreznie testvére gyilkos kezétől. Káin ugyan elűzi Isten, de megtiltja megölését. Káin pedig elindul azon az úton, ami a kultúra (= művelés, lat.) természet elleni, gyakorta vérdíjazatokkal járó kiterjedésének történetét jelentette. Akárcsak az életben, az Írásban is, a jó, a továbbvivő, megkapaszkodása szinte mindig az erőszakon keresztül valósul meg. Amikor Mózes kivezette népét Egyiptomból, tudta, hogy ő nem mehet vele Kánaánba. Amikor végre föltűntek a szent föld oly sokszor megáldott szikláit, Mózes elbúcsúzott az övétől, és elvonult a hegyek közé meghalni. Az ökológiai üzenet itt az, hogy Mózes egy más életmodellt testesített meg, mint amit a zsidóknak a nekik kijelölt földön meg kellett valósítaniuk. Még ha ugyanannak a hatszáztizenhárom „micvének” a birtokában is. A földet immár be kellett lakni. Templomot kellett építeni az Örökkévalónak, ami a zsidóknál az állam szervezetének, a politika, a gazdaság, a kultúra megszervezésének, és a populáció rétegződésének teljesen unikális generálója volt. Városokat kellett építeni. Meg kellett szervezni a lakosság védelmét. Szavatolni kellett a belső rendet. Humánökológiailag tehát egy mérőben új helyzet volt ez, mint a rabszolgaság (sokan vissza is vágytak a bibliai történetben) és a sivatagi vándorlás. Talán ezért fogalmazódik meg a Beresit vagy a Genézis lapjain két, látszólag egymásnak ellentmondó álláspont az embernek adott világgal kapcsolatban. Az egyik szerint Isten a világot és benne mindent, élő és élettelen az ember szolgálatára teremtette. Hogy uralkodjék rajtuk. A textus más helyein arról olvasni, hogy Isten az embert, merthogy az Ő képmása, uralkodóként, és természetesen igazságos (nemcsak jogos) uralkodóként rendelte a létezők fölé. Az isteni teremtés leírásában nincs logikai elvétel. Az embernek, mint isten képmásának a természettel (és saját természetével) együtt kell élnie. Ezt az együttélést gondolja a judaizmus a szerződés erejével hitelesnek. A Szentírás etikája, a zsidó-keresztény etika természetesen nem az egyetlen etika, ami képessé teheti az embert a természettel és az általa felépített világgal való harmonikus együttélésre. A múlt században fölfedeztek In-

diában egy közösséget, amely egy sivatagos régió kellős közepén élt. Akkor már sok száz éve. Körülöttük mindenki elpusztult vagy elmenekült. Ők megmaradtak. Sőt, egészségesen maradtak meg. A titok csak nagy sokára oldódott meg. Kiderült, hogy a tizenhatodik században, amikor a szerencsétlen klímaváltozás bekövetkezett azon a területen, egy ember, nevezzük vallásalapítónak, egy néhány mondatos törvénykönyvet írt az ő népének. Ebben az esővíz összegyűjtésének módoszatai, a talaj művelésének technikája, a betegségek gyógyítása éppen úgy szabályokban jelent meg, mint amelyek a társadalmi együttélésre vonatkoztak. De valamennyi törvény az adott humán és természetes környezetben való túlélésre fogalmazódott meg.

A Tóra hasonlóképpen a túlélésre, a zsidó nép és rajta keresztül az emberiség túlélésére született. A zsidók hite szerint: Isten által adottan.

A környezeti válságra adandó zsidó válasz sürgősségéről

*Kiadta „A környezetről és a zsidó életről” című tanácskozás
Washington DC, 1992. március 10.*

Mi, az összes irányzathoz tartozó, különböző szervezetekhez kötődő és eltérő politikai nézeteket valló amerikai zsidók egyesültünk azon mély meggyőződésünkben, hogy az emberi élet minősége és az általunk benépesített Föld veszélyben van, gyorsan növekvő ökológiai veszélyek hatására. Ezen veszélyek közül a legnyomasztóbbak: az ózonréteg vékonyodása, a globális felmelegedés, a tömeges erdőirtás, a fajok kipusztulása és a biodiverzitás csökkenése, a toxikus kemikáliák és nukleáris hulladékok mérgező maradványai, valamint az exponenciális népességnövekedés. Mi itt, az alábbiakban kifejezzük felelősségünket ezen bolygóméretű válság megoldására, mind saját személyes, mind közösségi életünkben.

A zsidók számára a környezeti válság vallási kihívás. Mint a gondoskodás hagyományának örökösei; ami egészen a Teremtésig nyúlik vissza és azt tanítja, hogy legyünk a Teremtés folyamatában társak, nem tudjuk elfogadni környezetünk gyorsuló pusztulását valamint annak hatását az emberi egészségre és létfenntartásra. Ahol csak tönkretesszük a levegőt, földet és vizet, ott nekünk, zsidóknak az a szent kötelességünk, hogy felismerjük Isten-adta felelősségünket és tegyünk a környezet leromlásának és az ezáltal okozott fájdalom és szenvedés enyhítésének érdekében. Újra meg kell erősítenünk és átörökítenünk a hagyományt amit örököltünk, és amely felszólít bennünket arra, hogy védelmezzük az emberiség otthonát.

Összehívtuk tehát Washingtonban ezt a példa nélkül álló tanácskozást annak érdekében, hogy egységes zsidó állásfoglalást alakítsunk ki a környezeti válsággal kapcsolatban. Elkötelezzük magunkat, hogy elvisszük otthonunkba, közösségeinkbe, gyülekezeteinkbe, szervezeteinkbe és munkahelyeinkre azt a sürgető üzenetet, hogy a levegő, a föld, a víz és minden élőlény veszélyben van. Felhívjuk saját vallásunk híveinek figyelmét az örökérvényű Írásokra, amelyek az isteni ajándékokról és elvárásokról szólnak hozzánk. Ez a Tanácskozás fontos lépést jelent a következők felé:

mozgósítani közösségeinket az energiahatékonyság, a hulladékok mennyiségének csökkentése és újrahasznosítása, valamint egyéb, a környezeti fenntarthatóságot szolgáló tevékenységek érdekében

- környezeti nevelési programokat kezdeményezni olyan helyszíneken, ahol a zsidók tanulás céljából összegyűlnek, különös tekintettel fiatalokra
- minden kormányzati szinten és nemzetközi fórumon nyomást gyakorolni a megfelelő környezetvédelmi törvénykezés kialakítására
- meggyőzni az üzleti élet képviselőit, hogy a környezettudatos vállalatirányítás gyakorlásának helyi lehetőségeit tárják fel
- zen törekvésekben szorosan együttműködni tudósokkal, oktatókkal, környezetvédő csoportok képviselőivel, izraeliekkel és más vallási közösségek vezetőivel.

Tennivalóink listája hosszú: Izrael biztonsága, a szovjetunióbeli zsidók kitelepítése, antiszemitizmus, népünk jóléte más országokban, a szegénység, a munkanélküliség, az éhezés, az orvosi ellátás és oktatás még ma is fennálló problémái, éppúgy, mint az asszimiláció és a vegyes házasság kérdései – mind-mind foglalkoztattak bennünket eddig is, és ezután is munkát adnak.

Az ökológiai válság ezzel együtt minden a zsidókat érintő kérdéskörben jelen van, hiszen a veszély globális, növekvő és végül az ökológiai egyensúlyt és az élet minőségét veszélyezteti. Rendkívül fontos tehát, hogy a környezeti kérdések közösségeink azonnali, folyamatos és halasztást nem tűrő érdeklődésére tartsanak számot.

Aláírók (címek és funkciók az 1992 márciusában):

Marc D. Angel rabbi, elnök, Amerikai Rabbini Tanács (Rabbinical Council of America)

Shoshana S. Cardin, elnök, Amerikai Jelentős Zsidó Szervezetek Elnöki Konferenciája (Conference of Presidents of Major American Jewish Organizations)

Jerome K. Davidson rabbi, elnök, Amerikai Zsinagóga Tanács (Synagogue Council of America)

Dr. Alfred Gottschalk, elnök, Hebrew Union College – Zsidó Vallási Intézet (Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion)

Dr. Arthur Green, elnök, The Reconstructionist Rabbinical College

Irwin Groner rabbi, elnök, Rabbini Gyűlés (The Rabbinical Assembly)

Walter Jacob, elnök, Amerikai Rabbik Központi Konferenciája (Central Conference of American Rabbis)

Frank R. Lautenberg, az Egyesült Államok Szenátusa

Marvin Lender, elnök, Egyesült Zsidó Felhívás (United Jewish Appeal)

Joseph I. Lieberman, az Egyesült Államok Szenátusa

Sheldon Rudolf, elnök, Amerikai Ortodox Zsidó Kongregációk Uniója (Union of Orthodox Jewish Congregations of America)

Alexander M. Schindler rabbi, elnök, Amerikai Héber Kongregációk Uniója
(Union of American Hebrew Congregations)

Dr. Ismar Scharsch, rektor, Amerikai Zsidó Teológiai Szeminárium (The Jewish
Theological Seminary of America)

Arden Shenker, elnök, Nemzeti Zsidó Közösségi Kapcsolatok Tanácsadó Testület
(National Jewish Community Relations Advisory Council)

Arlen Specter, az Egyesült Államok Szenátusa

Alan J. Tichnor, elnök, Amerikai Egyesült Zsinagóga (United Synagogue of America)

Bevezetés a zsidó vallás és az ökológia kapcsolatrendszerébe

A zsidó vallás és az ökológia: A teremtés teológiája

Daniel B. Fink

az A'ha'va't Be't Iszrael Gyülekezet rabbija, Boise, Idahoban

*Két igazságot tarts kéznél és az adott pillanat szükségére szerint vedd elő őket.
Legyen az egyik „Mert a világ értem teremtetett.”, a másik pedig. ” Por és hamu vagyok.”
Szimcha' Bunam rabbi*

Bevezetés

A módszeres környezeti etika kialakítására való törekvés viszonylag új a zsidó vallásban. A zsidó történelem legnagyobb részében, a szent íráskor – kezdve a héber Szentírástól a Talmudon át a középkori filozófiai, jogi és misztikus irodalomig – csak alkalmanként foglalkoztak ökológiai kérdésekkel: akkor, amikor azok felmerültek. Az ökológia nem volt az érdeklődés különálló területe, hanem az Isten, az emberiség általánosságban (és Izraelben különösképp) valamint a természeti világ többi része közötti kapcsolatrendszer szerves része. A környezeti kérdésekre vonatkozó zsidó álláspont ráadásul soha nem volt egységes. Ebben visszatükröződni látszik szöveg- és világnézeti hagyományunk sokszínűsége. Ennek ellenére a kortárs tudósok, akik a környezeti etikára vonatkozó normatív zsidó álláspontot szeretnék kialakítani, sok érdekességet találhatnak a „teremtés története (ma'a'sze' bre'sit)” -ként ismert Teremtés könyve első két fejezetében és az ezeket követő későbbi magyarázatokban. A legtöbb zsidó tanító ellenállt annak az irányzatnak, mely a Tórát statikus, irodalmi módon olvasta. A Teremtés története egy ma is tartó folyamatot ír le, ahogyan azt a zsidó liturgia is megerősíti, Isten nap mint nap megújítja a teremtés munkáját. Az emberek egyedülálló szerepet töltenek be Isten világának ebben a változókéony képében. Egyeszerre vagyunk részei a természetnek és vagyunk egyben távol tőle.

A por és az istenség között

Vegyük a teremtés sorrendjét a Teremtés könyve első fejezetéből. Az emberiséget Isten csak a hatodik napon teremtette meg, miután megteremtette a világosságot és a sötétséget, a vizet és a szárazföldet, növényeket és állatokat. Mi nyilvánvalóan a Teremtő utolsó tetteként jöttünk létre. De mit üzen ez nekünk a világegyetemben elfoglalt

helyünkről? A Babiloniai Talmud felelmeget egy vitát arról, hogy miért teremtette Isten az összes élőlények közül utoljára az embert. Az egyik rabbi szerint azért, mert az ember volt a teremtés tetőpontja. Istent egy királyhoz hasonlította, aki hatalmas ünnepséget rendezett, és miután mindent előkészített meghívta a megbecsült vendéget. Isten is hasonlóan ehhez, létrehozta az egész természeti világot az emberiség fenntartására és örömére. A második bölcs egy ettől egészen eltérő választ adott: „Ádámot a hatodik nap végén teremtette meg az Isten, így ha az emberi lények túl erőszakossá válnának, akkor lehet majd emlékeztetni őket arra, hogy még a szúnyogok is megelőzték őket a teremtés rendjében.”. Ezen nézet szerint az emberiség nagyjából egy elkésett isteni gondolat.

Ugyanezen feszültség fejeződik ki Szimcha¹ Bunam aforizmájában arról, hogy tart-suk kéznél két igazságot. A zsidó természet-etika elismeri az emberiség egyedülálló képességét arra, hogy a természet szépségeit saját hasznunkra fordíthassuk. Ugyanezkor emlékeztet arra, hogy az isteni teremtés minden egyes része saját belső értékkel bír. Amint azt a nagy középkori zsidó filozófus Mozes Maimonidesz megállapította a *Tévelygők útmutatója* című munkájában, a Tóra is megerősíti, hogy a teremtés minden egyes napja után „Isten látta, hogy ez így jól van”. Ilyen dicséret az ember számára nincs fenntartva. Csakugyan, a bibliai mesélő kijelenti, hogy midőn befejezte „Isten látta a teremtés munkájának eredményét és megállapította, hogy nagyon jól sikerültek”. A szöveg külön kiemeli az összes növény és állat értékét. Ezért Maimonidesz így következtet: „Az összes többi élőlény saját magáért teremtett, nem pedig valami más érdekében (pl. az emberiség)”.

Az uralom kérdése

Ha az emberi kiváltságokat ellensúlyozza a természet belső értékeinek megléte, mit kezdünk azzal a híres mondattal, amelyben Isten azt mondja az első embereknek, hogy vessék uralmuk alá a földet és minden élőlényt? Lynn White és mások kritikájával ellentétben a zsidó vallás fő áramlata a fentieket nem úgy értelmezte, mintha zöld utat kapott volna a természet lelkiismeretfurdalás nélküli kizsákmányolására. Kilencszáz évvel ezelőtt Ra¹si, a legismertebb Tóra-magyarázó, megjegyezte, hogy a héber „uralmat megszerezni” szó (v'jirdu) ugyanabból a szótövből képeződik, mint a „alászállni” (ja'r'ad) szó. Ezért azt mondja: „Amikor az emberiség megérdemli, akkor uralmunk van az állatvilág felett; ha nem érdemljük meg, akkor leszállunk az állatok szintje alá, és az állatok gyakorolnak hatalmat felettünk.” Mi csak akkor vagyunk kiemelkedőek, ha a legmagasabb fokú felelősséget betartva tesszük lépéseinket. A teremtés többi részét tönkretenni az a lealacsonyodás jele, nem pedig az uralomé. Egy modern példát idézve, ha nukleáris balesettel vagy háborúval megsemmisítjük az em-

beri életet a Földön, akkor minden valószínűség szerint a csótányok fognak a bolygó irányítóivá válni.

Továbbmenve, a Teremtés 1. könyvében az emberiségnek adott megbízás igazi jelentősége nem kerül meghatározásra egészen a teremtéstörténet második feléig, amelyet a Ter. 2:4-15-ben találunk. A múlt század több bibliakritikusa rámutatott a két történet közötti eltérésekre, az eltérő szerzői hagyományoknak tulajdonítva azokat. A zsidó hagyomány azonban, – mint ahogyan egyre több irodalom-szemléletű kortárs tudós is – csak kiegészítésnek tekintik a teremtéstörténetet. Mindegyik Isten teremtményeihez való viszonyunk egyik fontos aspektusáról beszél, de a teljes kép csak a közöttük lévő gazdag dialektikában alakul ki.

Míg az első teremtéstörténet elsősorban Isten kozmikus tervének egyenes levezetésével foglalkozik, hogy hogyan tegyen rendet a káoszban, a második kiemeli az emberiség kapcsolatát a világgal. Ez utóbbi bemutatja a sáfárkodás koncepcióját. Az emberreket (a'da'm) Isten földből (a'da'ma') teremtette. Isten elhelyezett bennünket a kertben és azt mondta, hogy dolgozzunk a Földön és vigyázzunk rá. Ez az, amit valójában uralmunk jelent. Amint arra a XX. sz-i német-zsidó tudós Benno Jacob rámutat, Isten parancsa, hogy vigyázzunk a kertre egyben megjelöli a Földet, mint Isten tulajdonát, nem pedig a miénket. A Teremtés 2. könyve pontosítja az előző fejezetben adott megbízást. Az emberiség isteni bizalom őrzője. Amint a zsoltáriró később emlékeztet bennünket „a világ az Úré”.

Szombat: Utolsó a Teremtésben, első a szándékban

Nem egyszerű dolog az emberi uralom és a természet integritása közötti feszültséget fenntartani. Úgy tűnik, Isten már a kezdetektől látja, hogy az emberek gyakran a sáfárság félreértelmezését választva azt a természet kifosztására szóló engedélynek tekintik. Ezért nyomban az ember megteremtését követően, Isten pusztító hajlamaink megfékezéséremegalkotja a Szombatot. A Szombat a teremtés koronája, a nap amikor a munkavégzés minden formája tilos. A Talmud rabbijai úgy tartották, hogy bár a Szombat volt az utolsó, amit megteremtett az Isten, ezt már kezdetektől fogva készült megteremteni „első volt szándéka szerint”. Ugyanezen bölcsek a szombati napon megtiltott „munkát” úgy határozták meg, mint harminckilenc olyan tevékenységet, melyek a természetes rendet megváltoztatják. Ezért felszólítottunk, hogy egy héten egyszer, tartózkodjunk mindenfajta munkavégzéstől, amelyik a természet elemeit emberi célok beteljesítésére használja fel. A szombat így kézzelfogható figyelmeztetés arra, hogy a teremtés többet ér, mint bármilyen pénzügyi megfontolás. Nem csoda te-

hát, hogy Abraham Joshua Heschel rabbi ezt a napot tartotta a mai modern ember és asszony utolsó reményének, akik a béke vízióját keresik a profán és zajos kereskedelem korában. Később a Tórában a szombatnap elvét a mezőgazdaságban is alkalmazták, a szombatév rendeletében. Minden 7. évben a gazda ugaron kell hagyja földjét, és helyette Isten bőkezűségére kell hagyatkozzon. Mi, mai emberek ebben korai – és józan – talajvédelmi előírást látunk. Emellett azonban ez újabb kifejeződése annak a tételnek is, mely zsidó környezetetika alapját képezi: hogy mi csak bérlők vagyunk ezen a Földön. A Föld Istené. Mi csak engedélyt kaptunk arra, hogy élvezzük a Teremtő bőséges ajándékait, de nem szabad elvesztegetnünk vagy szertelenül tönkretennünk semmit sem. A bal tashchit nevű zsidó rendelkezés arra tanít bennünket, hogy könnyedén éljünk, megőrizve a Föld bőségét. És valóban, a rabbik kijelentik, hogy bárki, aki gyümölcsöt eszik anélkül, hogy a megfelelő hálaadást Istennek elmondta volna, olyan mintha tolvaj lenne, aki a Teremtőtől lop.

Következtetés: az ajándék utódainknak

A Tórát megnyitó Teremtés története magyarázatok állandó folyamának forrása volt, miután minden generáció újraértelmezést keresett hozzá. Mi újra és újra meglátogatjuk a Kertet és felfedezzünk Isten többi teremtményével való kapcsolatunkat. Végső választásunk ebben a hagyományban gyökerezik. Mindez a Kohelet Ra'bba'ból származik, ami a Prédikátor Könyvében lévő homiliák gyűjteményén alapul. Ez komoly terhet hagyományoz ránk: Megőrizni ezt a gyönyörű világot a leszármazottaidnak, mert ha nem tennél így, akkor nem lesz többször lehetőség a helyreállítására. Amikor az Áldott Szent Isten megteremtette az első emberi lényeket, Isten kézenfogta őket és elvezette őket az Édenkert minden fájához, és azt mondta nekik: Íme a Teremtményeim! Nézzétek milyen kedvesek és dicséretre méltóak! Jól figyeljetek arra, hogy ne tegyétek tönkre és ne pusztítsátok el az Én világegyetememet, mert ha tönkreteszitek, nem lesz utáthatok senki aki rendbehozná azt.”

A zsidó hit tanai

Nahum Rakover ortodox hívőt és Tóra/Talmud tudós professzort a Zsidó Világkongresszus kérte fel ezen tanulmány megírására

Isten világában élni

Ez az írás természeti környezetünk szennyeződéstől és pusztulástól való megóvásának hatalmas és összetett problémájával foglalkozik azért, hogy Isten világában élhessünk, miközben élvezük annak szépségét úgy, hogy abból a lehető legtöbb fizikai- és lelki előny származzon.

Zsidó források szerint, az ember természet védelmére vonatkozó kötelességének magyarázata a következő bibliai kifejezésben lelhető fel: „Mert enyém a föld” (3 Móz. 25.23). A Biblia tudatja velünk, hogy a Föld nem az ember kizárólagos tulajdona, hanem inkább megkapta „hogy művelje és őrizze azt” (1 Móz. 2.15).

Azon bibliai források alapján, amelyek az ember természet feletti „uralmára” vonatkoznak, inkább úgy látszik, hogy az ember az ő világa felett korlátlan hatalmat kapott, amint az (1. Móz. 1.26-ban) olvasható:

És monda Isten, „Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; és uralkodjék a tenger halain, a levegő madarain, a barmokon, mind az egész földön, és a földön csúszómászó mindenféle állatokon.”

Szintén az 1.Móz 1.28-ban:

És megáldá Isten őket [Ádámot és Évát]: Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá; és uralkodjatok a tenger halain, a levegő madarain és a földön csúszómászó mindenféle állatokon.”

“Tekinsd az Isten munkáját, mert ő ki tudja egyenesíteni azt, amit az ember elgörbített?” (Préd., 7:13)

“Amikor az Isten megteremtette Ádámot, megmutatta neki az Édenkert összes fáját és azt mondta neki: Nézd meg a teremtményeimet, milyen szeretetreméltóak, milyen kedvesek mindannyian. Mindent, amit létrehoztam, Neked hoztam létre. Vigyázz, hogy ne tedd tönkre és ne bántsd az én világomat, mert ha tönkreteszed, akkor senki sem fog utánad következni, hogy helyrehozza azt.” (Misle' Rabbah 7)

Kook rabbi¹ világos értelmezését adta a fentieknek:

Felvilágosult vagy gondolkodó ember számára kétség nem férhet ahhoz, hogy a Bibliában, az „uralkodjatok a tenger halain, a levegő madarain és minden csúszómászó felett” idézetben említett „uralkodás” nem egy zsarnok uralmára vonatkozik, aki annak érdekében, hogy személyes egyéni vágyait és szeszélyeit kielégítse, durván bánik az alattvalóival és szolgálival. Elképzelhetetlen lenne ilyen visszataszítóan törvénybe foglalni egy alárendeltségi viszonyt és örökre megbélyegezni Isten világát, aki mindenkihez jó és akinek a kegyelme kiterjed minden általa teremtett élőlényre, ahogyan az meg van írva, „a Föld kegyelmességén alapul”² (Zsolt. 89.3).

Három dolog, ami nyugalmat ad az embernek

A Talmud Bölcei a környezet hatását az emberi lélekre a következőképpen nyilatkoztatták ki:

Az ember öntudatát 3 dolog állítja helyre: [szép] hangok, látványok és illatok. Három dolog gazdagítja az emberi lelket: szép lakás, szép feleség és szép ruházat.³

A Talmud Bölcei azt is megállapították, hogy a nagyvárosokban a környezet több kárt szenved, mint kisvárosokban. A Misna egyik törvényét magyarázva⁴ – miszerint a feleség nem kényszerítheti ferjét, hogy az a faluból egy nagyvárosba költözzön – a Talmud Joszi ben Chanina rabbi⁵ (ld. 5. sz. lábjegyzet) magyarázatát idézi „Az élet a városban nehezebb.” Ra'si így magyarázza⁶:

Mert olyan sokan élnek ott, és összezsúfolják a házaikat, és nincs elég levegő, míg a falvakban vannak kertek és gyümölcsösök az otthonaik közelében, és jó a levegő⁷.)

Ha valaki követ dob a köztelekre

A Toszeftában található történetből megtanulhatjuk az egyén azon kötelezettségét, hogy a közvagyonot védeni kell:

Úgy történt, hogy egy ember a saját telkéről köztelekre dobált át köveket amikor arra jött egy jámbor ember és így szólt hozzá: „Te okatlan, miért takarítasz el a köveket olyan területről, amelyek nem is a tiéd és teszed olyanra amely a te tiéd?” Az ember kinevette. Nemsokára aztán a kénytelen volt eladni a telkét, és amint kiment az utcára, belebotlott azokba a kövekbe, amelyeket nemrég kirakott volt oda. Akkor így szólt: „Milyen igaza volt annak a jámbornak, aki azt mondta Miért takarítasz el köveket olyan területről ami nem is a tied, olyanra, amely a tied?” (Toszefta)

Más szavakkal, a kifejezés „köztulajdon” és „magántulajdon” nem feltétlenül azonos az „enyém” és „nem enyém” fogalmával. Ami egyszer az én magántulajdonom volt, lehet, hogy egy nap már nem lesz az enyém, míg a köztulajdon mindig az én vagyonom marad.

A környezet védelme és az ember szeretete

Az ember viszonyát a többi emberhez meghatározó bibliai parancson „Szeressed felebarátodat, mint magadat” (3 Móz. 19.18) alapuló törvényeken túl, szabályokat állapítottak meg arra, hogyan bánjon az ember a növényekkel, állatokkal⁸, sőt, a természet élettelen elemeivel is.

A környezetvédelem témájához közelítve, óvatosnak kell lennünk, hogy a környezet védelme és az ember védelme között a megfelelő egyensúlyt fenntartsuk. A megfelelő egyensúly ebben az összefüggésben természetesen nem az ember és a természet közötti egyenlőséget jelenti. Az ember és a természet közötti viszony amolyan tulajdonosi viszony – jóllehet korlátozott. A természet védelme iránti lelkesedésünkben nem szabad elfelejtenünk az ember érdekét illetve szerepét a teremtés rendszerében. A természet szeretete nem előzheti meg az ember szeretetét. Mindenáron el kell kerülni, hogy azoknak a hibájába essünk, akik állatszeretetükről voltak ismertek, mégis az elképzelhető legszörnyűsebb tetteket követték el embertársaikkal szemben.

A megfelelő egyensúlyt az egyéni érdekek és a közérdek között is meg kell tartani. Néha egy-egy egyéni cselekedet árthat a közösségnek, pl. amikor valaki felépít egy gyárat, amelyik azután a környezetet ipari hulladékkal szennyezi. Néha azonban, a közösség az, amelyik érdekelt a gyárépítésben, noha az súlyosan csorbítja az egyén képességét arra, hogy saját otthonát és környezetét élvezze.

¹ A'vra'ha'm Jicha'k haKohen Kook rabbi (1865-1935) volt Palesztina első főrabija. Filozófus, tudós, jogi tekintély és misztikus volt, egyike a mai generációk kiemelkedő zsidó személyiségeinek.

² „Chazon haCimchonut vahaSalom, Afikim baNegev II,” a Lahai Ro'i-ból, kiadta Yohanan Fried és Avraham Riger (Jeruzsálem, 1961), 207.o.

³ Berakhot 57b

⁴ Misna Ketubot 13:10

⁵ Ketubot 110b

⁶ Ra'si, ad loc., s.v. Yeshivat

⁷ Joszi ben Cha'nina rabbi véleményét törvénybe iktatták: Maimonidesz, M.T., Isut 13:17. Lásd még Sulcha'n A'ruKh Even haEzer 75:1

⁸ Az állatokhoz való viszonyról, lásd Nahum Rakover, Ha'ga'na't ha'Cha'j (Tzed Hayyot), Szidra't Mechka'rim uSzkivot baMispá't ha'Ivri 40. monográfiája (Jeruzsálem, 1976)

Amikor a környezet minőségét vizsgáljuk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a környezet magában foglalja a benne élő embereket is – egyéneket és közösségeket egyaránt. A környezet védelme önmagában nem tud érdekkellentétet megoldani, bár amikor a problémák megoldásait keressük, bővítheti a figyelembe veendő tényezőket. A megoldásoknak a végső elemzéskor gazdasági, szociális és morális megfontolásokon kell alapulniuk.

Alábbi munkánkban megvizsgáljuk a témánkhoz kapcsolódó zsidó forrásanyagokat. Megemlíti majd azokat a korlátozásokat, amelyek a természetet, felebarátainkat és a társadalom egészségét károsító tettekre vezettek be.

Az általunk vizsgált témakörök jelentős részben a felebarátok közötti viszonyokra és a másoknak okozott károkra vonatkozó törvényekben gyökereznek. Számos és igen összetett ilyen törvény létezik, ezek mindegyikének átfogó megvitatása messze meghaladja jelen kutatás kereteit. Ennek ellenére törekszünk arra, hogy néhány, a témára vonatkozó alapelvet röviden feldolgozzunk. Ha mégsem találunk megoldást a felmerülő összes problémára, akkor reméljük, hogy legalább finomíthatjuk a kérdéseket, és feladatokat állíthatunk a további kutatások elé.

A természet védelme

Az ember és környezete

„Felidézem a régi időket, 1905-től kezdődően, amikor áldott Urunk kegyelméből megadatott nekem, hogy a szent földre jussak, és eljutottam Jaffába. Odaérve, először tiszteletemet tettem a mi nagymesterünkénél A'vra'hám Jicha'k Kook rabbinál (áldott legyen emléke) aki szívesen fogadott, amint az az ő szent szokása volt. Röviden elbeszélgettünk a Tóra tanulmányainkról. A délutáni istentisztelet után szokása szerint elment egy kicsit sétálni a mezőkre, hogy gondolatait összeszedje; és én is vele mentem.

„Útközben leszakítottam néhány ágat vagy virágot. A mi nagymesterünk megrökönyödött, majd finoman azt mondta: „Higgy nekem. Eddigi egész életemben vigyáztam arra, hogy nehogyszükségtelenül tépjek le akár csak egy virágot vagy fűszálat is, amikor annak meg lett volna arra minden esélye, hogy nőjön vagy virágozzon. Te ismered a Bölcsék tanítását, hogy nincsen egyetlen fűszál sem itt lent a földön, amely nem kap mennyei erőt, amely megmondja neki, hogy Nőlj!⁹). Minden egyes hajtás és fűszál mond valamit, hor-

⁹ Lásd a 14. lábjegyzet szövegét

doz valamilyen jelentést. Minden egyes kő suttog valamilyen belső, elrejtett üzenetet a csendben. Minden élőlény hallatja a saját énekét (a Teremtő dicséretét zengve).” Azok a tiszta és szent szívből jövő szavak mélyen a szívembe vésődtek. Attól kezdve, erős könnyörltet éreztem minden iránt.” (A'rje Levine rabbi¹⁰)

Kook rabbi viszonya az egyes növényekhez és a teremtéshez általában az ember természetéhez való viszonyának átfogó filozófiai megközelítésen alapszik. Ezt az álláspontot a jeles misztikus, Mose Cordovero rabbi¹¹ fejti ki Tomer Devorah című munkájában:

Az emberi kegyelemnek ki kell terjednie minden elnyomottra, leigázottra. Az ember nem zavarhatja meg vagy pusztíthatja el őket pusztán csak azért mert a nagyobb bölcsesség minden teremtett lény fölé emeli: legyen az élettelen, növény, állat vagy ember. Ezen oknál fogva óvtak bennünket az ételek megszenteltetésétől . . . és ugyanúgy az embernek semmit sem szabad meggyaláznia, mivel mindent az Úr bölcsessége teremtett – ugyanígy nem szabad egy növényt gyökerestől kitépni, hacsak nincs arra szükség, vagy nem szabad egy állatot megölni hacsak nem a szükség kívánja azt meg¹².)

A Szombatév

A természet védelme megtalálható a szombatév bibliai törvényében (3 Móz. 25.1-5):

„Szóla ismét az Úr Mózesnek a Sinai hegyen, mondván: Szólj Izrael fiainak és mondd meg nékik: Mikor bementek a földre, a melyet én adok néktek, akkor nyugodjék meg a föld az Úrnak szombatja szerint. Hat esztendőn vesd a te szántóföldedet, és hat esztendőn messed a te szőlődet, és takarítsd be annak termését. A hetedik esztendőben pedig szombati nyugalma legyen a földön, az Úrnak szombatja: szántóföldedet ne vesd be, és a szőlődet meg ne mesd.

A mi a te tarló földeden magától terem, le ne arasd, és a mi a te metszetlen szőlődön terem, meg ne szedjed; mert nyugalom esztendeje lesz az a földnek.”¹³)

¹⁰ A'rje Levine rabbit, mint a „rabok rabbiját” ismerték. Ezen szakasz a Simcha Raz, Egy caddik a mi időnkben (A Tzadik in Our Times) c. műben, Charles Wengrov fordításában jelenik meg (Jeruzsálem, 1976), 108-109.o.

¹¹ Mose Cordovero rabbi (1522-1570) Cfat vezető kabbalistája volt Jichak Luria rabbi időszakát megelőzően.

¹² Tomer Devorah 3, ad fin

¹³ Lásd még (3 Móz. 25:6-7) és (2 Móz. 23:10-11)

Maimonidesz¹⁴, a Tévelygők útmutatója c. művében a szombatévet a következőképpen magyarázza:

„Figyelembe véve a szombatévre és a szabadságévre/jubileumi évre vonatkozó összes törvénybe foglalt parancsolatot, némelyikük azért jött létre, hogy sajnálatra vezéreljen és segítsen más embereken – mint ebben a szövegrészben is: „Hogy egyék meg a te néped szegényei, ami pedig ezektől megmarad, egye meg a mezei vad...” (2 Móz. 23. 11) – vagy azért, hogy a földet termékenyebbé tegyék és gazdagabbá azáltal, hogy ugaron hagyják.”¹⁵

Más szóval, mindennemű mezőgazdasági tevékenység beszüntetésének célja az, hogy a föld minőségét javítsa és növelje.

A szombatév másik okának magyarázatát, ami szintén kifejezi az ember saját környezetéhez való viszonyát, a Sze'fer haChinukh szerzője adja, amikor azt a kötelezettséget magyarázza, hogy a szombatév ideje alatt minden termést szabaddá kell nyilvánítani (azaz, bárki bemehet bármelyik földre és vehet annak terméséből).¹⁶

A Szombatév megokolásához Kook rabbi hozzáteszi még az ember, Isten és természet közötti helyes egyensúly visszaállítását is. A Szombatévben Kook rabbi szerint:

„Az ember visszatér természetének frissességéhez, eljut arra a pontra, amikor nem szükséges gyógyítani a betegségeit, amelyek legtöbbje az élet egyensúlyának megbomlásából ered, amint az egyre messzebb kerül a lelki és anyagi természet tisztaságától. (Bevezetés a Sa' bba' t ha' A' rec-be, 8-9) Hogy szívünkben megerősödjünk, és erős benyomást gyakoroljunk gondolatainkra tudatosítva azt, hogy a világot, mint egy újat teremtették a semmiből, „ mert hat napon teremté az Úr az eget és a földet”. (2. Móz. 20. 11)

„... és a hetedik napon, amikor semmit sem teremtett, pedig megnyugovék ... És ezért, Isten megparancsolta [nekünk] hogy a mezőgazdasági munkák beszüntetése mellett ezen [szombatév] alatt nyilvánítsuk a Föld minden terményét szabaddá, így az emberek emlékeznek majd arra, hogy a föld, amely minden évben meghozza terményeit számukra, nem teszi azt saját erejéből vagy magától, hanem van valaki, aki irányítja azt és annak tulaj-

¹⁴ Maimonidesz, Mose ben Maimon rabbi (1135-1204), a spanyolországi Cordobában született. A középkor legkiválóbb zsidó tekintélyének számított.

¹⁵ Maimonidesz: Tévelygők útmutatója, fordította Shlomo Pines (Chicago: University of Chicago Press, 1963), III:39

donosait, így amikor Ő akarja, akkor Ő megparancsolja, hogy a termény legyen tulajdonos nélküli.”

Érdemes megjegyezni, hogy a Szombatév intézményének gyakorlása a modern időkre is átnyúlik megtartó ciklusok keretében; a legutolsó megtartott Szombatév 2001-02-ben volt (amely a zsidó naptár szerint 5761-nek felel meg).

A teremtés megváltoztatása

Amellett, hogy tartózkodni kell a föld erőforrásainak túlzott kiaknázásától, figyelniünk kell a teremtés természetes egyensúlyának fenntartására is. Ezt követi A¹vra¹ha¹m ibn Ezra rabbi¹⁷ a fajok keverését ellenző bibliai tiltás magyarázatakor. Mózes III. könyvében (19:19) ezt találjuk:

Az én rendeléseimet megtartsátok: Barmodat másféle állattal ne párosítsd, szántó-földedbe kétféle magot ne vess, és kétféle szövétű ruha ne legyen rajtad.

A teremtésben bekövetkező változások megelőzésének egyik szempontja kifejeződik azokban az erőfeszítésekben, amelyek bármely állatfaj kipusztulásának megakadályozására irányulnak. Az a feltételezés, miszerint amit megteremtettek azt valamilyen céllal teremtették, megfoszt bennünket attól a lehetőségtől, hogy akár egyetlen fajt is elűntessünk a világból. Nahmanidesz a fajok keveredésével kapcsolatosan így ír¹⁸:

„A fajok keverését ellenző tiltás oka az, hogy Isten teremtette meg a Föld összes fáját... és megadta számukra a szaporodás lehetőségét is, azért, hogy egyedeik örökké fennmaradjanak, egészen addig amíg Ő úgy akarja, hogy a Világ létezzen, és megteremtette számukra a lehetőséget, hogy létrehozzák saját egyedeiket és ne változtathassanak azokon, örökké... Ez az oka az állatok közötti szexuális szaporodásnak, a fajfenntartás; ahogyan az emberek között is a szaporodás és a sokasodás a célja.”¹⁹)

¹⁷ A¹vra¹ha¹m ibn Ezra rabbi (kb.1089-1164) bibliamagyarázó, költő, filozófus és orvos. Spanyolországban élt.

¹⁸ Nahmanidesz, (3 Móz. 19:19)

¹⁹ Lásd még Nahmanidesz, Tárjag Mitzvot hajocim meA¹szeret ha¹Dibrot, Kitvei ha Rambanban, kiadta Chaim Chavel, 2. kötet, 554. o.

A pazarló rongálás tilalma

Az ember természeti környezetének védelmére irányuló kötelezettsége szintén kifejezésre jut a pazarló rongálást ellenző parancsolatban, a ba'l ta'sh'hit-ban. Általánosságban, ez a parancsolat megtiltja minden, az emberek számára hasznos dolog megrongálását.²⁰

Ez vonatkozik az állatok, növények sőt az élettelen tárgyak rongálására is.

Erre vonatkozó utasítások találhatók a Sze'fer haChinukh-ban, ahol a gyümölcsöt nevelő fák kivágásának tilalmáról van szó. A magyarázat a parancsolat hatóköréről való értekezéssel kezdődik:

„Megtiltották nekiünk, hogy amikor ostromzár alatt tartunk egy várost, fákat vágjunk ki, azért hogy nyomást gyakoroljunk, és fájdalmat okozzunk a lakók szívében, ahogy írva van: „ne veszítsd el annak egy élőfáját sem fejszével vágván azt . . . és azt magát ki ne irtsd” (5 Móz. 20.19). Ugyanebben a tilalomban mindenféle pusztítás tiltása is benne van, mint a ruhanemű égetése vagy széttépése, vagy egy hajó tönkretétele mindenok nélkül.”²¹

A Sze'fer haChinukh szerzője tovább folytatja a tiltás okainak magyarázatát:

„Ismeretes, hogy ez a parancsolat azért született, hogy a jó és a hasznos szeretetére és az azokhoz való ragaszkodásra tanítson bennünket, ezáltal a jóság is ragaszkodni fog hozzánk, így elkerüljük mindazt, ami rossz és dekadens. És ez a jámborak útja: Szeretik a békét és mások jó szerencséjében való örömezt, és mindenkit közel hoznak a Tórához, nem pazarolnak el még csak egy mustármagot sem, fáj nekik minden rombolás és pazarlás amit csak meglátnak. És minden lehetőségükkel azon vannak, hogy megmentsenek a pusztítás-tól mindent, amit csak tudnak. A gonoszok azonban különböznek ettől. Ők a pusztítók szövetségesei, a világ pusztulásában lelik örömeiket és önnön magukat is elpusztítják: „amilyen mértékkel másokat mérsz olyan mértékkel mérettetsz meg te is. . .” (Misna Szota 1:7)

A pazarló rongálás tilalma abból az alább megvitatandó bibliai tilalomból ered, hogy gyümölcsöt hozó fákat nem szabad kivágni. A pazarló pusztítás azonban sokkal átfogóbb, mint a gyümölcsfák kivágásának tilalma, kiterjed bármi használható dologra. Más szóval a tilalom nem korlátozódik csak a természet védelmére, hanem magában foglalja az emberkészítette tárgyak tönkretételét is.

²⁰ Lásd Encyclopedia Talmudit, s.v. Bal tash'hit; Nahum Rakover, A zsidó törvények bibliográfiája - Otzar haMishpat (Jeruzsálem: Harry Fischel Institute for Research in Jewish Law, 1975), s.v. Bal tash'hit, I. kötet, 285. o. és II. kötet 278.o.

²¹ Sze'fer haChinukh, 529. sz. parancsolat (Chavel kiadás, 530. sz. parancsolat)

Mózes V. könyvében (20:19) a hadviseléssel kapcsolatos törvények között ezt találjuk:

Mikor valamely várost hosszabb ideig tartasz körülzárva, háborút viselve ellene azért, hogy elfoglald, el ne vedd annak egy előfáját sem, fejszével vágván azt; hanem egyél arról, és azt magát ki ne irtsd, mert ember-é a mezőnek fája, hogy ostrom alá jusson miattad ?

A Biblia ezért figyelmeztet, hogy még háború idején is tilos a gyümölcsöt termő fák pusztítása.

A haKetav vahaKabbala szerzője²² megmagyarázza a fenti tilalmat²³:

„Nem helyes egy teremtést olyan célra használni, amelyik homlokegyenest ellenkezik azal a céllal, amire az teremtetett, amint azt²⁴ Mózes II. könyve 20:22-vel kapcsolatban állítottuk: „mert ha te valamire emeled a kardodat, akkor már meg is szentségtelenítetted azt” – az oltárt arra teremtették, hogy meghosszabbítsa az ember életét, a vasat pedig arra teremtették, hogy megrövidítse az ember életét. Ezért nem illik össze, hogy valamit, ami az emberélet megrövidítésére szolgál olyasmire használjanak, ami meghosszabbítja azt. Ugyanígy van ez a fával is, ami arra teremtetett, hogy gyümölcsöt hozzon, táplálékul szolgáljon embernek és állatnak, így semmi olyant nem volna szabad tenni ellene, ami árt az embernek.

Isten, ember és természet viszonyát ez a bibliai kifejezés festi le: „Mert az ember is a mező egy fája.”²⁵ Ennek a viszonynak különbözőféle magyarázatai voltak: Még a növények is a mennyei Gondviselőtől függenek; mind az ember, mind a fa Isten teremtményei. Szifre' állítja: „Ez azt mutatja, hogy az ember megélhetése a fáktól ered.”²⁶

A Bölcsek a fa halálát úgyszintén az emberi lélek testből való távozásához hasonlították:²⁷ „Öt hang van, amelyik a világ egyik végéből a másikba jut, bár mindegyik hallhatatlan. Ha az emberek kivágják a gyümölcsstermő fát a fájáért, annak siráma eljut a világ

²² Ya'akov Tzvi Mecklenberg Rabbi (1865. év), a koenigsbergi rabbinátus elnöke

²³ haKetav vahaKabbala, (5 Móz. 20:19)

²⁴ Mekhilta, (2 Móz. 2:22); Ra'si ugyanezen verzióról

²⁵ Inkább tekinthető kinyilatkoztatásnak, tannak, mint kérdésnek

²⁶ Szifre' (kiadta Finkelstein), 203. o.

²⁷ Pirkei Rabbi Eliezer 34; lásd még David Luria rabbi magyarázatát is

egyik végéből a másikba, és a hang hallhatatlan... Amikor a lélek elhagyja a testet, a sírás eljut a világ egyik végéből a másikba, és a hangja hallhatatlan.²⁸

Ezen szakasz alapján Menachem Recanati rabbi²⁹ hozzáfűzi, hogy amikor az ember pusztítást megbosszul az anyagi világban, akkor a pusztítás a metafizikai világban is megbosszulódik, és ez az, amire a „Mert az ember is a mező egy fája” kifejezés utal.³⁰

A környezet szennyezése: dohányzás

A dohányzás komoly környezetszennyezés és veszélyes az egészségre. Ennek a problémának a tudatosodása a közterületeken történő dohányzást tiltó törvények meghozatalához vezetett.³¹

A zsidó joghatóságok mérlegelték, hogy tilos-e dohányozni olyan helyeken, ahol a füst másokat zavarhat. Az egyik szaktekintély, Moshe Feinstein Rabbi³², teljes mértékben tiltja a dohányzást a közterületeken. Az ő véleménye, hogy akkor is be kellene tiltani a közterületeken való dohányzást, ha a dohányzás csak azokat zavarná, akik túlérzékenyek arra.³³) Erre a tételre precedenst Joszef rabbi Talmud-beli esete jelent, aki túlérzékeny volt a zajra. Ha lehetséges a túlérzékenység alapján korlátozni bizonyos tevékenységeket, – magyarázza Feinstein rabbi – akkor az csak természetes, hogy így tehetünk, ha valami fájdalmat vagy sérülést okoz. Ezért, mivel a dohányzás ártalmas másokra, természetesen meg van tiltva.³⁴

²⁸ Mint ahogyan vannak az ember számára magas frekvenciájuk miatt hallhatatlan hangok is – éppúgy a Bölcsek tudnak más olyan hangokról is, amelyeket az ember nem képes meghallani.

²⁹ Menahem Recanati rabbi a XIII. sz. végén és a XIV. sz. elején Olaszországban tevékenykedő korai kabbalista volt

³⁰ Recanati magyarázata, Softim. Lásd még Jalkut meAm Lo'ez, (5 Móz. 17.)

³¹ 1983-ban az Izraeli Parlament meghozta a Közterületeken való dohányzás tilalmának törvényét, amelyet 1994-ben kiegészítettek az Egészségügyi Miniszter (Kovetz Takkanot, 1994. július, 1197-98) rendeletével. Ez a miniszteri rendelet a munkahelyeken történő dohányzást csak az erre speciálisan kijelölt helyeken engedélyezi, ahol nincsenek nemdohányzók, ahol megfelelő szellőzés biztosított, ahol a dohányzás nem zavarja a munkahely más területrészeit.

³² Mose Feinstein rabbit (1895-1986) az Amerikai Ortodox és Amerikai Zsidó Közösség eszmei vezetőjeként és jogi tekintélyeként tartották számon az elmúlt években

³³ Lásd Resp. Iggerot Moshe, Hoshen Mishpat II:18

Szépség

Ha az ember szép teremtményeket, vagy különösen jó formájú vagy szép termetű fát lát, akkor azt mondja: „Áldunk téged Urunk Istenünk, világ Királya, aki ilyen és ehhez hasonlókkal bírsz világodban.” Ha valaki Nisza'n hónapban (értsd tavasszal) ki-megy a mezőkre, kertekbe és látja a rügyező fákat vagy a virágzó virágokat, akkor azt mondja: „Áldunk téged Urunk Istenünk, világ Királya, aki a világodat olyanná teremtéd, amelyből semmi sem hiányzik és teremtettél bele szépséges lényeket és szép termetű fákat az emberiség javára”.³⁵

A zsidó forrásanyagokban az esztétikai szépség az egyén vagy a közösség életében nemcsak mint ápolásra méltó érték jelenik meg, hanem különböző jogi kötelezettségek alapjául is szolgál. Ezen kötelezettségek bibliai szabályokból és rabbinikus törvényekből erednek.

Mózes V. könyvében (35.2-5)³⁶ találunk várostervezésre vonatkozó utasításokat, amely előírja, hogy minden akadálytól mentes nyílt területeket jelöljenek ki. Ra'si leírja, hogy a szabad sáv létrehozásának célja „a város megszépítése, levegőssé tétel volt.”³⁷

Később a rabbinikus törvényhozás kiterjesztette e szabály alkalmazását más városokra is, nemcsak azokra amelyek a Bibliában szerepelnek.³⁸

Napjaink cselekedetei

A zsidó hitvallás szerinti környezetvédelmet és földvédelmet manapság különböző szinteken alkalmazzák.

Izraelben az 1994-es évet a „Környezet évének” nyilvánították. Ennek egyik eredménye többek közt, hogy az izraeli oktatási rendszerben a környezetvédelem központi témává vált.

³⁴ Lásd M. Halperin, „HaIshun - Szkira' Hilka'tit”, Asia V (1986), 238-247.o.; A.S. A'vra'ha'm, Nisma't A'vra'ha'm, Chosen Mispá't 155:2; Dov Ettinger, Pe'er Ta'ha't Efer - haIshun biYa'me' Chol uveJa'mim Tovim leOr ha'Ha'la'kha' (Jeruzsálem, 1989)

³⁵ Maimonidesz, M.T., Berakhot 10:13

³⁶ Lásd (3 Móz 25:34)

³⁷ Ra'si, Szota 27b, s.v. Migrash. Cf. Ra'si magyarázatai a 35:2-ről

³⁸ Maimonidesz, M.T., Smita' veJovel 13:1-2, 4-5

A Környezet Évének tiszteletére, kiadták a Környezeti vonatkozások és perspektívák a zsidó forrásokban c. könyvet. Ez a könyv taglalja az ember környezethez való viszonyát, valamint az ebben a témában született szerteágazó törvényanyagot is a Szentírástól, a Misna'tól és a Talmudtól (a II-V. századig) olyan jól ismert jogalkotókon, mint Maimonidesz, és olyan kodexeken, mint a Sulcha'n A'ruk'h át, a gazdag rezponzum irodalomig. A könyv azt is kutatja, hogyan jutott kifejezésre a Jeruzsálem új negyedében, a falon kívül épült részekben tartott vallási szertartásokon a környezet védelme a késő 19. és korai 20. században.

A környezetvédelemre vonatkozó zsidó forrásanyagokról több iskolai tananyagot, füzetet is készítettek.

Az izraeli törvényhozás, a Kneszet olyan kapcsolódó területeken iktatott be törvényeket, mint a lég- és zajszennyezés, a vízszennyezés, a hulladékok újrahasznosítása, a veszélyes anyagok, a vadon élő állatok és a növényvilág védelme, vagy a természetvédelmi területek létrehozása. A zsidók reménykednek abban, hogy mindezek tovább erősítik a környezeti kérdések iránti érdeklődést Izraelben és mindennütt a világon.

Összefoglalás

Az ember és a teremtés

Az ember környezetéhez és a növényvilághoz való általános viszonyának filozófiai alapja már a korai forrásokban, a Midra'sban és különbözőfilozófiai munkákban is kifejezésre jut. A természethez való klasszikus zsidó hozzáállás közvetlen következménye annak a hitnek, hogy az egész világegyetemet a Teremtő hozta létre. Isten szeretetét a legszélesebben értelmezték, hogy az öszses általa létrehozott teremtményt: étellel, növényt, állatot és embert is belefoglalhassák. A természetet a maga teljes szépségében úgy kell felfogni, hogy az ember számára teremtett, éppen ezért nem helyes, ha az ember tönkreteszi azt. Az ember természettel való kapcsolata segíthet helyreállítani személységét a boldogság és öröm természetes, eredeti állapotába.

Érdekek kiegyenlítése

A környezet védelmébe beletartozik a természetes egyensúly fenntartása, amely egyebek között az ember és a teremtés közötti egyensúly védelmét is jelenti. Az egyensúly azonban ebben a kontextusban nem jelent egyenlőséget. Az egyensúly együtt járhat azzal, hogy az ember és az ő jóléte elsőbbséget élvez, mind fizikai, mind lelki szempontból, és a lelki jólét is kerülhet előbbre a fizikai jólétnél.

Az érdekellentéteket az értékek óvatos mérlegelésével lehet feloldani, egy olyan folyamatban, ami néha az egyik értéknek a másik javára történő teljes megtagadását eredményezi. Az ember megkülönböztetett helyzete ellenére azonban ez mégsem jelenti feltétlenül azt, hogy a természet védelme kell legyen a megtagadott érték. Bizonyos esetekben az ember érdekében az áll, amit megtagadunk az környezet érdekében, különösen akkor, amikor az ember számára adódó haszon elenyésző a környezetben okozott jelentős kárral szemben.

Az emberi tulajdon nem abszolút

Az ember világ feletti uralma korlátozott. „Mert enyém a föld” (3 Móz. 25.23): Csak a Teremtő élvezhet abszolút tulajdonjogot az Ő teremtményei felett. Az ember parancsot kapott arra, hogy ne tegye tönkre a teremtményeket, hanem inkább javítsa és tökéletesítse azokat. Az ember tulajdonjogai azonban korlátozottak. Nem használhatja javait oly módon, amivel esetleg károsíthatna másokat. Alapelveket fogalmaztak meg a közjavak védelmére, legyenek azok olyan területek, amelyeket ténylegesen a közösség birtokol, vagy olyanok, mint az ózonréteg, ami mindannyiunkat véd a nap káros sugaraitól és ily módon senkié sem, de mégis mindannyiunkat szolgál.

Az emberhez való hozzáállás

„Szeressed felebarátodat, mint magadat” (3 Móz. 19.18), minden zsidó etika alapja, a környezet védelmében alkalmazva azt jelenti, hogy gondoskodnunk kell arról, meg ne károsítsunk másokat, különösképpen kerülendő pedig a közösség megkárosítása. Ha az ember és embertársa közötti, valamint az ember és környezete közötti viszony helyes, akkor az „enyém” és a „nem enyém” közötti jogi és etikai határok elmosódnak.

Jogi elvek meghatározása

Általában a zsidó forrásanyagok nem elégednek meg azzal, hogy egyszerűen csak hangoztatják a „környezeti értékeket”, hanem konkrét jogi kötelezettségeket is megalkottak. A zsidó jogi források a modern társadalmat érintő környezeti kérdések kiterjedt elemzését is tartalmazzák, és rávilágítanak a füst, a szagok, a víz- és légszennyezés elleni küzdelemre, valamint a természeti tájkép védelmére.

Jogi perspektívák

A környezetvédelem alapelvei és az azokból eredő cselekedetek a Szentírásán és különböző parancsolatokra adott magyarázatokon alapszanak. Ezen elvek fejlődése a posztbiblikus jogi irodalomban, mint a Misna, a Talmud, a kódexek és a responzum irodalom, is folytatódik.

A különböző környezetvédelmi vonatkozással bíró jogi kategóriákon kívül – mint pl. sérelmek – mind a Bibliai törvények, mind az azokon alapuló törvénykezés tartalmaznak közvetlenül a környezeti kérdésekre vonatkozó szabályokat. Ezek közül némelyik kölcsönösen korlátozta az egyén jogát a környezetével szemben, míg ezzel szemben a többi kiterjesztette az ember jogát arra, hogy a közvagyont személyes célokra lehessen felhasználni. Jeruzsálemre vonatkozóan külön törvényeket iktattak be, tekintettel a város egyedülálló helyzetére.

Kellemtlenségek extrém formái

A sérelmekre vonatkozó törvények közül a Bölcsék által képviselt, a környezeti károokra vonatkozó szigorú nézetet tanulmányozzuk.

Az ártalmak bizonyos fajtáit, mint pl. a füst, kellemetlen szagok és zajok, az extrém kategóriába sorolták, és azok számára, akik ezek kibocsátásáért felelősek voltak nem engedélyezték, hogy saját védelmükben a „nem kifogásolt gyakorlat” elvét hozzák fel. Ilyen esetekben a kárt szenvedett fél fel nem szólamlása nem adott jogalapot az elkövetőnek arra, hogy kárt okozó gyakorlatát folytassa. Ha ezekben az esetekben a kár magát a károsodottat érte – és nem az ő vagyontárgyát – és szenvedést okozott neki, akkor a törvény feltételezi, hogy a károsodott soha sem fogja jogait feladni az elkövető korlátozására vonatkozóan. Hasonló elv létezik a város esztétikai értékeinek tekintetében is, miszerint a lakosoknak nincs jogukban feladni az esztétikai előírások védelmére vonatkozó rendeletek végrehajtásának jogát.

Egy személyt nem csak azért lehet felelőségre vonni, mert közvetlenül károsította a környezetet, hanem azért is, mert olyan körülményeket teremtett, amelyek károkozéhoz vezettek. Így pl. valaki akkor is bebörtönözhető, ha önmaga nem is okoz zajt, de olyan helyzetet teremt, amelyben zaj keletkezik.

Még azokban az esetekben is, amikor kártérítés nem adható, mert a kár nem közvetlen, az a személy, aki ezeket a károkozó körülményeket kialakítja, kötelezhető azok megszüntetésére.

A különböző tevékenységeket és létesítményeket úgy kell elhelyezni, hogy elkerüljük, hogy azok kárt okozzanak a környezetükben. A Misna által meghatározott távolságok a munka tervezésekor fennálló feltételek között alkalmazhatók. A körülmények változásával a távolságokat is aszerint kell megváltoztatni.

Rugalmasság a normák létrehozásakor

Nem minden problémára létezik egyszerű megoldás. Csakúgy, mint a családjogban is, ahol nehéz precíz meghatározást adni a férj és feleség közötti szeretetből és tiszteletből eredő viselkedéstípusoknak, éppúgy a természet és teremtés szeretetén alapuló viselkedésmintákat sem lehet egyszerűen csak fix, rugalmatlan normákká lefordítani.

Olyan esetekre, amelyekre nincs kész válasz, a Bölcsék kifejlesztettek egy kritérium-rendszert, amelyet új és változó helyzetekre is lehet alkalmazni. Néhány kérdés fel fogja vetni egyrészt az egyén vagy a közösség jólétének tulajdonított viszonylagos fontosságát, másrészt a környezeti értékek fontosságát.

Egymással vetélkedő értékeket összekapcsolva a társadalom természetéhez való viszonyának relatív súlya bizonytalan marad. Fontosnak tűnhet, hogy megbizonyosodjunk arról, hogy nincsen olyan nagy szakadék a társadalom hozzáállása és a törvény által előírt kötelezettségek között, nehogy az elvárások magasabbak legyenek, mint amit a népeiség el bír viselni.

Manapság, a nagy, városias központok szaporodása és az ipari fejlődés következtében a környezetet érő veszélyek jelentősen megnövekedtek. Füst, ipari hulladék, kezeletlen szennyvíz, hulladéklerakó helyek a lakóövezetek közvetlen közelében, az ózonréteg károsodása, és sok egyéb ökológiai veszedelem, mind-mind igazi veszélyt jelent nemcsak a környezetünkre és az életminőségre, hanem magára az életre is.

Ma, a környezet veszélyeztetettsége sokszorosan meghaladja a történelem során valaha mértet. Ezért egyre fontosabbak a zsidó értékek és a zsidó jogi forrásanyagokban megjelenő megközelítések. Ha a helyes utat követjük, akkor az ember nem játsza el a lehetőségét annak, hogy komfortosan éljen környezetében, és a környezet sem lesz kellemetlen az emberhez.

Harmónia négy felvonásban

Egy ember a saját lelke énekét énekli, ezért van az, hogy megelégedettsége teljes.

Egy másik a saját népe énekét énekli, túlhaladva a saját egyéni lelke határain... megőrizve a zsidó emberekhez fűződő szeretetét, velük énekelve az éneküket...

A harmadik ember lelke kiterjed a zsidókon túl, hogy az ember énekét énekelje, az ő lelke magához öleli az egész emberiséget, Isten fenséges tükörképe...

És a negyedik még magasabbra emelkedett, eggyé olvadva a teljes univerzummal, minden élőlényel és minden világgal, mindezekkel együtt énekelve...³⁹ A'vra'ha'm Jicha'k haKohen Kook rabbi.

A fentiek tíz más hit Ökológiai állásfoglalásával együtt Martin Palmer és Victoria Finlay „Hit a környezetvédelemben” című, a Világbank által 2003-ban kiadott munkájában jelentek meg.

³⁹ Orot ha'Kodes II, 444

V. NÁDASDLADÁNYI NYILATKOZAT¹

Mi, a Nádasdladányban 2002. augusztus 30-31-én a Nádasdy Akadémia és a Védegyelet által rendezett „Ökológia és Egyház” konferencia résztvevői, különböző egyházak hívei, teológusok, papok és lelkészek, valamint különböző tudományágak szakértői, tudatában annak, hogy napjaink ökológiai válságának leküzdése az emberiség egyik legnagyobb kihívása, annak megoldásán munkálkodva az egyházak vezetői és a többi ember közti párbeszéd megerősítése érdekében az alábbi nyilatkozatot fogalmazzuk meg.

Arra vállalkoztunk, hogy összekössük az ember földi létének újragondolását a gyakorlati cselekvéssel, és igyekezzünk segítséget nyújtani olyan javaslatok formájában, amelyek a magyarországi egyházak vezetőinek éppúgy, mint a híveknek segíthetnek a vallás és az ökológia összekapcsolásában.

Fontosnak tartanánk, hogy az egyházak tanítási gyakorlatában nagyobb hangsúlyt kapjanak azon alapelvek, amelyekre a környezeti válság megoldásában a társadalom támaszkodhat. Tudjuk, hogy ezek az elvek jelen vannak az egyházak tanításában, fontoságuk tudatában azonban fel kellene hívni rájuk mind a hívek, mind pedig a kívülről figyelmét.

- Ki kellene emelni, és erőteljesebben hangsúlyozni embertársaink és utódaink iránti feltétlen felelősségünket.
- Az ember intelligenciája révén különös és megkülönböztetett szereppel bír. Ez a szabadság azonban nem jogosítja fel a világ pusztítására, hanem kötelességeket ró rá élőlénytársai és az egész ökoszisztéma megőrzésében. Tekintetbe kellene vennie a többi létforma méltóságát is, elismerve, hogy azok az embertől függetlenül is értékek hordozói, és eleve létük által tiszteletre méltók – ennek a tiszteletnek tükröződnie kell a velük való érintkezés minden esetében.
- Éppen ezért elkerülhetetlen feladat, hogy ráirányítsuk a figyelmet a természeti rendszerek sokféleségének, stabilitásának és szépségének csorbítására irányuló cselekedetek bűnös voltára.

¹ A Nyilatkozatot elfogadó tanácskozáson a hazai római katolikus, református, evangélikus és zsidó vallás képviselői vettek részt. A résztvevőkről és a programról lásd még a www.vedegylet.hu honlapot.

- El kellene fogadni hogy a világ egészére irányuló szeretet és irgalom, csakúgy mint az ebből fakadó cselekedetek éppúgy jók, mint az embertársaink iránt tanúsítottak. Ebből fakadóan igyekeznünk kellene gátat szabni elsősorban az embertársainkkal, de emellett a természettel szembeni erőszakkal is.
- A környezeti válsághoz vezető fogyasztói magatartás az emberi lélek céltalanságából fakad. Az egyházaknak fontos feladata az anyagi javak birtoklásával szemben a szellemi és lelki kiteljesedést állítani az emberi lét középpontjába.

Ezekből az alapelvekből kiindulva az egyházak számára fontos gyakorlati feladatok származnak, amelyek hozzájárulhatnak egy hosszú távon fenntartható és igazságosabb világ kialakításához. Ezen feladatokat illetően az alábbi területeket tartjuk kiemelkedően fontosnak.

- Elengedhetetlenül szükségesnek látjuk az egyházakon belül a lelkipásztorok (papok, lelkészek, rabbik) felkészítését a vallás és az ökológiai kapcsolatát illetően mind teológiai, mind pedig gyakorlati értelemben. A lelkipásztorok képzésében csakúgy, mint az egyházi oktatási intézményekben az alapfokú oktatástól a felsőoktatásig, még hangsúlyosabban jelenjenek meg ökológiai, környezetvédelmi ismeretek is.
- Elsődleges feladat a hívek minél részletesebb tájékoztatása ezen kérdésekről, hogy ráébredjenek, hitükkel nem egyeztethető össze semmilyen olyan magatartásforma, amely az ökoszisztéma létét veszélyezteti. Kérjük, hogy a tanításban nagyobb súllyal jelenjenek meg a teremtett világ védelmének szempontjai.
- Kívánatosnak tartanánk, hogy a magyarországi egyházak hivatalosan (pl. a templomokban felolvasandó körlevelek formájában), foglalkozzanak az ökológiai válság témakörével, különösen olyan időszakokban (mint a most lezajlott johannesburgi Föld-csúcs apropóján), amikor a közfigyelem egyébként is erre irányul. Ennek részeként az egyházak tegyék széles körben hozzáférhetővé, és közismertté az ökológiai válságról való hivatalos egyházi megnyilatkozásokat.
- Az egyházak használják hatékonyabban a tömegtájékoztatást arra, hogy az ökológiai gondolat, és az ezzel kapcsolatos egyházi kezdeményezések minél szélesebb körben ismertté váljanak. Az egyházi médiában igyekezzenek minél gyakrabban foglalkozni a témával, akár külön műsorok formájában – ahogy arra már vannak pozitív példák is.
- A civil szféra környezetvédő csoportjai és a helyi egyházi közösségek törekedjenek minél szorosabb kapcsolatra és együttműködésre. A civil szervezeteknek segíteniük kell az egyházakat, hitközségeket, hogy hozzájussnak a környezetvédelemmel kapcsolatos információkhoz, és vegyenek részt az egyházakkal közös gyakorlati

programok kidolgozásában. Jó példa lehet erre a templomtornyokban élő állatok (gyöngybagoly, denevérfajok) védelmére kidolgozandó program.

- Helyi környezetvédelmi népszavazások esetében bíztassák híveiket a szavazáson való felelős részvételre.
- Az egyházi építkezéseknél, felújításoknál, beruházásoknál és az intézmények működtetése során kapjon külön hangsúlyt a környezetbarát technológiák, alternatív energiaforrások alkalmazása, az energiatakarékosság, a minimális papírhasználat, a környezetbarát szerek és anyagok használata, a víztakarékosság, a meglévő élővilág védelme és egyéb környezetvédelmi szempontok.
- Javasoljuk végül környezetvédőkből, teológusokból, az egyházal szakreferenseiből és hívekből álló közös munkacsoportok felállítását, melyek támogatást nyújthatnak az egyházaknak a környezetvédelemmel kapcsolatos kérdések megválaszolásában.

A konferencia résztvevői felajánlják segítségüket a fentiek megvalósításához. A munka előhaladását és a további lehetséges célokat a mostani szimpóziumot követően évente megrendezett találkozón vitatjuk meg. Reméljük, hogy a mostani összejövetelen hosszas munkafolyamat indult el, amelynek végeredménye az egyházaknak mint kovásznak a jelenlétével egy harmonikus, igazságos és fenntartható világ kialakulása lesz.

Nádasdladány, 2002. augusztus 31.

VI. FÜGGELÉK

Linkgyűjtemény

Az alábbiakban olyan honlapok gyűjteményét találhatja az olvasó, amelyek az egyházak környezetvédelem, ökológia, globalizáció, stb. területén végzett munkájához kapcsolódnak. A linkek a Védegylet honlapján (www.vedegylet.hu) is megtalálhatóak.

Általános / ökumenikus lapok

A Rocha – Christians in Conservation

<http://en.arocha.org/home/>

Alliance on Religions and Conservation (ARC) – Faith and Ecology

<http://www.arcworld.org/faiths.htm>

Christian Ecology Link – UK

<http://www.christian-ecology.org.uk/>

Christian Environmental Studies Centre

<http://cesc.montreat.edu/>

Earth Bible – Reading the Bible from the Perspective of Earth

<http://www.webofcreation.org/earthbible/earthbible.html>

Earth Ministry – Caring for All Creation

<http://www.earthministry.org/>

European Christian Environmental Network – ECEN

<http://www.ecen.org/ecenhome.shtml>

Forum on Religion and Ecology

<http://environment.harvard.edu/religion/religion/index.html>

<http://environment.harvard.edu/religion/religion/christianity/statements/index.html>

International Council of Christians and Jews

www.iccj.org

National Council of Churches (NCC) Eco-Justice Working Group

<http://www.webofcreation.org/ncc/index.html>

National Religious Partnership for the Environment

<http://www.nrpe.org/>

NCC Environmental Justice Resources

<http://www.webofcreation.org/ncc/resources/index.html>

North American Coalition for Christianity and Ecology (NACCE)

<http://www.nacce.org/homepage.html>

Theological Education to Meet the Environmental Challenge

<http://www.webofcreation.org/temecpage/temec.html>

Web of Creation, The

<http://www.webofcreation.org/>

Egyházak Világtanácsa (WCC)

Economic Globalization: *A critical view and an alternate vision*- what the JPC team is doing with partners

<http://www.wcc-coe.org/wcc/what/jpc/globalization.html>

World Council of Churches, Justice, Peace and Creation

<http://www.wcc-coe.org/wcc/what/jpc/index-e.html>

Katolikus források

Európai Püspökkari Konferencia – környezetvédelmi tevékenység

<http://www.ccee.ch/english/fields/environment.htm>

Ferences rend (OFM) Béke és igazságosság munkacsoport

<http://www.ofm-jpic.org/>

Ökológiai anyagok

<http://www.ofm-jpic.org/ecology/index.html>

Franciscan Ecological Project (The Netherlands)

<http://www.stoutenburg.nl/engelsNF.htm>

Magyar Katolikus Egyház

www.katolikus.hu

United States Conference of Catholic Bishops – Environmental Justice Program

<http://www.nccbuscc.org/sdwp/ejp/index.htm>

Vatikán honlapja

www.vatican.va

Ortodox források

Orthodox Church and the Environment, The

<http://www.patriarchate.org/visit/html/environment.html>

Greek Orthodox Archdiocese of America

<http://www.goarch.org/en/ourfaith/environment/>

<http://www.goarch.org/en/ourfaith/articles/article8053.asp>

Egyéb

<http://www.orthodox.net/links/articles.html>

www.patriarchate.org

Protestáns források

Compilation of Resolutions and Statements adopted by the LWF Tenth Assembly

http://www.lwf-assembly.org/PDFs/LWF-Resolutions_and_Statements.pdf

Evangelical Environmental Network

www.creationcare.org

Evangelical Environmental Network – USA

www.esa-online.org/een/index.html

**Haus kirchlicher Dienste der ev.-Luth. Landeskirche Hannovers,
Arbeitsstelle Umweltschutz**

<http://www.kirchliche-dienste.de/fachgebiete/index.php?fachgebiet=16>

LWF Tenth Assembly Message, Resolutions and Statements

LWF Tenth Assembly Message, Adopted 30 July 2003

http://www.lwf-assembly.org/PDFs/LWF_Assembly_Message.pdf

Arbeitsgemeinschaft der Umweltbeauftragten (agu)

www.ekd.de/agu/

Umweltbeauftragte Kurhessen-Waldeck

www.ekkw.de/umwelt/

Umweltfragen (Württemberg)

www.gemeindedienst.de/umwelt/

Umweltpfarramt (Pfalz)

www.evpfalz.de/werke/umwelt/

Umweltschutzaktivitäten in den christl. Kirchen

www.ekir.de/umwelt/

Verantwortung wahrnehmen für die Schöpfung, 1985

<http://www.ekd.de/EKD-Texte/schoepfung85/>

Zentrum Gesellschaft. Verantwortung (EKHN)

<http://www.zgv.info/sozialstaat/n1.htm#>

Zsidó források

Coalition on the Environment and Jewish Life

www.coejl.org

Jewish and Environmental News for Northern California – EcoJew

www.ecojew.com

Noah Project, The – a UK-based environmental organisation

<http://www.noahproject.org.uk/>

Northwest Jewish Environmental Project

<http://www.nwjep.org/>

Shalom Centre, The

<http://www.shalomctr.org/>

Irodalomjegyzék

1. *Accelerated Climate Change – sign of peril, test of faith; A Study Paper from the World Council of Churches*, Geneva, 1994
2. Agius, Emmanuel – Chircop, Lionel: *Caring for Future Generations*. Twickenham, Adamantine Press, 1998
3. Bolyki János: „Teremtésvédelem”. *Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése*. Kálvin Kiadó. Budapest, 1999
4. Bolyki János: *Bibliai elmélkedés* In: *Egyház és környezetvédelem* (szerk.: Tenke Sándor) KGRE Hittudományi Kar, Egyházsociológiai Tanszék Budapest, 2000
5. Bölskei Gusztáv: „Csak a szelídek örökölhetik a Földet”. In: *A környezeti nevelés és a helyi tanterv*. (szerk.: Scheibert F.) Infogroup, Budapest, 1997.
6. Caroll, J.E.: *Christ the Ecologist*, in: LaChance-Caroll (ed.): *Embracing Earth. Catholic Approaches to Ecology*, New York, 1994
7. Confessio 1984/4 száma (43-61. o.): Mészáros István: Az ember és a teremtés sorsközössége; Szilágyi Attila: Önrombolás vagy felelősséggel a jövőért?; Madarászné Farsang Ilona: Környezetvédelem, erkölcs, felelősség
8. Confessio 2001/1. száma (5-43. oldalak): A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán 2000. október 24-én megrendezett „Ökológia és egyház” Konferencia előadásai
9. Confessio 2002/1. száma (3-64. oldalak): Globalizáció Közép- és Kelet-Európában (Nemzetközi egyházi konferencia, Budapest, Ráday Kollégium, 2001. június 24-28.)
10. Cooper, David E. – Palmer, Joy A.: *Spirit of the Environment. Religion, Value and Environmental Concern*. London – New York, NY, Routledge, 1998. x, 204. o.
11. Csanády András: *Kijelentés és történelmi lét*, in: Bolyki-Csanády: *Kinyilatkoztatás: két megközelítés*, Budapest, 1997
12. Czachesz István: *Gaiai két arca*. KGTE Hittudományi Kar, Judaisztikai Kutatóintézet, Budapest, 1995
13. Duchrow, Ulrich: *Lehetséges az igazságos világ? Európa a világréndszerben 1492-1992*. Gaia Egyesület – Autonomia Alapítvány, Székesfehérvár, 1993
14. Egyházforum 8. Szám, 1989/2: Béke – igazságosság – teremtett világ megőrzése
15. Endreffy Zoltán: „*hogy művelje és őrizze...*” Budapest, Liget, 1999.
16. *Érted vagyok* folyóirat, Környezetvédelem rovat, Család Alapítvány, Budapest
17. European Christian Environmental Network. *The First Five Years (1998-2003) Documentation*. Brussels, 2003
18. Farkas L. Gyula: *A Biblia biológus szemmel*. Szeged, Agapé, 2001. 287. o. (Scientia Christiana, 10.)

19. Farkas Péter: *Fenyegetett jövőnk védelmében. Gondolatok a keresztény humánökológia tárgyköréből.* Bp. Márton Áron K., 1993. 198. o.
20. Fazakas Sándor (szerk.): *Szociáletikai füzetek 1. A teremtett világ megőrzése; A keresztény hit és az ökológiai válság I-II. kötet.* Debreceni Református Egyetem, Szociáletikai Intézet, Debrecen 2000
21. Gardner, G.: *A vallás szerepe a fenntartható világ építésében.* In: *A világ helyzete 2003.* A washingtoni Worldwatch Institute jelentése a fenntartható társadalomhoz vezető folyamatról. Föld Napja Alapítvány, 2002. 203-231. o.
22. Gottlieb, Roger S. (ed.): *This Sacred Earth. Religion, Nature, Environment.* New York, NY – London, Routledge, 1996. xii, 673. o.
23. Harsányi Pál Ottó OFM.: *Új ég, új föld felé? Ökoteológiai vázlat.* Róma, 1995
24. Hendry, G.S.: *Theology of Nature, Philadelphia,* 1980
25. Jávor Benedek: „... hogy mívelje és őrizze azt.”; Cédrus V. évf., 2003/2
26. Karsay Eszter: *Vallás.* In: *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia – Alapvetés.* (szerk. Vásárhelyi T. – Victor A.) 2003. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. Budapest, 2003. 73-75.o.
27. Kamarás István: *Íme az ember.* Edukáció Kiadó, 1990.
28. Küng, Hans (szerk.): *Világvallások etikája.* Budapest, 1994.
29. Küng, Hans: *Credo. Az Apostoli Hitvallás magyarázata kortársaknak.* 1997.
30. Lorenz, Konrad: *Ember voltunk hanyatlása.* Cartaphilus Kiadó. Budapest, 2002. 239-260. o.
31. *Mobility – Prospects of sustainable mobility; A Study Paper for the member churches of the World Council of Churches,* Geneva, 1998
32. *Mudge, Lewis S. – Wieser, Thomas: Democratic Contracts for Sustainable and Caring Societies.* WCC Publications, Geneva, 2000
33. *Nincs ég Föld nélkül.* Tanulmányok a Concilium c. folyóirat 1991. augusztusi számából. Bp. Ökológiai Információs Központ, 1991. 76. o. (Heuréka)
34. Osborne, L.: *Guardians of Creation. Nature in Theology and the Christian Life,* Leicester, 1993
35. Pannonhalmi Szemle katolikus folyóirat
36. Regenstein, Lewis G.: *Replenish the Earth. A History of Organized Religion's Treatment of Animals and Nature.* New York, NY, Crossroad, 1991. 304. o.
37. Rockefeller, Steven C.; Elder, John C. (eds.): *Spirit and Nature. Why the Environment is a Religious Issue.* An Interfaith Dialogue. Boston, MA, Beacon Press, 1992. xii, 226. o.
38. Santa Ana, Julio de: *Sustainability and Globalization.* Geneva, 1998, WCC Publications

39. Schweitzer, Albert: *Az élet tisztelete* (szerk.: Tengli-Takács L. – Danka Miklós). Ursus. Budapest, 1999
40. Sipos S. Gyula: „Gyermekeim, ne szeressünk se szóval, se nyelvel, hanem tettel és igazsággal”. Törökbálint, Ametiszt, 1993. 58. o.
41. Shginn, Roger L. – Abrecht, Paul (szerk.): *Faith and Science in an Unjust World, Report of the World Council of Churches' Conference on Faith, Science and the Future*. World Council of Churches, Geneva, 1980
42. *Sustainable Growth – A Contradiction in Terms?* Report of the Visser't Hooft Memorial Consultation, The Ecumenical Institute, Chateau de Bossey, Geneva, 1993, The Visser't Hooft Endowment Fund for Leadership Development publication
43. Szabó Attila: *Természet és ember. A Biblia és költészet tükrében*. Győr, Ensa, 1993. 160. o.
44. Szabó-Jilek Iván (szerk.): *Felelősségünk az élő világért*. Bp. KTM, 1994. 166. o.
45. Széchezy Béla és mtsai.: *A fenntartható fejlődés megvalósítását célzó, a szélesebb körű bevezetés elősegítését szolgáló egyházi vélemény a Johannesburg-i konferencia alkalmából*, Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend, Missziói és Környezetügyi Központ. Budapest, 2002
46. Széchezy Béla és tsai.: *Csendvédelem*. Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend, Missziói és Környezetügyi Központ. Budapest, 1997
47. Teilhard de Chardin, Pierre: *Az emberi jelenség*. Budapest, Gondolat, 1980
48. Tenke Sándor (szerk.): *Egyház és környezetvédelem*. Budapest, KGRE, 2000
49. Tenke Sándor szerk.: *Az egyházak a globalizációról Közép- és Kelet-Európában* (Nemzetközi egyházi konferencia, Budapest, Ráday Kollégium, 2001. június 24-28.); Budapest, 2003; a Magyarországi Református Egyház Külügyi Osztálya kiadásában
50. The Assisi declarations. Messages on Man and Nature from Buddhism, Christianity, Hinduism, Islam and Judaism. Godalming, WWF, 1986. 32. o.
51. Theológiai Szemle protestáns folyóirat
52. Van der Bendt, Ans J.: *Voices of unity – Essays in honour of Willem Adolf Visser't Hooft on the occasion of his 80th birthday*, Geneva, 1981, World Council of Churches
53. Várhelyi J.: *A természeti környezet védelmének etikai megközelítése*. In: *Támasz és talpkő. Tanítások az erkölstan tanításához*. Kálvin Kiadó. Budapest, 1995. 67-75.o.
54. Végh László: *Fenntartható fejlődés*. magánkiadás, Debrecen, 1999
55. Vischer, Lukas: *A világot átfogó református család*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2000
56. Walter János: *Isten képe a természetben*. Bp. Windsor, 1996. 211. o.
57. White, Lynn: *Ökológiai válságunk történeti gyökerei*. In: *Természet és szabadság. - humánökológiai olvasókönyv*. (szerk.: Lányi András) Osiris. Budapest, 2000.

